

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ
ТА СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ

**100-річчя
вищої бібліотечної освіти
в Україні**

Монографія

Під науковою редакцією А. Соляник

Харків
ХДАК
2025

Рекомендовано до друку вченою радою
Харківської державної академії культури
(протокол № 4 від 24 листопада 2025 року)

Авторський колектив:

Н. Бабкова, В. Варенко, О. Григоревська, І. Давидова, Д. Драпалюк, В. Загуменна,
Н. Капустіна, М. Комова, О. Марковець, О. Матвієнко, Т. Новальська, А. Петрушка,
В. Сєдих, А. Соляник, Я. Хіміч, М. Цивін.

Рецензенти:

Шейко В. М. — доктор історичних наук, професор, академік Національної академії мистецтв України, професор кафедри культурології та музеєзнавства, почесний ректор Харківської державної академії культури;

Сербін О. О. — доктор наук із соціальних комунікацій, старший науковий співробітник, Генеральний директор Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого;

Маслак В. І. — доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри гуманітарних наук, культури і мистецтва Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського

100-річчя вищої бібліотечної освіти в Україні : монографія / [авт. кол.:
С82 Н. Бабкова, В. Варенко, О. Григоревська та ін.]; під наук. ред. А. Соляник;
М-во культури та стратег. комунікацій України, Харків. держ. акад.
культури. — Харків : ХДАК, 2025. — 284 с.

ISBN 978-966-8308-86-4

УДК 02:378.091.2]-043.86](477)“1925/2025”(02)

Видання присвячене 100-річчю заснування в Україні підготовки бібліотечних фахівців вищої кваліфікації. Висвітлюються історія заснування, основні етапи становлення та розвитку вищої бібліотечної освіти, особливості інституціоналізації регіональних освітньо-наукових бібліотекознавчих шкіл: харківської, київської, львівської. Для викладачів, здобувачів вищої бібліотечно-інформаційної освіти, її дослідників, бібліотечних фахівців.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
------------	---

Розділ 1. Етап зародження вищої бібліотечної освіти
на теренах України (кінець XIX — початок XX ст.)

Н. І. Капустіна ПЕРШІ БІБЛІОТЕЧНІ КУРСИ В ХАРКОВІ ЯК ПЕРШИЙ СТУПІНЬ БІБЛІОТЕЧНОЇ ОСВИТИ В УКРАЇНІ	12
Н. В. Бабкова СТАНОВЛЕННЯ ВИЩОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ ОСВИТИ В ХАРКОВІ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XX СТ.	26
А. А. Соляник НАДІЯ ЯКІВНА ФРІДЬЄВА — ФУНДАТОР ХАРКІВСЬКОЇ ОСВІТНЬО-НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ ШКОЛИ	59
В. В. Сєдих ОЧІЛЬНИКИ ПІДГОТОВКИ БІБЛІОТЕЧНИХ ФАХІВЦІВ ЗА 100 РОКІВ ЇЇ ІСТОРІЇ В ХДАК	66

Розділ 2. Етап розбудови організаційної та когнітивної інфраструктури
вищої бібліотечно-інформаційної освіти в Україні (1930–1990-ті рр.)

І. О. Давидова ВІД АКАДЕМІЧНОЇ ДО ЦИФРОВОЇ: ХАРКІВСЬКА БІБЛІОТЕКОЗНАВЧА ШКОЛА ЯК ФЛАГМАН РОЗВИТКУ ВИЩОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ ОСВИТИ В УКРАЇНІ	96
Т. В. Новальська ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ КИЇВСЬКОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ НАУКОВО-ОСВІТНЬОЇ ШКОЛИ	115
М. В. Комова, О. В. Марковець, А. І. Петрушка, Д. М. Драпалюк ЛЬВІВСЬКА ОСВІТНЬО-НАУКОВА ШКОЛА З БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ НАУК: ВІД КУЛЬТУРОЦЕНТРИЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ДО ЦИФРОВОЇ ГУМАНІТАРИСТИКИ	150
Я. О. Хіміч, В. В. Загуменна ВІД ТРАДИЦІЙ ДО ІННОВАЦІЙ: РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ АСОЦІАЦІЇ В ТРАНСФОРМАЦІЇ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ ОСВИТИ В УКРАЇНІ	188

Розділ 3. Етап інноваційних трансформацій
вищої бібліотечно-інформаційної освіти в Україні (XXI ст.)

О. В. Матвієнко, М. Н. Цивін ВИЩА ІНФОРМАЦІЙНА ОСВІТА: ОСНОВНІ КОНЦЕПТИ ВИЗНАЧЕННЯ	226
В. М. Варенко КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ЯК СКЛАДОВА МОДЕРНІЗАЦІЇ ПІДГОТОВКИ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ ФАХІВЦІВ.....	245
О. В. Григорєвська ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ ОСВИТИ В УКРАЇНІ	268

Видання відбулося завдяки меценатській підтримці засновника товариства гуманістів ім. Григорія Сковороди

Олега Чуба

ВСТУП

17 вересня 2025 р. виповнилося 100 років з моменту започаткування інституціоналізованої вищої бібліотечної освіти в Україні. Точкою відліку цієї події є прийняття Радою Народних Комісарів УСРР офіційної постанови № 47/394 від 17 вересня 1925 р. «Про утворення факультету політосвіти при ХІНО», згідно з якою в структурі Харківського інституту народної освіти (ХІНО) з 1925/26 н. р. було утворено новий підрозділ — факультет політичної освіти, який складався із двох відділів — шкільно-курсового та бібліотечного. У цьому ж році на бібліотечний відділ було здійснено перший набір майбутніх бібліотечних фахівців вищої кваліфікації. Рішенням Ради Народних Комісарів УСРР № 41/625 від 10 вересня 1929 р. факультет політичної освіти Харківського ІНО було реорганізовано в Інститут політичної освіти (нині Харківська державна академія культури).

Відзначенню 100-річчя заснування в Україні вищої бібліотечної освіти було присвячено всеукраїнську наукову конференцію, організатором якої стала Харківська державна академія культури як фундатор і лідер підготовки бібліотечних фахівців. Конференція збрала більше 120 учасників з усіх регіонів України, авторитетних представників харківської, київської, львівської, одеської освітньо-наукових бібліотечних шкіл та їх випускників різних поколінь. Наукові рефлексії, що узагальнювали досягнення та перспективи столітнього розвитку вищої бібліотечної освіти, дозволяють стверджувати, що саме Україна була ініціатором запровадження академічної вищої бібліотечної освіти на теренах російської, а згодом радянської імперії.

У витоків запровадження вищої бібліотечної освіти стояли Павло Ярковський (1781–1845), Христина Алчевська (1841–1920), Костянтин Рубінський (1860–1930), Любов Хавкіна (1871–1949), які на теоретичному і практичному рівнях доводили її необхідність, створюючи найкращі зразки організації освіти дорослих, викладаючи фахові дисципліни на університетських кафедрах та бібліотечних курсах. Саме європейський менталітет цих науковців, висока освіченість та знання ними великої кількості іноземних мов, вивчення кращого зарубіжного досвіду підготовки бібліотечних фахівців сприяли організаційній та когнітивній інституціоналізації галузевої вищої освіти. Науковий світогляд П. Ярковського як майбутнього українського бібліотекознавця та бібліографа формувався в Кременецькому ліцеї під впливом кращих європейських освітніх практик, що реалізовували

під час викладання в ліцеї першокласні педагоги, яких залучали з Варшави, Відня, Вільно, Кракова. Відомо, що послідовники П. Ярковського, які також викладали курс бібліографії у Віленському, Краківському, Варшавському університетах (О. Богаткевич, Е. Брандке, Й. Мушковський, Й. Лелевель, К. Естрейхер-старший, якого називають «батьком польської бібліографії»), визнавали здобутки та високу кваліфікацію П. Ярковського як першого лектора цієї навчальної дисципліни і використовували його досвід у власних розробках.

Розуміння необхідності запровадження спеціальної підготовки бібліотекарів прийшло до Любові Хавкіної саме завдяки вивченню нею в 1898–1901 рр. курсу бібліотекознавства у доктора А. Бухгольца — керівника міських бібліотек Берліна й викладача Берлінського університету імені Гумбольдта, а також дослідженню досвіду організації роботи бібліотек Німеччини й Франції, знайомству з кращими практиками Американської бібліотечної асоціації, створеної відомим бібліотекознавцем Мелвілом Дьюї.

Відкриті Л. Хавкіною в 1913 р. на базі Московського міського народного університету імені А. Л. Шанявського бібліотечні курси були організовані за зразком заснованих Мелвілом Дьюї американських бібліотечних курсів, які він згодом перетворив у Вищу бібліотечну школу при Колумбійському університеті. Саме про такі перспективи інституціоналізації фахової бібліотечної освіти мріяла Л. Хавкіна, розбудовуючи організаційні засади професійної підготовки бібліотечних фахівців на початку ХХ ст. Від створення у вересні 1925 р. окремого підрозділу закладу вищої освіти (ЗВО) — факультету політичної освіти Харківського інституту народної освіти, пізніше — самостійного ЗВО, який згодом став першим і до 1960-х рр. єдиним спеціалізованим вищим навчальним закладом підготовки бібліотечних фахівців — Харківським бібліотечним інститутом (нині ХДАК), датується час заснування вищої бібліотечної освіти в Україні.

Важливо підкреслити, що першим в історії Радянського Союзу аспірантом, який у 1938 р. успішно захистив кандидатську дисертацію зі спеціальності «Бібліотекознавство», був уродженець Полтави Давид Лекаренко. З моменту захисту ним дисертації, присвяченої внеску дореволюційних бібліотекознавців, зокрема й Х. Д. Алчевської, у розвиток методики вивчення читачів, почалося офіційне визнання бібліотекознавства як наукової спеціальності. Після здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності «Бібліотекознавство» Давид Лекаренко продовжив виконувати обов'язки завідувача кафедри бібліотекознавства та за сумісництвом — декана факультету бібліотекознавства Харківського державного бібліотечного інституту, де він працював з 1936 по 1941 рр. Тобто, у витоків започаткування на теренах російської імперії всіх рівнів вищої бібліотечної освіти були саме українські бібліотекознавці.

Узагальнення специфіки основних історичних етапів розвитку системи вищої бібліотечної освіти в Україні, визначення головних здобутків та проблем дозволяє точніше спрогнозувати моделі й вектори її подальшої еволюції, визначити стратегічні орієнтири підвищення якості й конкурентоспроможності бібліотечних кадрів в умовах євроінтеграції та цифрових трансформацій глобального комунікаційного простору.

Перший етап історії розвитку вищої бібліотечної освіти — етап зародження (XIX ст. — 1920-ті рр.) — характеризується синкретичністю її змістових та структурних складових. Його реалізація відбулася зусиллями науковців-ентузіастів, які розуміли роль і значення спеціалізованої підготовки бібліотечних фахівців вищої кваліфікації і робили все, щоб ця освіта була запроваджена (П. Ярковський, К. Рубінський, Л. Хавкіна, Н. Фрідьева та ін.)

Другий етап історії вищої бібліотечної освіти в Україні характеризується інституціоналізацією державної централізованої системи підготовки бібліотечних фахівців (1930–1960-ті рр.). У 1929 р. в Харківському інституті політичної освіти (ХІПО) за ініціативою Н. Фрідьевої було створено бібліотечний факультет, а згодом кафедру бібліотекознавства, у 1931 р. на базі Всеукраїнського інституту комуністичної освіти (ВУІКО) відкрито аспірантуру за напрямом: методика роботи із читачем, дитяча література, бібліографія. Розширюються географія та форми підготовки бібліотечних кадрів: 1 вересня 1934 р. у Києві відкривається філія ВУІКО у формі вечірнього бібліотечного факультету без відриву від виробництва з трирічним терміном навчання; у 1935 р. ВУІКО реорганізовано в Український бібліотечний інститут (УБІ), який структурно мав три факультети: працівників масових, дитячих бібліотек; перепідготовки бібліотечних працівників без відриву від виробництва; у 1939 р. УБІ було реорганізовано в Харківський державний бібліотечний інститут (ХДБІ), в структурі якого створено три факультети: бібліотекознавства, бібліографії, дитячих та юнацьких бібліотек, починає функціонувати заочне та вечірнє відділення, що створює можливості суттєвого збільшення обсягів підготовки фахівців без відриву від виробництва.

Після закінчення Другої світової війни повноцінну підготовку бібліотечних кадрів було відновлено 1 червня 1947 р. в ХДБІ, який розпочав свою роботу в складі трьох факультетів: бібліотекознавства; бібліографії; бібліотек для дітей та юнацтва з набором на денне відділення 250 осіб, на заочне — 300. Важливими віхами системної розбудови вищої бібліотечної освіти є: відкриття в 1960 р. в Києві заочного відділення ХДБІ, на базі якого в 1968 р. утворюється Київський державний інститут культури; реорганізація 1964 р. ХДБІ в Харківський державний інститут культури (ХДІК); у 1970 р. було відкрито Рівненський культурно-освітній факультет

КДІК з набором 60 осіб на денну та 120 — на заочну форми навчання; в 1979 р. — створено самостійний ЗВО — Рівненський державний інститут культури з потужним бібліотечним факультетом; у 1971 р. було відкрито Миколаївський культурно-освітній факультет КДІК; у 1971 р. у КДІК відкрито аспірантуру зі спеціальності «Бібліотекознавство і бібліографія» з денною та заочною формами навчання, яка відіграла суттєву роль у підготовці викладачів для бібліотечних факультетів інститутів культури, створено умови для переходу до наступного етапу її розвитку.

Третій етап розвитку вищої бібліотечної освіти України — етап формування регіональних освітньо-наукових шкіл (1980–2000 рр.). Цьому процесу сприяли такі об'єктивні чинники: фундаменталізація вищої бібліотечної освіти, перші захисти докторських дисертацій українськими бібліотекознавцями А. Чачко, В. Ільганаєвою, М. Слободяником, Н. Кушнарєнко, які розпочали активне формування власних наукових шкіл. У 1990-х рр. розпочалася активна інформатизація суспільства та автоматизація бібліотечних технологій, яка зумовила посилення інформаційної й соціокомунікаційної складових у змісті підготовки бібліотечних фахівців, прискорила інтелектуалізацію бібліотечної професії, диверсифікацію наукових та освітніх спеціальностей (відкриття в середині 1990-х рр. на базі бібліотечних факультетів нової спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність»). Відкриття в середині 1990-х рр. аспірантури, докторантури та спеціалізованих вчених рад з правом захисту докторських (кандидатських) дисертацій в Харківському та Київському інститутах культури зі спеціальностей: «Книгознавство, бібліотекознавство та бібліографознавство», «Автоматизовані системи управління та прогресивні інформаційні технології» суттєво активізувало формування регіональних бібліотекознавчих шкіл. Нині склалося ядро лідерів київської (Т. Долбенко, Т. Ківшар, Т. Новальська, В. Медведєва, В. Загуменна) та харківської (Н. Кушнарєнко, В. Ільганаєва, І. Давидова, А. Соляник, Л. Філіпова, В. Маркова) освітньо-наукових шкіл, рівненської бібліографічно-документознавчої школи під керівництвом Г. Швецової-Водки.

Одночасно формується ядро фахових наукових журналів та збірників наукових праць як основа розвитку та диверсифікації каналів наукової комунікації: якщо в 1964–1992 рр. в Україні видавався єдиний республіканський науково-методичний збірник «Бібліотекознавство і бібліографія», то в 1990-ті роки їх стало 5: «Бібліотечний вісник» (1993); «Вісник Книжкової палати України» (1996); «Бібліотечна планета» (1998); «Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (1998); «Вісник Харківської державної академії культури» (1999); у 2000-ні додалися нові видання: «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія»

(2004); Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство (2008); «Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук» (2018).

З прийняттям у 2014 р. Закону України «Про вищу освіту» розпочинається етап інноваційних перетворень системи вищої бібліотечно-інформаційної освіти, що триває й понині. Трансформації змісту і структури системи вищої бібліотечної освіти зумовлені євроінтеграційним курсом України, який передбачає зміну базових принципів організації освітнього процесу на засадах формування у здобувачів вищої освіти не набору знань, а системи компетентностей; запровадження моделі «суб'єкт-суб'єктного навчання», коли викладач і студент стають партнерами, спільно реалізуючи реальний дослідницький проєкт; постійне вдосконалення методик викладання через активне впровадження інтерактивних освітніх технологій; міжнародну мобільність викладачів та здобувачів, перехід на безперервну освіту через запровадження моделі «Освіта протягом життя».

За 100 років було розбудовано потужну систему ступеневої вищої бібліотечної освіти, що має всі ознаки сталого розвитку: створено розгалужену освітньо-наукову інфраструктуру, яка є гарантом відтворюваності бібліотечних фахівців рівня «бакалавр», «магістр», «докторів філософії» та «доктор наук», основою оновлення науково-педагогічного складу випускових кафедр ЗВО для безперервної підготовки фахівців з нової комплексної спеціальності В13 Бібліотечна, інформаційна та архівна справа. У 7 ЗВО діють аспірантури, у 2-х — докторантури та постійні спеціалізовані вчені ради з правом захисту докторських дисертацій; функціонують численні авторитетні фахові наукові видання; на базі Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського сформовано академічний сектор наукових досліджень в галузі книгознавства, бібліотекознавства та бібліографознавства; налагоджено системні зв'язки зі стейкхолдерами, перш за все з Українською бібліотечною асоціацією та Міністерством культури і стратегічних комунікацій України, які зацікавлені в підтримці якісної підготовки сучасних бібліотечних фахівців і на державному рівні лобюють створення кращих умов для реалізації цього процесу.

За останні 5 років українська система вищої освіти була трансформована згідно з вимогами Стандартів та рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти, які більше відомі як ESG 2015. Сучасні трансформації змісту та структури вищої бібліотечної освіти пов'язані з впливом глобальної цифровізації суспільства, імплементацією Україною стандартів Європейського освітнього простору, який базується на принципах:

- структурування вищої освіти за трьома рівнями (бакалавр, магістр, доктор філософії) для забезпечення взаємного визнання дипломів;

- мобільності студентів та викладачів для проходження стажувань і навчання за кордоном;
- підвищення якості та результативності освіти, її переходу на навчання протягом усього життя;
- забезпечення рівності, соціальної злагоди і активного громадянства як ключових цілей;
- розвитку креативності та підприємливості на всіх рівнях здобуття освіти, посилення «трикутника знань» шляхом взаємодії освіти, досліджень та інновацій.

Задля успішної євроінтеграції української освітньої системи та досягнення якості підготовки конкурентоспроможних фахівців нині на порядку денному:

- розбудова навичок для XXI ст.: трансверсальних та базових — здатність вчитися, критично мислити, математичних, природничих компетентностей, підприємливості, цифрової компетентності, спілкування сучасними іноземними мовами; а також професійних навичок;
- стимулювання відкритого та гнучкого навчання;
- покращення результатів навчання, ефективності оцінювання та визнання освітніх результатів й кваліфікацій, включно з результатами неформального навчання;
- якнайширше застосування потенціалу ІКТ і відкритих освітніх ресурсів для запровадження інноваційних методик викладання;
- оптимізація фінансування на засадах спільної відповідальності, яке позиціонується як інструмент підвищення продуктивності та економічного зростання;
- подальший розвиток державно-приватного партнерства.

На порядку денному українських ЗВО, які готують бібліотечних фахівців, — запровадження міждисциплінарних освітніх програм та дуальної освіти.

Слід підкреслити, що навіть після повномасштабного російського вторгнення на територію незалежної України національна система вищої освіти, зокрема й бібліотечно-інформаційної, не спинила й не загальмувала євроінтеграційних темпів свого розвитку, а в деяких напрямках навіть їх прискорила. У 2024 р. було прийнято оновлений та максимально наближений до європейських вимог «Перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти», розширено приймальні вимоги до ЗВО (уведено додаткові вступні іспити до магістратури та аспірантури), підвищено ліцензійні вимоги до НПП. Незважаючи на надважкі випробування воєнного часу і майже чотири роки навчання та викладання під ракетними обстрілами, пошкодження

матеріально-технічної бази багатьох українських ЗВО, нестачу фінансування на придбання інноваційного обладнання, вимушене переміщення здобувачів освіти та НПП у безпечні західні регіони й за кордон, велику конкуренцію з боку європейських університетів, сучасна система вищої бібліотечно-інформаційної освіти демонструє моральну незламність, сталість функціонування та незворотність європейського вектору свого розвитку.

На противагу військовим загрозам функціонування ЗВО суттєво посилилася їх консолідація та продуктивна співпраця: створюються робочі групи з розроблення нового покоління освітніх та професійних стандартів, активно обговорюються законодавчі новації, проводяться чисельні наукові конференції та вебінари, зокрема й з актуальних проблем підвищення якості вищої бібліотечно-інформаційної освіти, створюються разові спеціалізовані ради для захисту дисертаційних досліджень здобувачів наукового ступеня доктор філософії з інформаційної, бібліотечної та архівної справи.

Нині система ступеневої освіти зі спеціальності В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа» охоплює:

- початковий рівень вищої освіти (фаховий молодший бакалавр), якого готують 32 ЗВО, пропонуючи на ринок освітніх послуг 82 освітні програми;
- перший (бакалаврський) рівень вищої освіти — 44 ЗВО, 91 освітня програма;
- другий (магістерський) рівень вищої освіти — 32 ЗВО, 69 освітніх пропозицій;
- освітньо-науковий рівень вищої освіти (доктор філософії) — 7 ЗВО, 7 освітньо-наукових програм «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа».

У 2025 р. обсяг державного замовлення на підготовку фахівців зі спеціальності В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа» склав 380 бюджетних місць (285 місць на бакалаврський рівень вищої освіти, 95 — на магістерський).

Серед сучасних викликів, які потребують термінового реагування усіх суб'єктів системи вищої бібліотечно-інформаційної освіти України, є її непривабливість для абітурієнтів внаслідок низької оплати праці бібліотекарів на фоні постійно зростаючих вимог до рівня їх кваліфікації в умовах цифровізації суспільства; нові критерії оцінки діяльності сучасних ЗВО: академічна репутація, відгуки випускників про якість освіти, показники їх працевлаштування (має бути не менше 65%); висока репутація випускників серед роботодавців; результативність дослідницької діяльності ЗВО, комерціалізація наукових послуг і зростання показників поповнення спецфонду на основі їх надання; рейтингова система оцінки ЗВО на основі

кількості цитувань праць викладачів та ступені інтегрованості їх наукових здобутків у світовий освітній простір.

Стратегічними перспективами розвитку конкурентоздатної вищої бібліотечно-інформаційної освіти є: універсалізація контенту бакалаврських освітніх програм зі спеціальності В13 Бібліотечна, інформаційна та архівна справа, гнучкість їх варіативної складової в умовах цифрової конвергенції архівів, музеїв, бібліотек, інших документно-комунікаційних установ; запровадження системи навчання, яка забезпечує можливість отримання здобувачами вищої освіти подвійних дипломів, що підвищить можливість працевлаштування та затребуваність фахівців на ринку праці; розробка міждисциплінарних магістерських освітніх програм, спрямованих на підготовку фахівців, затребуваних для післявоєнної відбудови країни, зокрема через поцифровування національного культурного надбання, створення Національної цифрової бібліотеки України.

Потужна й розвинута система ступеневої підготовки конкурентоспроможних бібліотечних фахівців вищої кваліфікації є рушійною силою розбудови нової ери українських бібліотек та держави в цілому.

Алла Соляник

Розділ 1. Етап зародження вищої бібліотечної освіти на теренах України (кінець XIX — початок XX ст.)

УДК 023.5.088.6:[02:377](477.54-25)“1903/1920”

Н. І. Капустіна

завідувачка кабінету бібліотекознавства ім. Л. Б. Хавкіної
ХДНБ ім. В. Г. Короленка (2014–2025 рр.), м. Харків, Україна
kbh.hdnb@gmail.com

ПЕРШІ БІБЛІОТЕЧНІ КУРСИ В ХАРКОВІ ЯК ПЕРШИЙ СТУПІНЬ БІБЛІОТЕЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ¹

Ці курси вперше поставили питання щодо впровадження в бібліотечну практику «нового бібліотекознавства», що включало влаштування дитячих відділень, здійснення довідкової роботи та застосування інших методів, які швидко впроваджувалися, а також знайомили з американською бібліотечною технікою².

Любов Хавкіна

На рубежі XIX–XX ст. в Україні почалося формування професійної бібліотечної освіти, що було значною мірою пов'язано з діяльністю харківських бібліотекознавців К. І. Рубинського (1860–1930) і Л. Б. Хавкіної (1871–1949) [21]. Питання про роль бібліотечного персоналу і його спеціальної підготовки порушував прихильник університетської освіти, член товариства бібліотекознавства, перший директор Харківської імператорської університетської бібліотеки К. І. Рубинський, який порівнював погляди на положення бібліотечного персоналу в Західній Європі і в Росії за результатами досліджень 1902 і 1905 рр. і показав обумовленість «блискучого стану справ в закордонних бібліотеках» увагою до них з боку державних органів управління [20].

Основний внесок у розвиток цього питання був зроблений прихильницею професійної освіти Л. Б. Хавкіною. Вивчивши свого часу роботу американських та німецьких бібліотек, ознайомившись з бібліотечною справою на Міжнародній виставці у Парижі, вона висуває питання про організацію у Росії професійної підготовки бібліотечних кадрів за прикладом США і Англії [11].

У 1903 р. за її ініціативи при Харківській громадській бібліотеці (ХГБ) було створено перший відділ бібліотекознавства з музеєм на зразок деяких західних бібліотек. Ідею створення відділу Л. Б. Хавкіна запозичила з досвіду книгозбірень США [29]. У цьому відділі вперше були об'єднані матеріали з питань бібліотечної справи для наукової розробки раціональних

1 Публікується за: Капустіна Н. І. Перші бібліотечні курси в Харкові, як перша ступінь бібліотечної освіти в Україні. *Історичні етапи становлення бібліотечної освіти в Україні* : зб. наук. пр. / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка. Харків, 2021. С. 72–88.

2 Тут і далі переклад з російської автора статті.

методів організації бібліотек у Російській імперії. Партнерами ХГБ стають 59 російських бібліотек та 58 відомих бібліотечних закладів та організацій США, Австрії, Великої Британії, Німеччини, Франції, Японії та інших країн світу. До кінця 1904 р. відділ мав у своєму фонді 2200 документів з бібліотечної справи. Складено докладний каталог на всі документи за такою схемою: література з питань бібліотекознавства (історія бібліотек, монографії, закони про бібліотеки, статистика, статuti, звіти і правила російських та іноземних бібліотек, друковані каталоги, спеціальні періодичні видання, бібліографія, наочні посібники), карти і діаграми, види і плани бібліотечних будівель, зразки бібліотечних меблів, систему класифікації, нумерації, каталогізації, запису книг і та ін. Колекція матеріалів, що зберігалася у 90 папках, була видана для тимчасового користування до Московського міського народного університету ім. А. Л. Шанявського (як виявилось, назавжди). Вони поклали початок музею бібліотекознавства при бібліотечних курсах у Москві.

Урядові, громадські установи та приватні особи зверталися за довідками з різних питань організації та устрою бібліотек, а також з проханнями про висилку матеріалів з бібліотечної справи. Відділ відвідали представники громадських бібліотек, бібліотеки земської управи, пан А. В. Бабін, бібліотекар слов'янського відділення Бібліотеки Конгресу, якого цікавила організація російських бібліотек; пан Ерассі з Петербурга для вивчення літератури з бібліотекознавства.

Любов Борисівна згадує цей період: *«Мені доводилося майже щодня давати пояснення стосовно цього відділу та відповідати на численні запитання, з якими до мене зверталися його відвідувачі. Це наштотувало мене на думку, з одного боку, скласти підручник з бібліотечної справи, а з іншого — виступити на з'їзді з проектом про необхідність професійної підготовки бібліотекарів»* [3].

Результатом вивчення вітчизняного та зарубіжного досвіду організації бібліотечної справи стало видання Л. Б. Хавкіною універсальних посібників «Библиотеки, их организация и техника» (1904 р., 1911 р.) та «Руководство для небольших библиотек» (1911 р.) [26; 30]. У передмові першого видання автор писала: *«Мета пропонованої книги — викласти основи бібліотечної техніки і вказати прийоми, які практикуються в найкраще поставлених бібліотеках»*. Любов Борисівна починає з основоположних питань, дає теоретичне обґрунтування бібліотечної роботи, її цілей і задач. Вона спробувала з'ясувати еволюцію різних типів книгозбірень і створити базу для порівняння російських бібліотек з кращими іноземними. Аналізу стану бібліотечної справи Росії було присвячено всебічне обстеження діяльності публічних бібліотек, яке Л. Б. Хавкіна провела в 1909–1910 рр. У вигляді

зведених таблиць наведені дані по 635 публічним і народним бібліотекам: місто, найменування бібліотеки, бюджет, субсидія, умови користування абонементом і читальним залом, кількість фонду в томах, кількість книговидач, передплатників, відвідувань читального залу. З урахуванням даних проведеного анкетування нею була підготовлена доповідь «Публічні бібліотеки в Росії. Їх сучасний стан та ідеали майбутнього» на Перший всеросійський з'їзд з бібліотечної справи. Важливим напрямком організації бібліотеки Л. Б. Хавкіна справедливо вважала забезпечення її спеціально підготовленим персоналом, який володіє певними професійними якостями. Ці праці принесли автору велику популярність в бібліотечному середовищі, оцінювалися сучасниками як *«перша наукова робота з бібліотечної справи в Росії»*, *«первістком справжньої російської бібліотечної науки»*. Досить красномовним свідченням важливості піднятих в роботі питань стало присудження виданню «Библиотеки, их организация и техника» [2] золотої медалі на Всесвітній виставці в Льєжі.

У 1904 р. на III-му з'їзді російських діячів з технічної та професійної освіти Любов Борисівна виступила з доповіддю «Про професійну підготовку бібліотекарів», де обґрунтувала проєкт бібліотечної освіти в Росії шляхом організації бібліотечних курсів, а згодом і постійного спеціального бібліотечного закладу. При цьому вона простежила повний цикл діяльності курсів, починаючи від набору курсантів до їх випуску і подальшого працевлаштування. Детально ознайомивши учасників з'їзду зі станом справи підготовки бібліотечних кадрів в країнах Європи і США, вона переконливо довела, що для досконалості бібліотечної справи необхідна організація професійної підготовки кадрів, видання бібліотечної літератури, бібліотечного журналу. Навіть найскромніші курси, стверджувала Л. Б. Хавкіна, могли б принести безсумнівну користь і сприяли б піднесенню бібліотечної справ. Проєкт організації бібліотечних курсів одержав підтримку з'їзду, але створені курси були лише в 1913 р. при Московському міському народному університеті імені А. Л. Шанявського. За період 1913–1917 рр. їх закінчило близько 1000 бібліотекарів. У складі викладачів були харків'яни — знані бібліотекознавці Л. Б. Хавкіна, О. А. Дідріхсон, О. М. Калмикова [27].

Зіграв позитивну роль в становленні бібліотечних кадрів в Росії і Перший всеросійський з'їзд з бібліотечної справи (1911 р., Санкт-Петербург) [2], який став свідченням становлення і розвитку української бібліотекознавчої думки та тріумфом Харківської бібліотекознавчої школи. Харків'яни брали участь у підготовці й організації роботи з'їзду, його секцій, комісій. В роботі з'їзду взяли участь О. А. Дідріхсон (заступник голови секції громадських і народних бібліотек з'їзду) і І. П. Дриженко, С. С. Жилкін, І. Д. Єзерський — від Харківського товариства грамотності,

К. І. Рубинський (заступник голови секції академічних бібліотек з'їзду) і Д. П. Міллер — від Харківської імператорської університетської бібліотеки, М. Л. Семенчиков — від бібліотеки Харківського технологічного інституту, М. М. Панченко і С. Н. Парчевський — від бібліотеки службовців Південної залізниці, Ю. І. Куртц — від чугувської громадської міської бібліотеки ім. Л. М. Толстого, М. М. Пінто і О. С. Чемповський (комісія з підготовки виставки з'їзду) — колишні члени Правління ХГБ.

Загальне пленарне засідання було відкрито доповіддю К. І. Рубинського «Стан бібліотечної справи в Росії та інших державах». Характеризуючи стан і рівень персоналу громадських і народних бібліотек, він відзначав, що *«на склад цього персоналу, на його підготовку не зверталось у нас ніякої уваги»* і відстоював університетську освіту бібліотекаря. Д. П. Міллер у власному виступі торкався питань розвитку академічних бібліотек та професійної освіти. На виставці з'їзду було представлено діаграми, друковані матеріали і фотографії ХГБ, а також значну частину матеріалів відділу бібліотекознавства: всі малюнки і 90 папок, де було згруповано системи діловодства найвидатніших російських та зарубіжних бібліотек. Бібліотека отримала Почесний диплом за участь у роботі I Всеросійського з'їзду з бібліотечної справи.

З'їзд визнав настійно необхідним організацію підготовки професійних бібліотечних кадрів через кафедри бібліотекознавства і бібліографії при Харківському та Санкт-Петербурзькому університетах, спеціальні вищі курси бібліотекознавства та бібліографії для теоретичної і практичної підготовки бібліотекарів і їх помічників (для осіб з вищою і середньою освітою), бібліотечні курси різного терміну навчання та власне професійне навчання. При цьому було обмежено програму курсів виключно циклом спеціальних бібліотечних дисциплін (без внесення будь-яких загальноосвітніх предметів). З'їзд знайшов вкрай бажаним, щоб губернські земства і міські громадські самоврядування взяли на себе устрій короткострокових бібліотечних курсів, а також визнав за необхідне, щоб в програму вчительських інститутів, учительських семінарій та педагогічних постійних і літніх курсів був введений особливий предмет «бібліотекознавство».

У 1913 р. Харківське земство вперше організувало курси з позашкільної освіти, де було прочитано лекції з бібліотечної справи [32]. У роботі Першого загальноземського з'їзду зі статистики народної освіти (1913 р., Харків), ініційованого Харківською губернською земською управою, обговорювалися питання бібліотечної статистики за результатами дослідження Харківського земства бібліотечної справи в Харківській і Нижньогородській губерніях у 1908–1912 рр. [4]. На окремій секції (голова — С. О. Сірополко, заступник — О. А. Дідріхсон за участі членів комісії по виконанню

постанов Першого всеросійського з'їзду з бібліотечної справи Товариства бібліотекознавства) в основних доповідях розглянуті головні завдання бібліотечної статистики, проаналізовано особливості діяльності бібліотек. Було прийнято низку конструктивних резолюцій з бібліотечної статистики, підготовки звітів бібліотек, всеросійського перепису громадських і народних бібліотек, що мали методичний характер. Сформульовано пропозиції щодо розробки класифікації бібліотек, опитувального листа перепису і річного звіту бібліотек. До числа об'єктів щорічної бібліотечної статистики по вивченню складу бібліотекарів секцією віднесені наступні показники: стать, освіта, головне зайняття, тривалість служби і отримані винагороди [18].

Проблема спеціальної підготовки бібліотекарів була поставлена як об'єктивна необхідність на З'їзді з питань організації розумних розваг для населення Харківської губернії (1915 р., Харків). З'їзд був скликаний за ініціативою ХТГ, матеріальну підтримку надало губернське земство, у роботі брали участь понад 472 осіб з 15 губерній Російської імперії [28].

Головним завданням була розробка питань найбільш раціональної організації розумних розваг, використання позашкільних заходів для економічного, духовного і фізичного розвитку населення. Найважливішим його досягненням стало вироблення перспективної програми позашкільних заходів, розрахованої на об'єднання зусиль державних, громадських, просвітницьких установ і товариств, організацію ряду курсів з позашкільної освіти. Документи з'їзду відображають гостроту полеміки між земствами і представниками товариств, що відстоювали своє право на культурно-освітню роботу [17].

Активною участю в роботі з'їзду відзначилися відомі діячі з позашкільної освіти Є. М. Мединський, С. О. Сірополько, Л. Б. Хавкіна. Як уповноважений представник Московського міського народного університету імені А. Л. Шанявського на з'їзді Л. Б. Хавкіна представила доповідь «Народні бібліотеки» [28] з демонстрацією матеріалів (діаграмами, даними про склад слухачів курсів, видами бібліотечних будівель та ін.), яка викликала значний резонанс, а висловлені пропозиції було включено до резолюцій з'їзду. Експонат бібліотечних курсів університету, експонований на виставці з'їзду, представляв сам по собі багато повчального і служив ілюстрацією її доповіді. Види будівлі і аудиторій, картограма, що показувала місця приїзду слухачів курсів за три роки (від Софії до Благовещенська, від Петрограда до Баку), зведена діаграма діяльності курсів. За той же період часу звіти, програми, видання курсів, «перехресний» каталог і тощо. Світлові картини з бібліотекознавства, виготовлені для бібліотечних курсів московською фірмою Баранова, були виставлені у трьох вітринах.

Народним бібліотекам Харківщини був присвячений невеличкий, але дуже ретельно складений відділ. Тут звертала на себе увагу чудова колекція книг з бібліотечної справи і бібліографія першої народної бібліотеки ХТГ — всієї тієї літератури, яку повинен був знати кожен освічений бібліотекар. Дуже оригінальними були діаграми Харківського земства, де читаність в народних бібліотеках за окремими повітами за два різних роки зображена була у вигляді людей, які тримають в обох руках по книзі — розмір книги відповідав читанню за даний рік. ХГБ виставила фотографію свого будинку, друковані матеріали і частину свого спеціального відділу «бібліотекознавства»: малюнки різних бібліотек і папки із зразками техніки ряду книгозбірень. Крім того, бібліотека організувала на виставці читальню з місцевих та столичних журналів і газет [33].

Після обміну думок з їздом було прийнято низку конструктивних резолюцій з актуальних проблем бібліотечної справи, що мали організаційний і методичний характер, серед яких: вироблення розвитку мережі бібліотек та їх фінансування, статус бібліотекаря і підготовка кадрів для бібліотек, залучення місцевих громадських сил у вигляді бібліотечних рад, піклувальників, товариств друзів бібліотеки і т.п.

У 1916 р. на ювілейних зборах членів ХГБ, присвячених 30-річчю бібліотеки, з ініціативи Л. Б. Хавкіної (яка на той час очолювала це Товариство у Москві) відкрито філію Російського бібліотечного товариства (РБТ) під керівництвом О. А. Дідріхсона, куди увійшли працівники громадської та університетської бібліотек і народних читалень. За свідченням Л. Б. Хавкіної, прикладом при створенні РБТ послужили засновані в кінці XIX ст. Американська бібліотечна асоціація та Бібліотечна асоціація Великобританії. Метою створення товариства проголошувалося *«сприяти розвитку бібліотечної справи і поліпшувати підготовку, побут та умови праці бібліотекарів в Росії»*. Харків був одним з перших міст України, де, за прикладом російських бібліотекарів, було відкрито таке товариство.

Осередком розвитку професійної підготовки бібліотекарів Харківської губернії стало Харківське товариство грамотності (ХТГ), яке було створене за участю найвизначніших діячів української та російської науки і культури, дбало про створення закладів для найбільш вразливих прошарків населення, намагалося задовольнити потреби народу в книзі. Одним із завдань товариства було створення мережі народних бібліотек, участь у формуванні бібліотечних фондів, каталогів книг, розробка зразків правил, статутів, картотек [5; 13]. Завдяки самовідданій праці членів комітету сільських бібліотек (створеного у 1894 р. за пропозицією професора Харківського імператорського університету В. Я. Данилевського) і субсидіям від земств, Харківська губернія вийшла на друге місце в Росії за кількістю народних бібліотек (більше

400). Товариство проводило значну методичну і організаційну роботу по наданню нормативно-методичної підтримки сільському бібліотекарю, розробило «Устав безплатних народних читалень Харківського губерньського земства» [24; 25], зразкову інструкцію для бібліотекарів сільських бібліотек, уклало «Керівництво до влаштування безплатних народних бібліотек-читалень», «Зразковий каталог для безплатних народних бібліотек-читалень» [19], що витримав дев'ять перевидань, «Принципи складання рекомендаційних списків», що розходилися значними тиражами по всій Російській імперії [14; 15].

Започаткована після з'їзду з питань організації розумних розваг комісія з позашкільної освіти за незначний період в досить складних політичних і соціально-економічних умовах здійснила значну роботу. В міських і сільських аудиторіях харківської і сусідніх губерній було прочитано 338 лекцій, покладено початок організації мандрівного народного університету за участю кращих лекторських сил навчальних закладів, кооперативів, громадських організацій. В тісному взаємозв'язку з комісією працювало довідкове бюро з питань позашкільної роботи, довідкова бібліотека для надання консультацій працівникам культурно-освітніх закладів. З метою підвищення кваліфікації було організовано клуб працівників позашкільної освіти. Клуб ставив своїм завданням проводити підготовку діячів з позашкільної освіти, координувати їх діяльність, вдосконалювати методи її роботи, брав на себе обов'язок систематично організовувати курси [16].

Завдяки виключно активності Л. Б. Хавкіної, ХТГ стало центром розвитку професійної підготовки бібліотекарів Харківської губернії. У 1916 р. на засіданні правління ХТГ Любов Борисівна детально інформувала про організацію курсів з позашкільної освіти в Москві і висловила думку про необхідність організації подібних курсів у Харкові [12]. Після тривалого обговорення цього питання, в якому взяли участь члени товариства В. Г. Соболева, П. Г. Ковалевський, С. О. Раєвський, С. С. Жилкін та інші, організацію курсів з позашкільної освіти у Харкові було визнано надзвичайно важливою справою, наголошено на необхідності створення спеціальної комісії, яка мала розробити план курсів і вирішити питання, пов'язані з їх організацією. У тому ж році розпочав роботу комітет з позашкільної освіти ХТГ, який порушив питання про влаштування бібліотечних курсів у Харкові, організував короткотермінові курси з підготовки занять з дорослими, на яких Л. Б. Хавкіна читала лекції «Розповідь як метод викладання», «Народна популярна література і бібліографія». При курсах для бажаючих оволодіти методикою навчання дорослих було відкрито вечірню школу, що стала своєрідною показовою лабораторією, де викладачі курсів демонстрували на практиці прийоми навчання [3].

Курси з позашкільної освіти, в структурі яких читалися лекції з бібліотекознавства, відповідно до плану комітету почали функціонувати з 1917 р. в структурі системи позашкільної освіти. Їх організація та усвідомлення необхідності існування були важливим кроком вперед. Активну роль в їх організації відіграв О. А. Дідріхсон (лектор бібліотечних курсів Московського міського народного університету імені А. Л. Шанявського, голова правління харківського відділення РБТ, довічний член ХТГ, член комітету з позашкільної освіти, правління ХГБ, першої та четвертої бібліотек-читалень). Програма курсів була універсальною і складалася з таких частин: загальні питання позашкільної освіти (В. Я. Данилевський), бібліотеки та читальні (Л. Б. Хавкіна), робота з дітьми у сільській бібліотеці (Л. К. Покровська), статистика позашкільної освіти (О. А. Дідріхсон). В структурі курсу Л. Б. Хавкіної «Бібліотеки та читальні» розглядалися такі важливі питання, як функції бібліотек, організація їх діяльності, бібліотечне законодавство, організація бібліотечного обслуговування тощо [8]. До програми входило обов'язкове відвідування відділу бібліотекознавства ХГБ. Після першого досвіду стало зрозуміло, що терміни курсів мають бути збільшені, причому програму слід розширити у бік практичної спрямованості навчання. Після закінчення курсів проводилося анкетування слухачів. Аналіз відповідей респондентів показав, що слухачів курсів відрізняла висока зацікавленість в отриманні знань у бібліотечній справі, розуміння спеціальної підготовки як гострої необхідності.

Важливою заслугою Л. Б. Хавкіної є організація у Харкові перших в Україні курсів з підготовки бібліотечних кадрів, які розпочали роботу 17 червня 1918 р. За дорученням і за рахунок губернського земства курси були організовані комітетом з позашкільної освіти ХТГ за сприянням харківського відділення РБТ [9]. Комісія з організації курсів, яку очолила М. Ф. Алексеева (член комітету з позашкільної освіти, завідувача першої безкоштовної бібліотеки-читальні), розробила програму курсів та умови прийому слухачів, провела переговори з повітовими управами і бібліотеками губернії.

Головною метою курсів була підготовка бібліотекарів земських, народних і громадських бібліотек. Завданням організаторів було надати слухачам теоретичні основи всіх форм і методів бібліотечної роботи, забезпечити здобування слухачами первинних практичних умінь і навичок, активізувати їхню самостійність. На 1 січня 1918 р. в 11 повітах Харківської губернії налічувалося 1067 бібліотек, у переважній більшості яких (94,5 %) обов'язки бібліотекаря виконували вчителі початкових класів, але бували випадки призначення на посаду бібліотекаря волосного писаря, місцевого священика, грамотного селянина та ін.

Найбільш бажаними слухачами курсів, яких належало відрядити з повітів, вважалися бібліотекарі або кандидати на посади бібліотекарів, які могли завідувати повітовими та районними бібліотеками. Від кожного повіту дозволялося відрядити не більше восьми слухачів коштом губернського земства і не більше п'яти слухачів коштом повітового земства або власним коштом самого слухача.

Незважаючи на несприятливі умови воєнного часу число слухачів значно перевищило заплановане. У роботі курсів взяли участь понад 150 фахівців з Харкова, 11 повітів Харківської губернії, а також Катеринославської (нині Дніпропетровська), Таврійської (Сімферопольський, Мелітопольський повіти), Курської губерній. З них 70 осіб прибули з власної ініціативи і власним коштом (плата за весь курс з практичними заняттями — 20 крб), що свідчило про великий інтерес, який викликали курси. Серед слухачів переважали чоловіки — 87 (58%).

У зв'язку з положенням країни та відмовою від участі у курсах лекторів з Університету імені А. Л. Шанявського, комісія з організації курсів прийняла рішення залучити відомих бібліотекарів міста — членів ХТГ. З дозволу ректора Харківського технологічного інституту І. П. Осипова робота курсів проходила в приміщенні цього навчального закладу, проживали курсанти у гуртожитку Вищих жіночих курсів.

Заняття були насиченими і тривали чотири тижні. В основу програми навчання покладено досвід американських бібліотечних шкіл і розроблена Л. Б. Хавкіною теорія бібліотечної справи, яка розглядає бібліотеку як єдиний організм, складений з трьох елементів — книги, бібліотекаря і читача. У змісті і побудові програми курсів використовувалися програми бібліотечних курсів згаданого університету імені А. Л. Шанявського. Курси були розподілені на два суміжні цикли — основний і додатковий. Програма охоплювала різні проблеми бібліотекознавства, бібліографії та книгознавства, доповнювалася матеріалами з історії та сучасного стану громадських і народних бібліотек у Харківській губернії і включала 19 навчальних дисциплін. Найбільша кількість часу відводилася на цикл бібліотекознавчих дисциплін, для викладання яких були залучені О. А. Богомолів, О. А. Дідріхсон, І. П. Дриженко, Є. О. Мартинова, К. І. Рубинський, Т. М. Фарафонтова та інші. У структурі бібліотекознавчого циклу розглядалися такі важливі питання, як історія, функції бібліотек, організація їх діяльності, бібліотечне законодавство, організація бібліотечного обслуговування тощо. Викладалися такі предмети: бібліотеки і їх культурне значення, історія російських бібліотек, типи народних бібліотек і їх взаємодія. Окремі теми присвячувалися комплектуванню, обліку, розстановці, каталогізації та класифікації книг. Особлива увага приділялася питанням статистики і звітності, методам бібліотечної роботи, діяльності дитячих бібліотек.

У структурі додаткового циклу викладатися такі предмети: «російська література», «література російської історії», «дитяча література», «наукова популярна література». За активної участі товариства «Просвіта» вперше в програмі особливу увагу приділено вивченню української літератури, у тому числі «літератури української історії», дитячої книжки.

Лекції доповнювали й поглиблювали практичні заняття у групах, розраховані таким чином, щоб кожен слухач міг взяти участь у 23 годинах практичних занять, що становило 25 % від загальної кількості навчального часу. Практичним роботам організатори надавали особливого значення, вважаючи їх фундаментом бібліотечної підготовки. Курсанти виконували практичні завдання зі статистики (розбір бібліотечних звітів, висновок середніх чисел, у т.ч. обертаність, читаність), комплектування (довідки за посібниками для вибору книг), класифікація, каталогізації літератури (вправи в складанні карток алфавітного, систематичного і предметного каталогів), методів бібліотечної роботи, роботи з читачами дитячих бібліотек. Практичні заняття частково проводилися на базі відділу бібліотекознавства ХГБ та довідкового бюро першої читальні.

Проведені на курсах екскурсії-огляди перших харківських бібліотек (ХГБ, перша безплатна народна бібліотека-читальня ХТГ), як вид занять, мали на меті максимально наблизити слухачів до кращих зразків бібліотечної практики. Завдяки їм слухачі курсів оперативно знайомилися з новими формами роботи, отримуючи при цьому і методичну допомогу.

При курсах була організована виставка за програмою курсів, що демонструвала літературу з позашкільної освіти, списки рекомендованої літератури, наочні посібники та матеріали про розвиток бібліотечної справи в регіоні, зразки бібліотечної техніки. Виставка мала навчальний характер, була наочним доказом діяльності бібліотек, забезпечувала слухачів необхідним рівнем навичок для самостійної роботи в книгозбірнях.

Перша бібліотека-читальня представила цікаву і повну колекцію книг з бібліотечної справи, ХГБ виставила багату колекцію зразків діловодства російських і іноземних бібліотек, ХТГ — літературу, видану видавничим комітетом, організація «Просвіта» — українську літературу. Спеціальних навчальних видань до початку роботи курсів не було, тому як навчальні посібники використовувалися книги Л. Б. Хавкіної «Библиотеки, их организация и техника», «Руководство для небольших библиотек», «Авторские таблицы Кеттера в переработке для русских библиотек», А. І. Калишевського та А. К. Покровської «Примеры каталогизации» та інші.

Велике значення для регулювання навчальної діяльності на курсах мала організація зворотного зв'язку їх керівництва та викладачів зі слухачами. Кожному курсисту після закінчення навчання пропонувалося заповнити

опитувальний лист про стан бібліотек і читалень та опитувальний лист, в якому можна було викласти свої враження про курсову підготовку, її значення для розвитку бібліотек, зазначити недоліки курсів. Опитувальний лист про стан бібліотек і читалень містив такі запитання: назва бібліотеки, дата заснування, години роботи, завідувач бібліотеки, в чому проявляється діяльність ради бібліотеки, чи має бібліотека статут, правила, інструкції, обсяг фонду, фонд періодичних видань, каталоги, правила видачі книг. Багато слухачів у своїх відповідях високо оцінювали значення курсів.

Завершуючи роботу курсів, Л. Б. Хавкіна прочитала лекцію про особливості публічних бібліотек у передових країнах. Слухачі палко вітали кращого фахівця з бібліотечної справи на підсумкових зборах, присвячених закінченню курсів. Було прийнято рішення про скликання двох бібліотечних з'їздів: губерньського — 1918 р. та обласного — у 1919 р. [7].

На засіданні правління ХТГ від 8 серпня 1918 р. М. Ф. Алексєєва підбила підсумки проведення курсів, а І. П. Дриженко доповів про побажання курсантів створити спілку працівників бібліотечної справи, скликати з'їзди бібліотекарів. Питання були подані на розгляд правління харківського відділення РБТ.

На засіданні правління харківського відділення РБТ було прийнято рішення утворити організаційний комітет зі скликання восени з'їзду бібліотечних працівників. Ядро організаційного комітету склали правління відділення з шести представників слухачів бібліотечних курсів, ініціаторів скликання з'їзду. Штабом організаційного комітету мала бути ХГБ. Головою організаційного комітету — голова правління відділення РБТ — О. А. Дідріхсон.

Реалізувати проєкт скликання з'їздів бібліотекарів не вдалося через складну суспільно-політичну обстановку та неможливість забезпечити його фінансування. На жаль, не був реалізований проєкт про бібліотечне відділення курсів з позашкільної освіти (1919 р.) з розширеною програмою, яка включала 16 навчальних дисциплін і 8 тем практичних занять (лекції — 130 год., практичні заняття — 66 год.). Вперше в програмі були представлені предмети «керівництво читанням», «інструкторська робота», «освіта бібліотекаря».

Діяльність курсів висвітлювалася в місцевій пресі — газеті «Южный край», де були опубліковані програма курсів, замітки про їх завершення.

Проведений науковий пошук дозволяє стверджувати, що особливу роль у вирішенні проблем бібліотечної освіти Слобідського краю на початку ХХ ст. відіграли Харківське губерньське земство, представники прогресивної інтелігенції регіону, що заклали засади вітчизняної освіти бібліотекаря, зробили внесок у розвиток народної освіти, сприяючи становленню

та розвитку громадських культурно-освітніх товариств, які стали експериментальними майданчиками впровадження всіх передових ідей.

Для здійснення діяльності за означеними напрямками були створені комітет сільських бібліотек, комісія народних читань, комітет з позашкільної освіти, комісія з організації курсів з позашкільної освіти ХТГ, які зробили внесок у розвиток методики, форм і методів позашкільної освіти, що були одними з перших і мали загальноросійське значення [6; 7].

На підставі аналізу робіт лідерів громадсько-бібліотечного руху, вчених і педагогів показано, що на початку ХХ ст. поступово складається теоретична основа бібліотечної освіти, причому формулюються не тільки організаційні, але й наукові проблеми, встановлюються плідні стосунки з професійними об'єднаннями світу. Багатогранний творчий доробок Л. Б. Хавкіної, К. І. Рубинського, О. А. Дідріхсона, І. П. Дриженка, Т. М. Фарафонтової та інших, які заснували харківську бібліотечну школу, є настільки значним, що має базисне значення для подальшого розвитку бібліотечної освіти України.

Важливою заслугою бібліотекознавця Л. Б. Хавкіної, на думку якої бібліотечна справа в Росії настільки потребувала поліпшення, що її всебічне вивчення представляло громадський інтерес і залишалося нагальною потребою, стало видання універсального посібника «Бібліотеки, їх організація і техніка», розробка проекту бібліотечної освіти в Росії, організація з її ініціативи відділу бібліотекознавства з музеєм наочних посібників, Харківської філії Російського бібліотечного товариства, перших в Україні курсів з підготовки бібліотечних кадрів.

На основі звернення до історико-бібліотекознавчих публікацій та архівних фондів, що стосуються розвитку змісту бібліотечної освіти, зроблено узагальнення щодо історіографії проблеми та визначено провідні форми організації підвищення кваліфікації бібліотекарів Харківської губернії на початку ХХ століття. Зроблено висновок, що найбільш поширеним було неформальне підвищення кваліфікації (бібліотечні з'їзди, об'єднання, товариства, курси та ін.), яке мало на меті вдосконалення методичної підготовки бібліотекарів в рамках неформальної освіти, закріплюючи її навчальними програмами та відповідними нормативними документами, які мали оновити бібліотечний склад.

Бібліотечні курси являли собою унікальне, оригінальне і повчальне явище в житті української бібліотеки і українського суспільства початку ХХ століття. Вони були створені, головним чином, завдяки громадській ініціативі, яка згодом підтримувалася земством і суспільством, що контролювали і сприяли їх подальшому розвитку. Незважаючи на безліч перешкод,

курси розвивалися, удосконалювалися, привертати до себе увагу бібліотекарів, підтримувалися ними. Однак не можна сказати, що такі короткотермінові курси вирішили проблему підготовки бібліотечних кадрів — надто нетривалими вони були, та й охоплювали не всі напрямки роботи бібліотек. Але в умовах складної суспільно-політичної обстановки, курси змогли надати певний обсяг знань своїм слухачам, викликати інтерес до бібліотек і спонукали слухачів до самостійної праці. Курси стали своєрідною лабораторією, де проходили апробацію нові ідеї та перспективні напрямки роботи, сприяли розвитку громадської активності бібліотекарів та поклали початок розвитку курсової підготовки бібліотечних працівників — першого ступеня бібліотечної освіти в Україні.

Список бібліографічних посилань

1. Бібліотекознавство. Теорія, історія, організація діяльності бібліотек : підруч. для вузів / В. О. Ільганаєва, Г. Д. Ковальчук, Т. П. Самійленко [та ін.]. Харків, 1993. 193 с.
2. Бібліотекознавець Любов Борисівна Хавкіна: творча спадщина і сучасність : матеріали наук. конф., присвяч. 130-річчю з дня народж. Л. Б. Хавкіної, 30 жовт. 2001 р. / Харків. держ. наук. 6-ка ім. В. Г. Короленка. Харків, 2001. 40 с.
3. Бібліотекознавець Хавкіна Любов Борисівна. Харківський період діяльності (1888–1918) : зб. матеріалів / Харків. держ. наук. 6-ка ім. В. Г. Короленка. Харків, 2004. 150 с.
4. Бібліотечна справа Харківщини до 1917 року : бібліогр. посіб. / Харків. держ. наук. 6-ка ім. В. Г. Короленка. Харків, 1999. 274 с.
5. Библиотеки-читальни Харьковской губернии по данным исследования 1900–1902 гг. : отчет Харьк. губерн. земству Ком. по устройству сел. б-к и нар. читален Харьк. о-ва распространения в народе грамотности. Харьков, 1902. 147 с.
6. Библиотечные курсы. Южный край. 1918. 16 июля.
7. Библиотечный съезд. Южный край. 1918. 17 авг.
8. Державний архів Харківської області (ДАХО). Ф. 200. Оп. 1. Спр. 467. Арк. 55. [Про виступ Л. Б. Хавкіної з приводу організації курсів з позашкільної освіти ХТГ].
9. ДАХО. Ф. 200. Оп. 1. Спр. 490. Арк. 2, 9, 15, 20. [Про участь Л. Б. Хавкіної в курсах із позашкільної освіти ХТГ 30 трав. — 26 черв. 1917 р.].
10. ДАХО. Ф. 200. Оп. 1. Спр. 516. Арк. 58. [Програма бібліотечних курсів 1918 р.].
11. Драган Р. А. Розвиток бібліотекознавчої думки. Харківська школа (початок ХХ ст. — 20-ті рр.). *Вісник Харківської державної академії культури* : зб. наук. пр. Харків, 2000. Вип. 2. С. 32–38.
12. История библиотечного дела на Украине (1917–1932 гг.) : учеб. пособие / под ред. Т. А. Скрипник. Харьков, 1975. С. 117–123.
13. Дидрихсон А. А. Исторический обзор деятельности Харьковского общества распространения в народе грамотности (1869–1909). М., 1911. С. 111–114, 151–172.
14. Каталог книг для народных библиотек-читален Харьковской губернии / Харьк. губерн. земство. Отд. по внеш. нар. образованию. Харьков, 1908. 143 с.
15. Каталог по устройству сельских библиотек и народных читален Харьковской губернии. Харьков, 1900–1903.
16. Коломієць Т. Харківське товариство поширення в народі грамотності (1869–1920 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.02 «Історія України». Харків, 1995. 21 с.

17. Коломієць Т. Харківське товариство поширення в народі грамотності (1869–1920 рр.). Харків, 1998. С. 100–113, 132–139.
18. Проскурякова Е. Вопросы библиотечной статистики на Первом общеземском съезде по статистике народного образования: [Харьков, 12–19 июня 1913 г.]. *Библиотекарь*. 1913. Т. 4, вып. 4. С. 277–286.
19. Руководство к устройству бесплатных народных библиотек и читален / Харьк. о-во распространения в народе грамотности, Ком. по устройству сел. б-к и нар. читалень. 3-е изд., испр. и доп. Харьков, 1897. 75 с.
20. Рубинский К. И. Положение вопроса о библиотечном персонале в Западной Европе и у нас. Харьков, 1909. 35 с.
21. Самійленко Т. П. Внесок харківської бібліотечної школи в історію бібліотечної справи України. *Історія бібліотечної справи в Україні* : матеріали регіон. наук. конф. Харків, 1994. С. 15–24.
22. Седих В. В. Історія бібліотечної справи в Україні : навч. посіб. / Харків. держ. акад. культури. Харків, 2013. С. 129–133.
23. Соляник А. А. Истоки профессиональной подготовки библиотечных специалистов в Харькове. *Українське бібліотекознавство в історичному вимірі* : за матеріалами міжнар. наук. читань з нагоди 105-річчя відділу бібліотекознавства. Харків, 2012. С. 22–25.
24. Устав народных библиотек-читален Харьковского губернского земства; Инструкция заведующего при библиотеке-читальне; Правила для читателей; Правила выдачи книг для чтения на дом / Харьк. губерн. земство. Харьков, 1909. 13 с.
25. Устав народных библиотек-читален Харьковского губернского земства / Харьк. губерн. земство. Харьков, 1913. 12 с.
26. Хавкина Л. Б. Библиотеки, их организация и техника. СПб., 1911. 404 с.
27. Хавкина Л. Б. Курсы по библиотечному делу. *Вестник воспитания*. 1913. № 2. С. 138–139.
28. Хавкина Л. Б. Народные библиотеки : (докл.). *Труды Харьковского съезда по устройству разумных развлечений*. Харьков, 1915. Т. 2. С. 249–259.
29. Хавкина Л. Б. Об устройстве отдела библиотековедения. *Отчет Харьковской общественной библиотеки за семнадцатый год ее существования (с 1 окт. 1902 г. по 1 окт. 1903 г.)*. Прил. № 4. Харьков, 1915. С. XXXI–XXXV.
30. Хавкина Л. Б. Руководство для небольших библиотек. М., 1911. 132 с.
31. Хавкина Л. Б. Руководство для небольших библиотек. 4-е изд. М. ; Л., 1925. 292 с.
32. Хавкина Л. Б. 1915 год в жизни наших библиотек. *Школа и жизнь*. 1916. № 1. С. 5–9; № 9. С. 1–4.
33. Хавкина Л. Б. Харьковский съезд по устройству разумных развлечений. *Школа и жизнь*. 1915. № 25. С. 9 ; № 26. С. 10–11 ; № 27. С. 8–10.

Н. В. Бабковаканд. іст. наук, старший викладач кафедри культурології та музеєзнавства,
Харківська державна академія культури, м. Харків, Україна

akademixdak@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-0347-0633>

СТАНОВЛЕННЯ ВИЩОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ ОСВІТИ В ХАРКОВІ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТ.

2025-й — знаковий рік для фахівців бібліотечного профілю. Адже 100 років тому, на базі місцевого закладу вищої освіти розпочалася безперервна підготовка спеціалістів бібліотечної сфери вищої категорії. На жаль, цей період мало вивчений у спеціалізованих наукових виданнях. Окремі його аспекти містяться в працях Н. М. Кушнарєнко [23; 24], А. А. Соляник [24], Н. М. Березюк [6; 24], Н. А. Бачинської [5], А. В. Гуменчука [13] та ін. Вивчення становлення вищої бібліотечної освіти першої половини ХХ ст. ускладнюються досить незначною джерельною базою, серед якої переважають архівні джерела центральних органів влади, закладів вищої освіти, періодична преса, праці сучасників подій. Проте комплексне поєднання вказаних інформаційних джерел сприяло відновленню процесу становлення вищої освіти бібліотечного профілю в м. Харкові.

Перша спроба запровадити інституційну підготовку бібліотекарів відноситься до 1921 р., але експеримент у м. Одеса був невдалим, і вже наступного, 1922 р., всі слухачі музейно-архівно-бібліотечного відділу були переведені до інших факультетів Одеського інституту народної освіти [25, с. 122–123].

Представники радянської влади врахували попередній невдалий досвід підготовки бібліотечних працівників вищої категорії. У 1924 р. на державному рівні було прийнято рішення про перетворення хат-читалень та бібліотек у сільській місцевості на центри пропаганди нового державного устрою та ідеологічного впливу на селян [4, с. 96]. Партійне керівництво УРСР вирішило готувати висококваліфіковані кадри для бібліотечної сфери на базі факультету політичної освіти на базі Харківського інституту народної освіти імені О. Потебні. 17 вересня 1925 р. вийшла офіційна постанова Ради Народних Комісарів УСРР № 47/394 «Про утворення факультету політосвіти при ХІНО» [48, арк. 15].

Уже в жовтні того ж року відбувся перший набір 151 студента на міський та сільський відділи факультету політичної освіти.

На базі міського відділу факультету планувалася робота книжково-бібліотечної секції. Попередній навчальний план передбачав 3-річний термін освіти із запровадженням профілізації на 2-му курсі. Але низький рівень підготовки студентів із точних і соціально-економічних наук, поверхневе

володіння ними українською мовою, введення обов'язкової воєнізації закладів освіти спонукали керівників факультету доопрацювати навчальні плани. У результаті в 1926/1927 н. р. відбувся перехід на 4-річне навчання, і відповідно, фахова підготовка розпочиналася з 3 курсу. Наступного, 1927/1928 н. р. відмовилися від поділу на міський та сільський відділи. Скоригований план передбачав 36 ауд. годин на тиждень. Соціально-економічні дисципліни складалі 57%, методи та об'єкти політосвітроботи — 15%, форми та техніки політосвітроботи — 13% навчального навантаження. Спеціалізація за книжно-бібліотечним напрямком займала лише 15% навантаження (30 годин на 3 курсі та 36 годин на 4) [4, с. 97].

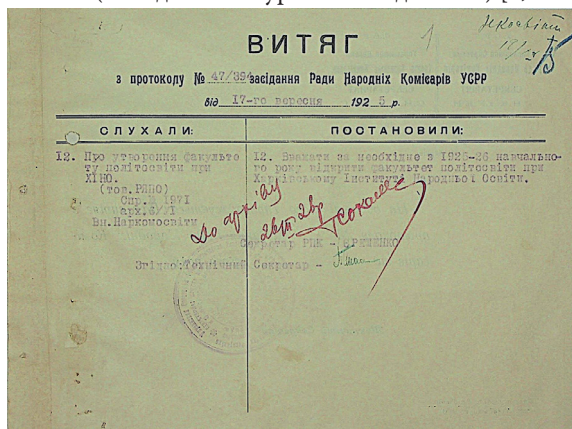

Рис. 1. Витяг із протоколу про утворення факультету політичної освіти при Харківському інституті народної освіти [48, арк. 15].

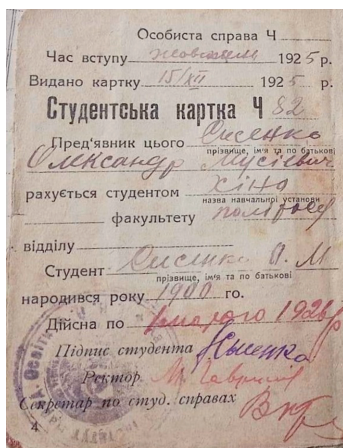

Рис. 2. Студентський квиток О. М. Сисенка 1925 р. [1].

Цього ж, 1927 р., у студентів 3 курсу книжково-бібліотечної секції розпочалася фахова підготовка, основне завдання якої полягало в підготовці робітників-керівників книжково-бібліотечної роботи (інспекторів, методистів), завідувачів окружними бібліотеками та робітників державних політосвітніх бібліотек. Передбачалося, що здобувачі вищої освіти, які закінчать секцію, отримають кваліфікацію бібліотекаря всіх типів, організатора (методиста) бібліотечної роботи, інспектора бібліотечної роботи, завідувача бібліотекою [19, с. 21].

Для налагодження практичної підготовки майбутніх бібліотекарів вищої категорії восени 1927 р. до ХІНО імені О. Потебні з Одеси було запрошено Л. Р. Когана; як керівник бібліотечної секції та викладач курсу «бібліотечна робота» викладавець разом зі студентами технічно налагоджував роботу бібліотеки клубу «Червоний вчитель», що діяв на базі інституту: підбиралася сучасна література, яка відповідала б інтересам читачів, створювалися нові каталоги й інвентарні книги, організовувалася методична робота бібліотеки, її читального залу.

Рис. 3. Перший керівник книжково-бібліотечної секції ХІНО Л. Р. Коган [2, с. 128].

Структуроване оформлення навчального плану книжково-бібліотечної секції, а в офіційних документах ХІНО з 1927 р. поступове вживається й поняття «відділ», відбулося лише через рік — у 1928 р. Цей час ознаменувався запрошенням до Харкова на викладацьку діяльність двох видатних діячок бібліотечної сфери — Н. Я. Фрідєвої та Д. Н. Ігудесман [13, с. 52].

Рис. 4. Організаторки бібліотечного відділу ХІНО [2, с. 128].

За підтримки керівництва інституту й факультету політичної освіти всі фахові дисципліни науковиці розділили на 2 цикли: бібліотекознавство та книгознавство. Перший цикл передбачав вивчення та ґрунтовне опрацювання задач і мети бібліотечної справи, побудови бібліотечного приміщення, обробки книг у бібліотеці, методики роботи над книгами, обслуговування читачів, обліку роботи, пропаганди книг (третій рік навчання); обслуговування читачів, принципи комплектування, керування читанням, вивчення читачів, палітурної справи, професійні питання (четвертий рік навчання). Другий цикл — книгодрукування, книгописання, книгорозповсюдження (3–4 курс).

Аналіз залікової книжки студента книжково-бібліотечного відділу ХІНО О. М. Сисенка (вступ 1925 р.) сприяв відновленню інформації щодо забезпечення викладання фахових дисциплін. Упродовж 1928/1929 н. р. Д. Н. Ігудесман навчала «Роботі з читачем», «Пропаганді книги», «Пересувній роботі» — Н. Я. Фрідьєва викладала «Організацію бібліотечної справи», «Принципи комплектування», «Вивчення читача».

Закріплення отриманих теоретичних знань відбувалося під час проходження кваліфікаційних практик на 3 та 4 курсах. Бібліотечна практика передбачала групові й індивідуальні практичні заняття (наприклад, у галузі бібліотечної техніки). Заняття з книгознавства мали форму екскурсій до друкарень, видавництв і магазинів, заняття з бібліографії — самостійна форма роботи: аналіз рекомендованих каталогів, складання типових списків за темами, підбір книг для певної мети, для індивідуального читача або для певних груп читачів. Практика у сфері бібліотекознавства передбачала:

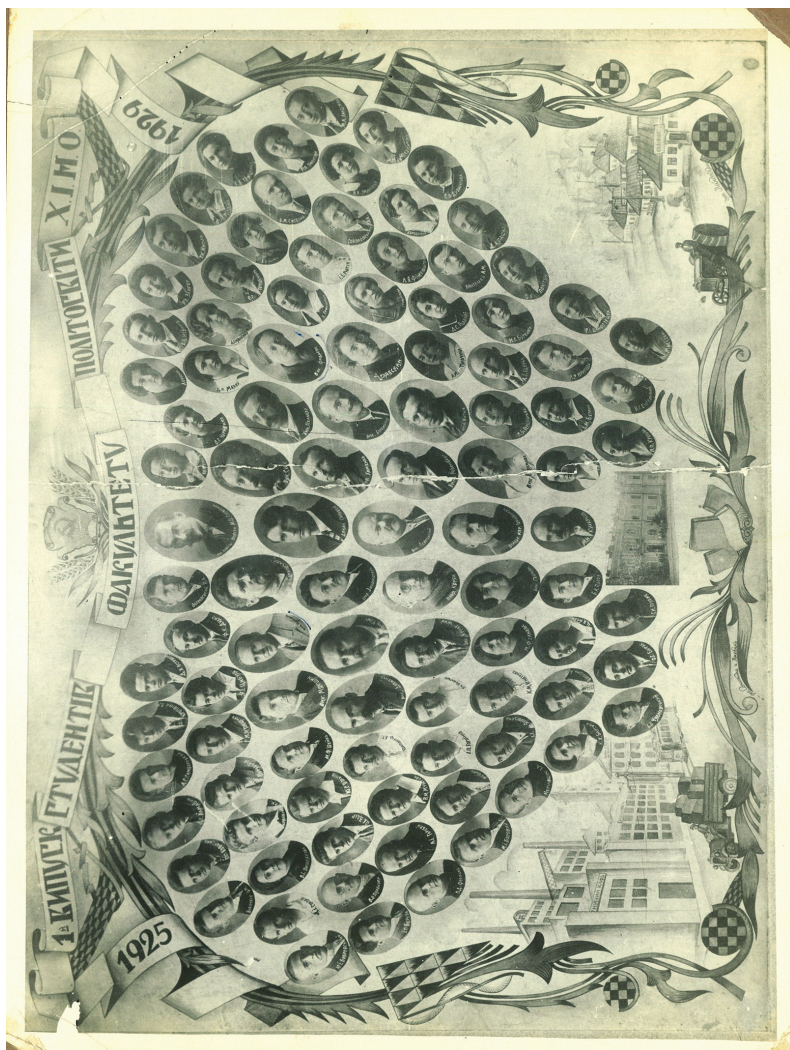

Рис. 6. Випускна планшетка студентів факультету політичної освіти ХІНО. 1929 р. [1].

Постійне збільшення студентів факультету політичної освіти, відсутність у ХІНО відповідних приміщень та матеріально-технічної бази, кваліфікованих викладачів політичної освіти, невідповідність мети існування факультету основним напрямкам роботи навчального закладу ще в 1927/1928 н. р. гостро поставили питання про виокремлення факультету в окремий інститут [51, арк. 39–41]. Рішенням Ради Народних Комісарів УСРР № 41/625 від 10 вересня 1929 р. факультет політичної освіти Харківського ІНО було реорганізовано в Інститут політичної освіти [55, арк. 49].

Утворення самостійного закладу вищої освіти, що з жовтня 1929 р. отримав власний бюджет, незалежний від ХІНО, розширило можливості удосконалення навчальних планів і залучення до викладання нових висококваліфікованих спеціалістів. У 1929/1930 н. р. до колективу фахівчинь з бібліотечної справи доєдналися М. О. Габель, що викладала «Бібліографію та вивчення книги», та М. П. Нечаєв, який навчав «Книгорозповсюдженню». Організаторки бібліотечного відділу розширили спектр дисциплін, які під їх керівництвом опановували здобувачі вищої освіти бібліотечного профілю. Крім вище зазначених, викладання яких було започатковане ще на факультеті ХІНО, Н. Я. Фрідьева забезпечувала студентів знаннями з курсів «Організаційні питання бібліотечної роботи», «Зміст, форми та методи роботи з читачем», Д. Н. Ігудесман — «Пропаганда книги, її види та форми. Історія книги», «Бібліотечна техніка та НОП у ній, елементи техніки» [2, с. 131].

У2	Міжнародна робота			У. Задор.	Я. Фрідьева
У3	Література	Реміза		Задор	У. Фрідьева
У4	Анфілати	Фрідьева		У. Задор.	Реміза
У5	Вибрані та прог. книги	Ігудесман		Задор	Я. Фрідьева
У6	Техніка біб. роб.	Ігудесман		Задор	Я. Фрідьева
У7	Методи роботи з читачем	Ігудесман		Задор	Фрідьева
У8	Розповсюдження	Ігудесман		Задор	Фрідьева

Рис. 7. Автографи Н. Я. Фрідьевої та Д. Н. Ігудесман у заліковій книжці О. А. Майбороди 1929/1930 н. р. [1].

Пошуки оптимальних варіантів підготовки бібліотечних фахівців вищої категорії призвів до зміни навчального плану циклу спеціальної підготовки, адже інститут взяв курс на поглиблення знань, і готував не лише організаторів-методистів, але й планував підготовку викладачів бібліотечних дисциплін у технікумах комуністичної освіти, партійних школах, бібліотечних відділах педагогічних технікумів. На 1 курсі планувалося ввести викладання курсу «Бібліотечне будівництво» (організаційні питання бібліотечної справи), на 2 — «Бібліотечна техніка» та «Бібліографія»

(теоретична і прикладна), на 3 — «Бібліографія» (теоретична і прикладна) та «Методи роботи з читачем», на 4 курсі — «Методи роботи з читачем», «Книгорозповсюдження» та «Методика викладання бібліотечних дисциплін» [40, с. 44].

Курс «Бібліотечне будівництво» мав за мету ознайомити студентів із принципами організації бібліотечної роботи в Україні, з основами бібліотечної політики. У центрі уваги була єдина бібліотечна мережа і планування бібліотечної роботи в тогочасних умовах соціально-економічного розвитку держави. Паралельно надавалася інформація про особливості організації бібліотечної роботи за межами СРСР. Зазначений предмет одночасно був і вступом до бібліотечної роботи, під час якого обговорювалося поняття «бібліотека», її завдання, роль і місце в системі освіти; типи бібліотек, зміст та організація роботи кожного з них. Теоретичний матеріал підкріплювався практичними роботами й екскурсійним відвідуванням бібліотек.

Навчальна дисципліна «Бібліографія» поділялася на три основних розділи: 1) Поняття бібліографії, її об'єкт та методологія. Організація та техніка бібліографічної справи в Україні та СРСР; 2) Бібліотечне вивчення книги. Анутовання та рецензування; 3) Комплектування (принципи комплектування і практика підбору різноманітних бібліотек).

Предмет «Методи роботи з читачем» охоплював розділи: 1) вивчення читача; 2) пропаганда книги і політична та просвітницька робота бібліотек (вся масова робота бібліотечних установ); 3) робота з окремими групами читачів: серед робітників та селян, молоді, жінок і т.п. Цей курс був головним у навчальному плані бібліотечного відділу інституту й базувався на отриманих раніше студентами знаннях як у галузі організації бібліотечної справи, так і у сфері бібліографії (вивчення книги).

Дисципліна «Бібліотечна техніка» містила питання, пов'язані з організацією бібліотечного приміщення і його обладнання. Додатково викладався курс «Книгорозповсюдження»: організація, методи роботи, техніка книжкової торгівлі та робота колекторів. Курс бібліотечної техніки засвоювався здобувачами освіти лабораторним методом. Вступна лекція давала основні установки для опанування теми: сама тема опрацьовувалася в кабінеті, лабораторії чи бібліотеці шляхом виконання ряду завдань із класифікації, шифровки, каталогізації, рубрикації книги. Курс надавав студентам перспективні практичні навички. Усі інші дисципліни викладалися лабораторно-лекційним методом, за яким лекції посідали мінімальне місце в опрацюванні курсу. Їхнє завдання полягало в поданні основної інформації щодо конкретної теми, спрямуванні векторів самостійного опрацювання зазначеного в завданні матеріалу, віднайденні й оприлюдненні інформації, яка ще не відображена в навчальній або допоміжній літературі [44, с. 45].

Для відпрацювання навичок практичної роботи студентами-бібліотекарями ще в 1927 р. було організовано кабінет бібліотечної роботи, у якому здобувачі освіти користувалися діорамами, макетами, схемами за певними темами. Також у кабінеті був доступний матеріал про вивчення читача й книги, поліпшення бібліотечної роботи; новинки з теорії та практики бібліотекознавства. Головне завдання кабінету полягало у функціонуванні за принципом навчальної лабораторії, де кожен студент бібліотечного відділення міг не лише теоретично опрацювати певну тему, а й практично її розробити, перевірити та на випадок нерозуміння якихось моментів — отримати відповідну допомогу від чергового по кабінету, від консультуючого викладача [27, с. 7–8]. При кабінеті під керівництвом проф. О. Г. Розенберга працював літературний гурток, головна мета якого була у пропаганді книги як твору мистецтва, як літературного, так і художнього [32, с. 23].

У межах ХІПО здобувачі бібліотечного фаху відточували практичні навички і під час бібліотечного походу, що відбувався під гаслами «Жодного навченого грамоті поза бібліотекою» та «Книгу — в масу!». Це була відповідь на офіційну постанову радянського уряду від 30 жовтня 1929 р. «Про поліпшення бібліотечної роботи», якою передбачалася повна її перебудова відповідно до її зростаючого політичного значення, здійснення чисток фондів від «ідеологічно шкідливої та застарілої літератури», перевірка бібліотечних кадрів щодо політичної і фахової грамотності, перетворення бібліотек на культурні центри, які б сприяли мобілізації мас на виконання п'ятирічного плану соціалістичного будівництва [40, с. 42].

У стінах закладу освіти головна мета заходу полягала в збільшенні авторитету бібліотечної роботи серед студентів різних курсів, студентських організацій, науково-педагогічних працівників, членів правління інституту. Крім того похід був спрямований на підвищення популярності бібліотечного відділу та організації його 100% якості роботи [45, с. 20]. Однак, за згадкою О. А. Майбороди, широкої підтримки серед студентів бібліотекарів захід не отримав ні в стінах ХІПО, ні в межах Харківського регіону [28, с. 33]. Причина незацікавленості студентів у бібліотечному поході полягала, по-перше, у невмотивованості здобувачів вищої освіти, а по-друге, у їх перенавантаженні громадською роботою.

Поза межами ЗВО керівництво інституту одним із головних завдань вважало організацію високоякісної навчальної практики студентів. 23 листопада 1929 р. Управління профосвіти НКО УРСР вирішило для здобувачів 2–4 курсів ввести безперервну виробничу практику упродовж усього навчального року. Відповідно до «Положення про практичні роботи студентів Харківського інституту політичної освіти», серед головних завдань практичної підготовки була допомога студентам всесторонньо знайомитися

з життям політичних установ та організацій; розвинути навички запровадження на практиці здобутих під час навчання теоретичних знань; сформувати у них уміння керувати колективом і працювати з ним [16, с. 11]. Практична підготовка студентів ХІПО проводилася як у місті Харкові, так і в сільській місцевості українських округів.

За навчальними планами інституту, студенти 1 курсу від проходження практики звільнялися. На 2 курсі для здобувачів освіти організовувалася політосвітня робота на виробництві, на 3 — практична підготовка у сфері клубної підготовки, а на 4 — за фахом, який здобувався студентами. Під час проходження практики на виробництві здобувачі освіти вивчали культурну роботу як таку й закріплювали основні навички цієї роботи. Під час практики студенти брали безпосередню участь у політосвітній роботі обраної установи, виконували як організаційну, так і безпосередньо педагогічно-просвітницьку роботу: читали лекції, виступали з доповідями та ін. Крім того, у межах курсу «Основи політосвіти» та робочих планів установ-баз практик, здобувачі проводили різноманітні дослідження. Майбутні фахівці бібліотечної роботи проходили практику на базі клубних, заводських і фабричних бібліотек, ознайомлювалися зі специфікою організації їх роботи.

Практична підготовка у сфері клубної роботи передбачала вивчення в реальних умовах основних принципів політосвітньої роботи та набуття організаційних і технічних навичок у проведенні різних напрямів клубної діяльності. Протягом навчального року студенти прикріплялися до 2–3 клубних установ м. Харкова, у яких практично реалізовували обрані під час теоретичних занять теми. Проходження клубної практики зараховувалося лише після успішного захисту студентами звіту та доповіді про здійснену роботу. Закріплення теоретичних знань з бібліотечної роботи на практиці проводилося у сфері бібліотечної техніки, вивчення читача та інших профільних дисциплін. Характер студентської роботи в харківських бібліотечних закладах полягав у спостереженні за роботою обраних установ, аналізі специфіки їх функціонування, проведенні здобувачами власної роботи з подальшим розглядом її ефективності для конкретно обраної бібліотеки.

Практична підготовка в сільській місцевості поширювалася лише на студентів 2–3 курсів, і за традицією відбувалася в зимовий період після 1 семестру. Як і міська практика, вишкіл у селі проходив у межах дисциплін «Основи політосвіти», «Клубна робота» та за спеціалізацією. Студенти 2 курсу брали безпосередню участь у роботі громадських установ визначеного села, всесторонньо вивчали їх виробничі, природні й побутові умови, вплив політосвітньої роботи на ці процеси. У коаліції зі студентами

3 курсу здобувачі вказаного курсу проводили масові політосвітні заходи з метою вивчення їх ефективності в сільській місцевості. Студенти 3 курсу включалися в роботу політосвітніх установ з метою виконання конкретних завдань відповідно обраному фаху, вивчали окремі, найбільш пристосовані для місцевих умов, форми політосвітньої роботи. Після закінчення проходження практичної підготовки здобувачі освіти звітували перед керівництвом сільської місцевості, звертаючи особливу увагу на виявлені недоліки та шляхи їх подолання. Лише після схвалення звітів місцевими органами влади студенти надсилали увесь пакет документів (щоденники проходження практики, звіти про пророблену роботу й протоколи засідань) до інституту. Якщо в 1925–1929 рр. студенти факультету політосвіти набували практичних знань у селах Лубенської, Полтавської, Сумської та Харківської округи, то з вересня 1929 р. бази практик перемістилися в центрально-південні регіони України. У грудні зазначеного року директор інституту І. П. Соловей особисто налагоджував організацію проведення зимової практичної роботи студентів у Миколаївській та Зінов'ївській (сучасна Одеська та Кіровоградська обл.) округах [3, с. 210–212]. Саме в цій місцевості в січні 1930 р. студенти 2–3 курсів бібліотечного відділу впроваджували ідеї бібліотечного походу: звертали увагу місцевих органів влади на проблеми бібліотечного будівництва, організовували бібліотечну мережу, заохочували сільських мешканців відвідувати бібліотечні заклади. Для місцевого бібліотечного активу здобувачі освіти проводили спеціалізовані курси, семінари, наради; для споживачів бібліотечних послуг — конкурси кращого читача, книжкові виставки, вечори книги, громадські читання й бесіди [44, с. 49].

Здобувачі освіти останнього, 4 курсу, практичні навички закріплювали в межах округової інструкторсько-інспекторської роботи, що проходила в зимовий період по всіх округах України. Практика відбувалася за дорученням відділів культури Всеукраїнського комітету робітників мистецтва та управління політосвіти НКО, культосвітніх організацій України за завданнями, які розробляв ХІПО за погодженням із відповідними організаціями, відповідно доручень яких студенти відправлялися на місця. Кожен студент 4 курсу отримував персональне завдання та виконував його під свою відповідальність, звітуючи за пророблену роботу перед правлінням інституту, приймаючими організаціями. Майбутні бібліотекарі проходили практику на базі великих бібліотек системи політосвіти, профспілкових бібліотек, бібліотечних колекторів. Крім того, здобувачі відвідували академічні бібліотеки, Книжкову палату УСРР, друкарні та інші організації. Взимку 1930 р. практична робота студентів проявилася в допомозі організації роботи центральних округових бібліотек. Так, здобувачі освіти

бібліотечного відділення ХІПО Уманська, Фельдштейн і Гармаш брали участь у впорядкуванні та налагодженні роботи Полтавської центральної наукової бібліотеки (сучасна Полтавська обласна універсальна наукова бібліотека імені І. П. Котляревського), Афанасьєва — Миколаївської центральної бібліотеки (сучасна Миколаївська обласна універсальна наукова бібліотека), Аксельрод — Мелітопольської центральної округової бібліотеки (нині — Центральна міська бібліотека м. Мелітополь), Фрізе — Зінов'ївської (сучасна Кіровоградська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д. І. Чижевського) [50, арк. 282–283].

Відповідно до «Положення про кваліфікаційні комісії при Вузах УССР», по закінченню 4-річного терміну навчання здобувачі вищої освіти отримували тимчасове посвідчення, яке після проходження річного відпрацювання за місцем направлення та вдалого захисту дипломної роботи перед комісією інституту обмінювали на свідоцтво [10, с. 11–12].

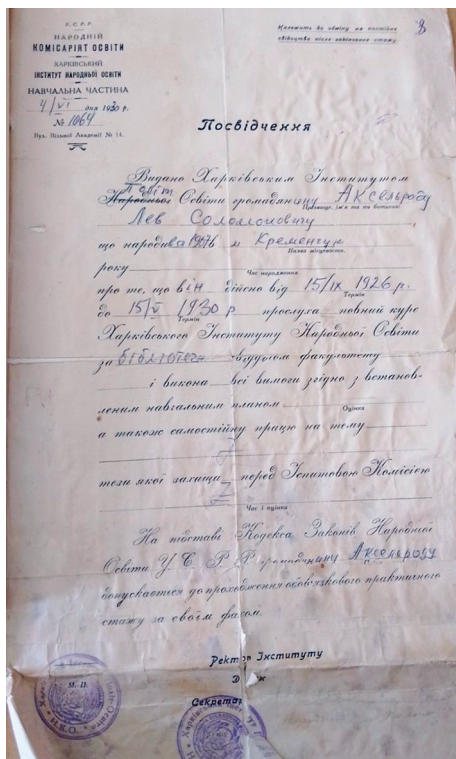

Рис. 8. Посвідчення про закінчення бібліотечного відділу Харківського інституту політичної освіти. 1930 р. [10].

Нову сторінку у підготовці фахівців бібліотечної справи вищої категорії ознаменував 1930/1931 н. р. 12 липня 1930 р. засідання Ради Народних Комісарів УСРР констатувало: інститут політичної освіти не забезпечений власним приміщенням, що ставило під загрозу не лише нормальний розвиток установи, зрив нової вступної кампанії, але й існування інституту як окремого закладу вищої педагогічної освіти [49, арк. 402]. 26 вересня того ж року Комісія по розподілу приміщень для учбових закладів при НКО прийняла рішення про передачу на баланс інституту будівлі за адресою «Спуск 12 листопада, 4» (сучасний Бурсацький узвіз, 4). З 1 жовтня 1930 р. розпочався офіційний переїзд інституту з вул. К. Лібкнехта, 40 (сучасна вул. Сумська, 40) за вказаною адресою [50, арк. 345, 352]. Саме в цьому будинку безперервно відбувається інституційна підготовка спеціалістів бібліотечної сфери на базі Харківського інституту комуністичної освіти, Всеукраїнського інституту комуністичної освіти, Українського бібліотечного інституту, Харківського державного бібліотечного інституту, Харківського державного інституту культури, Харківської державної академії культури.

Рис. 9. Головний корпус ХІКО. 1932 р. [58, с. 1].

Крім того, згідно Протоколу засідання РНК УРСР № 25/677 від 11 серпня 1930 р., в межах політики реорганізації мережі та системи педагогічної освіти встановлювалася 3-х рівнева система вищої освіти: педагогічні інститути, технікуми та педагогічні курси. Серед мережі педагогічних закладів вищої освіти вперше зафіксовано Інститут комуністичної освіти,

головним завданням якого була підготовка фахівців різних галузей освіти. Однією із них була і бібліотечна галузь, спеціалістів для якої готував бібліотечний факультет [49, спр. 1353, арк. 419]. Першим його деканом була Н. Я. Фрідьєва (до 5 березня 1931), другим — М. М. Фельдштейн (1931–1933), третім — О. В. Троїцька (1933–1935). Упродовж 1931–1935 рр. підготовка здобувачів вищої бібліотечної освіти проходила на базі 2-х відділів: бібліотечного та книгорозповсюдження (книгопоширення). Хоча, у 1932 р. була спроба виокремити книгорозповсюдження в окремий факультет. Але вона виявилася невдалою, адже бракувало вузькопрофільних спеціалістів, баз практик, навчально-методичного забезпечення. А головне, ні керівництво ВУІКО, ні керівництво профільного народного комісаріату не розуміло, якою буде кваліфікація майбутніх випускників факультету.

Викладання спеціалізованих дисциплін забезпечувалося викладачами кафедри бібліотекознавства (завідувач Н. Я. Фрідьєва), бібліографії (завідувач М. А. Годкевич), книгорозповсюдження (завідувач М. П. Нечаєв). Теоретичну та практичну підготовку доповнювали два кабінети — бібліотечної роботи та книгопоширення. За роботу першого відповідала асистент кафедри бібліотекознавства Є. К. Матвієнко, за функціонування другого — викладач(ка) кафедри книгорозповсюдження І. М. Шенкман.

Мета роботи кабінету бібліотечної роботи полягала у забезпеченні студентів та викладачів матеріалами для педагогічного процесу з фахових дисциплін: методів масової роботи бібліотек, бібліографії, бібліотечної техніки, бібліотечного будівництва. Іншим завданням була підготовка бази для практичної роботи студентів після теоретичного ознайомлення з фаховими дисциплінами: бібліотеки, Книжна палата, книжкові колектори. Кабінет мав 2 сектори: бібліографії та бібліотекознавства. Перший забезпечував здобувачів вищої освіти й викладачів схемами, плакатами, книжковими новинками харківських бібліографічних установ, друкованими матеріалами з літератури, філософії, економіки, історії, педагогіки, професійного руху, освіти, мистецтва, техніки, агротехніки та ін. Другий — надавав усі необхідні матеріали з профільної дисципліни і постійного налагоджував роботу з іншими бібліотеками закладів вищої освіти та промислових підприємств [29; 57, с. 2].

Кабінет книгорозповсюдження збирав і систематизував матеріали про книгопоширення, урядові постанови та накази з цього питання. До кожної теми з фахових дисциплін виготовлявся відповідний ілюстративний матеріал: діаграми, таблиці, схеми, плакати, моделі тощо. Проводилася і науково-дослідна робота, результати якої відображено у брошурі «Система організації підготовки та перепідготовки книгарських кадрів». Куратор кабінету та його студентський актив проводили інструктаж книжкових

Рис. 10. Є. К. Матвієнко — керівник кабінету бібліотечної роботи. 1931 р. [41, с. 2].

бригад 10-ти шкіл і укомплектували тематичні бібліотеки для цих книгонош [57, с. 2].

У 1934 р. обидва кабінети було об'єднано в один — бібліотечної роботи, матеріали якого розміщувалися у двох кімнатах інституту [54, арк. 128]. Крім спеціалізованих кабінетів, здобувачі вищої освіти активно користувалися і бібліотекою, яка займала 5 кімнат і в 1932 р. для послуг студентів відкрила читальну залу [11, с. 2]. Відбувалося постійне комплектування бібліотечних фондів україномовною літературою, проводилася її пропаганда серед відвідувачів та співробітників бібліотеки. Загальний книжковий фонд бібліотеки станом на 1932 р. становив 68 тис. 100 примірників [39, с. 2].

Великою проблемою у підготовці здобувачів вищої освіти бібліотечного профілю була відсутність чітко сформульованих і затверджених навчальних планів, особливо із профільних дисциплін. Кожного року, викладачі разом зі студентами вносили правки до планів та шукали оптимальні рішення, які б задовольняли обидві сторони. Так, наприклад, для 1 курсу знову поверталася ознайомча практика. У 1931 р. вона проходила у вигляді екскурсій до основних типів бібліотек, бібліотечних колекторів, видавництв та книгоспілки [38, с. 4]. А в 1932 р., студенти — майбутні викладачі бібліотечних дисциплін допомагали корегувати навчальні плани із профільних дисциплін, організовувати сільськогосподарську політехнічну практику технікумам комуністичної освіти Черкаса, Луганська, Кременчука та Кривого Рогу [17, с. 2].

Рис. 11. Читальня зала бібліотеки ВУІКО. 1935 р. [20, с. 2].

Практична робота студентів на базах різноманітних бібліотек вказувала на явні прогалини у викладанні дисциплін «Масова робота бібліотек» та «Бібліографія», дефіцит спеціалізованої літератури з методів роботи з читачем. У 1931 р. студенти 2-го курсу, в рамках декадної практики, створювали єдину бібліотечну мережу та налагоджували її роботу на Харківському тракторному заводі (ХТЗ). Паралельно аналізувалися недоліки масової роботи бібліотечної мережі Харківської кондитерської фабрики («КОФОК») щодо забезпечення книгами пересувних цехових бібліотек та диференційованого підходу до роботи з читачем [30, с. 3].

Під час практики на 3-му курсу здобувачі вищої освіти, як у 1931, так і в 1932 рр., відзначали відірваність курсу «Бібліографія» від повсякденної практичної роботи. Але знайомство з діяльністю передових бібліотек в інших містах СРСР, програмою викладання та учбовою практикою інших закладів освіти, що готували майбутніх спеціалістів бібліотечної справи, вивчення дискусії про становище в теорії та практиці бібліотечної роботи значно підвищило спеціальний рівень підготовки студентів ВУІКО [12, с. 3]. Після повернення з практики, студенти намагалися запроваджувати новітні форми бібліографічної роботи і в бібліотеках м. Харкова [18, с. 2]. Наприклад, на базі Харківського електромеханічного заводу (ХЕМЗ) доукомплектовувалися цехові бібліотеки, організовувався конкурс на кращий огляд тематичної літератури, складалися рецензії на художню та соціально-економічну літературу [37, с. 2].

Враховуючи попередні недоліки в підготовці та проведенні практичної роботи, у травні 1932 р. під час підготовки до фахової практики студенти 3-го курсу бібліотечного факультету разом із викладачами визначили мету та завдання практики із форм і методів масової роботи в бібліотеках. Упродовж практичної роботи здобувачі вищої освіти мали дослідити бібліографічний комбінат на підприємстві, його місце у загальному культурно-освітньому плані роботи; організацію комплектування бібліотечного апарату та керівництво читанням у його центральній частині; діяльність кушової бібліотеки та її роботу з читацьким активом, диференційоване обслуговування читача на підприємстві. Всі отримані знання передбачалося застосувати у роботі бібліотечної мережі Харківського паровозобудівного заводу (ХПЗ) [7, с. 1].

Крім основної практичної підготовки, здобувачі бібліотечного факультету активно залучалися до громадської роботи. За дорученням НКО УРСР студенти розробляли проєкт єдиної бібліотечної мережі для м. Харків, схеми обстеження бібліотек сільської місцевості, промислових підприємств міста [34, с. 4]. У стінах ВУІКО позанавчальна робота проявлялася через видання силами студентів стінгазет «Книга в маси» та «Бібліотекар».

Рис. 12. Редакційна колегія газети бібліотечного факультету. 1932 р. [31, с. 2.]

Радянська влада, аналізуючи прогалини у підготовці висококваліфікованих кадрів, 16 вересня 1932 р. прийняла постанову «Про навчальні плани та режим у вищій школі та технікумах», що стандартизувала навчальний процес та учбові плани й виробничу практику. Цей офіційний документ сприяв створенню чіткої кваліфікації випускників ВУІКО. Так, здобувачі бібліотечного факультету, по бібліотечному відділу отримували кваліфікацію — організаторів-методистів бібліотечної роботи; викладачів бібліотечних дисциплін у середніх навчальних закладах. Випускники відділу книгопоширення — організаторів-методистів масової роботи в книготоргівельних організаціях та видавництвах; бібліографів асортиментознавців; викладачів книгарських дисциплін для фахових середніх навчальних закладів [53, арк. 23].

Рис. 13. Свідोцтво про закінчення ВУКО. 1935. [1].

Затверджений у 1933 р. профіль спеціальностей ВУКО (аналог сучасного професійного стандарту) передбачав, що випускники бібліотечного факультету бібліотечного відділу мали знати систему бібліотечної роботи СРСР загалом і УРСР зокрема та загальні принципи планування бібліотечної роботи; оволодіти новими формами та методами організації мас на виконання завдань соціалістичного будівництва через бібліотеку (бібпохід, бібестафету); уміти правильно організувати керівництво масовим читанням на вивчення оточення та читача й побудувати бібліотечну роботу диференційно з окремими групами читачів; уміти дати аналіз та оцінку книги та укомплектувати бібліотеку відповідно до конкретних завдань; знати принципи організації книжкового майна бібліотеки /бібліотечна техніка/, устаткування бібліотечного приміщення та раціоналізаторські заходи з цієї галузі; знати систему форм і методів бібліотечної роботи в країнах світу, уміти дати їм оцінку, критику й використовувати їх у радянських умовах; знати і вміти організовувати методичне керівництво бібліотечною роботою, оволодіти методами інструктування та інспектування бібліотекарів в окремих типах бібліотек; знати загальні шкільні методики та методи викладання фахових бібліотечних дисциплін; систему підготовки й перепідготовки бібліотечних кадрів в СРСР та УРСР в загальній системі масової комосвіти; уміти скласти учбові плани та програми навчальних закладів, що готують бібліотечні кадри, зокрема закладів заочного навчання [53, арк. 18–18зв].

Зростання бібліотечної мережі та кількості технікумів, що готували спеціалістів середньої ланки, загострило проблему дефіциту викладацького персоналу для бібліотечних дисциплін. Цю проблему намагалися

вирішити у стінах ВУІКО, який також відчував кадровий голод. У 1931 р. на базі інституту була відкрита аспірантура з підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів. Одна з них, за ініціативи Н. Я. Фрідьєвої, діяла при кафедрі бібліотекознавства і готувала спеціалістів з методики роботи з читачем, літератури для дітей та бібліографії. У 1932/1933 н. р. в аспірантурі ВУІКО навчалося 74 здобувача: 54 особи на 1 курсі та 20 — на 2 курсі [33, с. 1]. Серед аспірантів були і випускники бібліотечного відділу/факультету: О. А. Майборода (випуск 1930), Є. К. Матвієнко (випуск 1931), Ф. Ф. Рибалко (випуск 1931), В. Л. Туманов, О. Г. Грібненко, І. М. Шенкман (випуск 1932) [52, арк. 83].

Кадровий голод у бібліотечній сфері 1930-х рр. поставив питання про підготовку й перепідготовку фахівців бібліотечної сфери вищої категорії в Харкові та в інших містах України. Наказом НКО УРСР № 45 від 24 січня 1934 р. було утворено вечірній бібліотечний факультет при ВУІКО з 3-річним терміном навчання та контингентом у 150 осіб. Заняття мали початися з 15 лютого того ж року. Деканом факультету було призначено Р. П. Фалькович, колишню зав. сектором дитячої літератури ХДБ імені В. Г. Короленка. Вечірній бібліотечний факультет ВУІКО без відриву від виробництва готував кваліфікованих організаторів і методистів бібліотечної роботи: завідувачів бібліотек (масових, дитячих, спеціальних, при закладах вищої освіти), завідувачів секторів, відділів (абонемент, читальна зала) бібліотек усіх типів; інструкторів бібліотечної справи (серед дорослих та дітей) для організацій, що ведуть бібліотечну роботу; консультантів абонементу всіх типів бібліотек. Факультет мав на меті через підвищення теоретичного рівня студентів-бібліотекарів впливати на удосконалення роботи тієї бібліотеки, звідки він прийшов. Станом на 1934 р. на факультеті навчалося 75 осіб: на 1-му курсі — 34 студенти, на 2 — 17, на 3 — 24 здобувачів, які поєднували навчання із роботою у профспілкових, політосвітніх, дитячих, наукових та утворених при закладах вищої освіти бібліотеках.

Займалися здобувачі вищої освіти на вечірньому бібліотечному факультеті за аналогічними із денним відділенням навчальними планами. Навчання без відриву від виробництва мало організаційно поєднати теорію та практику, адже викладання теоретичної частини спеціальних дисциплін відбувалося у прив'язці до конкретного практичного досвіду студента, залежно від типів його бібліотеки. Так, наприклад, теоретичний курс з дисципліни «Зміст і методи бібліотечної роботи» був пов'язаний з конкретним матеріалом кожної бібліотеки [43, с. 18–19].

Крім цього, наказом заступника НКО УРСР № 327 від 7 червня 1934 р. утворювався вечірній бібліотечний факультет ВУІКО в м. Києві. На його чолі стала випускниця бібліотечного відділення ХІКО 1930 р. Є. Ю. Кастеллі

(1.08.1934–10.09.1936). Як і у харківського аналога, термін навчання на цьому факультеті тривав 3 роки; крім циклу загальноосвітніх дисциплін передбачалася фахова підготовка з дисциплін «Організація і техніка бібліотечної роботи», «Бібліографія», «Масова робота бібліотек», «Література». Використовуючи набуті на факультеті знання у своїй практичній діяльності, студенти більш змістовно і ґрунтовно обслуговували читачів. Упродовж 1934–1936 рр. на вечірньому бібліотечному факультеті без відриву від виробництва в м. Києві навчалася 220 осіб [21, с. 30–31].

Але, незважаючи на активну роботу викладачів та студентів бібліотечного факультету ВУІКО у формуванні нової культурно-освітньої еліти країни рад, репресивна політика СРСР не оминула співробітників інституту. Спираючись на урядову постанову 1929 р. «Про поліпшення бібліотечної роботи», а ще більше на лист Сталіна «Про деякі питання з історії більшовизму» до журналу «Пролетарська революція», колектив факультету піддав жорсткій критиці й звинуватив у ідеологічно неправильному викладанні навчальних курсів Н. Я. Фрідьеву та Д. Н. Ігудесман [36, с. 25–29]. Ідеологічно неправильні помилки в роботі мали «визнати» викладачі факультету О. А. Майборода, М. А. Годкевич, Недужа, декан О. В. Троїцька, кафедри бібліотекознавства та бібліографії. На сторінках головної газети ВУІКО «За масову комосвіту» неодноразово піднімалося питання про виключення з лав комуністичної партії та комсомолу окремих студентів бібліотечного факультету, які не підтримували політику комуністичного режиму, не мали бажання брати участі у соціалістичних змаганнях, не підтримували політику хлібної заготівлі у сільській місцевості під час Голодомору 1932–1933 рр. [8, с. 1; 35, с. 1].

Враховуючи наявність у закладі вищої освіти опозиційних до владних постанов настроїв, НКО УРСР почав скорочувати набори до інституту. Так, на 1934/1935 н. р. план по набору було скорочено на 210 місць. Головним аргументом виступала незабезпеченість ВУІКО достатньою кількістю навчальних аудиторій та гуртожитків [54, арк. 126]. Маніпулюючи питанням нестачі висококваліфікованих спеціалістів у галузі бібліотечної справи, заступник НКО УРСР І. А. Хаїт 1 липня 1935 р. видав наказ № 727 «Про реорганізацію ВУІКО на Український бібліотечний інститут». Новий заклад вищої освіти складався із 2 факультетів: підготовки бібліотечних працівників масових бібліотек та підготовки бібліотечних працівників дитячих бібліотек.

Термін навчання тривав 3 роки, набір на 1935/1936 н. р. фіксувався у розмірі 300 осіб. Колишніх студентів ВУІКО не бібліотечного факультету розподіляли між іншими освітніми закладами Харкова, Києва та Одеси [46, с. 67–68]. В перший рік існування інституту на його базі навчалася 202 особи на факультеті дитячих бібліотек, і 165 — масових бібліотек [42, с. 1]. Факультет

дитячих бібліотек очолювала О. І. Чувиріна (1935–1936), В. М. Парамзін (1937–1939), К. Ф. Пяткович (1940). Вечірнім бібліотечним факультетом без відриву від виробництва керувала Ровна (1935–?). Керівником київського бібліотечного факультету без відриву від виробництва в 1936–1937 р. був випускник бібліотечного факультету ВУІКО 1934 р. О. П. Бурба. Наказом НКО УРСР № 598 від 26 квітня 1937 р. факультет перетворено на консультативний пункт бібліотечного інституту в м. Києві.

Рис. 14. Відмінники факультету масових бібліотек. 1936 р. [1].

Рис. 15. Декани бібліотечних факультетів 1935–1940 рр. [колаж автора].

Реорганізація ВУІКО в УБІ негативно сказалася на роботі закладу вищої освіти. Із трьох профільних кафедр залишилася лише кафедра бібліотекознавства (1935–1936 — завідувала О. В. Троїцька, а в 1936–1939 — Д. М. Лекаренко). Кафедра дитячої та юнацької літератури була організована в 1938 р. [56, с. 44]. За кабінет бібліотекознавства в 1937–1938 рр. відповідав І. Ф. Виговський. Спочатку інститут не мав розроблених навчальних програм із бібліотечних дисциплін. Бібліотечна справа розпорюшувалася серед різних дисциплін: «Організація та планування бібліотечної

справи», «Організація і використання книжкових фондів та каталогів», «Комплектування книжкових фондів і бібліографія», «Методи роботи бібліотеки з читачем».

Рис. 16. Кабінет бібліотекознавства. 1937–1938 рр. [1].

У 1936 р. всі фахові практики студентів 2–4 курсів проводилися силами працівників кафедри бібліотекознавства і були тісно пов'язані з фаховими предметами. Головна мета кожної практики полягала у закріпленні знань студентів з конкретної дисципліни та ознайомленні із практичними новинками бібліотечної роботи в кращих бібліотечних установах України. Практика студентів 2 курсу відбувалася в рамках вивчення дисципліни «Організація і використання книжкових фондів та каталогів». Студенти 3 курсу в межах дисциплін «Організація і використання книжкових фондів та каталогів», «Комплектування книжкових фондів і бібліографія» проходили практику на базі Книжкової палати України та бібліотек Харкова, де проводилася бібліографічна робота. Здобувачі 4 курсу відточували майстерність на основі курсу «Комплектування книжкових фондів і бібліографія» та педагогічної практики у бібліотечних технікумах [42, с. 1]. Однак, практична робота у стінах закладу освіти та поза його межами залишалася на дуже низькому рівні [22, с. 44–45]. Більшість викладачів працювали в інституті за сумісництвом, що впливало на якість викладання. Деякі спеціальні дисципліни взагалі не були забезпечені педагогічними кадрами.

Незважаючи на існуючі проблеми та недостатнє функціонування інституту, потреба у висококваліфікованих бібліотечних кадрах постійно

зростала. Щоб наблизитися до її вирішення НКО УРСР наказом від 28 жовтня 1936 р. ввів на базі УБІ екстернат, основний зміст якого полягав у тому, щоб охочі вчитися й одержати відповідний диплом самостійно готувалися за програмою закладу вищої освіти і складали при ньому іспити [9, с. 19]. 26 квітня 1937 р. своїм наказом № 597 НКО УРСР бібліотечному інституту надавало право готувати бібліотечні кадри з додатковою кваліфікацією викладачів української та російської літератури та мови в неповній середній школі та бібліотечних технікумах [47, с. 64]. У 1936/1937 н. р. відповідно до постанови РНК УРСР «Про реорганізацію Українського науково-дослідного інституту книгознавства» при бібліотечному інституті була організована аспірантура зі спеціальностей: методика роботи з читачем, література для дітей і бібліографія. У ній навчалося 4 особи [16, с. 20]. У 1938 р. наказом НКО УРСР «Про бібліотекознавчу аспірантуру» контингент аспірантів УБІ з наукової спеціальності «Бібліотекознавство» обмежували 3 особами [13, с. 61].

Улітку 1936 р. УБІ випустив перших 84 бібліотекарів — організаторів, методистів бібліотечної справи, викладачів спеціальних дисциплін бібліотечних учбових закладів. У 1937 р. інститут закінчило 190 здобувачів денних факультетів, та 100 осіб — вечірнього.

Рис. 17. Випускна планшетка студентів УБІ. 1936 р. [1].

Рис. 18. Вечірній факультет УБІ. 1937 р. [фото з інтернету].

Питання щодо надання чіткої профілізації бібліотечному інституту, покращення і прискорення темпів підготовки спеціалістів бібліотечного профілю вищої категорії призвело до затвердження 3 серпня 1939 р. представниками влади «Статуту Харківського державного бібліотечного інституту». Заклад складався із 3 факультетів: бібліотекознавства, бібліографії, дитячих та юнацьких бібліотек. Їх роботу організовували кафедри бібліотекознавства, бібліографії, дитячих та юнацьких бібліотек, бібліотека, кабінети бібліографії, бібліотекознавства, літератури, бібліотек дитячої та юнацької літератури. До циклу фахових дисциплін відносилися «Бібліотекознавство», «Фонди та каталоги бібліотек», «Бібліографія», «Обслуговування читача», «Дитяча література». Діяла при ХДБІ аспірантура зі спеціальностей «Бібліотекознавство», з профілізацією: організація бібліотек і бібліотечної справи, фонди та каталоги, робота з читачем; «Бібліографія» з профілізацією: загальне джерелознавство, галузева бібліографія художньої літератури, бібліографія соціально-економічної літератури; «Дитяча література та бібліотечна робота з дітьми»; «Історія книги». До аспірантури приймалися особи із вищою освітою, що відповідала спеціальностям, і хистом до наукової та педагогічної роботи [14, с. 6, 9, 10–11].

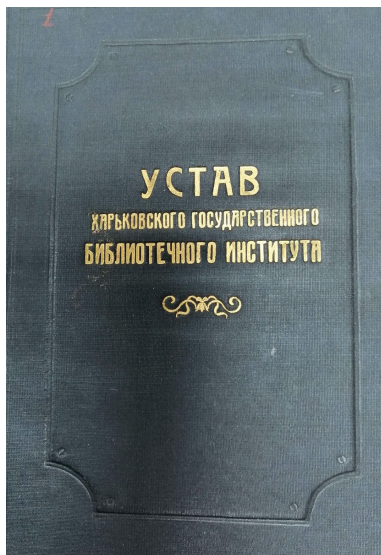

Рис. 19. Статут Харківського державного бібліотечного інституту. 1939 р. [14].

Деканом факультету бібліотекознавства продовж 1938–1941 був Д. М. Лекаренко, який за сумісництвом очолював і однойменну кафедру, деканом факультету дитячих та юнацьких бібліотек — В. М. Парамзін та К. Ф. Пяткович. Кафедру дитячих та юнацьких бібліотек очолював Ф. Х. Гурвич (1938–1941), кафедру бібліографії — Є. К. Матвієнко (1937–1940) [23, с. 83]. Бібліотечний інститут перетворився не тільки у великий навчальний, але й у значний науково-дослідний заклад. У 1940 р. ХДБІ випустив перший том «Наукових записок», другий планувався на 1941 р. В інституті почали практикуватися щорічні наукові конференції, на яких викладачі доповідали про результати роботи. Значний успіх мала, наприклад, січнева конференція 1941 р., на якій було заслухано 10 доповідей і повідомлень: «Предмет науки бібліотекознавства», «500 років винайдення книгодрукування» і ін. У травні 1941 р. кафедра бібліотекознавства провела науково-методичну сесію, на яку були запрошені представники бібліотеки Академії наук УРСР, всіх обласних бібліотек України, вищих навчальних закладів, що готували бібліотекарів, найбільших бібліотек СРСР [26, с. 34–35].

Значну роботу вели під керівництвом викладачів шість студентських наукових гуртків. Багато доповідей студентів, мали практичне значення. Так, здобувач вищої освіти Белінський склав у гуртку літератури для дітей і юнацтва методичну розробку на допомогу районним бібліотекам для дітей на тему «Робота з біографічними повістями» [16, с. 21].

Рис. 20. Диплом ХДБІ зразка 1940 р. [архів автора].

Радянсько-німецька війна 1941–1945 рр. зупинила навчальну та наукову роботу бібліотечного інституту. Відповідно до наказу НКО УРСР від 17 вересня 1941 р., ХДБІ повинен був евакуюватися в Кзил-Орду, Казахської РСР і працювати там при Харківському державному університеті імені О. М. Горького на правах окремого факультету. Але через відсутність викладачів спеціальних дисциплін і будь-якої матеріальної бази це рішення не було здійснене. Інститут тимчасово припинив діяльність. Бібліотечні фонди, що склалися приблизно з 121,5 тис. екземплярів, різноманітну бібліотечну облікову документацію, каталоги та 31 ящик майна кабінетів інституту було передано Харківському державному педагогічному інституту. Подальша їх доля невідома.

Одразу після звільнення Харкова від військ Третього Рейху, радянський уряд поставив питання про відновлення роботи Харківського державного бібліотечного інституту в рамках довоєнної структури. Але через матеріальну скруту одразу відновити його не вдалося: за постановою РНК УРСР від 13 жовтня 1943 р. в Харківському педагогічному інституті імені Г. С. Сковороди був відкритий бібліотечний факультет, який готував працівників масових бібліотек. З 30 січня 1944 р. по 1 серпня 1946 рр. обов'язки декана відновленого бібліотечного факультету виконувала Н. Я. Фрідьєва, з серпня 1946 р. по вересень 1947 р. — О. А. Майборода.

Керівництво факультету намагалося відновити контингент студентів і укомплектувати склад викладачів. Через газету і радіо було оголошено про відновлення занять, почалося листування про реевакуацію викладачів.

Рис. 21. Випускна планшетка факультету бібліотекознавства. 1941 р. [1].

Але студентів було мало. На кінець листопада 1943 р. на 2 курсі перебувало лише 4 особи, на 3 — 8, на 4 — 13 студентів. Тому заняття почалися лише у січні 1944 р., коли на факультеті було вже 50 студентів. Навчання проходило за прискореною програмою. Улітку 1944 р. бібліотечний факультет закінчили 20 здобувачів.

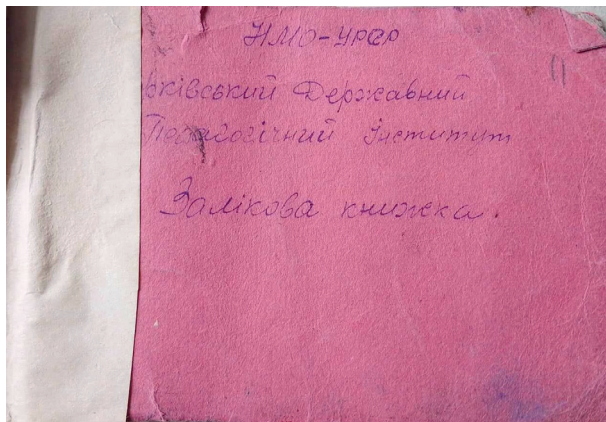

Рис. 22. Залікова книжка студентки бібліотечного факультету ХДПІ М. Ф. Град 1947 р. [1].

Незважаючи на великі труднощі (знищення цінного обладнання 8 кабінетів і 3 лабораторій, багаті бібліотеки, скрутне становище з навчальними приміщеннями тощо), факультет постійно розширювався. В 1944/1945 н. р. тут навчалося 89 здобувачів, у 1946/1947 н. р. — 97.

У жовтні 1944 р. в педінституті була створена кафедра бібліотекознавства, яку з 1946 р. очолила Н. Я. Фрідьєва, організовано бібліотечний кабінет. З березня 1946 р. відновило свою роботу заочне відділення факультету, на яке вступило 57 чоловік.

Щодня силами співробітників факультету поліпшувалася постановка навчального процесу. У другому семестрі 1946/1947 н. р. вперше відновилося викладання галузевих дисциплін: «Бібліографія технічної літератури», «Бібліографія природничої літератури».

Проте підготовка бібліотечних кадрів у педагогічному інституті, незважаючи на деякі успіхи, була проблемною. Тому 26 травня 1947 р. Рада Міністрів УРСР ухвалила постанову № 795, де вказувалося: «У зв'язку із відсутністю в Українській РСР вищого учбового закладу для підготовки бібліотечних працівників і враховуючи гостру потребу у висококваліфікованих бібліотечних кадрах, здатних організувати бібліотечну справу... постановляє відновити з 1 червня 1947 р. Державний бібліотечний інститут

у м. Харкові... із заочним відділом, у складі трьох факультетів: а) бібліотекознавства, б) бібліографії та в) дитячих і юнацьких бібліотек» [15, арк. 1–13в]. Відновлений інститут значно розширювався: контингент прийому студентів першого курсу стаціонару визначили на 1947/1948 н. р. у кількості 250 осіб, а заочного відділу — 300. Для забезпечення навчального процесу з ХДПІ до відновленого бібліотечного інституту повернулися декан бібліотечного факультету О. А. Майборода, викладачі Н. Я. Фрідьєва, Чураєва, В. Г. Трамбіцька, Є. К. Матвієнко, А. А. Ашукін та ін.

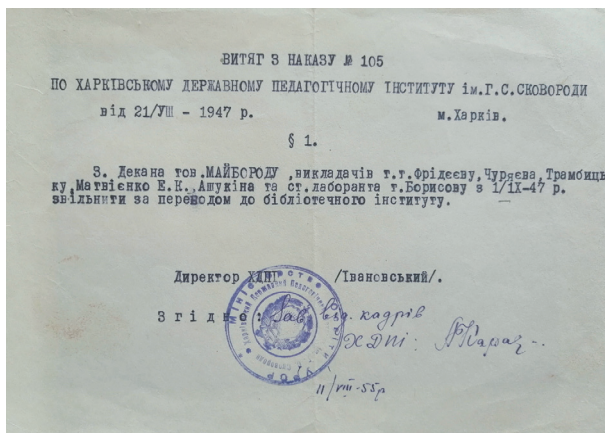

Рис. 23. Наказ ректора ХДПІ про переведення викладачів до бібліотечного інституту. 1947 р. [1].

Відновлений інститут активно повертав студентів, які на його базі почали здобувати вищу освіту ще до 1941 р. Відновили роботу всі 3 факультети: деканом факультету бібліотекознавства був С. П. Ключарьов (1948–1950), факультет бібліографії очолював Я. Й. Гандельман (1948–1950), дитячих і юнацьких бібліотек — М. С. Єгоров (1948–1952). На чолі кафедри бібліотекознавства стояла Н. Я. Фрідьєва (1944–1968), кафедру бібліографії очолив М. М. Фельдштейн (1948–1950), кафедру дитячої літератури (потім кафедра дитячої літератури і роботи з дітьми) — О. А. Майборода (1948–1949), Є. М. Борисова (1949–1959) [23, с. 73].

Незважаючи на активну роботу по відновленню повноцінного функціонування закладу вищої освіти, на початок 1950-х рр. інститут ще не мав повноцінно затвердженого навчального плану. Лише для набору 1951/1952 н. р. його нарешті офіційно прийняли. Цикл фахових дисциплін передбачав прослуховування курсів «Історії книги», (1 курс), «Бібліотекознавство» (1–4 курси), «Бібліотечні фонди та каталоги» (2–3 курс), «Загальна бібліографія» (2 курс), «Галузева бібліографія» (4 курс). Для факультету біблі-

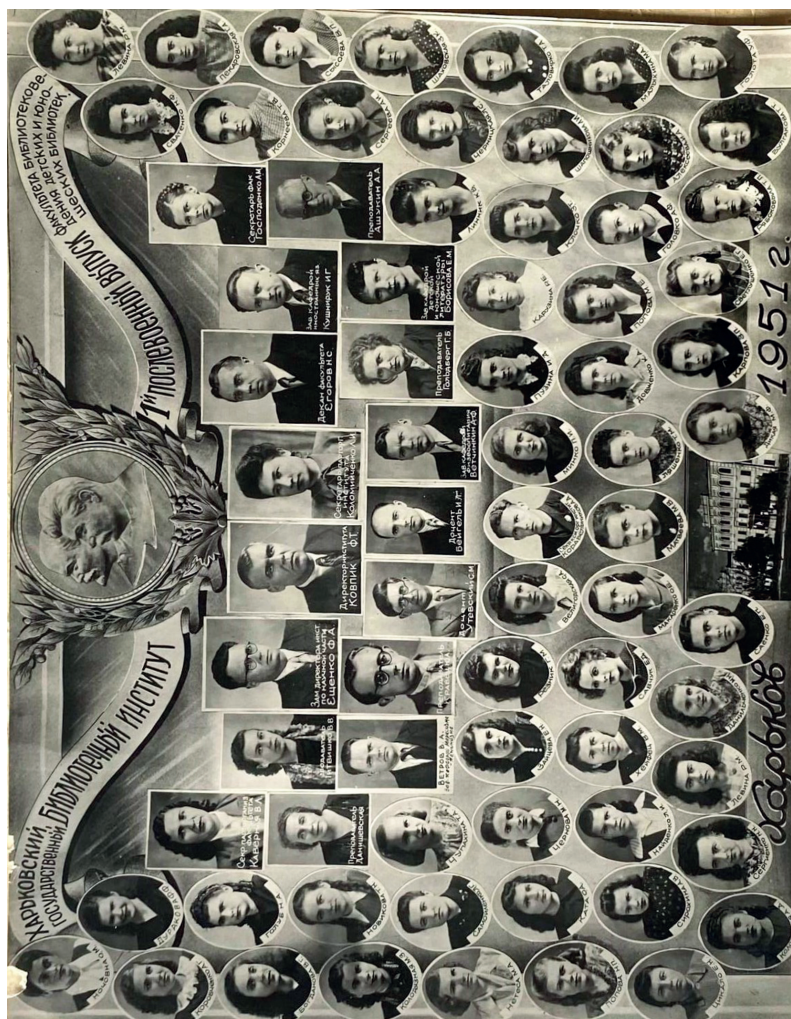

Рис. 24. Випускна планшетка 1-го післявоєнного випуску здобувачів ХДБІ. 1951 р. [1].

отекознавства та бібліографії предмет «Галузева бібліографія» поділявся на бібліографію суспільно-політичної літератури, бібліографію художньої та бібліографію історичної літератури. Дисципліна «Бібліотекознавство» включала вивчення історії бібліотечної справи. Для слухачів факультету дитячих та юнацьких бібліотек курс «Загальна бібліографія» було замінено на «Бібліографію дитячої літератури», а дисципліну «Галузева бібліографія» поділено на бібліографію художньої літератури та бібліографію науково-популярної літератури [1].

Під час практики 1950/1951 н. р. студенти факультету дитячих бібліотек обробили 15 тис. книг. Здобувачі факультету бібліотекознавства працювали 13 тис. книг, склали 11 каталогів і влаштували 71 книжкову виставку, підготували 18 бібліографічних оглядів, впорядкували фонди Лозівської районної бібліотеки, взяли активну участь у роботі центральної бібліотеки Вовчанського району.

Таким чином, на початку 1950-х рр. підготовка бібліотечних фахівців вищої категорії в м. Харкові повністю відновилася. Пройшовши довгий шлях з кінця 1920-х рр. шляхом експериментів і невдач, у Харкові вдалося створити сталу інституційну традицію підготовки фахівців бібліотекарів. Змінювалися умови, заклади вищої освіти, науково-педагогічний склад, що забезпечував викладання фахових дисциплін. Але не змінилося бажання у студентів отримати фах бібліотекаря та стати провідником у насиченому інформаційному середовищі. Більшість з них пішли працювати за фахом у різноманітні бібліотечні та книгознавчі установи, очолили відомі бібліотеки, наукові організації та музеї.

Список бібліографічних посилань

1. Архів Харківської державної академії культури. 1947–1954 рр.
2. Бабкова Н. В. Запровадження вищої бібліотечної освіти в Україні у другій декаді XX ст. *Вісник Харківської державної академії культури* : зб. наук. пр. Харків, 2024. Вип. 65. С. 121–142.
3. Бабкова Н. В. Підготовка фахівців бібліотечного профілю на базі Харківського інституту політичної освіти: історія, проблеми дослідження та музеєфікації. *Вісник Харківської державної академії культури* : зб. наук. пр. Харків, 2025. Вип. 67. С. 205–216.
4. Бабкова Н. В. Факультет політичної освіти Харківського ІНО імені О. Потебні: становлення, розвиток, перспективи музеалізації. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки* : зб. наук. пр. Харків, 2025. Вип. 40. С. 95–104.
5. Бачинська Н. А. Бібліотечно-інформаційна освіта в Україні: етапи розвитку та характерні ознаки. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2018. № 3. С. 57–67.
6. Березюк Н. Бібліотечна освіта в Україні (сторінки історії). *Бібліотечний вісник*. 2000. № 1. С. 32–35.
7. Бібфак перед практикою. *За масову комосвіту*. 1932. № 25. С. 2.

8. Бондаренко — куркульський агент. *За масову комосвіту*. 1932. № 37. С. 1.
9. Бурба О. Питання підготовки кадрів. *Радянська бібліотека*. 1937. № 1. С. 18–24.
10. Бюлетень Народного комісаріату освіти УСРР. 1928. № 6. С. 85–86.
11. Ведмідь Ф., Колісник М. Бібліотека на ділі виконує ухвалу ЦВК. *За масову комосвіту*. 1932. № 46. С. 2.
12. Грібненко. Наша практика. *За масову комосвіту*. 1931. № 13. С. 3.
13. Гуменчук А. В. Вища бібліотечно-інформаційна освіта: еволюційні трансформації та закономірності розвитку : монографія. Київ : Ліра-К, 2024. 284 с.
14. Державний архів Харківської області (ДАХО). Ф. Р-4923. Оп. 1. Спр. 1.
15. ДАХО. Ф. Р-4923. Оп. 1. Спр. 4.
16. Євсєєв О. І., Виноградов А. П., Майборода О. А. Підготовка культосвітніх працівників в Харківському бібліотечному інституті. *Учені записки* / Харків, держ. бібл. ін-т. Харків, 1957. Вип. 3. С. 3–51.
17. Жовтинський. Практика в Черкаському ТКО. *За масову комосвіту*. 1932. № 12. С. 2.
18. З практики III-го курсу в Москві. *За масову комосвіту*. 1932. № 8. С. 2.
19. Зільберштейн А. І. Професія політосвітника та його підготовка. *Шлях освіти*. 1927. № 6/7. С. 14–26.
20. Капустін. Зrobi бібліотеку зразковою. *За масову комосвіту*. 1935. № 34. С. 2.
21. Кастеллі. Київський бібліотечний факультет ВУІКО. *Бібліотека у соціалістичному будівництві*. 1935. № 2. С. 30–35.
22. Кривчиков С. Там, де вирощуються кадри. *Радянська бібліотека*. 1937. № 11/12. С. 44–45.
23. Кушнарєнко Н. М. Вища бібліотечна освіта України в контексті гендерного підходу. *Вісник Харківської державної академії культури* : зб. наук. пр. Харків, 2014. Вип. 43. С. 69–78.
24. Кушнарєнко Н. М., Соляник А. А., Березюк Н. М. Надія Яківна Фрідьєва — бібліотекознавець, педагог, фундатор вищої бібліотечної освіти в Україні. *Фрідьєва Надія Яківна : (до 120-річчя від дня народження) : біобібліогр. покажчик* / Харків, держ. акад. культури, Б-ка ; [уклад.: С. В. Євсєєнко, Н. М. Березюк]. Харків, 2015. С. 14–19.
25. Левченко В. В. Історія Одеського інституту народної освіти (1920–1930 рр.): позитивний досвід невдалого експерименту : монографія / наук. ред. Т. М. Попова. Одеса : ТЕС, 2010. 427 с.
26. Майборода А. Харьковский государственный библиотечный институт. *Красный библиотечарь*. 1941. № 6. С. 34–37.
27. Майборода О. Про кабінет бібліотечної роботи. *Політосвітник*. 1929. № 2. С. 7–8.
28. Майборода О. Перебіг бібліотечного походу на Харківщині. *Політосвітник*. 1930. № 3. С. 30–33.
29. Матвієнко, Миколук. Кабінет біброботи. *За масову комосвіту*. 1932. № 47. С. 2.
30. Мужичький І. З бібліотечної практики. *За масову комосвіту*. 1931. № 4. С. 3.
31. Мунтян. Перше місце — бібфаку. *За масову комосвіту*. 1932. № 49. С. 2.
32. Мунько Т. Робота бібліотечного кабінету Х.І.П.О. *Радянський книгар*. 1930. № 11. С. 22–23.
33. Навчання аспірантури. *За масову комосвіту*. 1932. № 52. С. 2.
34. Олехова. Відставанню бібліотечного покласти край. *За масову комосвіту*. 1931. № 11. С. 4.
35. Опортуніст — зривач соцзмагання. *За масову комосвіту*. 1932. № 2. С. 1.

36. Постанова кафедри бібліотекознавства ВУІКО. *Бібліотека у соціалістичному будівництві*. 1932. № 11. С. 27–29.
37. Потрібне чітке керівництво. *За масову комосвіту*. 1932. № 15. С. 2.
38. Пропедевтична практика 1-го курсу. *За масову комосвіту*. 1931. № 7. С. 4.
39. Резник. Підсумки роботи бібліотеки за 1931–1932 навчальний рік. *За масову комосвіту*. 1932. № 39. С. 2.
40. Рогова П. І. Педагогічні бібліотеки України (друга половина XIX — 20-ті роки XX ст.) : монографія / наук. ред. О. С. Онищенко. Київ : Четверта хвиля, 2009. 271 с.
41. С.Н.Р. у боротьбі за підготовку кадрів. *За масову комосвіту*. 1931. № 19. С. 2.
42. Троїцька О. Про організацію фахової практики. *За більшовицькі бібліотечні кадри*. 1936. № 4. С. 1.
43. Фальковіч Р. Вечірній бібліотечний факультет ВУІКО без відриву від виробництва в 1934 р. *Бібліотека у соціалістичному будівництві*. 1934. № 9. С. 17–21.
44. Фридьєва Н. Подготовка библиотечных кадров на Украине (библиотечное отделение Института политросвета в Харькове). *Красный библиотекарь*. 1930. № 10. С. 42–45.
45. Фридьєва Н. В похід за бібліотеку. *Політосвітник*. 1929. № 2. С. 17–20.
46. Хроніка. *Бібліотека у соціалістичному будівництві*. 1935. № 7. С. 64.
47. Хроніка. *Радянська бібліотека*. 1937. № 5/6. С. 56.
48. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО). Ф. 2. Оп. 4. Спр. 1362.
49. ЦДАВО. Ф. 2. Оп. 5. Спр. 1353.
50. ЦДАВО. Ф. 166. Оп. 6. Спр. 4583.
51. ЦДАВО. Ф. 166. Оп. 6. Спр. 804.
52. ЦДАВО. Ф. 166. Оп. 10. Спр. 1389.
53. ЦДАВО. Ф. 166. Оп. 11. Спр. 62.
54. ЦДАВО. Ф. 166. Оп. 11. Спр. 352.
55. ЦДАВО. Ф. 337. Оп. 1. Спр. 7697.
56. Шварц Г. Про стан роботи факультету дитячої та юнацької літератури. *Радянська бібліотека*. 1938. № 5. С. 43–44.
57. Шекман. Кабінет книгопоширення в боротьбі за якість навчання. *За масову комосвіту*. 1932. № 47. С. 2.
58. Яременко, Гончаренко. Наш шлях. *За масову комосвіту*. 1932. № 18. С. 1.

А. А. Соляник

д-р пед. наук, проф., проректор з наукової роботи,
Харківська державна академія культури, м. Харків, Україна
allasolyanik164@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-7167-6695>

НАДІЯ ЯКІВНА ФРІДЬЄВА — ФУНДАТОР ХАРКІВСЬКОЇ ОСВІТНЬО-НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ ШКОЛИ

Надія Яківна Фрідьєва — це не стільки ім'я, скільки символ, який асоціюється з такими поняттями, як інтелігент, учений, наставник, фундатор вищої бібліотечної освіти в Україні. Ця особистість поряд із Л. Б. Хавкіною та К. І. Рубинським належить до когорти славетних корифеїв, котрі здобули для українського бібліотекознавства міжнародне визнання.

Н. Я. Фрідьєва народилася 28 листопада 1894 р. в Челябінську в сім'ї земського службовця. Рано залишившись сиротою, Надія розпочала трудову діяльність у неповні 16 років — після закінчення із золотою медаллю другої Уфимської жіночої гімназії працювала в 1910–1912 рр. народним учителем в сільській школі Златоустівського повіту Оренбурзької губернії.

Розумна й талановита, Надія Яківна, прагнучи здобути вищу освіту, в 1913 р. вступила до сільськогосподарського інституту в Петербурзі. Однак через матеріальну скруту, перейшовши на 4-й курс цього ВНЗ, була змушена перервати навчання і повернутися на Урал. У 1916–1917 рр. працювала завідувачем відділу позашкільної освіти Шаранського р-ну Уфимського губернського земства, завідувачем районної бібліотеки с. Шаран Белебеївського повіту Уфимської губернії — однієї з 2000 «павленківських бібліотек», які заповідав земству видавець-демократ Ф. Ф. Павленков [6].

У 1917–1918 рр. — завідувачка міської бібліотеки Белебеївської міської управи Уфимської губернії; у 1918–1919 рр. — губернський інструктор з бібліотечної роботи відділу народної освіти м. Уфа; 1919–1921 рр. — завідувачка показової бібліотеки культвідділу спілки кооперативів «Томський кооператор», одна з організаторів Музею бібліотекознавства в м. Томськ, організатор бібліотечних курсів, розробник програм з підготовки та перепідготовки бібліотекарів, губернський інструктор з бібліотечної роботи Губполітосвіти м. Томськ. Читаючи лекції на бібліотечних курсах Уфи, Томська, Н. Фрідьєва опублікувала перші праці з проблем поліпшення бібліотечної справи, серед яких особливе місце посідають статті «Техніка народної бібліотеки», «Шляхи позашкільного будівництва», «Трудове начало в новій бібліотеці» та ін., брала участь у підготовці першого методичного посібника для бібліотек, опублікованого в 1920 р. в Красноярську [7].

З 1921 по 1982 рр., тобто понад 60 років, до кінця свого життя Н. Я. Фрідьєва жила в Україні: з 1921 по 1928 рр. — у Києві, а з 1928 р. — у Харкові.

З 1921 по 1928 рр. Н. Фрідьєва працює в Києві на посаді інструктора з бібліотечної роботи, методиста Губполітосвіти. У 1923 р. створила та очолила Київське бібліотечне об'єднання при Центральній робітничій бібліотеці ім. ВКП(б) (нині — Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого), у 1924 р. обрана делегатом Першого Всеросійського бібліотечного з'їзду. У 1925 р. створила та очолила кабінет бібліотекознавства при Центральній робітничій бібліотеці ім. ВКП(б), була делегатом Першої конференції наукових бібліотек України в складі групи бібліотекарів Київського бібліотечного об'єднання, у 1926 р. — делегат Першого Всеукраїнського з'їзду бібліотечних працівників у Харкові.

У 1926–1928 рр. працює науковим співробітником Українського науково-дослідного інституту книгознавства (УНІК), де ініціює та успішно реалізує соціологічне дослідження щодо з'ясування читацьких потреб, інтересів, смаків і запитів користувачів. За результатами цього масштабного дослідження в 1927 р. видає друком у співавторстві зі своїм першим чоловіком, відомим бібліотекознавцем Д. Баликою книгу «Изучение читателя: опыт методики». У 1928 р. виходить друком друге — виправлене й доповнене видання цієї книги.

З 1928 р. життєвий і творчий шлях Н. Я. Фрідьєвої пов'язаний з Харковом. Доленосу роль у її професійному й кар'єрному зростанні відіграли дві освітні установи — Харківська державна академія культури (ХДАК) та Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна (сучасні назви), яким вона сповна присвятила свій багатогранний талант науковця, організатора, педагога, фахівця. Саме Харків — бібліотечна столиця України — надав змоги Надії Яківні успішно реалізувати потужний професійний потенціал, стати авторитетним презентантом української бібліотечної науки, практики й освіти на міжнародному рівні.

Зважаючи на значний професійний досвід у розбудові бібліотечної справи, Наркомос УРСР у 1928 р. довірив Н. Я. Фрідьєвій нову відповідальну місію — заснувати в Україні освітню інституцію з підготовки бібліотечних кадрів вищого рівня, яку вона з честю виконала.

Очоливши в 1928 р. бібліотечне відділення факультету політосвіти Харківського інституту народної освіти (ХІНО), Надія Яківна організувала першу в Україні кафедру бібліотекознавства, якою керувала до квітня 1935 р. і виконувала обов'язки професора. Брак досвіду підготовки бібліотечних фахівців в Україні потребував від працівників кафедри та її керівника педагогічної й організаторської майстерності. Досвід роботи на бібліотечних курсах у Томську, Уфі, Києві допоміг Н. Я. Фрідьєвій у написанні якісних навчальних планів підготовки бібліотечних фахівців, програм та методичних розробок.

У 1929 р. Надія Яківна очолила й перший в Україні бібліотечний факультет, організований у структурі Харківського інституту політичної освіти (ХІПО). Вона була його першим деканом до 5 березня 1931 р., другим його деканом був М. М. Фельдштейн (1931–1933), третім — О. В. Троїцька (1933–1935). На факультеті здійснювалася підготовка організаторів бібліотечної справи, а згодом — організаторів-методистів, існували плани щодо підготовки викладачів бібліотечних дисциплін. Цикл бібліотекознавчих навчальних дисциплін становив не менше 30 %, що сприяло більш якісній підготовці фахівців. Н. Я. Фрідьєва викладала студентам такі навчальні дисципліни: «Організація бібліотечної справи», «Принципи комплектування», «Вивчення читача», «Зміст, форми та методи роботи з читачем».

Упродовж 1931–1935 рр. в структурі бібліотечного факультету функціонувало два відділи: бібліотечний та книгорозповсюдження (книгопоширення). У цей період функціонування бібліотечного факультету постійно збільшувався контингент студентів. Так, якщо в 1933–1934 н. р. на факультеті навчалося 222 студенти, то в 1934–1935 н. р. набір на перший курс становив 300 осіб, а в наступному навчальному році — 500 осіб. У 1932 р. була спроба виокремити відділ книгорозповсюдження в окремий факультет, але за браком профільних викладачів та навчально-методичного забезпечення освітнього процесу вона виявилася невдаюю. Викладання спеціалізованих дисциплін забезпечувалося викладачами кафедри бібліотекознавства (завідувач — Н. Я. Фрідьєва), бібліографії (завідувач — М. А. Годкевич), книгорозповсюдження (завідувач — М. П. Нечаєв). Методичною базою освітнього процесу були два кабінети — бібліотечної роботи та книгопоширення.

Випускники бібліотечного факультету по бібліотечному відділу отримували кваліфікацію організаторів-методистів бібліотечної роботи, викладачів бібліотечних дисциплін у середніх навчальних закладах; випускники відділу книгопоширення — організаторів-методистів масової роботи в книготоргівельних організаціях та видавництвах; бібліографів асортиментознавців; викладачів книгарських дисциплін для фахових середніх навчальних закладів.

Розуміючи гостру потребу в підготовці викладачів бібліотечних дисциплін, в 1931 р. Н. Фрідьєва ініціювала відкриття у ВУІКО при кафедрі бібліотекознавства аспірантури з методики роботи з читачем, літератури для дітей та бібліографії. Обсяги набору до аспірантури на початку її відкриття були вражаючими: в 1932/1933 н. р. в аспірантурі ВУІКО навчалося 74 здобувача: 54 особи — на 1 курсі та 20 — на 2 курсі. Серед аспірантів були і випускники бібліотечного відділу/факультету: О. А. Майборода (випуск 1930 р.), Є. К. Матвієнко (випуск 1931 р.), Ф. Ф. Рибалко (випуск 1931 р.), В. Л. Туманов, О. Г. Грібненко, І. М. Шенкман (випуск 1932 р.) [1].

Окрім педагогічної та організаційно-методичної діяльності Н. Фрідьєва здійснювала активну наукову роботу. Її статті, що розробляли важливі аспекти роботи з читачем в бібліотеці, публікувалися в «Працях УНІКу», численних професійних періодичних виданнях 1926–1927 рр. Зокрема, питання психології сприйняття книги набули висвітлення в її рецензії «Психологія читача і книги» (1929), «Вплив читання на вольову діяльність людини» (1930) та ін.

Серед найзначиміших праць Н. Я. Фрідьєвої 1928–1935 рр. — посібник «Изучение читателя (опыт методики)» (1927, 1928 рр.), написаний у співавторстві з її першим чоловіком, відомим бібліотекознавцем Д. А. Баликою, — став настільною книгою не лише для студентів, практичних працівників, а й науковців. Але зміст цієї книги, незважаючи на значну популярність у бібліотечному середовищі в ті часи, став приводом звинувачення її авторів у правоопортуністичних твердженнях, відриві від генеральної лінії комуністичної партії. У критичних виступах, що звучали на засіданнях кафедри і які публікувалися на сторінках спеціальної преси, до Н. Я. Фрідьєвої застосовували фразеологічні звороти та епітети, які, зазвичай, використовувалися тоді проти ідейних ворогів.

Подальша доля Надії Яківни тісно пов'язана з найдраматичнішою сторінкою історії нашої країни — вона стала однією з перших жертв політичної кампанії боротьби проти «буржуазного націоналізму». Так, на початку 1931 р. колеги з кафедри необгрунтовано осудили діяльність свого керівника і зажадали від Н. Я. Фрідьєвої визнання своїх помилок. Вона визнала їх лише частково, кваліфікувавши як «меншовицько-ідеалістичні». Її можна було зрозуміти, адже репресовано другого чоловіка, маленька дитина. Не допомогли ні її попередні заслуги, ні звання ударника-стахановця. В інституті розпочалися «чистки», арешти [5]. Тому Надія Яківна в 1935 р. змушена залишити викладацьку діяльність і перейти на практичну роботу в Центральну наукову бібліотеку відновленого в 1933 р. Харківського університету, де працювала з 1935 по 1941 рр. ученим секретарем. Робота в ЦНБ Харківського університету відіграла значну роль у її становленні як історика бібліотечної справи. Дослідження нею шляхетної діяльності Д. Багалія, І. Сумцова й інших учених університету, спрямованої на створення громадських, народних, шкільних бібліотек і просвіту народу, сприяли формуванню інтересів Н. Я. Фрідьєвої до історико-бібліотекознавчої проблематики. У 1940 р. Н. Фрідьєва опублікувала ґрунтовне історико-бібліотекознавче дослідження «Центральна наукова бібліотека Харківського державного університету: до 135-річчя її існування».

Після визволення Харкова від німецько-фашистських загарбників Н. Фрідьєва відіграла надзвичайно важливу роль у відновленні діяльності

наукової бібліотеки Харківського університету в перші післявоєнні роки, а також у відродженні в Харкові вищої бібліотечної освіти: з 1943 по 1947 рр. вона продовжила працювати ученим секретарем, а згодом — заступником директора ЦНБ Харківського державного університету, з лютого 1944 р. до серпня 1946 р. виконувала обов'язки доцента, декана бібліотечного факультету, а з серпня 1946 по вересень 1947 р. — завідувача кафедри бібліотекознавства Харківського державного педагогічного інституту ім. Г. С. Сковороди.

З відновленням у 1947 р. діяльності Харківського державного бібліотечного інституту Н. Фрідьєва до 1 вересня 1968 р. працювала завідувачем кафедри бібліотекознавства, об'єднуючи навколо себе висококваліфікованих фахівців: А. А. Ашукіна, Р. Б. Гуревич, О. А. Майбороду, І. Я. Каганова та ін. Під її керівництвом в умовах післявоєнного відновлення та браку навчально-методичної літератури кафедра зуміла належним чином організувати роботу і забезпечити навчальний процес.

Слід зауважити, що Н. Я. Фрідьєва першою серед українських бібліотекознавців здобула науковий ступінь: 13 жовтня 1954 р. відбувся успішний захист її дисертації на тему «Публичные, общественные бесплатные народные библиотеки г. Харькова до 1917 года». Не маючи закінченої вищої освіти, вона довела високий рівень своєї наукової кваліфікації, і в травні 1956 р. ВАК СРСР прийняв рішення про видачу їй диплома кандидата педагогічних наук. Зважаючи на вагомий внесок Н. Я. Фрідьєвої в розбудову вищої бібліотечної освіти в Україні, вчена рада Харківського державного бібліотечного інституту (ХДБІ) в лютому 1959 р. обрала її на посаду доцента. 9 вересня ВАК СРСР затвердила її у вченому званні доцента кафедри бібліотекознавства. Пізніше вона обіймала посаду в. о. професора кафедри, яку очолювала.

Науковий доробок Н. Я. Фрідьєвої налічує понад 70 праць, серед яких: фундаментальне дослідження діяльності публічних і народних бібліотек «Публичные общественные бесплатные народные библиотеки г. Харькова до 1917 г.» (1954 р.) і її монографія «Жизнь для просвещения народа: (о деятельности К. Д. Алчевской)» (1963 р.) [7].

На особливу увагу заслуговує дослідження Н. Я. Фрідьєвою наукових основ бібліотекознавства. У 60-ті рр. вона рецензувала доповідь німецького вченого проф. Х. Кунце «Бібліотекознавство як наука і предмет викладання у ВНЗ», подану на міжнародну конференцію представників вищих навчальних закладів соціалістичних країн (Берлін, 1962 р.) [6]. Пізніше її запросили читати в Берліні лекції з бібліотекознавства, але чекістський радянський режим завадив цій поїздки й не допустив розвитку міжнародного співробітництва українських і зарубіжних науковців.

Розуміння основних теоретичних проблем бібліотекознавства висвітлені нею в статті «До питання про бібліотекознавство як науку» (1971 р.), в якій розкрито позицію науковиці щодо місця бібліотекознавства в системі наук, визначено його об'єкт та предмет. Під об'єктом бібліотекознавства вона розуміла бібліотеку як цілісне утворення, яка є явищем духовного життя суспільства, нерозривно пов'язаним з культурою людства і є одним з найсуттєвіших його компонентів. Н. Фрідьева підкреслювала, що бібліотека є носієм та зберігачем найвеличніших скарбів духовності, писемності й книги, всеохоплюючих компонентів культури. Предметом бібліотекознавства вона вважала суспільні функції бібліотек. Бібліотекознавство визначала як науку про принципи побудови роботи бібліотек і бібліотечної справи, організації і методах їх роботи. Вона одна з перших обґрунтувала необхідність розроблення теорії бібліотечного обслуговування населення й заклала теоретико-методичні основи бібліотечної соціології та професіології. Уже після виходу на пенсію в 1974 р. Н. Я. Фрідьева разом з З. В. Гімалдіною підготувала розділ навчального посібника «Історія бібліотечної справи в Україні» (1917–1932) та ін. [5].

13 грудня 1966 р. Указом Президії Верховної Ради їй присвоєне почесне звання заслуженого працівника культури УРСР — за заслуги в розвитку культури й успіхи в роботі з культурного обслуговування населення. У 1967 р. Харківський державний інститут культури, бібліотечна громадськість відзначили 50-річний ювілей діяльності Н. Я. Фрідьевої на бібліотечній ниві. Студенти режисерського відділення інституту створили теплий, сердечний фільм про ювілярку — «50 років у строю», який на фестивалі аматорських фільмів СРСР (1967 р.) був відзначений золотою медаллю [3].

Ідеї та праці Н. Я. Фрідьевої не втратили актуальності й нині є надійним теоретичним підґрунтям для подальших наукових розвідок у галузі бібліотекознавства. Надія Яківна Фрідьева — засновниця та оберіг харківської бібліотекознавчої школи, усе її життя та діяльність — це зразок самовідданого служіння бібліотечній науці, освіті та практиці.

Список бібліографічних посилань

1. Бабкова Н. В. Підготовка фахівців бібліотечного профілю на базі Харківського інституту політичної освіти: історія, проблеми дослідження та музеєфікації. *Вісник Харківської державної академії культури* : зб. наук. пр. Харків, 2025. Вип. 67. С. 205–216.
2. Волкова С. І., Самійленко Т. П. Кафедра бібліотекознавства ХДАК: до 75-річчя підготовки бібліотечних спеціалістів. *Вісник Харківської державної академії культури* : зб. наук. пр. Харків, 2000. Вип. 3. С. 172–180.
3. Каганов І. Я. Славний ювілей (до 50-річчя громадської, наукової і педагогічної діяльності Н. Я. Фрідьевої). *Бібліотекознавство та бібліографія* : респ. міжвід. наук.-метод. зб. Харків, 1966. Вип. 3. С. 151–159.

4. Кушнарєнко Н. М. Фундатор бібліотечної освіти в Україні. *Вісник Харківської державної академії культури* : зб. наук. пр. Харків, 2000. Вип. 2. С. 110–123.
5. Кушнарєнко Н. М., Соляник А. А. Надія Яківна Фрідьєва — видатний український бібліотекознавець, фундатор вищої бібліотечної освіти в Україні. *Вісник Харківської державної академії культури* : зб. наук. пр. Харків, 2014. Вип. 44. С. 55–63.
6. Соляник А. А. Фрідьєва Надія Яківна : бібліотекознавець. *Українська бібліотечна енциклопедія*. 02.12.2024. URL: <https://ube.nlu.org.ua/article/Фрідьєва%20Надія%20Яківна> (дата звернення: 12.11.2025).
7. Фрідьєва Надія Яківна : (до 120 річчя від дня народж.) : біобібліогр. покажч. / Харків. держ. акад. культури, Б-ка ; [уклад.: С. В. Євсеєнко, Н. М. Березюк]. Харків : ХДАК, 2015. 72 с.

В. В. Сєдих

канд. пед. наук, доц., головний бібліотекар кабінету бібліотекознавства,
ХДНБ ім. В. Г. Короленка, м. Харків, Україна
seduhww@ukr.net
<https://orcid.org/0009-0001-9410-7914>

ОЧІЛЬНИКИ ПІДГОТОВКИ БІБЛІОТЕЧНИХ ФАХІВЦІВ ЗА 100 РОКІВ ЇЇ ІСТОРІЇ В ХДАК

Харківська державна академія культури (ХДАК) за столітню історію свого існування завжди залишалася флагманом підготовки фахівців вищої кваліфікації бібліотечно-інформаційної сфери. Нині разом із нею подібних фахівців готують інші заклади вищої освіти (ЗВО) України, але ХДАК є найстарішим, найавторитетнішим, найвпливовішим навчальним закладом. Підготовлені ЗВО спеціалісти працюють в усіх регіонах, усіх галузях і сферах духовної та матеріальної культури (документно-інформаційне забезпечення є їх «кровотворною» системою). Доля самої спеціальності не викликає ніяких побоювань, а ось збереження самостійності навчального закладу в екстремальних умовах — під загрозою.

Без перебільшення, в історичному просторі та в перспективі знань та авторитет ЗВО — це результат доброчесної, висококваліфікованої, самовідданої праці його науково-педагогічних працівників, зокрема бібліотечного факультету, який зберігав окремішність до 2014 р. Усі його структурні підрозділи завжди були націлені на якісну підготовку фахівців. Однак, у свою чергу, успішність їх функціонування залежала від керівників. Роль особистості в історії загальновідома. Для будь-якого факультету — це його очільник, декан. Він і тактик, і стратег щодо всіх напрямів розвитку факультету, визначення його подальших перспектив. Уся еволюція бібліотечного факультету ХДАК дозволяє констатувати, що всі його декани були гідними цієї надважливої і високої посади як успішні управлінці, організатори, педагоги, науковці, високоморальні особистості, які залишили по собі світлу пам'ять.

Останні дослідження довели, що фактично першим деканом (у той час назва цієї посади була «завідувач книжково-бібліотечною секцією» факультету політосвіти ХІНО) в 1927 р. став відомий бібліотечний діяч, бібліотекознавець і літературознавець з Одеси, Лев Рудольфович Коган (1885–1959) [2]. Підготовка бібліотекарів тоді велася за навчальним планом, який складався з двох споріднених циклів: книгознавство та бібліотекознавство. Продумані структура й зміст плану зумовлювали достатню підготовку студентів з обох спеціальностей. Викладання спеціальних дисциплін розпочиналося на старших курсах. Шкода, що Л. Коган незабаром перейшов з

посади, переїхавши до іншого профільного вишу, де із часом здобув заслужені знаність і шану [2].

Першим офіційним деканом стала одна з найвідоміших українських бібліотекознавців Надія Яківна Фрідьєва (1894–1982) [2; 6; 13; 28]. У 1928 р. після від'їзду з Харкова Л. Когана вона за наказом НКО УРСР була переведена з Києва до тодішньої столиці України — Харкова, щоб очолити бібліотечне відділення Харківського інституту народної освіти (ХІНО). Це була молода, але досвідчена бібліотекарка-дослідниця, за плечима якої — досвід організації бібліотечної справи на регіональному рівні (Урал, Київ), плідна науково-дослідницька робота в УНІКу (про яку позитивно відзивався його тодішній директор Ю. Меженко), активна участь у роботі бібліотечних форумів, змістовні публікації в центральних виданнях і фаховій пресі.

Одночасно Н. Фрідьєва зуміла створити й першу в Україні кафедру бібліотекознавства з аспірантурою (про таку кафедру при університеті на початку ХХ ст. мріяв К. І. Рубинський). З 1929 р. по 1931 р. Н. Фрідьєва керувала бібліотечним факультетом; до 1935 р. — кафедрою бібліотекознавства, виконувала обов'язки професорки ЗВО — спочатку Харківського інституту політосвіти (1929), з 1931 р. — Всеукраїнського інституту комуністичної освіти. Це був єдиний вищий бібліотечний навчальний заклад в Україні. Серед інших спеціальностей він готував організаторів бібліотечної справи і методистів — майбутніх керівників середньої ланки управління від районних бібліотек і вище за рангом [13].

У навчальних планах спеціальні бібліотечно-бібліографічні дисципліни (разом з практикою) становили лише 30 %, інші — соціально-економічні та гуманітарні. Це означало, що значна частина випускників з бібліотечним дипломом, які мали ґрунтовну гуманітарну підготовку, відразу направлялися до партійних, радянських, профспілкових структур як цінні ідеологічні працівники (інструктори, зав. відділами, управліннями), на яких був «шалений» попит. Фактично, більша частина з них не працювала за фахом. Страждали від цього бібліотеки, де кількість бібліотекарів з вищою освітою була дуже низькою. Так, А. Гуменчук стверджує, що за даними бібліотечної статистики в системі НКО УРСР в 1937 р. працювало 4406 бібліотекарів, з них лише 113 мали вищу освіту, 920 — середню, 3373 — початкову [7, с. 62].

Н. Фрідьєва, попри інтенсивну адміністративну й навчальну роботу, не полишала й наукову. Крім одноосібних праць, разом з Д. Баликою вони опублікували спільні дослідження з вивчення читачів. За цей період вона оприлюднила 15 публікацій з читачезнавства, підготовки кадрів, організації бібліотечної справи [28]. Особливо популярним серед бібліотекарів і студентів був посібник Д. Балики і Н. Фрідьєвої «Вивчення читача» [26].

У ньому йшлося про проблему державного значення, оскільки охочих читати книжки в новоутворених бібліотеках було небагато. Людей потрібно було залучити до книгозбірень й утримати там, зробити із «сіряка» свідомого читача (за висловом Б. Боровича). Під час чергової політичної кампанії боротьби з класово-ворожими кадрами це видання визнане шкідливим і вилучене з обігу. Воно навіть стало для авторів звинувачувальним матеріалом. Н. Фрідьєва зазнала публічного приниження. Її змусили не тільки самокритикуватися на власній кафедрі перед підлеглими, але й написати статтю про свої політичні помилки у вивченні читачів, де вона відмовлялася від аргументованих висновків, несправедливо звинувачувала себе в підміні, начебто, конкретного читача на абстрактного, відриві теорії від практики. Серію помилок вона «геніально» назвала меншовицьким ідеалізмом. Це було зроблено заради фізичного збереження себе і своєї сім'ї [27]. Десь їй пощастило, десь допомогли деякі колеги. Вона влаштувалася до Центральної наукової бібліотеки Харківського університету на посаду вченого секретаря, після війни працювала там само заступником директора. Адаптувавшись у новому колективі, вона займалася й науковою роботою, опублікувавши чудову розвідку з історії університетської бібліотеки.

Після повернення в 1943 р. до Харкова радянської влади інститут відновив свою роботу на правах факультету Харківського державного педагогічного інституту (ХДПІ). Керівництво ЗВО запросило Н. Фрідьєву повернутися, але та рішуче відмовилася. Навіть через багато років образа не вщухла. Тоді до фахівчині прийшли студенти з проханням прийняти пропозицію керівництва ХДПІ, і вона не змогла їм відмовити. У 1944 р. вчена-педагог знову очолює кафедру бібліотекознавства, з лютого 1944 р. по серпень 1946 р. виконує обов'язки декана факультету. Надія Яківна до 1970 р. успішно працювала на посаді завідувачки кафедри. Її поважали й любили всі, попри рішучість і строгість у роботі, особливо студенти, а колеги неабияк пишалися тим, що працюють разом із видатною викладачкою і вченою. В одній зі статей автор цієї розвідки за підказкою її колишніх студентів спробував порівняти життєве кредо двох відомих харків'янок-просвітителів Х. Алчевської та Н. Фрідьєвої [19]. Вона уособлювала в собі бібліотечний світ України, була його гідним постпредом, як колись Л. Хавкіна [6; 13; 28].

На посаді декана бібліотечного факультету Надію Яківну змінив Мусій Маркович Фельдштейн (1903–?). Він був одним із перших випускників бібліотечного відділення самостійного навчального закладу — ХІПО (1926–1930). У 1930–1932 рр. навчався в аспірантурі Харківського науково-дослідного інституту педагогіки. У 1935 р. здобув учене звання доцента. Професію Мусій Маркович обрав свідомо, оскільки активно цікавився бібліотечною роботою ще в часи служби в армії, де очолював різні книгозбірні. Треба зазначити, що тогочасна мережа армійських бібліотек міцніла й розвивалася,

знаходячись під пильною увагою командування та забезпечуючи ідеологічне виховання бійців. Майже 30 років життя і діяльності М. Фельдштейна були пов'язані з ХДБІ. Факультет, згідно з особою справою, Фельдштейн очолював з 1931 по 1933 рр., завідував кафедрою бібліографії [1].

Призначення випускника керівником важливого підрозділу було вимушеним. На початку 1930-х рр. набирала силу кампанія щодо витіснення «старих кадрів» з різних сфер діяльності. У Харкові та і в Україні загалом було достатньо претендентів на деканську посаду, однак урядовці масово звинувачували їх у різних «проявах буржуазної ідеології», звільняли з посад. Таких «гріхів» у М. Фельдштейна не було. Він уважався свідомим борцем за соціалізм (член ВКП(б) з 1930 р., учасник чонівських загонів, колишній червоноармієць, громадський активіст), а відсутність досвіду управління, молодий вік більшовиків особливо не бентежили. Справді, як декан він виправдав довіру. У складних умовах становлення новоутвореного ЗВО М. Фельдштейн за допомогою кваліфікованого колективу успішно керував факультетом і кафедрою. Постійно збільшувався контингент студентів, розпочалася підготовка кадрів без відриву від виробництва, нарощувався викладацький ресурс, його науковий ценз, розбудовувалися кафедри й спеціальні лабораторії (кабінети), зміцніла інститутська книгозбірня, централізовано вдосконалювалися навчальні плани. Так, навчальний план 1930–1931 н.р. уже був розрахований на 3,5 роки навчання. Названий план та всі наступні, адаптовані харківськими викладачами, всотували в цикл спеціальних дисциплін все більшу кількість академічних годин. Як справедливо стверджує А. Гуменчук, в 1930-ті рр. склалося ядро професійно-практичної підготовки бібліотекарів [7, с. 57].

Водночас М. Фельдштейн у першій половині 1930-х рр. за сумісництвом обіймає посаду відповідального редактора заідеологізованого журналу «Бібліотека у соціалістичному будівництві» (1931–1934), начальника бібліотечної управи Народного комісаріату освіти, директора Книжкової палати УРСР (1934–1941). Названий журнал добре відомий фахівцям як «непримиренний борець» з проявами буржуазної та фашистської ідеології в книжково-бібліотечній сфері. Сам Фельдштейн та інші дописувачі використовували його як трибуну для несамовитої, несправедливої критики відомих вчених і фахівців. Здається, згадували недобре всіх, хто був знаним і популярним, особливо «викривали» С. Постернака, М. Сагарду, Ю. Меженка, Іванченка, звісно, Б. Боровича та ін., поділивши їх на українських націоналістів та великодержавних шовіністів. Але при цьому статті Фельдштейна про бібліотечну справу і бібліографію були дійсно професійними, аргументованими, навіть цікавими [1].

М. Фельдштейн керував Книжковою палатою УРСР з 1934 по 1941 рр. та з 1947 по 1953 рр., після війни це стало його основною роботою, а за

сумісництвом він до вересня 1950 р. залишався завідувачем кафедри бібліографії ХДБІ та її доцентом. Він читав лекції, активно публікувався, був укладачем та редактором солідних бібліографічних покажчиків. Під час Другої світової війни перебував на фронті (комвзводу, офіцер розвідки, перекладач), нагороджений орденами і медалями. За нез'ясованих обставин несподівано виїхав з Харкова. Безумовно, як керівник і організатор він був талановитим, кваліфікованим і знаним бібліографом, досвідченим викладачем, успішно керував факультетом у дуже складний період становлення вищої бібліотечної освіти [1].

У 1936 р. місце завідувача кафедри бібліотекознавства, а згодом і декана факультету Українського бібліотечного інституту обійняв Давид Мойсейович Лекаренко (1901–?). Для України він не був чужим, хоча до цього моменту переважно працював у Росії. Він народився в Полтаві в незаможній родині ремісника. Там працював на тютюновій фабриці, а також продармійцем до 1922 р. Ті, хто шанує історію, можуть уявити собі, чим займалися ці загони. Потім служив у Червоній армії, а після служби військовий відділ Ленінградської міської ради визнав за необхідне направити його на навчання в Ленінградський комуністичний політико-просвітницький інститут як перспективного для армії політпрацівника. Після завершення навчання в 1928 р. він до 1933 р. працює інструктором з бібліотечної і клубної роботи, навчається в аспірантурі Московського бібліотечного інституту. Очевидно, що своє подальше професійне зростання Д. М. Лекаренко не пов'язував з армійськими буднями [24].

Тема його дисертаційної роботи «Дослідження читацьких інтересів в дореволюційній Росії» в 1930-х рр. викликала здивування, оскільки на той час рух щодо вивчення читацтва був штучно зупинений, цікавості не викликав, а саме явище «читацькі інтереси» сприймалося керівниками як ідеологічно неприйнятне. Професори, котрі вивчали його життєпис, уважають, що нашому дисертанту просто пощастило. Він писав статті, захистив дисертацію (1938 р.), став першим у країні кандидатом педагогічних наук за спеціальністю «Бібліотекознавство» [24].

Д. М. Лекаренко проявив себе як талановитий організатор, викладач, науковець. Його поява в інституті співпала з періодом економічного зростання країни, фінансової стабілізації бібліотечної та іншої політпросвітницької роботи. Відповідно до постанови ВУЦВК та РНК УРСР «Про роботу масових бібліотек» (1934 р.), набір на бібліотечний факультет збільшується до 500 осіб, плюс 100 — на вечірнє відділення. Згодом відкриваються нові факультети бібліографії, дитячих і юнацьких бібліотек, заочне відділення, філіали в Києві й Одесі. В інституті працювало 8 кафедр, зокрема спеціальні-випускні: бібліотекознавства, дитячої та юнацької літератури, бібліографії з кабінетами для навчання. Окремо з фондом у 130 тис.

томів бібліотека обслуговувала навчання та науку інституту. Солідною за обсягом годин була виробнича практика — вона проводилась на базі найкращих книгозбірень України та поза її межами [32]. Улітку 1941 р. ХДБІ випустив 152 фахівця, а всього після реорганізації ВУІКО в УБІ — 1899 [9; 32].

Активізувалася науково-дослідницька робота. Традиційними стали щорічні наукові конференції, де викладачі звітували про свої здобутки. Перед самою війною виходить перший випуск «Трудов Харьковского государственного библиотечного института» (1940), де, серед інших, містилися й праці Д. Лекаренка про вивчення читачів та М. Фельдштейна про бібліографію. На січневій науковій конференції 1941 р. завідувач кафедри бібліотекознавства виступає з нетривіальною на той час темою «Про предмет бібліотекознавства». Його кафедра підтримує постійні зв'язки з провідними бібліотеками країни. Прискорено готується матеріал до наступного другого випуску «Трудов...». Заступник директора інституту О. Майборода повідомляє, що в 1941 р. відбудеться захист трьох кандидатських дисертацій [15].

З початком радянсько-німецької війни Д. М. Лекаренко бере активну участь у перебудові інститутського життя. Кафедра фізичного виховання прискорено готує стрільців, частина студентів і викладачів ХДБІ увійшла до студентського батальйону Харкова, який улітку 1941 р. взяв участь в обороні Києва, іде підготовка до евакуації ЗВО відповідно до наказу НКО УРСР від 17 вересня 1941 р. Місцем для евакуації було призначено місто в Казахстані Кзил-Орда. Але це рішення не було здійснене через відсутність викладачів спеціальних дисциплін і матеріальної бази. Інститут тимчасово припинив свою діяльність [9].

Д. М. Лекаренко з невідомих нам причин опинився в Красноярську. Згодом він там працював як викладач у Педагогічному інституті, в 1942–1944 рр. очолював історичний факультет. До бібліотекознавства більше не повернувся. В історії Академії культури його праця, безумовно, була успішною, корисною для розбудови бібліотечної освіти й бібліотечної справи. Він був гідним педагогом, науковцем й управлінцем.

Олександр Артемович Майборода (1903–1985) у серпні 1946 р. обійняв посаду декана бібліотечного факультету у складі Харківського педагогічного інституту, змінивши на цій посаді Н. Я. Фрідьєву. Він — випускник ХІПО (1930 р.), дипломований фахівець зі спеціальності «Організатор-методист бібліотечної роботи і викладач бібліотечних дисциплін». Навчався в аспірантурі Українського НДІ педагогіки до 1933 р. й одночасно викладав на бібліотечному відділенні курс «Організація книжкових фондів бібліотек». Молодий викладач працював під керівництвом Н. Я. Фрідьєвої. Крім звичайних обов'язків викладача, він виконував функцію «піарника», тобто відповідав за зв'язки з впливовими особами, профільними установами, організовував з ними зустрічі в Харкові та поза його межами. Харківські

студенти тоді невимушено спілкувалися з відомими політичними, бібліотечними діячами, іноді мали можливість ознайомитися з унікальними документами [5].

Він свідомо обрав бібліотечну професію як справу життя. На бібліотечній роботі з 1923 р., учасник I Всеукраїнського з'їзду бібліотекарів (1926 р.), багатьох конференцій державного значення. Людина, вкорінена в бібліотечну професію (практик, викладач, теоретик), наділена неабиякими організаторськими здібностями. Зауважимо, що ця чеснота плюс перенавантаження громадською роботою завадили йому захистити дисертацію (було три варіанти на різні теми). Прикро, але це явище спіткало багатьох талановитих педагогів. З іншого боку, організаторські здібності й дужий громадський темперамент знадобилися йому як майбутньому декану, а також на інших адміністративних посадах. У перші роки радянсько-німецької війни перебував у Кзил-Орді, де формував для Об'єднаного Українського університету (Київ, Харків) навчально-наукову бібліотеку, постійно клопотав про відправку на фронт. З 1943 р. воював, і лише в 1946 р., завершивши військову службу, Олександр Артемович повернувся в Харків.

Отже, О. А. Майборода мав відродити альма-матер, закликати до навчання колишніх студентів, на яких очікувало відродження бібліотек після війни. У 1946–1947 н. р. вищу бібліотечну освіту здобували 50 студентів бібліотечного факультету Харківського педагогічного інституту. У дуже важких матеріальних умовах декан, викладачі і співробітники не тільки забезпечували навчальний процес, але й готувалися до відновлення самостійного статусу ЗВО. Кращої кандидатури кризового менеджера годі було шукати. Як декан він відповідав за введення й адаптацію типових навчальних планів, підбір викладачів і співробітників, реалізацію кошторису й поліпшення матеріальної бази. Аудиторій не вистачало, як і обладнання для них, штатних викладачів також, заняття продовжувалися у дві зміни до 22 години [5].

Постановою Ради міністрів УРСР від 26.05.1947 р. діяльність ХДБІ була поновлена, а декан факультету О. А. Майборода призначається на посаду заступника директора з навчально-наукової роботи (сучасний перший проректор), обов'язки якого схожі з деканськими, але більш масштабні. У 1951 р. О. А. Майборода за станом здоров'я залишає цю посаду, але з 1951 по 1953 рр. він призначається деканом факультету бібліографії. У цей час функціонують і споріднені факультети: бібліотекознавства та дитячих і юнацьких бібліотек, заочне відділення. Знайомі обов'язки і проблеми: навчання з ранку до ночі (до 22 години), читальна зала, переповнені студентами лабораторії, відсутність гуртожитку (студенти живуть на квартирах, деякі по кутках, не мають нормальних умов для життя і навчання). Декан

має все моніторити, поліпшувати, не припиняючи власну педагогічну, науково-дослідницьку і громадську діяльність. Виникають нові кафедри, отже, потрібно добирати кадри, за необхідності особисто долучатися до завідування. Так, у 1949–1950 н. р. розпочинає діяльність кафедра організації бібліотечних фондів і каталогів з 8 штатними викладачами. О. Майборода призначається її керівником не тільки як досвідчений менеджер, але і як викладач профільних дисциплін [5]. Йому вдалося сформувати перспективний колектив фахівців, кожний з яких залишився в історії Академії та мав власну нішу у формуванні Харківської науково-бібліотечної школи: А. А. Ашукін, Я. Й. Гандельман, Є. П. Тамм, Д. А. Кумок, Л. І. Котенко.

А. А. Ашукін, який сам згодом очолив кафедру, у спогадах записав: «Найкращий, найсвітліший період життя — праця в Бібліотечному інституті, я сумую, поки не знаходжусь в інституті» [17, с. 25]. Олександр Артемович за станом здоров'я з 1953 р. працює старшим викладачем, доцентом, був нагороджений цивільним орденом, додавши його до бойових. На щастя, його не зачепили політичні репресії, професійна кар'єра, особисте життя через сумління склалися добре. Він із честю пройшов шлях від рядового бібліотекаря до організатора вищої бібліотечної освіти.

У повоєнний період до ХДБІ з фронту повернувся Яків Йосипович Гандельман (1908–?). Він закінчив Український бібліотечний інститут у 1936 р. За деякими даними залишився там працювати. Якийсь час (з 1943 р.) очолював Харківську обласну бібліотеку для дітей, а в 1945 р. перейшов до бібліотечного факультету Харківського державного педагогічного інституту. Після відновлення ХДБІ Я. Й. Гандельман працював тут до 1955 р.

Певна невизначеність фактичного матеріалу зумовлена відсутністю важливих біографічних документів. З інших авторитетних джерел достеменно відомо, що він очолював факультети дитячих та юнацьких бібліотек (1947–1948), бібліографії (1947–1950) та бібліотекознавства (1950–1954) [1; 11, с. 71].

У другій половині 1940-х рр. в інституті на стаціонарі навчалося 540 студентів, план прийому на перший курс становив 250 осіб (130 — на факультет бібліотекознавства, по 60 — на факультети бібліографії та дитячих бібліотек) [32, с. 19]. Кожний наступний рік чисельність набору збільшувалася. У ці часи ЗВО потребував кризових менеджерів. Одним з таких став Яків Йосипович — відносно молодий, професійний бібліотекар із солідним життєвим досвідом.

Він одночасно обіймав посаду старшого викладача кафедри організації фондів та каталогів, викладав однойменний навчальний курс, готував кандидатську дисертацію «Читацькі каталоги і рекомендаційні бібліографічні показники». Як декан відповідав за організацію навчального процесу,

адаптацію типових навчальних планів до місцевих умов, добір кадрів, підбір баз виробничої практики, виховання і побут студентів, викладачів, оптимальне використання обмежених матеріальних ресурсів, зв'язки з бібліотечними установами тощо. Нездоланною проблемою була праця за сумісництвом значної частини викладачів, низький науковий ценз професорсько-викладацького складу, недосвідченість педагогів (майже половина з них нещодавно здобули вищу освіту), відсутність гуртожитку. Звісно, для їх розв'язання потрібні роки. Однак щорічно випускалися фахівці, які були достатньо підготовлені завдяки правильній організації навчання, науково-дослідній діяльності, стабільному фінансуванню, мотивації здобувачів освіти.

Я. Й. Гандельман встигав читати лекції для студентів і бібліотекарів, утримувати зв'язки з провідними бібліотеками, виступати з доповідями на наукових конференціях, здавати кандидатські екзамени, вирушати в наукові відрядження для збирання матеріалів до дисертації, спілкуватися з науковим керівником, разом з молодими викладачами кафедри фондів і каталогів готувати до друку наочний посібник (альбом) з прикладами бібліографічного опису, зі студентами в міських бібліотеках укладати систематичні каталоги з АПП до них. Шкода, нині через відсутність документів ми не знаємо його подальшої долі, але наведені відомості, узагальнення нам дозволяють стверджувати про його гідну діяльність як керівника і педагога, перспективного науковця [1].

Факультет дитячих і юнацьких бібліотек з 1948 по 1952 рр. очолював Микола Сергійович Єгоров (1916–1980). На той час це був другий за чисельністю бібліотечний підрозділ з однойменною випусковою кафедрою (штат — 6 викладачів). Єгоров мав педагогічну освіту, диплом українського філолога (закінчив Харківський державний університет), викладацький досвід з довоєнних часів, воював. Його запросив до роботи тодішній директор інституту Ф. Т. Ковпик, він же й рекомендував його на посаду декана. Отже, Микола Сергійович викладав курс української літератури, згодом до кінця кар'єри читав психологію та педагогіку. Викладачами профільних дисциплін на факультеті були переважно випускниці ХДБІ, частина з них працювала за сумісництвом [1].

Держава гостро потребувала «дитячих» бібліотекарів. Батькам, школі була потрібна дієва допомога у вихованні і навчанні повоєнної генерації дітей, які зазнали жахів війни, зростали й виховувалися в неповних сім'ях, значна частина з них взагалі залишилися сиротами. Дитяча бібліотека стала для них і освітнім, і виховним закладом, і життєвим притулком від негативного впливу вулиці. Тому, крім загальноосвітніх і спеціальних бібліотечно-бібліографічних знань, випускники поглиблено вивчали педагогіку,

психологію, дитячу літературу (декан викладав ці предмети), керівництво читанням дітей. Виробнича практика на старших курсах (7–8 тижнів) проходила виключно в книгозбірнях для дітей — районних та обласних. У цілому ХДБІ готував якісних фахівців протягом усіх років існування цієї спеціалізації.

М. С. Єгоров успішно виконував обов'язки декана, а в 1952 р. залишив посаду. Він перейшов на кафедру педагогіки і психології, працював старшим викладачем, писав кандидатську дисертацію, опублікував 10 праць з психології [10]. У 1960–1970-х рр. одночасно з викладацькою діяльністю його призначають секретарем вченої ради ХДІК. Це відповідальне призначення пояснюється його фундаментальними знаннями і практикою з діловодства, набутими ще із часів Другої світової війни (є відповідний запис у його анкеті), й, звісно, філологічною освітою. Він мав каліграфічний почерк, до речі, усюди послуговувався українською мовою. Миколу Сергійовича шанували студенти і викладачі, завжди згадуючи його добрим словом.

Микола Степанович Демченко (1925–1974) очолював уже об'єднаний бібліотечний факультет. Протягом 1954–1955 рр. об'єдналися три факультети — бібліотекознавства, бібліографії і дитячих та юнацьких бібліотек — у єдину структуру. Досвід ХДБІ засвідчив, що підготовка спеціалістів на різних факультетах мала істотні недоліки: «Бібліотекознавці недостатньо вивчали як загальну, так і галузеву бібліографію, а бібліографи — методи пропаганди літератури» [9]. Рішення було зумовлено необхідністю надати випускникам ширше коло спеціальних знань та навичок з неподільних процесів — бібліотечної справи і бібліографії, не обмежуючись типами бібліотек. У дипломі фіксувалося нове бачення фахівця «Бібліотекар-бібліограф вищої кваліфікації», тобто це — бібліотекар-універсал. Інститут був на підйомі. У 1955–1956 н. р. в ньому здобували освіту на стаціонарі 1294 студенти і 2300 — заочників, переважна більшість саме на бібліотечному факультеті [9].

Микола Степанович — учасник Другої світової війни, воював у партизанському загоні, довго хворів. Попри все, закінчив Олександрійський політпросвітницький технікум у 1946 р. Працював у сільському клубі, з 1947 по 1950 рр. обіймав посади старшого бібліотекаря, заступника з наукової роботи в Рівненській обласній бібліотеці, одночасно навчався заочно в ХДБІ (1947–1950). Один із небагатьох з України закінчив аспірантуру в Московському бібліотечному інституті (1951–1954), де успішно захистив кандидатську дисертацію. Отже, 01.08.1954 р. був зарахований на посаду старшого викладача кафедри бібліотекознавства, яку очолювала Н. Я. Фрідьева.

На факультеті були введені нові навчальні плани. У них справедливо зменшилася кількість предметів. У результаті скорочення лекцій збільшилась кількість годин на практичні заняття, самостійну роботу, внесено корективи у виробничу практику, частину занять перенесено до бібліотек, оновлено навчально-методичне забезпечення, скорочено тижневе навантаження студентів до 36 годин на тиждень. У зв'язку з нагальними проблемами в системі книготоргівлі до структури бібліотечного факультету було додано книгознавче відділення, на базі якого деякий час існував факультет книгознавства. Формується ще одна кафедра — книгознавства на чолі з молододо науковицею Т. О. Скрипник.

Головна увага педколективу під проводом М. С. Демченка була спрямована на успішність студентів. У середньому серед спеціальних дисциплін вона становила: 25–35 % — відмінні оцінки, 60–70 % — добрі при загальній успішності 93 %. Це високі результати. Зростає і науковий ценз на факультеті. Якщо в 1947–1952 рр. кандидатську дисертацію захистив тільки один, то з 1953–1956 рр. — дев'ятеро викладачів. Безпосередньо активність у науковій діяльності виявили декан М. С. Демченко, В. Т. Витяжков, І. І. Корнейчик та ін., захистивши дисертації. У 1958–1959 рр. вийшли друком 12 навчальних посібників, серед них: А. А. Ашукіна про бібліотечні каталоги, Т. О. Скрипник з історії книги тощо. Наприкінці 1956 р., через 16 років після виходу у світ першого випуску «Учених записок» вийшов 2-й випуск, у 1957 р. — 3-й [9; 32].

Микола Степанович поступово відмовлявся від проведення занять із бібліотечного циклу у зв'язку з високою затребуваністю як лектора регіонального масштабу з проблем наукового атеїзму (ідеологізований аналог сучасного релігієзнавства). Він керував роботою лекторів, очолюючи науково-атеїстичну секцію Харківського обласного відділення Товариства з розповсюдження політичних і наукових дисциплін. Науковий атеїзм був державною політикою, його викладали в навчальних закладах. Зокрема, Микола Степанович читав цей предмет у ХДБІ.

Лекції Демченка мали на той час успіх по всій Харківщині. Він був талановитим педагогом, науковцем, популяризатором знань. Але, зважаючи на їх зміст, позаочі його називали головним безбожником Харкова. Крім виступів він багато писав, в основному, з атеїзму: науково-популярні видання, статті [8]. Людиною він був щирою, отже, свідомо поширював ці знання серед населення. Комуністами були різні люди, він, за свідченням його колег, був ідейним партійцем на противагу пристосуванцям та кар'єристам. Він рано пішов з життя, не доживши до 50 років, через раптовий напад хронічної хвороби. Як декан він рішуче впливав на студентське життя: навчання, побут, розваги. Був вимогливим в усьому, але залишався людиною

інтелігентною, доброзичливою, самостійною, не забюрократизованою, як справжній українець мав розвинене почуття гумору.

Серафим Павлович Ключарьов (1903–1976), який очолював факультет бібліотекознавства ХДБІ з 1948 по 1950 рр., змінив М. С. Демченка на посаді декана бібліотечного факультету (1960–1966). Історик за освітою, він закінчив Харківський педагогічний інститут в 1934 р., очолив Центральний архів Жовтневої революції, одночасно викладав історію в альма-матер. У 1937 р. закінчив аспірантуру. Учасник Другої світової війни, мав державні нагороди, військове звання капітана. З 1946 р. відновлюється на посаді старшого викладача педінституту, згодом захистив кандидатську дисертацію, став доцентом. Деякий час працював завідувачем кафедри історичних наук в ХДБІ (1947–1950). За рекомендацією партійних структур був призначений директором Харківської вищої партійної школи [1].

У листопаді 1960 р. ректор ХДБІ О. І. Євсєєв призначає його деканом бібліотечного факультету. Серафиму Павловичу випало керувати факультетом у період реорганізації ЗВО. Так, у зв'язку зі створенням у країні Державної системи науково-технічної інформації, інститут відкриває відділення науково-технічних і спеціальних бібліотек, відповідну кафедру, отже, першим в Україні починає підготовку кадрів для інформаційної освіти. Через десятиліття на його базі буде сформована нова спеціальність «Документознавство та інформаційна діяльність», відкритий новий факультет (1997).

У 1964 р. ХДБІ був реорганізований у Харківський державний інститут культури відповідно до профілю фахівців, яких у ньому готували. Зміни викликали зміцнення й збільшення викладацького складу на факультеті. При ньому працювало п'ять спеціальних кафедр: бібліотекознавства, бібліографії, фондів і каталогів, технічних бібліотек і наукової інформації, книгознавства. Це дозволило навчати студентів на чотирьох відділеннях: масових і наукових бібліотек, дитячих і шкільних, технічних і книгознавства. У 1960-ті рр., як визнання авторитету харківської бібліотечної школи, сталася локалізація в інституті єдиного в Україні науково-методичного збірника «Бібліотекознавство і бібліографія», який майже 30 років був «притулком» для українських науковців і фахівців. Його першим редактором був М. С. Демченко. Збірник продовжив і збагатив кращі традиції «Учених записок ХДБІ».

Заслугою С. П. Ключарьова як декана стали розуміння, повне сприяння й контроль за нововведеннями на факультеті, правильна кадрова політика, яка їх забезпечувала, успішна адаптація навчального процесу, науково-дослідницької роботи, своєчасна підготовка документаційного забезпечення,

неослабна виховна робота зі студентами і, як наслідок, — висока відвідуваність занять, якісна академічна успішність, реалізація планів набору і випуску фахівців [1].

Нарис про деканів за перше півсторіччя існування ХДАК ми завершуємо резюме про Віктора Тимофійовича Витяжкова (1922–1982). Такий жанр ми вважаємо доречним, оскільки про нього йдеться у двох наших статтях [20; 21]. Віктор Тимофійович керував бібліотечним факультетом у період його розквіту з 1966 по 1979 рр. ХДАК пощастило, у 1950-ті рр. після закінчення аспірантури до ЗВО прибули молоді науковці, які його уславили — І. І. Корнейчик та В. Т. Витяжков. Обидва бібліографознавці, перший до сьогодні вважається неперевершеним дослідником бібліографічної старовини, автором фундаментальної монографії «Історія української бібліографії. Дожовтневий період» (1971), яку Н. Кушнарєнко влучно назвала «науковим оберегом Харківської освітньої науково-бібліотечної школи», а другий — легендарним героєм війни та неймовірним деканом. Його колеги стверджували, що якби не ця посада, то Витяжков, безсумнівно, був би не менш знаним ученим, ніж його колега. Його фронтова біографія, полони і втечі з них, поневіряння, геройство і мужність, нечувана витривалість здаються безмежними. Тричі він опинявся в полоні й тричі зумів утекти. Декілька разів був важко пораненим — уламок у голові залишився на все життя. Незвичайною людиною і деканом був Віктор Тимофійович.

Більше тисячі студентів стаціонарного відділення, а ще вечірні і заочне, їх навчання, виховання, побут і спорт, перші іноземні студенти. Місць у гуртожитку хронічно не вистачає. Постійне напруження з організації трудового семестру (студентські загони, радгоспи-колгоспи) під невпинним контролем партійних структур. Зростання контингенту студентів, яке постійно вимагало залучення на факультет нових кадрів, що включалися в навчальний процес, не маючи педагогічного досвіду, гаряче бажання вдосконалювати не лише навчальний процес, але й самі навчальні плани.

Декан сам знаходив проблеми й допомагав їх вирішувати, постійно ініціював зміни в навчальних планах, намагаючись покращити підготовку випускників (перехід від диференційованої підготовки бібліотекарів-бібліографів до галузевої), клопотав про квартири для викладачів, як батько турбувався про студентів, брав участь у численних наукових диспутах (з теорії бібліографії, змісту термінологічних стандартів, про місце бібліографії в системі споріднених наук), його ім'я згадується в класичних підручниках з бібліографії, а також серед студентів і колег, які є щасливими, що в нього навчалися чи разом з ним працювали.

У ХДАК, крім денної форми навчання, одночасно до початку ХХІ ст. десятиліттями існувала самостійна форма здобуття освіти без відриву від виробництва (вечірня і заочна). Вона надавала можливість здобувати освіту

тим прошаркам населення, які за об'єктивних причин не можуть навчатися в «стінах» закладу, хоча мають для цього необхідні дані. Практика свідчить, що ця форма постійно генерує фахівців, які ні в чому не поступаються денникам. Отже, педагоги, які організують і керують цією формою навчання, становлять не менший інтерес для історії.

ХДАК на початках свого існування (1934 р.) розпочала підготовку спеціалістів без відриву без виробництва. У 1935 р. був створений самостійний факультет, який, як стверджують дослідники (Н. Березюк, В. Мільман, Н. Кушнарєнко тощо), працював під різною назвою до 1996 р. За цей час було випущено 16200 фахівців (на двох факультетах — культосвітроботи і бібліотечному) [4, с. 199]. Спеціальна посада декана на заочному відділенні була введена в 1960-ті рр., коли студентський контингент перевищував 2000 осіб.

Навчальні плани, вимоги до навчання, його умови, викладацький склад, насамкінець, рівень підготовки фахівців були тотожними. Відрізнявся термін навчання, заочники вчилися на один рік більше. Не перебільшуючи, це була заслуга, передусім, його керівників: проректорів і деканів. В останній чверті ХХ ст. сталися проривні зміни на заочному факультеті. Це був результат креативної роботи проректора Н. Березюк, деканів Т. Марченко та В. Мільман [4].

Тамара Федорівна Марченко (1929–2001) очолювала факультет з 1972 по 1986 рр. Її батьки переїхали до Харкова в 1933 р. Тут вони пережили окупацію, а дівчина в 1949 р. закінчила середню школу. З вибором навчального закладу дуже не вагалася. З 1949–1953 рр. навчалася в ХДБІ, викладачі звернули на неї увагу як на здібну і дорослу студентку, громадського активіста й запропонували залишитися в інституті на посаді викладача. Але за рік Тамара Федорівна перейшла на іншу роботу, вона багато років працювала в молодіжній ідеологічній установі на керівних посадах. Там вона накопичила неоціненний досвід спілкування з людьми, організації і керування персоналом. До ХДБІ повернулася в 1961 р. [1].

Т. Ф. Марченко три роки завідувала бібліотекою інституту (1960–1963). Читальна зала і кабінети були переповнені студентами. Якщо чогось не вистачало бібліотеці, так це посадових місць та службових приміщень. Однак внутрішньо бібліотечні процеси були раціонально організовані, отже, читацькі запити в більшості виконувалися. Ця посада дала їй можливість безпосередньо озброїтися знаннями про основні бібліотечно-інформаційні технології, застосувати раніше накопичений досвід керівництва в новій для себе структурі.

Постійне зростання контингенту студентів викликало потребу в нових викладачах. Отже, Тамара Федорівна з 1962 р. розпочинає кар'єру викладача

на кафедрі бібліотечних фондів і каталогів. Працювала із задоволенням і цікавістю, виявила себе як кваліфікована, шановна, доброчесна, вимоглива, з почуттям гумору викладачка, а також як талановитий методист і науковиця. Сферою її наукових інтересів була бібліотечна каталогізація — прикладна наукова дисципліна, утворена на стику теорії і практики бібліографії та бібліотечної справи. Зануреність у каталогізацію відбулася під впливом таких відомих педагогів, як А. А. Ашукіна, Є. П. Тамма, Л. І. Котенка, Д. А. Кумок. У 1970–1980-ті рр. Т. Ф. Марченко стала співавтором чотирьох популярних навчальних посібників, декількох науково-методичних матеріалів для заочників. Зокрема, Марченко й Котенко уклалися навчальним посібником «Бібліотечні каталоги. Опис творів друку. Алфавітний каталог» (1973). Він доповнював відомий підручник «Бібліотечні каталоги» (російською мовою) темами, які в ньому не відображались, але мали неабияке значення для організації каталогів. Немає сумнівів, що адміністративна робота позбавляла її можливості щодо більш активної науково-педагогічної діяльності.

Як декан Т. Ф. Марченко домоглася безумовних успіхів в організації навчального процесу: навчальні плани заочного відділення своєчасно віддзеркалювали плани денного, кожний студент-заочник мав повний пакет навчально-методичних матеріалів, ненав'язливу опіку методистів та, за необхідності, викладачів, безперервним був зв'язок з кафедрами, які забезпечували навчання в період сесії. Були введені настановчі сесії, рецензування контрольних і курсових робіт, змінилися побутові умови (усі охочі були забезпечені гуртожитком). Процес рецензування студентських робіт — додатковий клопіт для викладачів. Частина педагогів складала формальні тексти, але завжди були серед них такі, що ставилися до цього завдання дуже серйозно і творчо. Такі рецензії на курсові роботи містили по декілька рукописних сторінок. До завзятих рецензентів належав на той час завідувач кафедри фондів і каталогів, відомий бібліотекознавець і безпосередній керівник Тамари Федорівни Є. П. Тамм. Крім ретельного аналізу роботи і рекомендацій, він навіть виправляв орфографічні помилки. Отже, у результаті названих заходів покращилися виконавська дисципліна і загальна успішність студентів, стабільно високим залишався конкурс при вступі (не менше 2,5 осіб на місце), заочне відділення (факультет) був принадним для всіх регіонів України, навіть з відкриттям Київського інституту культури (нині — КНУКіМ) та його філіалів.

Водночас деканка була активним учасником громадського життя ЗВО та міста, зокрема профспілковим лідером. Крім чудових людських якостей, Тамара Федорівна була веселою, дотепною, доброзичливою людиною, майстром оригінальних розіграшів, щирою, людиною, постійно готовою допомагати людям, справжнім керівником і вихователем молоді.

Зміни на заочному відділенні, поступово підготовлені тандемом досвідчених фахівців Н. Березюк і Т. Марченко, упроваджувала в навчальний процес деканка В. А. Мільман (1940–2016), їхня однодумниця і рішучий новатор. Вона очолювала заочний бібліотечний факультет з 1986 по 1997 рр. До цієї посади Віра Андріївна була підготовлена стовідсотково: успішний педагог-методист знавець педагогіки вищої школи, досвідчений викладач і перспективна науковця, насамкінець, здібний організатор і розсудливий керівник, одна з найкращих учениць Є. П. Тамма [1; 4].

Народилася в сім'ї військовослужбовця, в 1957 р. закінчила в Харкові середню школу. У 1959 р. вступила до ХДБІ, навчалася на вечірньому, тоді — на стаціонарному відділенні. У 1965 р. була запрошена на посаду викладача кафедри за сумісництвом (працювала в ХДПІ старшим бібліотекарем), далі — на постійній основі, пройшла всі щаблі викладацької кар'єри від викладача до доцента. Мільман захистила кандидатську дисертацію з історії бібліотекознавчої думки (1988 р.), є автором понад 70 публікацій, у т. ч. популярних навчальних посібників з організації бібліотечних фондів. Яскраво викладала дисципліну «Бібліотечні фонди» (фондознавство), конспекти її лекцій, занотовані студентами, були бездоганними. Вони їх використовували довгі роки на роботі як практичні посібники. Її наукові праці — завжди проблемні, аргументовані, глибокі: формування фондів, розвиток вищої бібліотечної освіти, історія бібліотечної справи, зокрема бібліотечна біографістика тощо.

Як декан реалізувала два корисних креативних проекти: упровадження скороченого терміну навчання (ступеневого) на заочному відділенні для випускників бібліотечної спеціальності училищ культури (3–4 роки замість 5) та створення Рад зі сприяння навчання студентів-заочників при наукових бібліотеках харківських ЗВО. Перший заощаджував бюджет держави й конкретної особи, завдяки спеціально розробленому начальному плану, який унікав дублювання навчальних курсів, що раніше були засвоєні в училищі; другий доповнював навчальний процес заочників поза аудиторними консультаціями, бесідами, практиками на базі бібліотек, де вони працювали. Мільман регулярно виступала на засіданнях Рад з аналізом успішності студентів, цінними порадами з організації самостійної роботи. Як наслідок значно поліпшилася їхня абсолютна та якісна успішність.

Роботі із заочниками вона віддавала левову частину доби, а години для відпочинку — підготовці до занять та науці, а що залишалося для сім'ї? Довгі роки щирої дружби зв'язували Віру Андріївну та Тамару Федорівну. Обидві схожі: вимогливі, принципові, цілеспрямовані і рішучі, а під час дозвілля — веселі, дотепні і гомінкі; строгі як викладачі і дисципліновані в праці, але гуманні до студентів і підлеглих, завжди готові зрозуміти і допомогти, особливо нужденним студентам.

У 1979–1982 рр. деканом бібліотечного факультету ХДІК був кандидат педагогічних наук, доцент Олександр Миколайович Хропач. Народився він в м. Мена на Чернігівщині в 1938 р. У 1961 р. закінчив Харківський державний бібліотечний інститут. Протягом 1968–1973 рр. очолював Херсонську обласну наукову бібліотеку, навчався в аспірантурі Київського державного інституту культури зі спеціальності «Бібліотекознавство і бібліографія». У 1977 р. Міністерство культури УРСР направило О. Хропача на роботу в ХДІК. З 12 січня 1977 р. він працював на посаді старшого викладача кафедри бібліотекознавства, а з листопада 1977 р. — виконував обов'язки завідувача кафедри бібліотекознавства. Після виходу в 1979 р. декана бібліотечного факультету В. Витяжкова на пенсію, О. Хропач був призначений виконувачем обов'язки декана, а в лютому 1980 р. вченою радою ХДІК його було обрано деканом бібліотечного факультету [1].

Після звільнення В. Витяжкова підібрати йому гідну заміну було неможливо, настільки той був високо достойною людиною та зразковим керівником. О. Хропач погодився обійняти посаду декана, розуміючи, що йому буде важко здобути подібний авторитет. Але він мав об'єктивні підстави для виконання ролі керівника великого підрозділу: безумовна любов і повага до професії, відповідний управлінський досвід, аспірантура, захист кандидатської дисертації (1978 р.), бажання ствердитися в новому для себе колективі.

Досліджуючи проблеми оптимізації форм бібліотечного обслуговування та вдосконалення методів управління бібліотекою, О. Хропач сприяв підвищенню якості підготовки фахівців. Він розробив та запровадив у навчальний план нову навчальну дисципліну «Організація, економіка та управління бібліотечною справою», дбав про покращення навчально-методичного забезпечення викладання, організацію навчального процесу й побуту студентів. Загалом бібліотечний факультет працював успішно, у контакті з молодим деканом взаємодіяли досвідчені завідувачі кафедр, викладачі. У 1987–1989 рр. О. Хропач обіймав посаду старшого наукового співробітника, працюючи над докторською дисертацією «Оптимізація форм бібліотечного обслуговування трудових колективів».

На початку 1990-х рр. Олександр Миколайович виявив себе як активний громадський діяч і менеджер. Він взяв участь у створенні декількох проєктів, які мали позитивний ефект і відкривали перспективи для здолання кризових явищ у бібліотечній справі. О. Хропач залишив слід в історії бібліотечних з'їздів України, ініціювавши та організувавши проведення Першого бібліотечного з'їзду Харківщини, який розробив і схвалив концепцію розвитку бібліотечної справи регіону. У 1992 р. О. Хропач як член оргкомітету брав участь у роботі I Всеукраїнського конгресу бібліотекарів [1].

У 1990 р. був ініціатором створення та першим головою Харківського бібліотечного товариства — нової громадської організації часів Перебудови. Виступив засновником регіональної асоціації передових бібліотечно-інформаційних технологій, брав участь у розробці першої вітчизняної комп'ютерної програми «Україна. Схід», організував 4 засідання круглого столу з питань вищої бібліотечної освіти при Бібліотечному товаристві. Ця інноваційна діяльність дозволяє вважати О. Хропача піонером розбудови громадського бібліотечного руху на Слобожанщині.

У 1983–1994 рр. деканом бібліотечного факультету ХДІК був кандидат педагогічних наук, доцент Микола Павлович Васильченко [1]. У зв'язку з проханням О. М. Хропача звільнити його з посади декана, вчена рада ЗВО обирає деканом М. П. Васильченка. Більше півстоліття свого життя він присвятив науково-педагогічній діяльності, брав участь у підготовці тисячі вихованців — випускників бібліотечного факультету Харківського державного інституту культури (нині — ХДАК).

Микола Павлович Васильченко народився на Полтавщині в 1938 р. У 1961 р. вступив до Харківського державного бібліотечного інституту (ХДБІ). Юнакові Миколі знадобилися роки тяжкої сільської праці, щоб отримати паспорт і здійснити крок до омріяної мети. На той час ХДБІ був єдиним в Україні вищим навчальним закладом означеного профілю, у якому навчалися студенти з усіх куточків країни — у дві зміни, без гуртожитку, життя було складним, але веселим, спільнота була молода, здібна до навчання, працьовита й налаштована на добро, як і сам Микола Павлович. З другого курсу інституту студента Васильченка призвали до лав радянської армії, за три роки він дослужився до старшого сержанта. Повернувшись до навчання, брав активну участь у громадському й спортивному житті інституту, мав особливі успіхи в легкій атлетиці. Після закінчення в 1968 р. інституту Миколу Павловича рекомендували на посаду викладача кафедри бібліотечних фондів і каталогів два найавторитетніших діяча ХДІК — Є. П. Тамм і В. Т. Витяжков. На той час багато його друзів ще залишалися студентами, але вони його щиро поважали. Привітно зустріли Миколу Павловича педагоги на кафедрі бібліотечних фондів і каталогів, де він з повною самовіддачею опановує навчальні курси. Успішне закінчення в 1975 р. аспірантури та достроковий захист кандидатської дисертації сприяли заслуженому кар'єрному зростанню молодого науковця й педагога: М. Васильченко пройшов шлях від старшого викладача до доцента, заступника декана, декана бібліотечного факультету [1].

Він очолив бібліотечний факультет у період стабілізації бібліотечно-інформаційної сфери, гідного ставлення до професії, заслуженої слави Харківського інституту культури. Попри конкуренцію, до Харкова тягнулася

молодь зі всієї України, бажаючи долучитися до харківської бібліотечної школи. Риси й чесноти Миколи Павловича як керівника адекватно співпадали з названим періодом. Скромний, стриманий, спокійної вдачі, інтелігентний, за необхідності дуже вимогливий, працьовитий, тактовний. На посаді декана він проявив неабиякі організаторські здібності. Під його керівництвом великий колектив викладачів, співробітників працював злагоджено й продуктивно, впроваджуючи і вдосконалюючи навчальний план галузевої підготовки бібліотекарів-бібліографів, готуючись до захисту дисертацій, забезпечуючи навчальний процес та позанавчальну активність студентів у будівельних і сільськогосподарських студзагонах. Загальний стаж роботи Миколи Павловича в деканаті становив шістнадцять років, дванадцять з яких він працював деканом. Великий досвід управлінської та науково-методичної роботи М. Васильченка був затребуваним у його діяльності як члена Всесоюзної науково-методичної ради з бібліотечно-бібліографічної освіти при Раді Міністрів СРСР. Вона діяла з кінця 1980-х до початку 1990-х рр., організовуючи свої засідання в різних містах, де функціонували в той час бібліотечні інститути (Куйбишев (нині Самара), Баку тощо).

Працюючи деканом, Микола Павлович завжди залишався простим і людяним, компетентним і цілеспрямованим, товариським і вимогливим. Як справжній науковець він успішно поєднував управлінську та науково-педагогічну працю, є автором понад 100 наукових і навчально-методичних праць із проблем бібліотекознавства, бібліотечного фондознавства, історії бібліотечної справи, управлінського документознавства та архівознавства.

Залишивши посаду декана, М. П. Васильченко ще 20 років працював доцентом кафедри документознавства і книгознавства, із цікавістю й ентузіазмом розробляв нові навчальні курси, креативно їх викладав, писав навчальні посібники, завзято й енергійно навчав і виховував студентів, а вони, як завжди, тягнулися до нього, сумували, коли він пішов на заслужений відпочинок. Однак Микола Павлович ніколи не полишав віршувати. «Секретною зброєю» його довголітніх деканських успіхів були професійна компетентність, людяність, уміння слухати, розуміти людей й допомагати їм.

Наталя Миколаївна Кушнарєнко (1950–2025) — одна з найвідоміших і найтитулованиших учених і педагогів у сучасній сфері документальних комунікацій України. Вона обіймала посаду декана ФБІ (факультету бібліотекознавства та інформатики) ХДАК з 1994 по 2002 рр. На той час у свідомості переважної більшості колективу ЗВО ця кар'єрна сходинка асоціювалася з особою сильної статі. Про це свідчила історія факультету. Однак із цього часу й до сьогодні цю посаду цілком заслужено і об'єктивно заповіли жінки. Іншою знаковою подією стало те, що претендентка стала першим

в Україні доктором наук зі спеціальності бібліотекознавство (1993). Вона об'єктивно мала всі необхідні для декана чесноти, учені звання, ступені, величезний досвід науково-педагогічної й організаційної роботи, була вихованкою Академії, її знали і поважали, а вона «горіла» бажанням керувати. У цій особі поєдналися два лідери — офіційний й неформальний. Дійсно, на момент призначення вже сформувався декан (разом з командою), який гідно відповів на виклики суспільства в просторі бібліотечно-інформаційної науки на зламі століть.

Народившись на Наддніпрянщині, вона з 1968 р. вкорінилася в Харкові. У студентські роки була помітною, але не занудною, із цікавістю вчилася, була активною в дозвіллі, хуткою на сільськогосподарських роботах, серйозною в громадських справах і енергійною в студентській науці (праця в науковому гуртку, організація конференцій, написання наукової праці). Старання Наталі дали результат — цілком заслужено її залишають в інституті. Успішні перші кроки у викладацькій роботі, типовий шлях — від асистента до вищих посад.

Саме перебуваючи на керівних посадах, Наталя Миколаївна повністю розкрила свій науково-дослідницький, організаційний і педагогічний дар, який ґрунтувався на високій працелюбності, працездатності, цілеспрямованості, закоханості у справу, якій служиш, інтелектуальних здібностях, бажанні професійного зростання. Адміністративна робота, навчальний процес, комунікація з безліччю різних осіб і майже увесь вільний час — наукова праця, занурення в проблеми, їх розв'язання і постановка нових питань. Вона завжди за робочим столом, на улюбленому місці.

За час керівництва ФБІ, водночас «рідною» кафедрою бібліотечних фондів і каталогів (назва постійно змінювалася через реформацію факультету) Н. Кушнарєнко ініціювала принципові зміни в бібліотечній освіті. Разом зі своєю ученицею, колегою й однодумницею А. А. Соляник неодноразово виступала у фаховій пресі, на різноманітних форумах про необхідність суттєвих змін у бібліотечній освіті на основі більш ґрунтовної документознавчої та інформаційно-комп'ютерної підготовки випускників, яка дозволить значно розширити сферу їх працевлаштування. Наталя Миколаївна ініціювала введення й брала активну участь у становленні й реалізації нової спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність», новоутвореного однойменного факультету, у розробці нових освітньо-професійних програм, навчальних планів, кваліфікаційних характеристик бакалаврів, магістрів зі спеціальностей «Бібліотекознавство і бібліографія» і «Документознавство та інформаційна діяльність».

Як педагогиня і зацікавлений декан розробляє нові навчальні курси, публікує до них підручники й навчальні посібники, які користуються

незмінним успіхом, як от «Документознавство» (8 видань), «Наукова обробка документів» (у співавторстві, 4 видання), «Організація та методика науково-дослідницької діяльності» (у співавторстві, 6 видань), «Бібліотечне краєзнавство» та ін. Така продуктивність здається неймовірною, якщо не знати, що робота — то для неї хобі [22; 23; 25; 33].

Водночас активно формується наукова школа Н. М. Кушнарєнко, її аспіранти та здобувачі регулярно захищають дисертації. Так, під проводом Наталі Миколаївни захищено 13 дисертацій, у т.ч. 3 докторських та 10 кандидатських. У цьому факті, крім якості наукового твору, яку гарантує науковий керівник чи консультант, велике значення мала організаційна сторона. Це означає, що вона, як керівник провідного факультету, зробила значний внесок у відновлення інституту аспірантури в Академії, а також у створення докторантури з правом захисту. Ця форма підготовки наукових кадрів відкрила вільний доступ до «наукових вершин» вихованцям ХДАК, які раніше були змушені захищати кваліфікаційні роботи поза межами держави. Її наукова діяльність багатогранна, незупинна, у сумі вона така, що дорівнює здобуткам цілого колективу, отже, закономірно вона у 2006 р. призначається проректором з наукової роботи. На цій посаді наша героїня успішно працювала майже 15 років з неменшою продуктивністю, ніж у деканаті. За ці роки науковий ценз викладачів академії збільшився до 70 %, було захищено представниками різних наукових установ близько 40 докторських та 180 кандидатських дисертацій. ХДАК став одним з провідних центрів України з підготовки науково-педагогічних бібліотечних кадрів [33], а сама науковиця за цей час збагатилася власними публікаціями — 12 книг та 130 статей, сформувала власну наукову школу, підготувавши 3 доктора й понад 10 кандидатів наук.

Унікальна особистість і достойна людина, у якої була відсутня така неприємна риса, як пихатість, вона завжди залишалася простою і доступною. Відомий український бібліотекознавець Михайло Слободяник щиро написав: «Її не завадили набуті невпинною працею наукові ступені та звання, високі посади й нагороди. Вона — людина, симпатії і тяжіння до якої незмінні в усі часи: і в пору молодості, і в пору зрілості» [22, с. 34]. Вона активно працювала, навіть коли ворожі ракети з виттям пролітали над її будинком (він височить на північній околиці міста), оскільки завжди вірила в перемогу України.

У період з 2002 по 2006 рр. факультет бібліотекознавства та інформатики ХДАК очолювала доктор історичних наук, професор Валентина Олександрівна Ільганаєва — провідний бібліотекознавець та фахівець у галузі соціальних комунікацій, яка доклала багато зусиль щодо розроблення стратегій розвитку вітчизняної бібліотечно-інформаційної освіти в умовах

інформатизації, посилення в її змісті соціокомунікативної парадигми [1]. Її докторська монографія «Бібліотечна освіта: нова парадигма розвитку» (1996) вперше системно охарактеризувала еволюцію вищої бібліотечної освіти та заклала теоретико-методологічні засади її трансформації в нових соціокомунікаційних умовах.

Як авторка багатьох оригінальних та інноваційних навчальних дисциплін («Соціальні комунікації», «Інформаційний менеджмент і маркетинг», «Соціальна інформатика», «Інтелектуальні інформаційні системи», «Інформаційна аналітика», «Технологічний менеджмент в бібліотеці» та ін.) вона ініціювала модернізацію навчальних планів підготовки бібліотечних фахівців, посилення в їх змісті інформаційно-технологічної, економічної та управлінської складових. Як талановитий дослідник та управлінець В. Ільганаєва очолювала державні й регіональні науково-дослідні програми з централізації бібліотек (1983–1985), координації формування бібліотечно-інформаційних ресурсів (1987–1989), реорганізації діяльності публічних бібліотек (2003–2004), створення корпоративного об'єднання міських масових бібліотек Харкова «PABLIC NET» (2005–2007) [30].

Під її керівництвом активізується співпраця факультету з провідними бібліотеками регіону щодо розроблення актуальної науково-дослідної проблематики, пов'язаної з автоматизацією бібліотечної мережі, впровадженням інновацій у бібліотечно-інформаційну сферу, ведеться активна робота з налагодження зв'язків з випускниками факультету та роботодавцями, постійно проводяться науково-практичні семінари для бібліотечних фахівців регіону.

З 2002 р. на факультеті бібліотекознавства та інформатики ХДАК уведено підготовку бакалаврів, а з 2004 р. — магістрів зі спеціальності «Книгознавство, бібліотекознавство і бібліографія». Їх навчання здійснювалося на базі сучасних інформаційних та інтернет-технологій, збільшується кількість комп'ютерних класів, оснащених спеціалізованим програмним забезпеченням, що дозволяло майбутнім фахівцям успішно опановувати автоматизовані бібліотечні системи і технології. Протягом усього періоду навчання студенти активно залучаються до науково-дослідної роботи, кращі випускники продовжують навчання в магістратурі та аспірантурі.

Як продуктивний науковець, авторка понад 200 наукових та навчально-методичних праць, генератор новаторських ідей, які часто випереджали свій час, Валентина Ільганаєва активно формує власну наукову школу: під її керівництвом у ХДАК було захищено 4 докторські та 20 кандидатських дисертацій зі спеціальності «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство», сформовано нову генерацію висококваліфікованих бібліотечних фахівців, як науковців, так і керівників бібліотек.

Суттєвим здобутком науково-дослідної роботи факультету стало ініціювання його провідними вченими під керівництвом проректора з наукової роботи Н. Кушнарєнко й декана факультету бібліотекознавства та інформатики В. Ільганаєвої введення до номенклатури наукових спеціальностей, за якими можуть здійснюватися захисти дисертацій на здобуття наукових ступенів докторів і кандидатів наук, нової інтегрованої наукової галузі — соціальні комунікації. У 2006 р. ця ініціатива була підтримана Кабінетом Міністрів України і ВАК України. Творчим колективом науковців факультету у складі Н. Кушнарєнко, В. Ільганаєвої, А. Соляник, І. Давидової було розроблено та оприлюднено проекти паспортів 5 нових наукових спеціальностей, їх формули і напрями досліджень, які увійшли до нової наукової галузі на основі спорідненості комунікаційно-об'єктних і комунікаційно-суб'єктних форм і видів діяльності у видавничій, бібліотечній, документальній забезпечення управління, інформаційно-аналітичній, архівній, музейній, мас-медіасферах.

З 2006 по 2014 рр. деканом факультету бібліотекознавства та інформатики ХДАК була випускниця бібліотечного факультету ХДІК, доктор педагогічних наук, професор Алла Анатоліївна Соляник, яка пройшла в Академії всі щаблі професійного зростання: від викладача — до проректора з наукової роботи. Як гідний представник наукової школи Наталії Кушнарєнко, її помічниця на посаді заступника декана факультету в 1999–2004 рр., Алла Соляник продовжувала розвиток кращих традицій харківської освітньо-наукової школи, намагаючись зберігати в змісті навчальних планів підготовки бібліотечних фахівців потужну загальногуманітарну складову, підкріплену ґрунтовною фаховою підготовкою, що спиралася на вагомі техніко-технологічні, управлінські, сервісні та соціокультурні бібліотечні інновації. Підсиленню розбудови науково-дослідної інфраструктури факультету сприяло започаткування й систематичне проведення авторитетних міжнародних наукових конференцій «Соціальні комунікації в стратегіях формування суспільства знань» (2009), «Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку» (2010), міжнародного симпозіуму з проблем вищої інформаційної освіти (2013), стабільне видання фахового наукового збірника «Вісник ХДАК», налагодження сталої співпраці з Українською бібліотечною асоціацією та активна участь представників факультету в її щорічних книжкових і бібліотечних форумах.

Науково-педагогічний склад факультету забезпечував продуктивне функціонування аспірантури та спеціалізованої вченої ради з правом присудження наукового ступеня доктора (кандидата наук) зі спеціальності «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство». Наслідуючи приклад лідерів харківської бібліотечної освітньо-наукової школи, А. Соляник

починає формувати власну наукову школу, серед членів якої — 2 доктори та 10 кандидатів наук / докторів філософії, двоє з яких — громадяни КНР.

Про сталість і постійну підтримку високого рівня науково-методичної та науково-дослідної роботи свідчить те, що викладачі факультету мали науковий пріоритет не лише в Україні, але й за її межами в дослідженні таких важливих проблем: «Теорія та історія соціальних комунікацій», «Українське книгознавство та історія книги», «Методологія та методика бібліотекознавства та бібліографознавства в Україні», «Бібліотечно-інформаційне виробництво та трансфер інновацій», «Бібліотечно-інформаційна освіта в Україні та за кордоном», «Бібліотечне краєзнавство», «Статистика друку», «Інформаційний менеджмент і маркетинг», «Автоматизація бібліотечно-бібліографічних процесів», «Документознавство», «Електронні бібліотечно-інформаційні ресурси України», «Інноваційна бібліотечна політика» та ін. Високий кадровий потенціал професорсько-викладацького складу факультету, 100 % якого мали наукові ступені та вчені звання, дозволяв готувати фахівців для бібліотечно-інформаційної сфери на рівні кращих світових стандартів. Але зменшення престижу бібліотечної професії на ринку праці, залишковий принцип фінансування галузі культури призвели до поступового зменшення кількості здобувачів на факультеті, що змусило адміністрацію ХДАК провести реорганізацію факультету через об'єднання його з факультетом документознавства та інформаційної діяльності і створення на їх базі з 1 липня 2014 р. факультету соціальних комунікацій.

З 2014 по 2017 рр. деканом факультету соціальних комунікацій була доктор педагогічних наук, професор Людмила Яківна Філіпова, яка до цього з 1999 по 1914 рр. очолювала факультет документознавства та інформаційної діяльності ХДАК. Закінчивши у 1979 р. бібліотечний факультет Харківського державного інституту культури, Людмила Філіпова спеціалізувалася на бібліографознавчій проблематиці, але з опануванням бібліотеками інтернет-технологій захистила докторську дисертацію з теми «Бібліографічні системи України в інформаційно-комп'ютерному просторі: теорія, організація, технологія» (1999), розробила авторську навчальну дисципліну «Інформаційний сервіс в Інтернет». Після наукового стажування у 2000 р. в Іллінойському університеті (США) за темою «Впровадження Інтернет-технологій в бібліотеках України», Л. Філіпова проводила численні семінари та тренінги для слухачів післядипломної освіти, упроваджуючи авторську навчальну програму «Інтернет і бібліотеки», а також проект практичного курсу дистанційного навчання для підвищення кваліфікації бібліотекарів. Це сприяло покращенню техніко-технологічної складової підготовки бібліотечно-інформаційних фахівців на факультеті соціальних комунікацій, розвитку нового наукового напрямку дисертаційних досліджень аспірантів факультету. Л. Філіпова сформувала потужну наукову

школу. Під її науковим керівництвом захищені 2 докторські та 12 кандидатських дисертацій, а серед її аспірантів були, зокрема, громадяни Китаю та Йорданії.

У 2017–2020 рр. деканом факультету соціальних комунікацій знов обрано А. Соляник, у 2020–2022 рр. факультет під її керівництвом розширив профіль підготовки фахівців, змінивши назву на факультет соціальних комунікацій та музейно-туристичної діяльності ХДАК. З 2016 р. А. Соляник уперше на конкурсній основі виборолася серед 6 претендентів посаду заступника голови Науково-методичної комісії в галузі культури і мистецтв Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України, члена підкомісії із розроблення нового покоління стандартів вищої освіти з нової інтегрованої спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», що була уведена у 2016 р. оновленим «Переліком галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти», та інтегрувала в собі зміст попередньо діючих спеціальностей «Книгознавство, бібліотекознавство і бібліографія», «Документознавство та інформаційна діяльність». Стандарт для підготовки фахівців освітнього рівня «бакалавр» було введено в дію у 2018 р., для освітнього рівня «магістр» — у 2019 р., для освітньо-наукового рівня «доктор філософії» — у 2021 р. Деканом факультету було докладено значних організаційно-методичних та науково-педагогічних зусиль для розроблення цих стандартів та запровадження їх в освітній процес, оновлення на їх основі діючих освітніх програм та навчальних планів бібліотекознавчого профілю. Окрім реформування змісту підготовки фахівців на факультеті відбувалися й інституційні зміни: у 2017 р. у зв'язку з реформою освітньої спеціальності в ХДАК на базі двох існуючих кафедр документознавства та книгознавства, бібліотекознавства та інформаційно-аналітичної діяльності було створено єдину кафедру інформаційної, бібліотечної та архівної справи [31].

Попри суттєве зменшення контингенту здобувачів освіти, факультет нарощує науковий ценз і темпи продукування науково-педагогічних кадрів через аспірантуру та докторантуру. У 2020 р. вчена рада ХДАК офіційною ухвалою визнає інституціоналізацію та плідне функціонування на факультеті персональних наукових шкіл, у межах яких підготовлена велика кількість висококваліфікованих фахівців бібліотекознавчого профілю: наукова школа документології професора Н. М. Кушнарєнко; наукова бібліотечно-інформаційна школа професора А. А. Соляник; наукова школа соціальних комунікацій і документно-інформаційних систем професора І. О. Давидової; наукова інформаційно-документна школа професора Л. Я. Філіпової.

Початок широкомасштабної російської агресії на території незалежної України в лютому 2022 р. перервав євроінтеграційний поступ вищої бібліотечної освіти. ХДАК була змушена перейти на дистанційний формат навчання, велика кількість здобувачів та науково-педагогічних працівників вимушено переміститися з Харкова, який щоденно потерпав від ракетних обстрілів, у більш безпечні західні регіони країни та за кордон. Науково-педагогічні працівники мали турбуватися про збереження й захист матеріально-технічної бази Академії та вартісного комп'ютерного обладнання, почали активно опановувати інноваційні дистанційні платформи навчання, вчитися протистояти великій конкуренції з боку європейських університетів.

З 23.01.2023 р. у зв'язку з переходом А. Соляник на посаду проректора з наукової роботи ХДАК деканом факультету соціальних комунікацій і музейно-туристичної діяльності стає її заступник, випускниця ХДАК, кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент Наталя Анатоліївна Коржик. Її управлінський досвід роботи директором бібліотеки ХДАК у 2011–2014 рр., робота на посаді заступника декана факультету соціальних комунікацій у 2017–2022 рр. дозволили втримати та стабілізувати роботу колективу факультету у складний воєнний час, налагодити зв'язки зі студентами, що були розпорошені не лише по Україні, але й по багатьох європейських країнах.

З 1 липня 2023 р. в результаті реорганізації факультетів соціальних комунікацій і музейно-туристичної діяльності та культурології було створено факультет культурології та соціальних комунікацій, який теж очолила Наталя Коржик. Факультет забезпечує підготовку здобувачів за трьома освітніми рівнями (бакалавр, магістр, доктор філософії) за 8 спеціальностями, зокрема й за спеціальністю 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа. Випусковій кафедрі цифрових комунікацій та інформаційних технологій під керівництвом доктора наук із соціальних комунікацій, професора О. Мар'їної вдалося зберегти ядро докторів наук зі спеціальності, інтелектуальними зусиллями яких було забезпечено функціонування трьох рівнів ступеневої вищої освіти, діяльність докторантури та спеціалізованої вченої ради з правом захисту докторських (кандидатських) дисертацій зі спеціальності «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство», стабільне видання фахового наукового збірника «Вісник Харківської державної академії культури», який, попри підготовку його випусків в умовах військових дій, щорічно демонстрував підвищення показників цитованості та міжнародного визнання.

Навіть після повномасштабного російського вторгнення в Україну наказом МОН України № 894 від 10.10.2022 р. терміном на три роки спеціалізованої вченої ради Д 64.807.02 було надано право приймати до розгляду

та здійснювати захисти дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора (кандидата) наук із соціальних комунікацій за спеціальностями: 27.00.02 «Документознавство, архівознавство», 27.00.03 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство». Цей факт свідчить про те, що, попри надскладні умови воєнного стану, інтелектуальне ядро харківської освітньо-наукової школи було збережено й мобілізовано на виконання найважливіших завдань підготовки бібліотечних та науково-педагогічних кадрів для повоєнної відбудови України. Важливим свідченням незламності членів харківської бібліотекознавчої школи на освітньо-науковому фронті став захист у 2023–2025 рр. однієї докторської дисертації та семи дисертаційних досліджень на здобуття ступеня доктора філософії випускниками аспірантури ХДАК. Вони відбулися попри постійні ракетні обстріли рашистами Харкова, багатогодинні віялові відключення світла, невщухаючі повітряні тривоги. За результатами цих успішних захистів підготовлено 7 докторів філософії зі спеціальності 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа, з яких 5 — громадяни КНР.

Результати набору до аспірантури ХДАК у 2022–2025 рр. на освітньо-наукову програму «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» демонструють зростання попиту здобувачів освітнього ступеня доктора філософії на розроблення актуальних наукових проблем, пов'язаних із цифровою модернізацією бібліотек, опануванням ними можливостей штучного інтелекту в бібліотечних сервісах, перспективами застосування в бібліотеках засобів інтернету речей та хмарних технологій, вдосконаленням інформаційної архітектури та візуалізації даних у системах бібліотечного обслуговування, пошуком інструментів протистояння бібліотеками інфодеміям та ін.

У 2025–2026 н. р. факультет культурології та соціальних комунікацій здійснив успішний набір майбутніх бібліотекарів на оновлену спеціальність В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа» на дві нові освітньо-професійні програми «Інформаційна діяльність» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти та «Інформаційно-аналітична діяльність» другого (магістерського) рівня вищої освіти. Активними зусиллями декана факультету Н. Коржик та завдяки її особистій участі в зарубіжних поїздках було розвинуто грантову та фандрейзингову діяльність, зміцнені міжнародні зв'язки ХДАК через реалізацію стажування та академічної мобільності науково-педагогічних працівників факультету у двох латвійських закладах вищої освіти: Відземському університеті прикладних наук (м. Валмієра, Латвія) та Латвійській академії культури (м. Рига, Латвія).

Таким чином, керівництво ХДАК протягом майже століття не помилялося у виборі й призначенні деканів. Особи, які обіймали цю посаду, відповідали вимогам керівника факультету, тобто мали якості лідера, організатора, енергійного менеджера, громадського діяча, вагомі наукові здобутки,

неабиякі педагогічні здібності, людяні риси і чесноти, були духовними і мужніми людьми в рішеннях і вчинках. Цікаво, що перебування на посаді заступника декана тих чи інших педагогів було «чистилищем» їх придатності до роботи декана.

Наукова розвідка щодо деканів ХДАК не закінчена. Навіть оприлюднені матеріали можуть бути суттєво доповнені. Водночас ще не розкриті імена багатьох керівників факультету. Виявлення, пошанування й визначення масштабу їхньої діяльності є оперативним завданням відтворення історії академії.

Список бібліографічних посилань

1. Архів Харківської державної академії культури. Звіти про роботу за 1947–1952 навчальні роки. Особові справи: Васильченко М. П., Демченко М. С., Єгоров М. С., Ільганаєва В. О., Ключарьов С. П., Марченко Т. Ф., Мільман В. А., Фельдштейн М. М., Хропач О. М.
2. Бабкова Н. В. Запровадження вищої бібліотечної освіти в Україні у другій декаді ХХ ст. *Вісник Харківської державної академії культури* : зб. наук. пр. Харків, 2024. Вип. 65. С. 121–142.
3. Бачинська Н. А. Бібліотечно-інформаційна освіта в Україні: етапи розвитку та характерні ознаки. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2018. № 3. С. 57–67.
4. Березюк Н. М., Мільман В. А. Підготовка фахівців у Харківській державній академії культури без відриву від виробництва: історичний огляд. *Вісник Харківської державної академії культури* : зб. наук. пр. Харків, 2000. Вип. 3. С. 189–201.
5. Березюк Н. М., Соляник А. А. Олександр Артемович Майборода. *Фундатори харківської бібліотечної науково-освітньої школи : (до 90-річчя ХДАК)* : колект. монографія / за наук. ред. А. А. Соляник. Харків, 2019. С. 17–22.
6. Волкова С. І. «Во всем хотелось ей дойти до самой сути...». *Фрідьєва Надія Яківна (до 120-річчя від дня народження)* : біобібліогр. покажч. / Харків. держ. акад. культури, Б-ка ; уклад.: С. В. Євсеєнко, Н. М. Березюк. Харків, 2015. С. 26–30.
7. Гуменчук А. Вища бібліотечно-інформаційна освіта: еволюційні трансформації та закономірності розвитку : монографія. Київ : Ліра-К, 2024. 284 с.
8. Демченко М. С. На допомогу пропаганді науково-атеїстичної літератури. *Бібліотекознавство та бібліографія* : зб. ст. Харків, 1964. Вип. 1. С. 36–46.
9. Євсєєв О. І., Виноградов А. П., Майборода О. А. Підготовка культосвітніх працівників в Харківському бібліотечному інституті. *Учені записки* / Харків. держ. бібл. ін-т. Харків, 1957. Вип. 3. С. 3–51.
10. Єгоров М. С. Про зв'язок інтересу юного читача до природи з практичною діяльністю. *Бібліотекознавство та бібліографія* : міжвідом. респ. зб. Харків, 1972. Вип. 13. С. 95–102.
11. Кушнарєнко Н. М. Вища бібліотечна освіта України в контексті гендерного підходу. *Вісник Харківської державної академії культури* : зб. наук. пр. Харків, 2014. Вип. 43. С. 69–78.
12. Кушнарєнко Н. М. Фундатор бібліотечної освіти в Україні. *Вісник Харківської державної академії культури* : зб. наук. пр. Харків, 2000. Вип. 2. С. 110–123.

13. Кушнарченко Н., Соляник А., Березюк Н. Надія Яківна Фрідьєва. *Фундатори харківської бібліотечної науково-освітньої школи : (до 90-річчя ХДАК) : колект. монографія / за наук. ред. А. А. Соляник. Харків, 2019. С. 10–14.*
14. Майборода А. Харьковский библиотечный институт. *Библиотекарь*. 1956. № 4. С. 32–34.
15. Майборода А. Харьковский государственный библиотечный институт. *Красный библиотекарь*. 1941. № 6. С. 34–37.
16. Оприщенко А. Л., Кравець Г. А. Піввіковий рубіж — наші здобутки і завдання. *Бібліотекознавство і бібліографія : респ. міжвідом. наук.-метод. зб. Харків, 1979. Вип. 19. С. 12–20.*
17. Сєдих В. В. Анатолій Анатолійович Ашукін. *Фундатори харківської бібліотечної науково-освітньої школи : (до 90 річчя ХДАК) : колект. монографія / за наук. ред. А. А. Соляник. Харків, 2019. С. 22–28.*
18. Сєдих В. В. Фундатори вищої бібліотечної освіти в Україні. Декани бібліотечного факультету Харківської державної академії культури (1929–1979) : (до 95-річчя ХДАК). *Короленківські читання — 2024 «Бібліотеки, архіви, музеї в умовах війни» : матеріали XXVII Всеукр. онлайнної наук.-практ. конф. (з міжнар. участю), м. Харків, 24–25 жовт. 2024 р. Харків, 2025. С. 373–386.*
19. Сєдих В. В. Х. Д. Алчевська і Н. Я. Фрідьєва: зв'язки в просторі, просвітництві і часі. *Короленківські читання — 2014 «Бібліотеки, архіви, музеї: формування цифрового регіонального простору» : матеріали XVII міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 8 жовт. 2014 р. Харків, 2015. С. 246–260.*
20. Сєдих В. В., Шербініна О. П. Віктор Тимофійович Витяжков як педагог і вчений : до 90-річчя ХДАК. *Короленківські читання — 2019 «Бібліотеки, архіви, музеї: конвергентна цифрова комунікація, крос-медійність, клієнтоорієнтованість» : матеріали XXII Всеукр. наук.-практ. конф., Харків, 24–25 жовт. 2019 р. Харків, 2020. С. 78–86.*
21. Сєдих В. В., Шербініна О. П. Віктор Тимофійович Витяжков. *Фундатори харківської бібліотечної науково-освітньої школи : (до 90-річчя ХДАК) : колект. монографія / за наук. ред. А. А. Соляник. Харків, 2019. С. 48–54.*
22. Слободяник М. Наталя Миколаївна Кушнарченко. *Бібліотечний вісник*. 2000. № 6. С. 33–38.
23. Соляник А. А. Визнаний учений, педагог, лідер. *Вісник Книжкової палати*. 2000. № 9. С. 42–43.
24. Соляник А. А. Давид Мойсейович Лекаренко. *Фундатори харківської бібліотечної науково-освітньої школи : (до 90-річчя ХДАК) : колект. монографія / за наук. ред. А. А. Соляник. Харків, 2019. С. 14–17.*
25. Соляник А. А. Сила любові до служіння науці. *Вісник Книжкової палати*. 2010. № 10. С. 31–34.
26. Фрідьєва Н. Я., Балака Д. А. Изучение читателя : опыт методики / под ред. М. А. Смушковой. 2 изд., испр. и доп. М. ; Л., 1928. 158 с.
27. Фрідьєва Н. Я. За перевірку боєздатності теоретичного фронту бібліотекознавства (в порядку самокритики). *Бібліотека у соціалістичному будівництві*. 1933. № 3. С. 27–31.
28. Фрідьєва Надія Яківна (до 120-річчя від дня народження) : біобібліогр. покажч. / Харків. держ. акад. культури, Б-ка ; уклад.: С. В. Євсеєнко, Н. М. Березюк ; наук. ред. Н. М. Кушнарченко. Харків, 2015. 74 с.

29. Харківська державна академія культури : до 75-річчя з дня заснування : монографія / В. М. Шейко та ін. Харків, 2004. 296 с.
30. Харківська державна академія культури : до 90-річчя з дня заснування : монографія / В. М. Шейко та ін. Харків : ХДАК, 2019. 253 с.
31. Харківська державна академія культури : до 95-річчя з дня заснування : монографія / авт. кол.: Н. Рябуха та ін. Харків : ХДАК, 2024. 253 с.
32. Харьковский государственный институт культуры : монография. 1929–1979 / под ред. А. Л. Оприщенко. Харьков, 1979. 72 с.
33. Шейко В. М., Соляник А. А. Гордість харківської бібліотечної науково-освітньої школи. *Кушнарєнко Наталя Миколаївна : (до 70-річчя від дня народження) : біобібліогр. покажч.* / Харків. держ. акад. культури, Б-ка ; уклад.: С. В. Євсеєнко, О. М. Левченко, О. С. Хижна ; ред. Т. О. Кирпа. Харків, 2020. С. 7–14.

Розділ 2. Етап розбудови організаційної та когнітивної інфраструктури вищої бібліотечно-інформаційної освіти в Україні (1930–1990-ті рр.)

УДК 02+01]:001.89:378.093.5](477.54-25)"1925/2025"

І. О. Давидова

д-р наук із соц. комунікацій, проф.,
проф. кафедри цифрових комунікацій та інформаційних технологій,
Харківська державна академія культури, м. Харків, Україна
академік Національної академії наук вищої освіти України
ldavydova1@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-1635-4973>

ВІД АКАДЕМІЧНОЇ ДО ЦИФРОВОЇ: ХАРКІВСЬКА БІБЛІОТЕКОЗНАВЧА ШКОЛА ЯК ФЛАГМАН РОЗВИТКУ ВИЩОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Упродовж століття бібліотечна освіта в Україні є невіддільною складовою розвитку науки, культури й просвітництва. Саме завдяки зусиллям викладачів, науковців та фахівців бібліотечної справи формується інтелектуальний потенціал нашої держави, зберігається, примножується її духовна й культурна спадщина. Восени 2025 р. професійна бібліотечна спільнота України відзначає знакову дату — 100-річчя започаткування вищої бібліотечної освіти на українських теренах. Ця подія має не лише ювілейний, але й глибокий символічний зміст, адже вона втілює безперервність традицій, еволюцію науково-освітніх підходів і вагому роль бібліотечно-інформаційної освіти у формуванні інтелектуального потенціалу нації.

Значний внесок у становлення та розвиток вітчизняної бібліотечної освіти здійснила Харківська бібліотечна науково-освітня школа, яка заслужено вважається визнаним фундатором і беззаперечним лідером у цій галузі. Її діяльність охоплює майже столітній період формування висококваліфікованих фахівців для бібліотек, архівів, інформаційних центрів, наукових установ і закладів культури. Саме в Харкові було закладено методологічні основи сучасної бібліотекознавчої, книгознавчої та бібліографічної науки, які стали фундаментом провідних науково-освітніх шкіл.

Протягом останнього століття Харківська бібліотекознавча школа пройшла значний шлях розвитку — від класичної академічної моделі до сучасної цифрової освітньої парадигми. Вона стала не лише освітнім осередком, а й інтелектуальним центром формування бібліотечно-інформаційної культури в Україні. Її унікальність полягає в синтезі класичних традицій академізму з інноваційними підходами до бібліотечно-інформаційної освіти, що забезпечує її сталість, наукову глибину та високу репутацію серед

вітчизняної, міжнародної наукової спільноти. Її науковці й викладачі не лише сприяли утвердженню бібліотечної освіти як окремої галузі знань, але й сформували потужне наукове середовище, яке активно впливає на розвиток гуманітарної сфери загалом.

І сьогодні, на шляху до 100-річного ювілею, Харківська бібліотечна науково-освітня школа продовжує свою місію — бути мостом між традицією та сучасністю, сприяючи сталому розвитку бібліотечно-інформаційної освіти в Україні.

Історія становлення та розвитку Харківської бібліотекознавчої школи бере початок у 1931 р., коли в складі бібліотечного факультету Всеукраїнського інституту комуністичної освіти була створена відповідна кафедра, яку очолювала відома вчена-бібліотекознавець Надія Яківна Фрідьєва. Її багатогранна наукова та організаційна діяльність охоплювала актуальні на той час питання бібліотечної освіти, практики, які відображались у фаховій пресі. Створення цього підрозділу започаткувало формування системи вищої бібліотечної освіти в Україні.

У довоєнний період кафедра готувала фахівців для різних типів бібліотек — універсальних наукових, масових міських і сільських, дитячих і юнацьких. Уже в 1931 р. в інституті була організована аспірантура з бібліотекознавства зі спеціальностей: методика роботи з читачем, дитяча література та бібліографія. Це сприяло як розвитку фахової підготовки талановитої молоді, так і формуванню висококваліфікованого кадрового потенціалу кафедри, здатного забезпечити викладання спеціальних дисциплін на належному науковому рівні. У 1940-х рр. викладачі кафедри не лише проводили бібліотекознавчі дослідження, але й активно публікували їх результати в наукових записках, що привело до зростання кількості обсягів як наукових, так і науково-методичних праць та стимулювало подальший розвиток наукової діяльності викладацького складу.

У повоєнні десятиліття на кафедрі працювали визнані фахівці, серед яких особливо вирізняються кандидат філологічних наук, доцент Ісаак Якович Каганов — один з організаторів відомого «Клубу книголюбів» у Харкові, та Роза Борисівна Гуревич — активна діячка бібліотечної галузі, ініціаторка численних науково-практичних заходів. Серед тих, хто «студіював наукові дослідження Харківської бібліотечної науково-освітньої школи цього періоду, слід назвати такі імена дослідників-одномумців, як А. А. Ашукін, Є. М. Борисова, С. О. Велігодська, Т. В. Витяжков, І. О. Вовченко, С. І. Волкова, І. С. Галій, Я. Й. Гандельман, Р. Б. Гуревич, Ф. Х. Гурвич, М. С. Демченко, О. П. Довгопола, Ф. О. Єщенко, І. Я. Каганов, О. І. Коломийченко, Н. Ф. Колосова, Т. П. Комісаренко, І. І. Корнейчик, Л. І. Котенко, Т. М. Кулешова, Д. А. Кумок, Д. М. Лекаренко, О. О. Майборода,

В. Д. Масленнікова, Т. Ф. Марченко, М. О. Пасічник, Т. Т. Петриченко, Є. П. Тамм, Д. Д. Тараманов, В. І. Тараненко, Т. О. Скрипник, О. М. Хропач та ін.» [4]. Саме ці кращі представники Харківської бібліотекознавчої школи стали рушіями наукової думки в галузі бібліотекознавства, бібліографознавства й книгознавства, заклавши теоретичні підвалини для розуміння бібліотеки як соціокультурного інституту, системи знань і динамічного інформаційного середовища. Їхні праці вирізняються високим рівнем наукової рефлексії, методологічною вивіреністю, аналітичною глибиною та міждисциплінарним підходом, що дозволило підняти бібліотечну справу до рівня самостійної наукової дисципліни. Кожен із названих дослідників здійснив унікальний внесок у розвиток наукового дискурсу: хтось зосереджувався на еволюції бібліотечних функцій у контексті суспільних змін, інші досліджували питання бібліотечної термінології, класифікації, соціальної ролі бібліотек, питання обслуговування читачів або історії бібліотечної справи в Україні. Завдяки їхній системній науковій діяльності було не лише збережено, а й творчо переосмислено кращі традиції вітчизняної бібліотечної освіти та науки.

У 1968 р. кафедру очолив Микола Дем'янович Рябченко — висококваліфікований фахівець із виразними організаторськими якостями та багатим досвідом роботи у сфері бібліографії. До цього він обіймав посаду головного бібліографа Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка, що сприяло його глибокому розумінню як теоретичних, так і практичних аспектів бібліотечної справи. Під його керівництвом кафедра зміцнилася та зазнала якісного оновлення, значною мірою завдяки залученню нового покоління викладачів, серед яких варто виокремити Т. П. Комісаренко, Т. О. Скрипник, С. І. Волкову, Є. М. Красножон, З. В. Гімальдінову. Їхня активна наукова діяльність, зокрема успішний захист кандидатських дисертацій, суттєво посилила науково-методичну складову освітнього процесу, збагативши його інноваційним змістом та теоретичним підґрунтям. До викладацького складу приєдналися також молоді випускники інституту — Н. С. Білопола, Т. П. Самійленко, Н. С. Русавська, що сприяло динамічному розвитку колективу й безперервності педагогічних традицій.

Таким чином, на кафедрі сформувався унікальний багатопокілінний педагогічний колектив, у якому гармонійно поєднувались досвід, науковий пошук і молодіжна ініціатива. Старше покоління — Н. Я. Фрідьєва, І. Я. Каганов, Р. Б. Гуревич, О. П. Насонова — забезпечувало спадкоємність академічної школи; середнє — М. Д. Рябченко, С. І. Волкова, З. В. Гімальдінова, М. С. Демченко, Т. О. Скрипник, Т. П. Комісаренко, Є. М. Красножон — виступало як рушій інституційного розвитку; молодше — Н. С. Русавська, Т. П. Самійленко, Н. С. Білопола, І. В. Зборовець —

представляло нову генерацію фахівців, зорієнтованих на оновлення освітнього простору та розширення наукових горизонтів.

Особливої уваги заслуговує той факт, що в умовах обмежених на той час наукових можливостей у сфері бібліотекознавства захисти кандидатських дисертацій серед фахівців бібліотечної галузі були винятковим і доволі рідкісним явищем. Перші успішні захисти стали справжнім науковим проривом, який засвідчив формування професійної дослідницької культури в бібліотечній справі. Серед таких науковців варто відзначити: Ф. Х. Гурвича (1935), Д. М. Лекаренка (1938), М. О. Габель (1940), І. Я. Каганова (1944), М. О. Пасічника (1953), Н. Я. Фрідьєву, В. Т. Витяжкова (1954), І. І. Корнейчика (1955), М. С. Демченка (1961), С. І. Волкову, Д. Д. Тараманова (1968), Т. О. Скрипник (1969), Є. П. Тамма (1977) [5]. Такому науковому успіху сприяло відкриття в 1931 р. першого в Україні бібліотечного факультету, на якому функціонувала аспірантура з бібліотекознавства, а в Книжковій палаті УРСР, яка на той час функціонувала в м. Харків, — аспірантури з бібліографознавства.

Наприкінці 70-х рр. XX ст. кафедра вже об'єднувала шість доцентів — кандидатів наук, що забезпечувало високий теоретичний рівень підготовки майбутніх бібліотечних фахівців та створювало сприятливе науково-методичне середовище для розвитку освітньої діяльності. Значним інтелектуальним посиленням кафедри в цей час стало долучення до викладацького складу О. М. Хропача, який після успішного захисту кандидатської дисертації в 1978 р. активно включився в науково-педагогічну роботу. Його дослідження й викладацька діяльність сприяли поглибленню бібліотекознавчої тематики, зокрема в напрямках методології бібліотечної роботи, теорії бібліотекознавства та історії бібліотечних інституцій.

У 1974–1978 рр. Харківську наукову бібліотечно-освітню школу очолювала кандидат педагогічних наук, доцент Сталініта Іванівна Волкова — знана фахівчиня, яка зробила вагомий внесок у її становлення та розвиток. Управлінська діяльність С. І. Волкової відзначалася високим рівнем організаційної культури, а наукові дослідження — глибоким змістом і практичною орієнтованістю. Основними науковими інтересами були питання організації обслуговування читачів, вдосконалення форм і методів індивідуальної та масової бібліотечної роботи, а також вивчення історії бібліотечної справи в Україні. Її дослідження сприяли вдосконаленню обслуговування читачів, удосконаленню форм і методів індивідуальної та масової бібліотечної роботи, а також вивченню історії бібліотечної справи. Науковий доробок С. І. Волкової закладав підґрунтя для переосмислення ролі бібліотеки як соціального інституту, здатного впливати на читачку культуру, інформаційні потреби та просвітницькі процеси в суспільстві і суттєво збагатив теоретичні й методичні засади бібліотечної освіти в Україні.

1970-ті рр. XX ст. стали періодом інтенсивної наукової активності кафедри бібліотекознавства, яка активно долучалася до виконання масштабних міжкафедральних і міжвузівських комплексних досліджень. Серед них на особливу увагу заслуговують всеукраїнські наукові проекти «Молодь і книга» та «Історія бібліотечної справи в Україні», що проводилися в координації з науковими установами республіканського рівня. Результати цих досліджень знаходили широкий резонанс у фаховому середовищі. Вони сприяли «заснуванню на базі Харківського державного інституту культури (ХДІК) першого на вітчизняному науковому просторі, тривалий час єдиного в Україні науково-методичного збірника «Бібліотекознавство і бібліографія», який є своєрідною предтечею створення системи професійних наукових журналів і продовжуваних видань в Україні. Його появу палко сприйняла не лише українська, радянська, а й світова наукова громадськість книгознавчого, бібліотекознавчого та бібліографознавчого спрямування, про що свідчать численні схвальні відгуки вітчизняних і зарубіжних колег» [5]. Саме ця збірка тривалий час була провідним науковим і методичним виданням із бібліотекознавства впродовж майже 30-річного існування (1964–1992 рр.). У ній опубліковано майже 700 наукових статей із найважливіших теоретико-методологічних, історичних, методичних, організаційних, технологічних проблем розвитку книжкової, бібліотечної та бібліографічної галузей. Ці публікації не лише відображали поточні наукові здобутки, а й формували теоретичні та методологічні основи бібліотечної освіти й практики в Україні.

Новий етап у розвитку кафедри розпочався наприкінці 1970-х — на початку 1980-х рр. XX ст. і був ознаменований глибокими змістовими та організаційними трансформаціями. У 1978–1987 рр. керівництво кафедрою здійснював кандидат педагогічних наук, доцент Олександр Миколайович Хропач — фахівець із широким науковим кругозором, який поєднував високий рівень теоретичної підготовки з активною інноваційною діяльністю у сфері бібліотечної освіти. Під його керівництвом було реалізовано низку важливих реформ, зокрема оновлення змісту навчального курсу «Організація та управління бібліотечною справою» відповідно до сучасних потреб бібліотечної практики. Особливу увагу приділяли адаптації навчальних програм до нових освітніх планів, які передбачали підготовку фахівців за галузевими функціональними спеціалізаціями.

Ці зміни стали відповіддю на виклики, пов'язані з упровадженням в Україні централізованих бібліотечних систем (ЦБС) — структурно складних утворень, що потребували нового підходу до кадрового забезпечення. Перед кафедрою постало завдання суттєво переформатувати систему підготовки бібліотечних працівників:

- по-перше, поглибити фахові знання майбутніх бібліотекарів у межах галузевих напрямів, зокрема в роботі з літературно-тематичними комплексами;
- по-друге, забезпечити функціональну підготовку відповідно до спеціалізованих посадових обов'язків, які значно ускладнились в умовах функціонування ЦБС.

Для досягнення цих цілей на кафедрі були розроблені програми нових навчальних курсів, створено тексти лекцій та навчально-методичну документацію, впроваджено інноваційні форми й методи навчання. Зокрема, значного поширення набули активні форми роботи, серед яких — рольові ігри, моделювання управлінських ситуацій, аналіз практичних кейсів тощо. Такий підхід сприяв формуванню практико-орієнтованих навичок у студентів і наближенню освітнього процесу до реальних потреб бібліотечної галузі.

Водночас відбувався постійний професійний розвиток викладацького складу кафедри, що включав навчання в аспірантурі, проходження курсів підвищення кваліфікації (ФПК), участь у стажуваннях на базі провідних бібліотек і наукових центрів. Така системна робота забезпечила високий науково-педагогічний потенціал колективу та зміцнила провідні позиції кафедри в структурі вищої бібліотечної освіти України. «Якщо в 50–60 рр. кандидатські дисертації захистили два викладачі (Т. О. Скрипник, Н. Я. Фрідьева), в 70-ті — три (С. І. Волкова, З. В. Гімальдінова, О. М. Хропач), то у 80-ті — шість викладачів кафедри (Н. П. Бура, О. О. Золотко, Т. Х. Кім, О. Є. Куденко, Л. В. Озарчук, Т. П. Самійленко). Після успішного захисту дисертацій почали викладати на кафедрі В. О. Ільганаєва та Г. М. Брагіна» [1, с. 178]. Таким чином, упродовж другої половини ХХ ст. Харківська бібліотечна науково-освітня школа не лише закріпила свої лідерські позиції в системі вищої бібліотечної освіти, але й сформувала повноцінне наукове середовище, яке стало джерелом інновацій у вітчизняному бібліотекознавстві.

Наступний етап розвитку кафедри бібліотекознавства, що розпочався наприкінці 1980-х рр. і тривав упродовж 1990-х рр. ХХ ст., був позначений суттєвими якісними змінами в організаційно-науковій та навчально-методичній діяльності. Цей період збігся з масштабними соціальними трансформаціями в українському суспільстві та переосмисленням ролі бібліотек у нових культурно-інформаційних умовах.

У 1987–1994 рр. кафедру очолювала кандидат педагогічних наук, доцент Валентина Олександрівна Ільганаєва — одна з провідних науковців у галузі бібліотекознавства, педагог, дослідниця й активна громадська діячка. Вона викладала немало ключових дисциплін, зокрема «Бібліотекознавство»,

«Організація та управління бібліотечною справою» та інші курси, що становили концептуальну основу підготовки майбутніх бібліотечних фахівців.

Основними напрямками її наукової діяльності були методологія і теорія бібліотекознавства, дослідження інтеграційних та трансформаційних процесів у соціально-комунікаційній сфері, проблематика розвитку вищої бібліотечної освіти в Україні. Саме ці теми згодом стали базовими для її докторського дослідження, яке системно окреслило стратегічні орієнтири розвитку галузі в перехідний період.

Під науково-педагогічним керівництвом В. О. Ільганаєвої кафедрою було розроблено немало важливих ініціатив, серед яких слід виокремити «Концепцію розвитку регіональної бібліотечної інформаційної системи» та цільову програму науково-дослідної роботи, спрямовану на модернізацію бібліотечної інфраструктури в умовах децентралізації. Матеріали цих досліджень знайшли практичне втілення в навчально-методичному посібнику «Організація діяльності бібліотек» (1993), який став важливим ресурсом для фахівців у процесі переходу до нових управлінських моделей у бібліотечній сфері.

Вагомим досягненням завідувачки кафедри було також представництво Харківського державного інституту культури на першому Конгресі бібліотекарів України (1993 р.), де вона виступила з ґрунтовним аналітичним баченням перспектив галузі. Крім того, В. О. Ільганаєва була активним учасником групи розробки «Концепції розвитку бібліотечної справи України» (1994 р.), що стала програмним документом національного значення.

Доктор історичних наук, професор Валентина Олександрівна Ільганаєва — відомий представник нової генерації бібліотекознавців, лідер наукової школи, якій притаманний комплексний підхід до аналізу трансформацій бібліотечного соціального інституту в умовах формування інформаційного суспільства, фундатор теорії соціальних комунікацій. Із серпня 1998 р. вона очолює кафедру, яка функціонує як самостійний структурний підрозділ ХДАК спочатку як кафедра інформатики, із серпня 1999 р. — як кафедра соціальних комунікацій, з листопада 2004 р. — як кафедра бібліотекознавства та соціальних комунікацій. Кафедра, створена, зважаючи на інформатизацію документально-бібліотечної й інформаційно-комунікативної сфер діяльності, формування суспільного простору соціальних комунікацій на базі новітніх інформаційних технологій, стає базовою навчальною, науково-методологічною структурою в системі підготовки спеціалістів у галузі культури: бібліотечного, документно-інформаційного, музеєзнавчого, соціально-педагогічного та культурологічного профілів.

Плідну наукову та педагогічну діяльність завідувача кафедри, доктора історичних наук, професора В. О. Ільганаєвої характеризують відомі в бібліотекознавстві наукові й навчально-методичні дослідження — загалом понад 150 праць. Ця талановита й творча людина сповнена інноваційних ідей та невичерпної енергії для їх реалізації. Вона є членом спеціалізованої вченої ради Д 64.807.02 у ХДАК з наукового напрямку 27 — Соціальні комунікації, працювала членом експертної ради ВАК України з наукового напрямку «Соціальні комунікації», а також членом редколегії наукового збірника «Вісник Харківської державної академії культури», журналів «Бібліотечна планета», «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія», «Вісник Книжкової палати».

Наукова та викладацька діяльність проф. В. О. Ільганаєвої свідчить про надзвичайно широкий діапазон професійної діяльності й інтересів: теоретико-методологічні проблеми сучасного бібліотекознавства, соціальні комунікації, дослідження проблем удосконалення системи бібліотечно-інформаційного обслуговування та визначення нових стратегій управління в бібліотеках, упровадження інформаційних технологій у бібліотечні процеси тощо. Це послідовно відобразилося в підручнику для інститутів та училищ культури «Бібліотекознавство: теорія, історія, організація діяльності бібліотек» (1993 р.), у виданому в співавторстві зі М. С. Слободяником навчальному посібникові «Організація діяльності бібліотек» (1998 р.), науковій праці «Гармонізація культурного середовища в умовах інформатизації суспільства» (1999 р.), конспектах лекцій з бібліотекознавства (2000 р.), монографії «Бібліотечна освіта: нова парадигма розвитку», навчальному посібникові «Хрестоматія з соціальних комунікацій» (2002 р.).

Але особливу увагу наукової спільноти України та зарубіжних країн привернув ґрунтовний словник-довідник «Соціальні комунікації» (Київ, 2022) [3]. Ця фундаментальна праця є першим в Україні виданням, що системно розкриває зміст широкого кола понять, які відображають об'єктно-предметне поле сфери соціальних комунікацій у її гносеологічних, онтологічних і феноменологічних аспектах. Відповідно до теорії соціальних комунікацій, бібліотекознавство є наукою, «що вивчає закономірності, форми організації, процеси діяльності бібліотечного соціального інституту». Останній розглядається як «соціально упорядкований в різних спеціалізованих відносинах і поведінці бібліотечних установ, що виконує певні соціальні функції, пов'язані з поширенням документів, інформації та знань» [3, с. 34]. Авторка висвітлює проблему необхідності напрацювання єдиних методологічних підходів осмислення комунікаційних явищ і процесів та потребує не лише формування поняттєвого апарату, а й змістовного наповнення категорій науки про соціальні комунікації. Науковиця

переконливо доводить, що соціальні комунікації як сукупність процесів і структур та бібліотекознавство як його складова, забезпечують цілеспрямоване обертання соціальної інформації й знань, що відбуваються на різних рівнях соціально-комунікаційної діяльності, у просторово-часовому континуумі. Визнання цього положення є важливим науковим внеском стосовно формування уявлень про бібліотеку як про базову соціокомунікаційну структуру, що концентрує комунікаційну культуру суспільства й забезпечує комунікаційні процеси з використанням документів, інформації і знань. Таким чином, діяльність кафедри бібліотекознавства та соціальних комунікацій у цей період засвідчила її високий науковий потенціал, здатність оперативно реагувати на суспільні виклики та ініціювати стратегічні зміни в системі бібліотечно-інформаційної освіти.

З 2008 р. кафедру бібліотекознавства та соціальних комунікацій очолює кандидат педагогічних наук, доцент, а з 2009 р. — доктор наук із соціальних комунікацій, професор Ірина Олександрівна Давидова. Під її керівництвом кафедра продовжує окреслену стратегію розвитку. У цей час на кафедрі працюють відомі в Україні та за її межами фахівці: доктор історичних наук, професор В. О. Ільганаєва; доктор філологічних наук, доцент І. Я. Лосієвський; доктор наук із соціальних комунікацій, професор Г. В. Шемаєва; доктор наук із соціальних комунікацій, доцент О. М. Кобелев; канд. наук із соц. комунікацій, доцент В. П. Жукова; канд. наук із соціальних комунікацій, ст. викладач Т. А. Сафонова, канд. наук із соціальних комунікацій, викладач О. Ю. Мар'їна. Професорсько-викладацький склад кафедри забезпечував викладання 31 дисципліни на семи факультетах: соціальних комунікацій, хореографічного, театрального, музичного, кіно-, телемистецтва, культурології, управління та бізнесу [2]. Кафедра була випусковою за спеціальністю 7.020102 «Книгознавство, бібліотекознавство і бібліографія».

У цей час теоретико-методологічним підґрунтям удосконалення предметно-змістовного елементу дисциплін кафедри обрано: теорію соціальних комунікацій, інформаціологію, когнітологію і когнітивну психологію, наукознавство, аналітичну філософію. Наукова робота кафедри передбачає подальший пошук і теоретичне обґрунтування феномену інформаційної та соціально-комунікативної діяльності, вивчення інформаційної діяльності й аналіз соціокультурних процесів інформатизації та інформаційних середовищ різного рівня організації, управління інформаційними процесами й ресурсами, організацію інформаційної діяльності, інформаційної культури. Важливою складовою наукових пошуків кафедри є закономірності трансформації соціально-комунікативних структур, форми комунікативних засобів, їх вплив на культурно-етичні відносини, соціально-комунікативні технології в різних сферах діяльності і на різних рівнях суспільної організації.

Значну увагу члени кафедри приділяють науково-дослідницькій діяльності, спрямованій на дослідження теоретико-методологічних проблем сучасного бібліотекознавства, соціальних комунікацій, бібліотечно-інформаційного виробництва, напрямом удосконалення системи бібліотечно-інформаційного обслуговування та визначення нових стратегій управління в бібліотеках, упровадженню інформаційних технологій у бібліотечні процеси, аналітичній діяльності та системним трансформаціям бібліотечного соціального інституту.

Академічний характер Харківської бібліотекознавчої школи знайшов своє яскраве відображення в інноваційній науковій діяльності групи провідних учених Харківської державної академії культури, які ініціювали введення нової наукової галузі — соціальні комунікації. Професори В. О. Ільганаєва, Н. М. Кушнарєнко, доценти І. О. Давидова, А. А. Соляник брали участь у розробці номенклатури наукових спеціальностей наукової галузі «Соціальні комунікації», їх формул, паспортів, напрямів наукових досліджень, програм кандидатських іспитів, які отримали високу оцінку наукової громадськості й були затверджені Вищою атестаційною комісією та Міністерством освіти і науки України. Нова наукова галузь 27 – Соціальні комунікації з 2006 р. об'єднала під цим шифром у номенклатурі наукових спеціальностей такі споріднені з них, як: «Теорія та історія соціальних комунікацій», «Архівознавство», «Книгознавство», «Документознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство», «Теорія та історія журналістики», «Теорія та історія видавничої справи та редагування», «Прикладні соціально-комунікаційні технології», «Соціальна інформатика». У сучасному світі, де інформаційні потоки визначають темпи розвитку суспільства, формування та інституціоналізація нової наукової галузі — соціальних комунікацій — стали стратегічно важливим кроком для України. Поширення цифрових медіа, трансформація документно-інформаційних установ суспільства, освітнього простору, розвиток комунікаційних технологій — усе це потребувало наукового осмислення, яке виходить за межі традиційного уявлення. Саме соціальні комунікації змогли забезпечити комплексний підхід до вивчення комунікативних систем, що діють у суспільстві, та визначити їхній вплив на формування соціальної взаємодії, ідентичності й цінностей. І не випадково, що соціальні комунікації стали тим провідним науковим напрямом, який і нині формує нову парадигму гуманітарних досліджень, орієнтовану на сталий розвиток, демократичні цінності та інтеграцію України у світовий інформаційний та науковий простір.

Загальноукраїнські тенденції знайшли відображення в напрямі науково-дослідної роботи Харківської державної академії культури «Документально-комунікаційні структури суспільства: інноваційні стратегії

розвитку» (Державний реєстраційний номер 0109U000512), у кафедральній науковій темі: «Трансформація бібліотечної діяльності як складова формування нової комунікативної реальності». За результатами наукової розробки цих тем були захищені дисертаційні дослідження: «Бібліотеки України в цифровому медіапросторі інформаційного суспільства: теоретико-методологічні засади розвитку» (Мар'їна О. Ю., докторська зі спеціальності 029 — Інформаційна, бібліотечна та архівна справа; науковий консультант — проф. Давидова І. О.), «Рекламна комунікація в книжковій галузі» (Булах Т. Д., докторська зі спеціальності 27.00.03 — Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство; науковий консультант — проф. Соляник А. А.), «Комунікаційні моделі діяльності бібліотек ВНЗ в умовах інформатизації» (Колеснікова Т. О., кандидатська зі спеціальності 27.00.03 — Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство; науковий керівник — проф. Ільганаєва В. О.), «Формування корпоративних бібліотечно-інформаційних ресурсів як складової інформаційної інфраструктури фармацевтичної галузі України» (Гавриш Н. Б., кандидатська зі спеціальності 27.00.03 — Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство; науковий керівник — проф. Кушнарєнко Н. М.), «Публічні бібліотеки України: вектори модернізації в інформаційному суспільстві» (Бережна К. С., кандидатська зі спеціальності 27.00.03 — Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство; науковий керівник — проф. Давидова І. О.).

На початку третього тисячоліття (2000–2016 рр.) на кафедрі бібліотекознавства та соціальних комунікацій підготовлені і захищені 34 дисертаційних дослідження докторського й кандидатського рівнів, присвячених питанням визначення основних характеристик інформаційно-комунікаційної взаємодії як фактора розвитку бібліотечних систем регіонального рівня; ефективному функціонуванню і розвитку дитячої книги в умовах мультимедійного середовища України; трансформації архівів; теоретичному обґрунтуванню напрямів консолідації як стратегії розвитку бібліотечно-інформаційного забезпечення правової науки в Україні в сучасній системі соціальних комунікацій; розробленню концептуальних засад ефективного впровадження соціологічних досліджень як комунікаційного складника системи менеджменту якості бібліотечних послуг; теоретико-методичним засадам ефективного функціонування і розвитку дитячої книги в умовах мультимедійного середовища України; системному формуванню краєзнавчих електронних ресурсів публічних бібліотек України; бібліотечній систематизації наукової інформації, взаємодії бібліотек, музеїв, архівів; інноваційним технологіям управління бібліотекою як соціокомунікаційною установою; формуванню корпоративних бібліотечно-інформаційних ресурсів;

комунікаційним моделям діяльності бібліотек ВНЗ України в умовах інформатизації та їх інтеграції до єдиного комунікаційного простору інформаційного суспільства; розробленню концептуальних засад державної політики України, спрямованої на ефективне функціонування і розвиток книжкової індустрії. У межах цих тем не лише здійснюється робота над кандидатськими і докторськими дисертаціями, але й проводиться експериментальна апробація результатів наукових досліджень, тренінги викладачів і студентів з опанування новітніх технологій інформаційної взаємодії в умовах функціонування соціокомунікаційного середовища.

Важливим напрямом наукової діяльності кафедри є формування та розвиток наукових шкіл, які мають на меті системне дослідження ключових проблем інформаційної, бібліотечної та архівної справи в умовах цифровізації суспільства. На кафедрі успішно функціонують чотири наукові школи, що репрезентують різні напрями наукової думки — документології, бібліотечно-інформаційної діяльності, соціальних комунікацій та документно-інформаційних систем. Кожна з них є осередком наукового пошуку, де формуються власні методологічні підходи, дослідницькі традиції та інноваційні концепції розвитку галузі. У межах діяльності наукових шкіл здійснюється підготовка аспірантів і докторантів, реалізуються міждисциплінарні дослідження, проводяться науково-практичні семінари, круглі столи, конференції.

Наукові школи кафедри відіграють провідну роль у формуванні нового покоління бібліотекознавців, здатних мислити стратегічно, застосовувати сучасні цифрові інструменти дослідження та забезпечувати сталий розвиток національної бібліотечно-інформаційної освіти й науки. Кожна школа має власну дослідницьку концепцію, чітко визначені наукові пріоритети та визнану в академічній спільноті традицію.

Наукову школу документології багато років створювала й очолювала Наталя Миколаївна Кушнарєнко — професор кафедри цифрових комунікацій та інформаційних технологій, заслужений працівник мистецтв України, доктор педагогічних наук, професор. Ця школа є осередком фундаментальних досліджень у сфері теорії документа, його природи, структури, функцій і ролі в соціальних комунікаціях. Під науковим керівництвом провідних учених школи здійснюється теоретичне узагальнення документних процесів, досліджуються закономірності формування документних потоків і масивів, розробляються класифікаційні моделі документа в цифровому середовищі. Особливу увагу приділено вивченню трансформації поняттєвого апарату документознавства під впливом інформаційних технологій, цифрових платформ і медіаформатів. Представники школи активно розробляють концепцію цифрового документа як ключової одиниці сучасної

інформаційної інфраструктури, що поєднує текстові, візуальні та мультимедійні елементи.

Наукову бібліотечно-інформаційну школу очолює Алла Анатоліївна Соляник — професор кафедри цифрових комунікацій та інформаційних технологій, доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи ХДАК. Її діяльність спрямована на формування нової парадигми бібліотечно-інформаційної освіти, що поєднує гуманітарно-комунікаційний і цифрово-технологічний підходи до вивчення бібліотеки як динамічного соціокультурного інституту. Під науковим керівництвом професора А. Соляник розробляються теоретико-методологічні засади розвитку бібліотечно-інформаційної діяльності в умовах цифровізації, досліджуються цифрові трансформації науково-технічної інформації, питання формування системи інтернет-маркетингу в бібліотеках України, бібліотечно-інформаційного сегмента комунікаційного середовища митної справи. Значну увагу приділено інтеграції бібліотек у науково-освітній простір, упровадженню інноваційних сервісів, розвитку медіа- та інформаційної освіти, а також підвищенню ролі бібліотек як центрів громадянської взаємодії й культурної комунікації.

Наукову школу соціальних комунікацій і документно-інформаційних систем формує й провадить професор кафедри цифрових комунікацій та інформаційних технологій, доктор наук із соціальних комунікацій, професор, академік Національної академії наук вищої освіти України Ірина Олександрівна Давидова. Ця школа зорієнтована на дослідження інформаційно-комунікаційних процесів у суспільстві та їхнього впливу на розвиток бібліотечного соціального інституту. Її представники розробляють інноваційні технології управління бібліотекою як соціокомунікаційною установою, досліджують механізми інформаційно-комунікаційної взаємодії бібліотечних систем, місце і роль бібліотек у цифровому просторі, контент-стратегії бібліотек у системі електронних комунікацій. Значна увага приділяється науковим бібліотекам закладів вищої освіти та їх розвиткові в цифровому суспільстві, проєктній діяльності документно-інформаційних установ, трансформаціям публічних бібліотек у цифровому комунікаційному просторі, що є ключовими чинниками формування зрілої інформаційної інфраструктури суспільства.

Наукову інформаційно-документну школу очолює професор кафедри цифрових комунікацій та інформаційних технологій, доктор педагогічних наук, професор Людмила Яківна Філіпова. Діяльність цієї школи зосереджена на розробці теоретичних і прикладних основ функціонування документно-інформаційних систем у цифровому середовищі. Її представники займаються проблемами інформаційно-бібліотечного та патентного

забезпечення медичної науки, досліджують корпоративні бібліотечно-інформаційні ресурси фармацевтичної галузі, зосереджують фокус уваги на системах документального забезпечення торговельної галузі України. Результати досліджень школи впроваджуються в практичну діяльність підприємств.

Таким чином, діяльність чотирьох наукових шкіл кафедри відображає цілісну наукову стратегію розвитку сучасної інформаційної науки — від фундаментальних теоретичних засад документознавства до практичних аспектів цифрової трансформації бібліотечно-інформаційних систем і комунікацій. Їхня робота сприяє підготовці нового покоління дослідників, здатних забезпечити сталий розвиток інформаційного суспільства України.

У 2017 р. у зв'язку із затвердженням МОН України спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» на базі кафедр бібліотекознавства та соціальних комунікацій, документознавства та книгознавства; бібліографознавства та інформаційно-бібліографічної діяльності було створено об'єднану кафедру інформаційної, бібліотечної та архівної справи, діяльність якої спрямована на підготовку бакалаврів, магістрів, PhD. У цей час штат кафедри складала 16 науково-педагогічних фахівців: доктор соц. ком., професор, зав. кафедри Давидова І. О.; доктор соц. ком., доцент, професор кафедри Кобелєв О. М.; доктор пед. наук, проф., професор кафедри Кушнарєнко Н. М.; доктор філол. наук, доцент, доцент кафедри Лосієвський І. Я.; доктор пед. наук, професор, професор кафедри Соляник А. А.; доктор соц. ком., професор, професор кафедри Шемаєва Г. В.; канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри Булах Т. Д.; канд. соц. ком., доцент, доцент кафедри Жукова В. П.; канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри Коханова І. О.; канд. соц. ком., доцент кафедри Мар'їна О. Ю.; канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри Сєдих В. В.; канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри Сищенко С. В.; канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри Тодорова Є. М.; канд. соц. ком., старший викладач кафедри Глазунова Л. В.; канд. соц. ком., старший викладач кафедри Коржик Н. А.; канд. соц. ком., старший викладач Сафонова Т. А. Науковий ценз кафедри становить 100 %. Документаційне забезпечення кафедри і навчально-виховного процесу здійснює ст. лаборант О. О. Калініна.

У цей час зі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» кафедра започаткувала підготовку фахівців за освітньо-професійними програмами: «Бібліотечно-інформаційна діяльність» (2017 р., гарант — проф. Соляник А. А.), «Бібліотечно-інформаційний менеджмент» (2018 р., гарант — проф. Шемаєва Г. В.), «Бібліотекознавство та інформаційно-аналітична діяльність» (2019, 2020 рр., гарант — проф. Кобелєв О. М.). Відповідно до нових вимог МОН України на кафедрі розроблено навчальні

плани підготовки освітньої спеціальності 029 «Інформаційна бібліотечна та архівна справа» (бакалавр — магістр — доктор філософії), зокрема для підготовки іноземців й осіб без громадянства.

Викладачами кафедри розроблено й акредитовано освітньо-наукову програму «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» зі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», галузі знань 02 «Культура і мистецтво» за третім (освітньо-науковим) рівнем. Гарант освітньо-наукової програми — проф. Давидова І. О. Випускники цієї програми отримують кваліфікацію: доктор філософії з інформаційної, бібліотечної та архівної справи (2016–2025 рр.). Започатковано нову освітню програму для бакалаврів «Управління цифровою інформацією» (гарант програми — доц. Мар'їна О. Ю.). Таким чином, кафедра повною мірою забезпечує чотирирівневу систему підготовки фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи, формуючи вертикаль вищої освіти (бакалаврат, магістратуру, аспірантуру, докторантуру).

Результатом науково-методичної роботи кафедри є видання авторських програм і навчально-методичних матеріалів з усіх базових курсів з урахуванням інноваційних тенденцій у сфері інформаційно-комунікаційної діяльності документно-інформаційних установ. Методична робота кафедри здійснюється як у напрямі вдосконалення навчального процесу, так і в аспекті підвищення педагогічного рівня викладання дисциплін, допомоги фахівцям-практикам у вирішенні питань організації інформаційної діяльності, вдосконалення інформаційних продуктів та послуг.

Кафедра інформаційної, бібліотечної та архівної справи підтримує зв'язки з провідними бібліотеками й закладами вищої освіти України, Латвії, Німеччини, Данії, КНР, здійснює підготовку бакалаврів, магістрів, аспірантів і здобувачів з різних міст України, досліджуючи питання розвитку інформаційної сфери в цифровому середовищі, працює над вдосконаленням змісту фахової освіти, персоналізацією навчання, застосуванням інноваційних освітніх технологій, створенням інтерактивних освітніх ресурсів, посиленням освітньої комунікації, здатної забезпечити багатомірність сучасного освітнього процесу. На базі ХДАК проводяться численні наукові, науково-практичні конференції міжнародного, всеукраїнського й регіонального рівнів, науково-методичні семінари, круглі столи, конкурси, фестивалі, які високо цінує українська та світова професійна громадськість.

Еволюція Харківської бібліотекознавчої школи тісно пов'язана з історичними, соціокультурними та технологічними трансформаціями, які відбуваються в країні й у світі. Завдяки сталості традицій і водночас відкритості до інновацій, Харківська бібліотекознавча школа впевнено адаптується до викликів цифрової доби, зберігаючи свою наукову та професійну

ідентичність. Особливу роль у цьому поступі відіграє кафедра інформаційної, бібліотечної та архівної справи, яка з 2023 р. функціонує як кафедра цифрових комунікацій та інформаційних технологій і є однією з провідних структурних одиниць факультету культурології та соціальних комунікацій.

Кафедру, яка нині виступає осередком підготовки висококваліфікованих кадрів у галузі бібліотечно-інформаційної справи, забезпечуючи теоретичну ґрунтовність та практичну підготовку майбутніх фахівців, з 2022 р. очолює доктор наук із соціальних комунікацій, професор Мар'їна Олена Юріївна. Під її керівництвом кафедра успішно інтегрує новітні цифрові технології в навчальний процес, сприяє розвитку інформаційної грамотності, цифрових компетентностей і науково-дослідницької діяльності здобувачів рівня бакалавра, магістра та доктора філософії.

У добу інтенсивного розвитку інформаційно-комунікаційних технологій кафедра послідовно формує власну наукову та освітню стратегію, зорієнтовану на інтеграцію в глобальний науково-освітній простір. Провідний науковий напрям кафедри — «Цифрові трансформації документно-інформаційних установ у соціокомунікаційному просторі». На її базі діють наукові школи документології, бібліотечно-інформаційної діяльності, соціальних комунікацій, документно-інформаційних систем, а також наукова інформаційно-документна школа.

Цифровізація сприяє розширенню форм академічної комунікації, оновленню методологічних підходів до вивчення інформаційних процесів, трансформації освітніх технологій та створенню нових форматів взаємодії між учасниками інформаційного суспільства. Особливу увагу кафедра приділяє дослідженню процесів становлення й розбудови сучасного мережевого середовища, що забезпечує інтеграцію інформаційних ресурсів і сервісів у єдиний цифровий простір. У цьому контексті важливим є вивчення механізмів інформаційної взаємодії, комунікаційної динаміки, інституційних змін у сфері документно-інформаційної діяльності та їхнього впливу на розвиток цифрової культури суспільства.

Освітня і наукова діяльність кафедри зосереджена на комплексному вивченні й осмисленні широкого спектра теоретичних і прикладних проблем сучасної інформаційної науки, серед яких важливим є теоретичне обґрунтування феномену інформаційної та соціально-комунікативної діяльності, що включає визначення її сутності, функціональних характеристик, соціальних ролей і впливу на формування сучасного комунікаційного ландшафту; дослідження тенденцій модернізації документно-інформаційних структур у контексті розгортання цифрового простору, зокрема процесів автоматизації, віртуалізації та інтелектуалізації інформаційних систем; аналіз соціокультурних процесів цифровізації та медіатизації інформаційних середовищ, які визначають нову конфігурацію культурної пам'яті,

доступу до знань, трансформацію документних інституцій і способів споживання інформації; управління інформаційними процесами й ресурсами, що передбачає розробку моделей оптимізації інформаційних потоків, створення ефективних механізмів інформаційного менеджменту, моніторингу та збереження цифрових даних; визначення перспектив подальшого розвитку інформаційної діяльності в мережевому просторі, включно з прогнозуванням впливу штучного інтелекту, великих даних і хмарних технологій на систему соціальних комунікацій; формування медіакультури інформаційного суспільства та суспільства знань, що охоплює проблематику цифрової етики, критичного мислення, інформаційної грамотності й розвитку нових форм професійної компетентності.

Високий науковий потенціал кафедри забезпечує функціонування спеціалізованої вченої ради Д64.807.02 з правом прийняття до захисту докторських дисертацій за спеціальностями 27.00.02 — Документознавство, архівознавство та 27.00.03 — Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство в галузі соціальних комунікацій. Також діють разові спеціалізовані вчені ради з правом присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 029 — Інформаційна, бібліотечна та архівна справа.

На кафедрі систематично здійснюються захисти дисертаційних досліджень та їх експериментальна апробація, що сприяє впровадженню інноваційних підходів у навчальний процес та формуванню сучасного науково-освітнього середовища. Експериментальна робота кафедри орієнтована на перевірку ефективності нових методологічних підходів, цифрових технологій і комунікаційних інструментів у сфері документно-інформаційної діяльності. Отримані результати апробації впроваджуються в зміст навчальних програм, навчально-методичні матеріали, а також у практичну діяльність бібліотечно-інформаційних, архівних та комунікаційних установ.

Особливе місце в діяльності кафедри посідають професійні тренінги, семінари, науково-практичні воркшопи та школи молодого науковця, які проводяться для викладачів, аспірантів і здобувачів вищої освіти. Їхня мета — підвищення рівня цифрової компетентності, розвиток навичок критичного мислення, інформаційного аналізу, наукової комунікації та використання сучасних технологій управління знаннями. Під час таких заходів активно використовуються інноваційні методи навчання, зокрема проектно-орієнтовані технології, симуляційні моделі, кейс-методи, дистанційні освітні платформи та інтерактивні цифрові інструменти.

Викладачі кафедри постійно вдосконалюють власну професійну та науково-дослідницьку компетентність, беруть участь у міжнародних програмах академічної мобільності, грантових проектах, конференціях, форумах і публікаційній діяльності в наукових виданнях, індексованих у провідних

базах даних (Scopus, Web of Science). Це сприяє формуванню високого рівня академічної культури та зміцненню наукового авторитету кафедри в національному та міжнародному освітньо-науковому просторі.

Важливою складовою діяльності кафедри є наукове керівництво кваліфікаційними роботами здобувачів усіх рівнів освіти — від бакалаврських і магістерських досліджень до кандидатських і докторських дисертацій. Викладачі здійснюють супровід кожного етапу наукового пошуку: від формулювання проблематики, розроблення методології дослідження, проведення емпіричних спостережень й аналізу результатів — до підготовки публікацій і захисту результатів перед академічною спільнотою. Значна частина досліджень, виконаних під керівництвом професорсько-викладацького складу кафедри, має практичну спрямованість, пов'язану з модернізацією освітніх процесів, розвитком інформаційної інфраструктури, цифровим архівуванням, управлінням знаннями та комунікаційною безпекою. Результати цих робіт знаходять відображення у впроваджених технологічних рішеннях, навчальних посібниках, методичних рекомендаціях і публікаціях у фахових наукових виданнях.

Таким чином, кафедра цифрових комунікацій та інформаційних технологій ХДАК постає осередком міждисциплінарних досліджень, які поєднують традиції документознавства, бібліотекознавства, архівознавства, соціальних комунікацій і цифрових технологій. Її діяльність спрямована на забезпечення сталого розвитку інформаційної культури, розбудову інтелектуального потенціалу держави та інтеграцію української наукової школи у світовий науково-комунікаційний простір.

Ефективне функціонування кафедри цифрових комунікацій та інформаційних технологій як провідного структурного підрозділу Харківської державної академії культури є свідченням того, що Харківська бібліотекознавча школа, основуючись на багаторічних академічних традиціях, продовжує впевнено утверджувати свій статус провідного науково-освітнього осередку в Україні, який формує стратегічні орієнтири розвитку бібліотечно-інформаційної освіти в цифрову епоху. Її діяльність поєднує класичні засади академізму з інноваційними методологіями, спрямованими на інтеграцію гуманітарного знання, інформаційних технологій і соціальних комунікацій. Саме ця синергія забезпечує безперервність наукової традиції та водночас відкриває нові горизонти для розвитку національної бібліотечно-інформаційної науки. Завдяки високому науковому потенціалу, міждисциплінарним дослідженням і творчому пошуку молодих учених Харківська бібліотекознавча школа стає не лише зберігачем академічного спадку, а й каталізатором цифрових трансформацій у сфері культури, освіти та науки.

Її досвід, наукові здобутки й педагогічна діяльність утверджують ідею безперервного оновлення бібліотекознавства — від академічного до цифрового, від традицій до інновацій, від національного до глобального виміру наукової комунікації.

Список бібліографічних посилань

1. Волкова С. І., Самійленко Т. П. Кафедра бібліотекознавства ХДАК: до 75-річчя підготовки бібліотечних спеціалістів. *Вісник Харківської державної академії культури* : зб. наук. пр. Харків, 2000. Вип. 3. С. 172–180.
2. Давидова І. О., Мар'їна О. Ю. Кафедра бібліотекознавства та соціальних комунікацій: до ювілею харківських бібліотекознавців. *Вісник Харківської державної академії культури* : зб. наук. пр. Харків, 2011. Вип. 34. С. 83–91.
3. Ільганаєва В. О. Соціальні комунікації : словник-довідник. Київ : Ліра-К, 2022. 328 с.
4. Шейко В. М., Кушнарєнко Н. М., Соляник А. А. Харківська наукова школа книгознавства, бібліотекознавства та бібліографії: система інформаційних комунікацій. *Вісник Книжкової палати*. 2012. № 10. С. 45–48.
5. Шейко В. М., Кушнарєнко Н. М. Харківська вища школа бібліотечно-інформаційної та книгознавчої освіти в контексті історії та сьогодення. *Вісник Книжкової палати*. 2004. № 7. С. 29–33.

Т. В. Новальська

д-р іст. наук, проф.,

проф. кафедри інформаційної діяльності та зв'язків з громадськістю,
Київський національний університет культури і мистецтв, м. Київ, Україна

novalska@meta.ua

<https://orcid.org/0000-0003-3093-3998>

ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ КИЇВСЬКОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ НАУКОВО-ОСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

На сучасному етапі розбудови бібліотечної справи, як в Україні, так і у світі, їй притаманні процеси трансформації, модернізації, адаптації до потреб соціуму, зумовлені як впливом глобалізації, так і широким застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій, що сприяє створенню єдиного інформаційно-бібліотечного простору, запровадженням інноваційних послуг і сервісів. Задля визначення оптимальних стратегій розвитку, опанування нових каналів комунікаційної взаємодії, формування ефективного вектора інтеграції у світовий науково-знаннєвий простір виникає потреба в дослідженні фундаменту бібліотечної галузі — бібліотечних науково-освітніх шкіл (БНОШ), які нині успішно розвиваються в межах об'єднаної бібліотечної, інформаційної та архівної спеціальності. У структурі науково-освітніх шкіл найрезультативніше розвиваються школи бібліотечно-інформаційного профілю, що базуються в Харківській державній академії культури (ХДАК), Київському національному університеті культури і мистецтв (КНУКіМ), парадигми яких корелюються з часом та сприяють розвитку наукового світогляду.

Нині існує велика кількість визначень поняття «наукова школа». У літературі філософського, історичного, культурологічного, бібліотекознавчого спрямувань є різні підходи й багатозначні тлумачення цього поняття, проте всіх їх об'єднують такі ознаки: обов'язкова наявність її очільника — лідера в науці, що є засновником НШ та фундатором нового наукового напрямку; традиція передачі наукових знань, цінностей учням-послідовникам, які підтримують і розвивають наукові ідеї лідера; характерний стиль роботи, єдності методологічних підходів та науково-дослідницької діяльності, форми комунікації; вагомий науковий доробок у вигляді фундаментальних та прикладних наукових досліджень, докторських і кандидатських дисертацій, монографій, навчальних підручників, посібників, наукових статей тощо.

У дослідженнях О. Гнізділової [6], О. Матвієнко та М. Цивіна [20; 21], А. Стеблецького [33], М. Хорунжого [37] та інших використовується термін «науково-педагогічна школа» як природний феномен розвитку наукового і педагогічного середовища вищої школи. Водночас у дослідженнях

Н. Кушнарєнко, А. Соляник, В. Шейка [16; 38; 39] вживається термін науково-освітньої школи як об'єднання науково-дослідних й освітянських колективів, сформованих на базі закладів вищої освіти. Поділяючи думку представників харківської бібліотечної наукової школи, у нашому дослідженні буде використовуватись саме термін «науково-освітня школа». Базуючись на виявлених розвідках, з урахуванням попередніх напрацювань та власного досвіду, авторка цієї статті пропонує наступне визначення: *бібліотечна науково-освітня школа* — це неформальне інтелектуальне об'єднання декількох поколінь науковців-викладачів закладів вищої освіти під керівництвом лідера — знаного вченого в бібліотечній галузі, який здійснює як наукові дослідження книгознавчої, бібліотекознавчої, бібліографознавчої проблематики, так і підготовку висококваліфікованих фахівців для бібліотечно-інформаційної галузі, впроваджуючи результати наукових досліджень у навчальний процес та діяльність бібліотек.

Становлення та розвиток харківської бібліотечної науково-освітньої школи (ХБНОШ) проаналізовано в наукових працях Н. Березюк, М. Васильченка, Н. Кушнарєнко, В. Сєдих, А. Соляник, Є. Тодорової, В. Шейка, А. Шемаєвої та інших її представників. Зокрема, Н. Кушнарєнко, А. Соляник, В. Шейко охарактеризували основні етапи розвитку харківської БНОШ та розкрили вагомий внесок її лідерів [38; 39]. Стаття М. Васильченка, Н. Кушнарєнко, А. Соляник презентує історію становлення й розбудови харківської НШ у галузі бібліотечного фондознавства [3]. Основні етапи розвитку бібліотечної освіти в Україні достатньо ґрунтовно окреслено в статті Н. Березюк, у якій авторка розкриває діяльність окремих представників харківської наукової школи [1]. В. Сєдих проаналізував внесок викладачів кафедри документознавства та книгознавства в розвиток каталогознавчої думки [32]. Історію становлення й розвиток харківської бібліографознавчої школи та її роль у формуванні українського бібліографознавства як науки здійснено Є. Тодоровою, котра окреслює окремі аспекти досліджень наукової школи та вчених, які завдяки своїм працям зробили вагомий внесок в українське бібліографознавство [35]. Наукову діяльність кафедри бібліотекознавства ХДАК проаналізовано в працях І. Давидової та О. Мар'їної, Г. Шемаєвої [7; 40].

Особливості й проблематику київської бібліотечної наукової та науково-освітньої школи було досліджено в працях Н. Бачинської, Л. Литвиної, О. Матвієнко, В. Медведєвої, Т. Новальської, М. Слободяника, І. Тимошенко, М. Цивіна та ін. Важливим джерелом для визначення початкових етапів інституціоналізації київської БНОШ стала монографія Т. Новальської та І. Черняк, присвячена життю та діяльності першого ректора Київського державного інституту культури (КДІК, нині — КНУКіМ) Олексія Степановича

Сокальського. У роботі розкрито внесок видатного науковця-бібліотекознавця, кандидата педагогічних наук, професора в розбудову вітчизняної бібліотечної галузі, встановлено наявність ідентифікаційних ознак київської БНОШ, доведено вагомість його наукового доробку як лідера НШ, так і його учнів, послідовників та прибічників, що відображено у фундаментальних і прикладних наукових дослідженнях, докторських і кандидатських дисертаціях, монографіях, підручниках, статтях тощо, у заснуванні учнями нових наукових напрямів та започаткуванні власних наукових шкіл [28]. Не менш ґрунтовною є монографія Т. Добко та Т. Новальської про життя та діяльність видатного діяча бібліотечної справи Василя Степановича Бабича, в окремих розділах якої проаналізовано його діяльність як ученого на ниві бібліотечно-інформаційної освіти та розкрито внесок у розвиток КБНОШ як лідера бібліографознавчого напрямку досліджень у сформованій ним науковій школі [10, с. 188–193].

У статті Т. Новальської та Н. Бачинської «Бібліотечно-інформаційна освіта в КНУКиМ в контексті історії та сьогодення (до 50-річного ювілею започаткування бібліотечно-інформаційної освіти в Київському національному університеті культури і мистецтв)» [26] визначено основні напрями досліджень БНОШ КНУКиМ, серед яких — історія бібліотечної справи, фондознавство, бібліотечна професіологія, читачезнавство, бібліографознавство, галузеве бібліографознавство, автоматизація бібліотечних процесів тощо. Автори зазначили, що на сучасному етапі свого історичного розвитку київська БНОШ зміцнює традиції, набуті за попередні роки, та формує прогресивне бачення перспектив підготовки бібліотечно-інформаційних кадрів на рівні кращих світових стандартів [26, с. 131–132].

Важливо наголосити, що значний внесок у розбудову цієї проблематики зроблено В. Медведєвою, яка в укладеній нею антології «Книгознавча школа Київського національного університету культури і мистецтв», подає короткі біографічні довідки та статті представників книгознавчої школи КНУКиМ [13]. Водночас до складу книгознавчої НШ укладачка антології долучила значну кількість науковців за ознакою наявності в них бібліотечної освіти, яку вони здобували в КДІК/КНУКиМ, або ж стажу професійної діяльності в цьому закладі вищої освіти. Такий підхід може бути використаним, проте, на нашу думку, наукову школу варто розглядати відповідно до зазначених вище класичних критеріїв: наявності лідера, що є засновником НШ, як мінімум трьох поколінь його учнів, яким він передає наукові знання і які підтримують та розвивають наукові ідеї фундатора НШ; характерний стиль роботи, єдність наукових поглядів тощо. Саме з цих міркувань і подано матеріал цієї статті.

Саме з бібліотечної НШ почалось розгалуження інших споріднених дослідницьких напрямів, зокрема й документознавчого. Розвиток документознавчих науково-педагогічних шкіл детально охарактеризовано в публікації О. Матвієнко та М. Цивіна [21].

Вагомим джерелом для розкриття діяльності окремих лідерів наукових шкіл стали статті, віднайдені в енциклопедіях («Енциклопедія сучасної України», «Українська бібліотечна енциклопедія»), довідниках та біобібліографічних покажчиках, у яких подано біографії вчених та їх науковий доробок.

Теоретичні напрацювання науковців БНОШ надають підстави для критичного переосмислення певних здобутків, утворюючи різнопланову картину розвитку цих шкіл. Водночас дотепер у попередніх наукових працях не було запропоновано періодизацію розвитку КБНОШ, розкрито особливості інституціоналізації та внесок лідерів наукової школи в подальше розгортання досліджень у бібліотечній науці. Як засвідчили результати здійсненого аналізу, особливістю сучасного розвитку НШ стала інтеграція наукового і освітнього процесів, що ґрунтується на трансформації наукового пізнання та інтеграції його результатів у процес підготовки кадрів.

Метою цієї праці є визначення основних етапів розвитку та особливостей інституціоналізації київської бібліотечної науково-освітньої школи (КБНОШ), розкриття діяльності її лідерів та послідовників, обґрунтування їх внеску в розвиток бібліотечної науки.

У процесі інституціоналізації київська бібліотечна науково-освітня школа пройшла декілька етапів свого розвитку:

- перший — заснування КБНОШ (1971 — початок 1980-х рр.);
- другий — становлення КБНОШ (1980-ті — початок 1990-х рр.);
- третій — розвиток КБНОШ (1993–2014 рр.);
- четвертий — трансформаційних та інноваційних перетворень КБНОШ (2015 — дотепер).

Спадковість київської бібліотечної науково-освітньої школи базується на теоретичних здобутках декількох поколінь попередників, наукові ідеї яких з часом стають активними, досягають плідності через роки, сприяють осмисленню законів і розвитку наукової думки, надають змогу окреслити перспективи розвитку науки, освіти та практики.

З часу заснування в 1968 р. Київського державного інституту культури (КДІК) його ректор Олексій Степанович Сокальський розпочав реалізовувати свої задуми щодо розбудови закладу вищої освіти (ЗВО) як науково-дослідної установи. Варто наголосити, що О. Сокальський був випускником Харківського державного бібліотечного інституту (ХДБІ) (нині — Харківська державна академія культури (ХДАК)), де становились

його фахові та науково-дослідні компетентності. На особистість майбутнього професора безсумнівно впливало змістовне середовище першої й єдиної в Україні випускової кафедри бібліотекознавства, яка об'єднувала в ті роки провідних теоретиків та практиків галузі. З 1936 по 1939 рр., роки навчання майбутнього ректора, кафедру бібліотекознавства очолював Давид Мойсейович Лекаренко — перший у СРСР кандидат наук зі спеціальності «Бібліотекознавство». Окрім Д. Лекаренка найвпливовішими для формування фахового світогляду О. Сокальського були такі представники педагогічного колективу ХДБІ, як О. Майборода, М. Фельдштейн, Ф. Гурвіч та ін. Тобто, Олексій Степанович здобував вищу бібліотечну освіту на базі авторитетного науково-освітнього осередку, де були створені всі умови не лише для опанування майбутньої професії, але й надбання дослідницького досвіду [28, с. 21]. Подальші творчі та дружні зв'язки, будучи директором Київської філії ХДІК, а потім і ректором КДІК (1964–1974 рр.), О. Сокальський підтримував з Є. Таммом, А. Ашукіним, Д. Кумок, Л. Котенком та іншими викладачами ХДІК, які приїздили до Київської філії, а пізніше і до КДІК читати лекції, що значно сприяло підвищенню рівня навчальної, виховної та наукової діяльності ЗВО [28, с. 45].

Перший етап заснування КБНОШ ми пов'язуємо з відкриттям у 1971 р. аспірантури, у якій підготовка наукових кадрів здійснювалася за двома спеціальностями — «Бібліотекознавство і бібліографія» (13.735) та «Культурно-освітня робота» (13.736). З означеного року й активізувалось формування наукових шкіл бібліотечного та культурологічного спрямування [24]. Серед фундаторів київської БНОШ — Л. Амлінський, О. Довгопола, П. Коломієць, Н. Королевич, С. Петров, В. Пілецький, З. Руда, О. Сокальський, В. Туров — викладачі, які на етапі заснування БНОШ сформували високі вимоги до професійної майстерності та наукового світосприйняття, заклали надійне підґрунтя й створили відповідне інтелектуальне середовище, завдяки чому збереглися, збагатилися і передалися новим поколінням послідовників кращі традиції підготовки наукових кадрів бібліотекознавців [28, с. 105].

Засновником та керманічем КБНОШ по праву є О. Сокальський — перший ректор КДІК і завідувач кафедри бібліотекознавства, учні та послідовники якого на етапі започаткування науково-освітньої школи працювали над дослідженням комплексної теми «Історія бібліотечної справи в Україні (друга половина XIX — початок XX століття)». Ректор особисто визначав, спрямовував та надавав фахові консультації викладачам і аспірантам. Варто зауважити, що теми, пов'язані з історією бібліотечної справи в Україні, національними особливостями розвитку та діяльності бібліотек, викликали негативну реакцію російських науковців і членів спецрад із захисту дисертацій, які знаходились у московському та ленінградському інститутах культури (МДІК, ЛДІК), проте аспіранти, викладачі КДІК продовжували наполегливо

працювати над темами, що розкривали історію та особливості українського досвіду в бібліотечній сфері, хоча ця тематика, деякою мірою, гальмувала захисти їхніх дисертацій. Так, темою дослідження Л. Одинокі був розвиток бібліотекознавчої думки в Україні в період 1917–1941 рр.; Ж. Доля вивчала історію Наукової бібліотеки імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка; історію мережі партійних бібліотек України розглядала Л. Каліберда; Є. Завадська досліджувала історію нелегальних бібліотек України; українські публічні бібліотеки в післявоєнний період представила у своїй роботі Л. Вовк; Н. Мірошніченко досліджувала діяльність київських публічних бібліотек кінця XIX — першої половини XX ст. [28, с. 106].

У наступні етапи розвитку КБНОШ під керівництвом учнів О. Сокальського тематику історії бібліотечної справи було продовжено, захищено кандидатські дисертації, в яких проаналізовано історію профспілкових бібліотек України (Т. Новальська), публічних бібліотек різних регіонів України в XIX ст. — на початку XX ст. (А. Радзивіло-Волинець, Г. Бородіна), історію бібліотек ліцеїв кінця XIX — поч. XX ст. (В. Мозгова), а також здійснено низку історико-бібліотекознавчих розвідок теоретичних проблем бібліотекознавства (Г. Ковальчук, І. Тимошенко) та ін. [9].

Поряд з дослідженнями історії бібліотечної справи в Україні розвивався соціально-психологічний напрям бібліотекознавчих досліджень, над яким працювали Віктор Михайлович Пілецький та Ада Семенівна Чачко. Віктор Пілецький — бібліотекознавець, педагог, кандидат педагогічних наук, доцент, з історичного огляду мав великий вплив на формування та розвиток київської БНОШ. Особисто ректор О. Сокальський запросив його на роботу до КДІК. За конкурсом В. Пілецького було обрано доцентом (1969), він виконував обов'язки завідувача кафедри бібліотекознавства (1973–1975), а з травня 1976 р. і до 16 лютого 1987 р. — завідувача кафедри бібліотекознавства. Працюючи на Уралі в 1960-ті рр. з відомим соціологом В. Ядовим, він вивчав риси особистості молодой людини, її пізнавальні, загальнокультурні інтереси й запити, ціннісні орієнтації, професійні наміри тощо. Віктор Михайлович захопився соціологією, яка відроджувалась на теренах СРСР після 30-річної ідеологічної заборони. За результатами наукових досліджень В. Пілецького в 1968 р. в ЛДІК відбувся захист його кандидатської дисертації, тема якої розкривала читачькі інтереси робітничої молоді. Він — автор понад 30 наукових публікацій. Його основною науковою працею, фактично докторською дисертацією, є депонована робота «Заводська бібліотека в умовах науково-технічної революції» (1984 р.), обсяг якої налічував 308 сторінок.

До кола наукових інтересів В. М. Пілецького входили теми, пов'язані з соціально-психологічним вивченням читача і бібліотекаря, типологією

читачів, організацією їх бібліотечного обслуговування, науковою організацією праці, бібліотечною професією та її престижем тощо.

Саме В. Пілецький розробляв та пропонував конструктивні пропозиції щодо започаткування професійної періодики в Україні. Викладав дисципліни «Вступ до фаху», «Робота з читачами»; активно редагував і готував навчально-методичні посібники та підручники з бібліотекознавчих дисциплін. Плідно керував науковими роботами аспірантів, дипломними працями студентів, брав активну участь у міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференціях [22]. Серед його учнів та послідовників — В. Воїнова, О. Левтерова, І. Горбенко, А. Сидоренко, О. Хропач та ін. Варто підкреслити, що Віктор Михайлович мав значний вплив на професійне зростання Т. Новальської, котра розпочинала свою діяльність у КДІК на кафедрі, яку він очолював у ті роки. Свої лекції та досвід викладання дисципліни «Робота з читачами» він передав молодій викладачці, яка робила перші кроки в науці та на педагогічній ниві. Завжди з вдячністю згадую його поради й настанови.

Важливою постаттю періоду формування київської БНОШ, безумовно, був Петро Веремійович Коломієць — талановитий дослідник, інтелігентна людина, визнаний учений-лідер бібліотечного фондознавства та каталогознавства. Варто підкреслити, що фондознавча тематика посідала одне із пріоритетних місць у науковому доробку О. Сокальського [28, с. 75–101]. У 1974 р. (після захисту кандидатської дисертації) П. Коломійця, як висококваліфікованого спеціаліста в галузі бібліотечної справи, було направлено Міністерством культури України на викладацьку роботу до КДІК, де він брав безпосередню участь у концептуальному становленні ЗВО, його розвитку, формуванні наукової школи та кадрового потенціалу. Учений став фундатором кафедри організації бібліотечних фондів і каталогів, завдяки ґрунтовним знанням методологічних засад каталогознавства та фондознавства започаткував школу підготовки бібліотекарів-фондознавців вищої кваліфікації, розробляв основні напрями покращення викладання процесів аналітико-синтетичної обробки документів. Вирішення проблеми створення оптимальної моделі класифікаційної системи документів для бібліотек України П. Коломієць вбачав у докорінному перегляді, адаптації до бібліотечно-інформаційної діяльності держави, міжнародних класифікаційних систем, їх взаємодії та позбавлення ідеологічного догматизму і заполітизованості [14; 29].

Серед колег, учнів та послідовників вченого — відомі бібліотекознавці та педагоги: доктор філософських наук, професор Т. Горбаченко, кандидати наук, професор В. Загуменна, доценти Л. Вовк, Т. Гуртовенко, М. Макарова, І. Нілова, О. Олійніченко, З. Руда, К. Селіверстова, В. Дніпренко, О. Мошек,

В. Туров, І. Штефан. Наукова, педагогічна й організаційна діяльність кожного з колег та послідовників П. Коломійця заслуговує на окреме дослідження.

Заслугою О. Сокальського на першому етапі формування КБНОШ було відкриття все нових і нових випускових кафедр, що сприяло розширенню напрямів наукових досліджень. Зокрема, у перші роки діяльності КДІК на бібліотечному факультеті було засновано кафедру науково-технічної інформації (НТІ), адже ректор убачав, що запровадження новітніх інформаційних технологій — майбутнє бібліотек. На посаду завідувача кафедри було запрошено Лева Захаровича Амлінського, який у 1966 р. закінчив аспірантуру Всесоюзного науково-дослідного інституту цивільної праці (ВНДІЦП) зі спеціальності «Автоматизація виробництва», у 1969 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата технічних наук. Л. Амлінський був висококваліфікованим фахівцем у галузі автоматизації виробництва і технічної кібернетики, автоматизації бібліотечних процесів та інформаційно-пошукових систем. Науково-дослідну й винахідницьку діяльність Л. Амлінський успішно поєднував з педагогічною, був керівником науково-дослідної теми інституту з прогнозування розвитку бібліотечної мережі УРСР (1969). На той час йому належало понад 70 наукових праць та винаходів, присвячених питанням механізації та автоматизації виробничих і бібліотечно-інформаційних процесів. Наукову роботу кафедри він спрямував за двома основними напрямками: механізації та автоматизації бібліотечних процесів і дослідження процесів управління закладами культури [28, с. 61–62].

У когорті талановитих учнів, послідовників та колег Л. Амлінського є відомі дослідники: доктор історичних наук, професор С. Кулешов, кандидати наук, доценти, знані фахівці бібліотечної галузі — О. Балабанов, Н. Бойко, Є. Жлудько, А. Маньковський, В. Терно, Л. Тітова, В. Яковлев та ін.

Бібліографознавчий напрям наукових досліджень та освітньої діяльності КБНОШ започатковували видатні лідери наукової думки — Степан Йосипович Петров, Нінель Федорівна Королевич та Олена Павлівна Довгопола.

Серед колег-однодумців О. Сокальського періоду формування КБНОШ помітне місце посідає постать Степана Йосиповича Петрова — кандидата філологічних наук, доцента, бібліографа, книгознавця, педагога. Він був очільником відділу рідкісних і цінних видань Державної публічної бібліотеки УРСР (нині — Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського) (1949–1961 рр.), з 1961 р. його діяльність була пов'язана з київською філією ХДІК, а з 1968 р. — КДІК, був першим деканом бібліотечного факультету та завідувачем кафедри бібліографознавства. Список наукових праць

С. Петрова надзвичайно широкий. Дослідником написано близько 200 наукових праць, які мали вагоме теоретичне і практичне значення й здобули високу оцінку як у нашій країні, так і за її межами. Учений досліджував проблеми книготоргівлі та книгодрукування, був одним із кращих фахівців історії книги й бібліотечної справи [15; 30].

Останні роки життя він присвятив роботі над каталогом книг, виданих в Україні в другій половині XIX — на початку XX ст., уклав величезну картотеку видань цього періоду українською мовою [15]. Ім'я вченого тісно пов'язано з історією книгознавчої і бібліотечної науки, освіти і практики, залишив по собі помітний слід у становленні національної бібліографії, виховав цілу плеяду книгознавців і бібліотечних фахівців.

Помітний внесок у розвиток бібліографознавства належить професорці, кандидатці філологічних наук — Н. Королевич, її колегам, послідовникам та учням: В. Бабичу, К. Бахмат, М. Геращенко, Ю. Лазоренко, В. Лутовіновій, М. Крицькому, О. Кашук та ін.

Н. Королевич з 1968 р. розпочала свою педагогічну діяльність у новоствореному КДІК, з 1974 по 1993 рр. очолювала кафедри загального бібліографознавства та книгознавства. Викладала освітні компоненти «Загальне бібліографознавство», «Організація та методика бібліографічної роботи в бібліотеці», спецкурс «Міжнародні бібліографічні зв'язки». У співпраці з бібліографами Національної парламентської бібліотеки України (нині — НБУ імені Ярослава Мудрого) започаткувала видання серії біобібліографічних посібників «Провідні діячі української книги», підготувала нариси про таких видатних діячів бібліотечної справи, як Ф. Сарана, Ю. Меженко, М. Ясинський, В. Дорошенко, Ф. Максименко, І. Бойко, М. Яшек.

Н. Королевич виступила організаторкою, редакторкою та співавторкою першого в Україні навчального посібника для інститутів культури «Українська радянська бібліографія» (1980), її перу належить наукова праця «Українські бібліографи XX століття» (1998), численні методичні розробки та навчальні програми. Наукові теми, які досліджувала науковиця та її учні, торкалися питань вивчення історії й сучасного стану української бібліографії, створення репертуару української книги, діяльності українських книгознавців, бібліотекознавців та бібліографознавців, міжнародних бібліографічних взаємин, розвитку української бібліографії в 1920–1930-ті рр. та в період Другої світової війни, повоєнні роки [4; 5]. Нінель Федорівна плідно співпрацювала з колегами-бібліографознавцями ХДІК — В. Витяжковим, І. Корнейчиком, Д. Тармановим, Н. Колосовою, І. Вовченко, що сприяло розвитку наукових досліджень у галузі бібліографознавства КБНОШ.

О. Довгопола — бібліографознавиця, кандидатка сільськогосподарських наук, доклала чимало зусиль у розвиток Київської філії ХДІКу, а

згодом і закладу вищої освіти. Її лекції були взірцем змістовності, бездоганної логічної послідовності, розкритості мислення й глибини знань. Вона першою в колишньому СРСР видала навчальний посібник для студентів бібліотечних факультетів «Бібліографія сільськогосподарської літератури» (1972). У 1964 р. їй було присвоєно наукове звання доцента кафедри бібліографії, а в 1990 р. — звання професора. О. Довгопола зробила значний внесок у розвиток теорії та історії галузевої бібліографії, її творчий доробок — це понад 200 праць із різних питань бібліографознавства, серед яких — проблеми вдосконалення бібліотечно-бібліографічної освіти, теорії та історії бібліографії сільськогосподарської літератури й багато іншого [31]. Серед її учнів та послідовників — знані науковці: доктори історичних наук (Валентина Пашкова), Михайло Слободяник, кандидат наук Василь Ясьмо, які успішно досліджували проблеми галузевої бібліографії.

Захисти кандидатських дисертацій учнями сформованої КБНОШ на першому етапі її становлення, зокрема В. Бабичем (1979), Л. Вовк (1979), Г. Семендяєвою (1978), М. Геращенко (1980), В. Терном (1980), К. Селівєрстовою (1980), — забезпечило активізацію діяльності НШ на наступному етапі її розвитку.

Таким чином, формування київської БНОШ відбулося на основі багатоаспектності напрямів, які на той час активно вивчалися та досліджувалися у КДІК.

Другий етап — (початок 1980-х — перші роки 1990-х рр.) — становлення КБНОШ та розгортання наукових досліджень у сформованих науково-освітніх школах, розширення тематичної спрямованості та активізація дисертаційних досліджень. У зв'язку з відсутністю в Україні (в ті роки — однієї з республік СРСР) спеціалізованих учених рад зі спеціальності «Бібліотекознавство та бібліографія», більшість викладачів КДІК захищали кандидатські дисертації в московському або ленінградському інститутах культури та за суміжними галузями знань — у Київському державному університеті імені Т. Г. Шевченка (нині — Київський національний університет імені Тараса Шевченка) та Інституті історії АН УРСР (нині — Інститут історії України НАН України). На цьому етапі було захищено одну докторську (А. Чачко (1991)) та 12 кандидатських дисертацій, авторами яких були: Л. Одинока (1984), С. Кулешов (1984), Л. Каліберда (1985), Т. Горбаченко (1986), В. Пашкова (1987), Т. Гуртовенко (1988), Т. Новальська (1989), Т. Долбенко (1990), Л. Тітова (1990), В. Ясьмо (1990), Петрова (1991), Загуменна (1992).

Незважаючи на запеклі дискусії з російськими науковцями, їх заперечення української специфіки в бібліотечній науці, представники КБНОШ у своїх дисертаційних роботах доводили українську самобутність розвитку

бібліотекознавства, розкривали багатоаспектну діяльність бібліотек на українських землях, аналізували різні аспекти книгознавчої, фондознавчої та бібліографознавчої проблематики, було виявлено й розкрито внесок українських учених у розвиток бібліотечної науки та практики, набула подальшого розвитку концепція бібліотечної професіології.

Однією з помітних представниць НШ О. Сокальського була його учениця, послідовниця та колега — кандидатка педагогічних наук (1984), доцентка (1985) Лініна Павлівна Одинока, яка у ЛДІК успішно захистила кандидатську дисертацію, присвячену розвитку бібліотекознавства в Українській РСР у 1917–1941 рр. Актуальність її дослідження полягала, насамперед, у розкритті особливостей та специфічних ознак бібліотекознавства в Україні. Дослідниця глибоко й всебічно проаналізувала роботу знищеного на початку 1930-х рр. радянською владою за «буржуазний націоналізм» Українського наукового інституту книгознавства (УНІК), розкрила діяльність репресованих, незаслужено забутих чи свідомо замовчуваних визначних представників вітчизняного книгознавства та бібліотекознавства, їх теоретичний і практичний доробок, зокрема, Д. Балики, Н. Фрідьєвої, В. Іванушкіна, Ю. Меженка, К. Довганя, Я. Керекеза, С. Комського, С. Постернака та ін.

У колі наукових інтересів дослідниці було вивчення української історії бібліотечної справи та бібліотекознавства, регіональної специфіки, витоків і традицій, ролі й завдань бібліотек у суспільстві. Визначною рисою її як науковиці було прагнення ввести до наукового обігу раніше невідомі факти і події [28, с. 107]. Науковий доробок дослідниці становить понад 100 наукових праць. Варто зазначити, що керівництву дисертаційних робіт науковиця приділяла багато часу, формуючи свою наукову школу. Учена започаткувала дослідження зарубіжного бібліотекознавства. Під її керівництвом було захищено кандидатські дисертації Андре Чеге та Евереста Аніанву, у яких проаналізовано організацію бібліотечної справи в Кенії та Нігерії [9].

Наукова школа Л. Одинокої розвивалася в руслі тематико-проблемного вектора фундатора київської БНОШ, підтвердженням цього є дисертаційна робота Г. Бородіної, у якій досліджено формування й тенденції розвитку мережі бібліотек Півдня України у XIX — початку XX ст., та А. Волинець, яка виявила та охарактеризувала етапи розбудови загальнодоступних вітчизняних бібліотек у цей же період [9]. Значний вплив Л. Одинока мала на науковий поступ Тетяни Василівни Новальської, сприяла всебічному фаховому зростанню молодой науковиці, набуттю нею ґрунтовних знань з теорії та методології науково-дослідницької діяльності, надавала фахові консультації з теми її кандидатської дисертації «Розвиток профспілкових бібліотек Української РСР (1917–1987 рр.)», захист якої з успіхом відбувся у 1989 р.

в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. На наступних етапах розвитку КБНОШ учні наукової школи Т. Новальської досліджували теми, пов'язані з розвитком бібліотекознавчої думки в Україні.

До когорти відомих вітчизняних науковців належить Ада Семенівна Чачко — докторка пед. наук (1991), професорка (1996 р.), дійсний член (академік) Міжнародної академії інформатизації при ООН (відділення «Бібліотекознавство») (1995 р.), українська бібліотекознавиця, практик, педагогиня, соціологиня бібліотечної справи, одна з лідерок КБНОШ, фундаторка нового в українському бібліотекознавстві напряму — бібліотечної професіології [25].

Наукову діяльність А. Чачко розпочала в середині 1960-х рр., обравши об'єктом вивчення бібліотечну психологію та соціологію, особливості бібліотечної професії. Науковиця плідно співпрацювала з В. Пілецьким, котрий виступив опонентом на захисті її кандидатської дисертації в 1979 р., проблема якої була пов'язана з професійними якостями бібліотечних фахівців крупної наукової бібліотеки. Докторська дисертація була захищена в 1991 р. у МГІК на основі наукової монографії «Бібліотечний фахівець: особливості праці і професіоналізації», що вийшла двома виданнями в 1984 і 1986 рр. у видавництві «Наукова думка».

На кафедрі бібліотекознавства КДІК Ада Семенівна з 1979 р. працювала за сумісництвом, а з 1993 по 2010 рр. — за основним місцем роботи. Очолювала кафедру бібліотекознавства (1997–2000 рр.), брала участь в атестації наукових кадрів, будучи членкинею спеціалізованих учених рад із захисту дисертацій у КНУКіМ та ХДАК.

У цілому ж результатом наукової діяльності А. Чачко є близько 150 наукових та навчально-методичних праць, серед яких — монографії, наукові статті, тези доповідей на конференціях, підручники й навчальні посібники, програми курсів. У коло її наукових інтересів входили теми, пов'язані з вивченням молодих бібліотечних спеціалістів; методами та формами підвищення кваліфікації; якістю бібліотечного обслуговування; психологічними характеристиками бібліотечних фахівців; соціального престижу бібліотечної професії тощо [25]. Фахівчиня була надзвичайно ерудованою людиною і прищеплювала своїм учням навички широкого погляду на предмет вивчення, використання здобутків суміжних з бібліотекознавством гуманітарних наук.

А. Чачко — визнаний лідер КБНОШ, під її керівництвом було захищено 2 докторські (Л. Петрова та Т. Долбенко) та 8 кандидатських дисертацій [9]. Зокрема, науковий напрям бібліотечної професіології отримав свій подальший розвиток у дослідженнях: О. Грозовської, яка проаналізувала суб'єкт-суб'єктну взаємодію в бібліотечно-інформаційному обслуговуванні,

Ю. Трач — професійний розвиток бібліотекарів у фахових об'єднаннях України, І. Конюкової — розвиток бібліотечної професії в Україні. Також окремі аспекти бібліотечної професіології аналізувались у кандидатських дисертаціях О. Башун, А. Малько, Т. Монько, О. Кашкарьової, Н. Терещенко. Варто підкреслити, що в соціально-комунікаційній структурі наукової школи А. Чачко виокремилися три покоління дослідників, зокрема під керівництвом її учениці Т. Монько здійснювали свої дослідження молоді науковці: Л. Ляшенко, яка дослідила вивчення, забезпечення та розвиток інформаційних потреб бібліотекарів в умовах формування інформаційного суспільства, й Г. Єрмолаєва — розвиток здатностей до управлінської діяльності фахівців бібліотечної сфери [9].

Ада Семенівна сприяла в науковому зростанні Юлії Василівни Трач, кандидатки педагогічних наук (2001), докторки культурології (2021), професорки, віцепрезидентки з науково-методичної роботи КНУКіМ (2023 р. дотепер), яка формує наукову школу в галузі культурології.

Почесне місце в НШ А. Чачко належить докторці педагогічних наук, професорці Людмилі Григорівні Петровій, яка має значний практичний досвід роботи в найбільших бібліотеках України — НБУ імені Ярослава Мудрого та НБУВ (1972–1999 рр.). За роки своєї професійної діяльності в бібліотеках вона перебувала на різних посадах — від бібліотекаря до заступника директора з наукової роботи. З 1999 р. працювала на викладацькій роботі в КНУКіМ, з 2013 р. до 2022 р. — у НАКККіМ. У навчальних закладах очолювала факультет культурології (2006–2007 рр.), водночас головувала на кафедрі книгознавства і бібліотекознавства КНУКіМ (2006–2008 рр.), документознавства та управління соціальними комунікаціями НАКККіМ (2013–2015 рр.).

У 1991 р. захистила в МДІК кандидатську дисертацію, тема якої розкривала проблеми вдосконалення організаційної структури державної бібліотеки, взявши за основу досвід бібліотек України. У 2006 р. в ХДАК захистила докторську дисертацію на тему «Соціально-економічні аспекти розвитку бібліотек України в сучасних умовах» (науковий консультант — доктор педагогічних наук, професор А. С. Чачко). Л. Петрова — автор понад 100 наукових праць, основна проблематика яких стосується управління сучасною бібліотекою, розкриває соціально-економічні аспекти діяльності бібліотек, розробляє складні питання інформаційного менеджменту, управління інформаційними ресурсами тощо. Під її керівництвом у 2011 р. В. Вахнован захистила кандидатську дисертацію, в якій визначила соціологічні дослідження як комунікаційний складник системи менеджменту якості бібліотечних послуг, а у 2013 р. — О. Бобришева, тема якої була присвячена публічній бібліотеці України як суб'єкту інформаційної безпеки [9; 28, с. 117].

На етапі становлення КБНОШ викладачі та аспіранти брали активну участь у роботі численних міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій, семінарів, круглих столів, значно активізувалась їх публікаційна діяльність на сторінках фахових часописів.

Третій етап — етап активного розвитку КБНОШ (1993–2014 рр.), чому значною мірою сприяла розбудова України як незалежної, суверенної держави, формування інфраструктури української галузевої науки, відкриття аспірантур і докторантур, фахових періодичних видань та спеціалізованих вчених рад при КНУКіМ, ХДАК, НБУВ, що значно активізувало науково-дослідну діяльність і темпи підготовки науково-педагогічних кадрів у галузі книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства.

Спеціалізовану вчену раду із захисту кандидатських дисертацій зі спеціальності 05.25.03 «Бібліотекознавство і бібліографознавство» при КНУКіМ було відкрито в 1993 р., з 1996 р. спеціальність мала шифр — 07.00.08, а з 2013 р. дотепер — 27.00.03 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство». Свідченням посилення науково-дослідницької діяльності викладачів, аспірантів, пошукувачів КБНОШ на цьому етапі був захист 4 докторських дисертацій: Т. Ківшар (1996), Л. Петрова (2006), Т. Новальська (2007), Т. Долбенко (2010) та 59 кандидатських дисертацій, тематика яких охоплювала три основні напрями наукових досліджень: книгознавчий, бібліотекознавчий та бібліографознавчий, з певним розгалуженням по кожному з них: історія книги, книгознавство та видавнича справа; історія бібліотечної справи й бібліотек, читачезнавство, особливості обслуговування різних категорій користувачів бібліотек, бібліотечна професіологія, бібліотечна біографістика, фондознавство та каталогознавство, управління та економіка бібліотечної справи; загальне та галузеве бібліографознавство, книготорговельна бібліографія, краєзнавча бібліографія, організація бібліографічної діяльності тощо [9]. Комплексними науковими темами досліджень у цей період на кафедрах були теми: «Історія бібліотечної справи та бібліотек в Україні», «Трансформація бібліотечної науки, освіти і професії в демократичній Україні», «Інформаційно-бібліографічні ресурси бібліотек України».

Цей етап розвитку КБНОШ відзначений виходом у 1998 р. фахового збірника наукових праць «Бібліотечна наука, освіта, професія у демократичній Україні», що мав три випуски (1998, 2000, 2002), на сторінках якого оприлюднювали свої наукові розвідки викладачі, аспіранти Університету, ділились практичним досвідом бібліотекарі. Активізується проведення наукових форумів. Так у 1996–1997 рр. було організовано наукові читання пам'яті Віктора Пілецького, у 2002 р. — науково-практичну конференцію «Степан Сірополко — визначний український вчений, громадський,

політичний і культурно-освітній діяч (1872–1959)», цього ж року з нагоди 30-річчя першого випуску бібліотечного факультету було проведено зустріч із його випускниками та наукову конференцію, у 2007 р. — міжнародну науково-практичну конференцію «Розвиток бібліотечної науки, освіти, професії в умовах інформатизації суспільства». З 2009 р. кафедра виступає співorganizатором проведення науково-практичної конференції в Національній історичній бібліотеці України «Бібліотечне краєзнавство у культурному просторі України».

На третьому етапі розвитку КБНОШ посилюється формування власних наукових шкіл знаними ученими, які продовжили розвивати напрямом досліджень своїх попередників — фундаторів НШ. Зокрема розвитку книгознавчого й бібліотекознавчого напрямку досліджень сприяли праці Т. Ківшар та її учнів, бібліотекознавчого — Т. Новальської, Т. Долбенко та представників їх НШ; проблеми бібліографознавства переважали в працях В. Баби́ча, В. Загуменної, М. Геращенко та їхніх учнів і послідовників. Зупинимось більш детально на діяльності лідерів наукових шкіл третього етапу розвитку КБНОШ та тематиці досліджень їхніх учнів, що мало значний вплив на розвиток бібліотечної науки.

Таїсія Іванівна Ківшар — відома бібліотекознавиця, книгознавиця, історикня, докторка історичних наук, професорка, заслужена працівниця культури України. Випускниця Харківського державного інституту культури (1969), у 1979 р. захистила кандидатську дисертацію на тему «Розвиток книговидавничої справи Української РСР (1946–1970 рр.)». У 1996 р. в НБУВ відбувся захист її докторської дисертації на тему «Український книжковий рух: книговидання та книгопоширення (1917–1923 рр.)». У тому ж році Таїсії Іванівні присвоєно звання професорки кафедри бібліотекознавства КНУКіМ, на якій вона працювала з 1979 по 2004 рр., а з 2000 по 2003 рр. була її очільницею. З 2004 по 2016 р. науковиця обіймала посаду старшої наукової співробітниця Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Вона є авторкою понад 300 наукових праць, серед яких — монографічні дослідження «Український книжковий рух як історичне явище (1917–1923 рр.)», «Український історик Сергій Заремба», «Бібліологічна спадщина Степана Сірополька», найбільш повний бібліографічний покажчик «Степан Онисимович Сірополько (1872–1959)», а також збірник листування Лесі Петлюри «Народе мій, улюблений...». Т. Ківшар активно працювала в галузі бібліотечної біографіки, розробляла методологію, поняттєвий апарат, досліджувала бібліотекознавчий доробок українських учених та громадських діячів: О. Грушевського, І. Огієнка, С. Петлюри, С. Русової, І. Стешенка, бібліотекознавців і книгознавців Д. Балики, Л. Биковського, І. Вугмана, П. Зленка, В. Короліва-Старого, Ю. Меженка, Я. Стешенка, Н. Фрідьєвої, В. Шенфінкель, П. Ярковського [23].

Під керівництвом Т. Ківшар захищено докторську та сім кандидатських дисертацій. Так, докторська дисертація Т. Новальської присвячена становленню і розвитку українського бібліотечного читачезнавства. Історичний напрям бібліотекознавчих досліджень розвивали у своїх працях М. Зніщенко, В. Мозгова, О. Каракоз, розкриваючи історію вітчизняних дитячих бібліотек, бібліотек ліцеїв, історичний контекст бібліотечної цензури; історико-книгознавча проблематика отримала свій розвиток у дисертаціях Т. Кароевої та Г. Корнеевої, реконструкцією історичного пам'яткознавства займалася А. Примах [9; 23].

Аналіз здобутків учнів НШ Т. Ківшар засвідчив, що започаткована О. Сокальським історична проблематика бібліотекознавчих досліджень у лоні КБНОШ продовжувала активно розвиватися. Так, історичні аспекти загального й спеціального бібліотекознавства плідно досліджувала професор Т. Новальська та спонукала до їх вивчення своїх учнів і послідовників.

Т. Новальська — докторка історичних наук, професорка, представниця другого покоління НШ О. Сокальського. Як зазначалось вище, у науковому та професійному зростанні їй сприяли викладачі кафедри бібліотекознавства — В. Пілецький, Л. Одинока, Т. Ківшар, Л. Каліберда, А. Чачко, Г. Семендяєва, Є. Завадська та ін. Науковиця пройшла всі щаблі професійного зростання: лаборантка, викладачка, доцентка (1990 р.), професорка (2008 р.), завідувачка кафедри (2008–2013; 2018–2022), деканка факультету культурології (2008–2013 рр.). У 1981 р. закінчила КДІК, з 1984 по 1988 рр. навчалась в аспірантурі, у 1989 р. захистила кандидатську дисертацію на тему «Розвиток профспілкових бібліотек Української РСР (1917–1987 рр.)», з 2001 по 2004 рр. — навчалась в докторантурі, у 2007 р. захистила в спеціалізованій вченій раді НБУВ дисертацію на тему «Вивчення читача в українському бібліотекознавстві (друга половина XIX — початок XX ст.)». Вона є автором понад 200 публікацій, серед яких є чотири монографії, наукові статті, тези доповідей, навчально-методичні матеріали. До кола наукових інтересів належать проблеми розвитку спеціального бібліотекознавства, зокрема бібліотечного читачезнавства та бібліосоціології, вивчення та задоволення інформаційних потреб користувачів, інноваційні форми бібліотечно-інформаційного обслуговування, бібліотечно-інформаційна освіта та підготовка кадрів у галузі культури [27; 28, с. 109–111].

Під керівництвом Т. Новальської захищено 9 кандидатських дисертацій, проблематика яких охоплює як історичні аспекти розвитку бібліотекознавства, так і теми, пов'язані з обслуговуванням різних категорій користувачів та іншими аспектами бібліотечної діяльності. Щодо історичних розвідок, то заслуговують на увагу праці І. Тимошенко, яка дослідила та визначила основні етапи у вивченні читачів публічних бібліотек

України в перші 30-х рр. XX ст.; Л. Прокопенко — діяльність ОУНБ із забезпечення інформаційних потреб користувачів наприкінці XX — на початку XXI; І. Черняк розкрила постать О. Сокальського як ученого, педагога, організатора бібліотечної освіти, фундатора наукової школи, визначила основні етапи його професійного та життєвого шляху. Водночас з історичною проблематикою учні лідерки НШ працювали над темами, пов'язаними з особливостями обслуговування користувачів у різних типах бібліотек: А. Литвин аналізує особливості обслуговування читачів з вадами зору, І. Романченко — виховання екологічної культури читачів-дітей, Т. Проценко — систему бібліотечно-інформаційного супроводу сімейних лікарів в Україні, Ж. Вертій — розвиток інноваційних форм у бібліотечно-му обслуговуванні дітей. Зберіганню книжкових пам'яток як культурних цінностей у бібліотеках України присвячено праці Ю. Горбаня, Г. Пристай розкрила діяльність ОУНБ як складової культурно-мистецького середовища регіону [9].

Нині учні Т. Новальської плідно працюють викладачами, обіймають керівні посади в профільних наукових та освітніх установах бібліотечно-інформаційної галузі України.

Організація бібліотечно-бібліографічного обслуговування дітей та підлітків, їх пізнавальна діяльність, читацькі інтереси та активізація читання в бібліотеках для дітей — ще один зі складників бібліотекознавчих досліджень, який студіювала Т. Долбенко та її послідовники.

Тетяна Олексіївна Долбенко — докторка культурології, професорка, членкиня-кореспондентка Міжнародної академії інформатизації, заслужена працівниця культури України. Беззаперечно, на формування її професійного світогляду мали вплив О. Сокальський та провідні викладачі того періоду: С. Петров, Н. Королевич, В. Пілецький, О. Позіна, Є. Завадська та ін., адже Тетяна Олексіївна належить до когорти першого випуску КДІК, який по праву ми вважаємо одним із найсильніших, адже серед перших випускників найбільша кількість докторів наук, професорів, кандидатів наук, доцентів, керівників профільних кафедр у ЗВО, керівників бібліотек та культурно-мистецьких закладів. Після закінчення в 1972 р. КДІК, вона працювала в Державній республіканській бібліотеці для дітей (нині — Національна бібліотека України для дітей) на посадах старшого бібліотекаря, головного бібліотекаря, завідувача відділу науково-дослідної роботи, заступниці директора Централізованої бібліотечної системи для дітей, у яку входили 52 бібліотеки м. Києва, завідувачки відділу мистецтв Державної республіканської бібліотеки для юнацтва. На всіх посадах проявила себе як успішний менеджер, який свої зусилля спрямовував на розвиток дитячих і юнацьких бібліотек в Україні. З 1986 р. дотепер працює в КНУКіМ, де і відбулося її професійне зростання як науковиці, педагогині, організаторки.

Суттєвий вплив на її наукове зростання мав Ю. Лазебник — доктор філологічних наук, професор, заслужений журналіст України, завідувач кафедри дитячої літератури і бібліотечної роботи з дітьми, на якій розпочала працювати Тетяна Олексіївна. З 1992 по 2000 рр. вона очолює цю кафедру, яка в ті роки мала назву бібліотечно-інформаційного обслуговування дітей, водночас з 1996 по 1998 рр. обіймає посаду декана факультету бібліотечно-інформаційних систем, очолює факультет довузівської підготовки та післядипломної освіти.

У 1990 р. Т. Долбенко захистила в Ленінградському державному інституті культури кандидатську дисертацію, тема якої розкривала проблемні ситуації як метод активізації читання природничо-наукової літератури в бібліотеках для дітей, зі спеціальності — «Бібліотекознавство та бібліографія», у 2010 р. у КНУКіМ — докторську на тему «Теоретико-методологічні засади прикладних досліджень активізації пізнавальної діяльності дітей», здобувши науковий ступінь доктора культурології за спеціальністю 26.00.01 — «Теорія та історія культури». Науковим керівником дисертації була А. Чачко.

Т. Долбенко — авторка понад 100 наукових праць, серед яких є монографії, статті, навчальні підручники, посібники, програми курсів тощо. Викладала студентам КНУКіМу освітні компоненти «Бібліотечне фондознавство», «Консервація та зберігання документів», «Державна інформаційна політика», «Бібліотечно-інформаційне обслуговування дітей», «Естетичне виховання читачів», «Екологічне виховання читачів», «Методична робота в дитячих бібліотеках», «Психологія читання дітей», «Державна інформаційна політика», «Національні бібліотеки світу», «Бібліотечне право» [34].

Тетяну Олексіївну по праву можна вважати засновником власної наукової школи, до кола досліджень якої належать проблеми дитячого та підліткового читання, активізації пізнавальної діяльності дітей. Під її керівництвом кандидатські дисертації захистили В. Медведєва, яка визначила особливості формування інтересу читачів-підлітків до української художньої літератури в бібліотеках для дітей; Н. Бачинська, яка досліджувала формування особистості підлітків в клубах за інтересами; Н. Дяченко, що розкрила систему рекомендаційних бібліографічних посібників для дітей в Україні. Професорка й понині здійснює керівництво науковими дослідженнями аспірантів та магістрів Київського університету культури (КУК), де вона очолює кафедру культурології [9].

Учні та послідовники Т. Долбенко активно працюють на ниві наукової діяльності, серед них слід означити Валентину Миколаївну Медведєву, яка представляє друге покоління КБНОШ та формує власну наукову школу бібліотечно-культурологічного спрямування. Кандидатка педагогічних наук,

професорка В. Медведева здобула вищу освіту в 1968 р. в ХДІК. Її трудова діяльність була доволі різносторонньою, охоплювала адміністративну, організаційну, науково-педагогічну, науково-дослідну та громадську роботу. З 1968 по 1993 працювала в Державній бібліотеці України для дітей (нині — Національна бібліотека України для дітей); з 1993 по 1996 рр. у Міністерстві культури України на посадах помічника міністра, секретаря колегії, головного спеціаліста. З 1996 р. працює в КНУКіМ, де обіймала посади помічниці ректора, завідувачки кафедри, проректорки з організаційних питань [13, с. 260–263; 28, с. 116].

У 1997 р. в КНУКіМ захистила кандидатську дисертацію на тему «Формування інтересу читачів-підлітків до української художньої літератури». В. Медведева — авторка понад 260 публікацій, серед яких є посібники, статті, хрестоматії, методичні матеріали, навчальні програми та ін. До кола її наукових інтересів належать проблеми розвитку книгознавства як науки, сучасні тенденції українського книговидання та книгопоширення, соціологія й педагогіка читання, міжнародні культурні зв'язки тощо. Під керівництвом науковиці було захищено 11 кандидатських дисертацій, тематика яких охоплювала різні аспекти книгознавства, бібліотекознавства та культурології, а саме: Л. Зеленська дослідила особливості музично-видавничої діяльності на Наддніпрянській Україні другої половини XIX — поч. XX ст., М. Макарова визначила специфіку друкованої книги XVI–XVIII ст. як фактора спадкоємності духовної культури України, С. Ковальчук зосередила увагу на національній книзі в культурі України з кінця XX — на початку XXI ст. Соціально-педагогічні засади формування інтересу підлітків до зарубіжної літератури в умовах дозвілля студіювала Г. Оленіна, О. Шендрик розкрила міжнародне співробітництво публічних бібліотек у 90-ті рр. XX ст. — поч. XXI ст.; Є. Кияниця дослідила розвиток зв'язків бібліотек з громадськістю в соціокультурному просторі регіону. Нині В. Медведева продовжує здійснювати наукове керівництво аспірантами КНУКіМ [9].

Таким чином, широка тематика книгознавчого, бібліотекознавчого напрямів досліджень відображається в працях трьох поколінь представників КБНОШ, що відповідає ключовим ознакам наукової школи: багаторічна наукова продуктивність, широта проблемно-тематичної та хронологічної тематики досліджень, збереження й спадковість традицій, активна педагогічна діяльність тощо.

Як зазначалось вище, бібліографознавчий напрям досліджень КБНОШ студіювали та розвивали такі знані науковці, лідери НШ, як В. Бабич, В. Загуменна, М. Геращенко.

Життю та багатогранній діяльності Василя Степановича Бабича — відомого вченого в галузі бібліотекознавства, бібліографознавства, заслуженого

працівника культури України, кандидата історичних наук, професора — присвячено монографію Т. Добко та Т. Новальської, один із підрозділів якої розкриває здобутки наукової школи її лідера [10, с. 168–193].

У 1951–1956 рр. В. Бабиш навчався в Київському державному університеті імені Т. Г. Шевченка (нині — Київський національний університет імені Тараса Шевченка) на філологічному факультеті. У 1967 р. закінчив ХДІК. З 1956 по 1958 рр. працював учителем середньої школи в Черкаській області. З 1958 р. працював у Державній республіканській бібліотеці УРСР імені КіПРС (нині — Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого) на посадах: бібліографа, завідувача сектору, завідувача відділу, заступника директора з бібліотечної роботи. З 1970 по 1983 рр. — на посаді директора цієї бібліотеки. У 1979 р. в Інституті історії України захистив кандидатську дисертацію та здобув ступінь кандидата історичних наук. З 1983 по 2000 р. його діяльність пов'язана з КДІК (нині — КНУКіМ), де він очолював кафедру галузевого бібліографознавства, а згодом кафедру бібліографознавства та інформаційних ресурсів; одночасно з 1985 по 1996 рр. був деканом факультету бібліотечно-інформаційних систем. З 1997 по 2000 рр. працює професором КНУКіМ. У 1985 р. отримав звання доцента, а в 1991 р. — професора. Працюючи в КНУКіМ, створив свою наукову школу — «Інформаційно-бібліографічні ресурси суспільних наук в Україні» [10].

Варто наголосити, що під керівництвом Василя Степановича в період з 1994 по 1996 рр. було захищено 6 кандидатських дисертацій, тематика яких охоплювала різні напрями бібліографознавства та бібліографічної діяльності. Зокрема, Я. Сошинська дослідила особливості розвитку документального потоку з історії українського селянства та аграрних відносин і його відображення в бібліографічній інформації в період другої половини ХІХ — початку ХХ ст.; О. Качук — інформаційно-бібліографічну діяльність бібліотек літературно-меморіальних музеїв України у 80–90-ті рр. ХХ ст.; Ю. Лазоренко вивчала бібліографію 1941–1945 рр. як джерелознавчу базу дослідження історії України періоду Другої світової війни, О. Федотова — становлення та розвиток української науково-допоміжної літературної бібліографії у 20–30-х рр. ХХ ст., О. Чорна розкрила інформаційно-бібліографічне забезпечення вчителів загальноосвітніх шкіл [9]. Отже, учні В. Бабиша продовжили розвивати бібліографознавчий напрям досліджень КБНОШ, а аспірант з Афганістану — Хайсам Махмуд, збагатив проблематику зарубіжного бібліотекознавства дисертаційним дослідженням, присвяченим історії, сучасному стану та перспективам розвитку арабських національних бібліотек.

Однією з продуктивних представниць київської бібліотечної науково-освітньої школи є кандидатка педагогічних наук, професорка Віра Вікторівна Загуменна. Після закінчення у 1975 р. Харківського державного інституту

культури, Віра Вікторівна розпочала свою професійну діяльність завідувачкою читального залу Артемівської районної бібліотеки (Донецька обл., нині м. Бахмут), через рік — старшим бібліографом відділу інформації НДІ «Квант» у м. Києві. З 1977 р. її професійна та наукова діяльність пов'язана з КДІК (КНУКіМ). Спочатку працювала в науковій бібліотеці на посадах бібліографа, а згодом завідувачкою довідково-бібліографічного відділу. З 1983 по 1986 рр. навчалась в аспірантурі, з 1986 р. — викладачка кафедри загального бібліографознавства, з 1992 р. — доцентка, з 1996 по 2006 рр. — завідувачка кафедри бібліографознавства, професорка (1997 р.). З лютого 1998 по 2000 р. — очільниця факультету бібліотечно-інформаційних систем. З 2006 р. професійна діяльність науковиці пов'язана з Національною академією керівних кадрів культури і мистецтв, де вона була на посаді професорки, а з 2015 по 2018 рр. очолювала кафедру бібліотеко-знавства та інформаційних комунікацій. З 2018 р. обіймала посаду професорки кафедри культурології та міжкультурних комунікацій, а з 2022 р. — кафедри артменеджменту та івент-технологій [2; 11].

Кандидатську дисертацію на тему «Система бібліографічного забезпечення комплектування як фактор поліпшення якості бібліотечних фондів» (науковий керівник П. Коломієць) Віра Вікторівна захистила в 1992 р. в спеціалізованій вченій раді МДІК. Свої подальші наукові дослідження Віра Вікторівна пов'язала з проблемами розвитку національної бібліографії, бібліотечно-інформаційною освітою, була укладачем бібліографічних показників, першою в Україні на теоретичному рівні почала досліджувати проблеми адвокації в бібліотечній галузі. Вона є авторкою близько 200 наукових публікацій із питань бібліотекознавства, бібліографії, бібліотечно-інформаційної освіти, зокрема, навчального посібника «Зарубіжна бібліографія» (1997); Стандарту вищої освіти, освітньо-кваліфікаційної характеристики «Бакалавр», спеціальності «Книгознавство. Бібліотекознавство. Бібліографія» (у співавторстві, 2005). Її науковому перу належать «Інформаційна та виставкова діяльність: Словник базових термінів» (у співавторстві, 2011); «Адвокація: представлення інтересів бібліотек: посібник для тренерів за програмою підвищення кваліфікації» (2012); «Адвокація: представлення інтересів бібліотек: посібник для бібліотекарів за програмою підвищення кваліфікації» (2013).

Значну роботу проводила В. Загуменна з підготовки та атестації наукових кадрів: член спеціалізованої вченої ради К 26.807.01 КНУКіМ із захисту кандидатських дисертацій (1997–2006); вчений секретар і член спеціалізованої вченої ради Д 26.807.02 у КНУКіМ із захисту докторських дисертацій (2003–2006), надавала рецензії на кандидатські дисертації, виступала опонентом на захистах кандидатських дисертацій [11].

Як лідер наукової школи, послідовниця фондознавчого, бібліографознавчого та бібліотекознавчого напрямів КБНОШ, професор В. Загуменна підготувала 9 кандидатів наук із наукової спеціальності «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» та двох докторів філософії зі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Змістовний аналіз наукових праць В. Загуменної та захищених під її керівництвом дисертацій дозволяє стверджувати, що найактивніше розроблялися теми, пов'язані з бібліографознавством. Так, її аспірант В. Лутовінова розробила теоретико-методичні засади української рекомендаційної бібліографії; Н. Сенченко досліджувала історію становлення державної бібліографії в Україні в період з 1919 по 1969 рр.; А. Блажкевич — краєзнавчу бібліографію Галичини у XIX — 30-х рр. XX ст.; О. Васюк — вивчала інформаційно-бібліографічне забезпечення юристів в умовах формування правової держави. Серед досліджень, які вдосконалювали бібліотекознавчий напрям, були дисертації О. Пашкова — історико-бібліотекознавчий аспект автоматизації бібліотек; Т. Ярошенко — електронний журнал у системі інформаційних ресурсів бібліотек; С. Барабаш — зв'язки з громадськістю в системі соціально-комунікаційної діяльності бібліотек вищого навчального закладу; В. Сошинської — професійна комунікація як фактор розвитку книжкової галузі; М. Апшай — регіональна специфіка бібліотекознавчих досліджень [9].

У 2020-ті рр. під керівництвом Віри Вікторівни було захищено дві дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії: О. Мазуром було проаналізовано музичні архівні фонди радіокомпаній в умовах цифровізації, Т. Побережною досліджено трансформації діяльності публічних бібліотек Поділля в умовах гібридних загроз.

Варто підкреслити, що з переходом В. Загуменної в НАКККиМ у 2006 р., там активізувалась діяльність бібліотечної НОШ, біля джерел якої стояла знана науковиця, громадська діячка, кандидатка педагогічних наук, професорка Валентина Кирилівна Скарнарь, діяльність якої багато років була пов'язана із цим ЗВО.

Закінчивши в 1970 р. Київський державний педагогічний інститут ім. О. М. Горького, Валентина Кирилівна працювала старшим науковим співробітником Українського науково-дослідного інституту науково-технічної інформації. У ті ж роки з'являються її перші наукові публікації, присвячені проблемам організації системи інформаційного забезпечення фахівців галузі освіти. З 1974 по 1980 рр. вона навчалася в аспірантурі КДІК. У 1978 р. захистила кандидатську дисертацію на тему «Інформаційне забезпечення підвищення кваліфікації педагогічних кадрів середньої загальноосвітньої школи». З 1980 р. працює в Інституті підвищення кваліфікації працівників культури (нині — Національна академія керівних кадрів

культури і мистецтв) на посадах старшої викладачки, доцентки, завідувачки кафедри. У 1991 р. здобуває вчене звання професора. Викладала освітні компоненти: «Основи бібліотекознавства», «Інформатика», «Інформаційний менеджмент».

З 1999 р. очолювала Центр безперервної бібліотечно-інформаційної освіти. У науковому доробку В. Скарнє — понад 110 наукових публікацій [8]. Учену можна вважати фундатором бібліотечної НОШ у НАКККІМ, під її керівництвом було захищено три кандидатські дисертації; так М. Чепіль проаналізувала клубну аматорську діяльність як фактор формування у підлітків потреби в читанні (1993 р.), В. Ступак розкрила діяльність київських бібліотек із забезпечення культурних потреб населення в 1921–1929 рр. (1995), функціонуванню та організації системи підвищення кваліфікації бібліотечних кадрів України присвятила кандидатське дослідження І. Шевченко [9]. Згодом наукову естафету Валентини Кирилівни щодо підготовки науково-педагогічних кадрів у галузі бібліотекознавства підхопила Віра Загуменна. Нині завдяки дослідженням НОШ НАКККІМ зі спеціальності «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа» київська БНОШ розширює свою діяльність та напрями досліджень.

Ще однією відомою в Україні та за кордоном постаттю БНОШ КНУКІМ, що представляє бібліографознавчий напрям досліджень, є Михайло Васильович Геращенко. Він був серед найталановитіших студентів першого випуску КДІК та отримав направлення на роботу викладачем у новостворену Миколаївську філію КДІК, де працював з 1972 по 1974 рр. З 1974 по 1976 рр. навчався в аспірантурі КДІК. З 1976 р. працює інспектором, а з 1979 по 1982 рр. — старшим інспектором відділу навчальних закладів Міністерства культури УРСР. З 1982 р. його педагогічна та наукова діяльність пов'язана з КНУКІМ, 1982–1987 рр. працює на посадах старшого викладача, 1987–1997 рр. — доцента, 1997–2000 рр. — професора кафедри загального бібліографознавства, з 2000 р. — кафедри бібліотекознавства та інформаційних ресурсів, з 2003 по 2006 — кафедри інформаційних ресурсів і сервісу. З 2006 р. працював на посаді професора на кафедрі українознавства, а з 2011 р. — кафедрі історії та культурології Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету [13, с. 321–322; 28, с. 129–130].

У 1980 р. в ЛДІК захистив кандидатську дисертацію, тема якої розкривала міжнародні бібліографічні зв'язки другої половини XIX ст. (науковий керівник — професор Н. Королевич). Михайло Васильович — автор понад 100 наукових праць, зокрема двох монографій, двох навчальних посібників, наукових статей, навчально-методичних матеріалів. Його праці присвячені діяльності відомих українських бібліографів та культурних діячів кінця XIX — середини XX ст., а саме С. Пономарьова, В. Межова,

М. Ясинського, М. Грушевського, І. Кріп'якевича. Він є автором унікальної праці «Українські вчені та бібліографія», у якій розкрито бібліографічні аспекти наукової спадщини відомих українських учених та охарактеризовано їхню діяльність зі створення бібліографічних ресурсів: Михайла Грушевського, Івана Огієнка, Михайла Возняка, Агатангела Кримського, Олександра Потебні, Івана Білодіда [13, с. 321–322].

Своїх учнів Михайло Васильович спрямовував на дослідження тем, пов'язаних із різними аспектами бібліографічної діяльності видатних особистостей, установ та просвітницьких осередків. Так, Софія Арутюнова в 1998 р. захистила кандидатську дисертацію, у якій дослідила життєвий та творчий шлях видатного українського бібліографа, бібліотекознавця й книгознавця Михайла Ілліча Ясинського, що охоплює період 1920–30-х рр. та післявоєнний період. Ірина Цибенко в кандидатській дисертації та наукових статтях розкрила бібліографічні аспекти наукової спадщини Михайла Грушевського, бібліографічне оснащення його праць та критико-бібліографічну діяльність на сторінках багатьох наукових видань, довела вплив вченого на розвиток української бібліографії кінця XIX — першої третини XX ст.

Олена Дроздова (О. Шевченко) свої наукові праці присвятила вивченню видавничої та інформаційно-бібліографічної діяльності просвітницьких осередків Полтавщини в період з другої половини XIX — до початку XX ст. Особливість цієї наукової роботи полягала у виявленні та введенні в науковий обіг значного масиву краєзнавчих видань, які і на сьогодні є цінним джерелом як в історії Полтавщини, так і України загалом [9]. Нині Олена Василівна Шевченко — провідна професорка кафедри інформаційної діяльності та медіакомунікацій Національного університету «Одеська політехніка», докторка наук із соціальних комунікацій, Голова підкомісії В13 сектора вищої освіти Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України. О. Шевченко, продовжуючи кращі традиції КБНОШ, формує одеську наукову школу бібліотечної, інформаційної та архівної справи.

Варто зауважити, що серед талановитих, визнаних науковців і практиків України та світу є вчені, які розпочинали своє наукове зростання та робили перші кроки в науці під керівництвом фундаторів КБНОШ, проте подальші наукові дослідження присвятили іншим спорідненим галузям знань або ж продовжили свою професійну діяльність за межами КНУКіМ. Атмосфера, яка панувала в КДІК у ті роки, формувала високі вимоги до здобувачів освіти, розвивала їх як інтелектуалів та сприяла науковому розвитку, закладала надійне підґрунтя для їх подальшого зростання як професіоналів.

Серед таких науковців варто розкрити діяльність Валентини Степанівни Пашкової, Тетяни Григорівни Горбаченко, Сергія Георгійовича Кулешова, Михайла Семеновича Слободяника.

Яскравою представницею НШ О. Довгополої є Валентина Степанівна Пашкова, яка походить із родини відомого українського книгознавця, бібліографа С. Петрова — першого декана бібліотечного факультету КДІК. Після закінчення середньої школи в 1972 р. вступила до КДІК, який закінчила з відзнакою в 1976 р. Професійне зростання розпочала в ЦНБ АН України (нині — НБУВ імені В. І. Вернадського). Навчалась в аспірантурі КДІК/КНУКіМ. Понад 20 років працювала в цьому університеті на посадах викладачки, ст. викладачки, доцентки, професорки. У 1987 р. захистила кандидатську дисертацію в МГІК з проблем розвитку поточної сільськогосподарської бібліографії, а у 2010 р. — докторську дисертацію з історії національних бібліотечних асоціацій світу в спеціалізованій вченій раді НБУВ.

В. Пашкова — авторка понад 250 праць із питань бібліотекознавства, бібліографії, бібліотечно-інформаційної освіти, зокрема книг: «Інтелектуальна свобода та доступ до інформації в бібліотеках» (1996, 1998), «Національні бібліотечні асоціації: виникнення та еволюція діяльності» (1997), «Національні бібліотечні асоціації, 1876–2008» (2009), «Публічні бібліотеки як місце доступу громадян до інформаційних технологій та Інтернету: матеріали дослідження» (у співавторстві, 2008) тощо, авторка багатьох наукових статей, що друкувалися в Україні, країнах світу, зокрема в журналах Німеччини, Австрії, Великої Британії, США. Науковиця першою в Україні теоретично обґрунтувала значення концепції інтелектуальної свободи як основи розвитку бібліотечної професії та бібліотечної діяльності.

Як членкиня спеціалізованої вченої ради із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора (кандидата) наук у НБУВ брала активну участь у атестації наукових кадрів вищої кваліфікації, готувала експертні висновки, виступала опонентом на захистах дисертацій.

У колі її наукових інтересів: теоретико-методологічні проблеми галузевої бібліографії, підготовка бібліотечних кадрів, професійні бібліотечні об'єднання в розвитку бібліотечної справи та бібліотечної професії, інтелектуальна свобода як основа розвитку бібліотечної професії та бібліотечної діяльності тощо.

В. Пашкова — одна із засновниць Української бібліотечної асоціації (УБА), очільницею якої вона була в 1995–2001 та 2006–2009 рр., віцепрезиденткою — 2001–2006, 2009–2017 рр. Нині очолює Експертну раду УБА.

З 1997 р. працює у відділі преси, освіти та культури, а нині — директор Центру інформаційних ресурсів Посольства США в Україні [13, с. 125–127].

Варто звернути увагу на наукове зростання Т. Горбаченко, доктора філософських наук, професора. Випускниця КДІК, роки навчання (1969–1973) якого припали на період керування ЗВО О. Сокальським. Перші кроки в науці майбутня науковиця робила в НШ П. Коломійця — знаного вченого, фондознавця, одного з фундаторів КБНОШ. Кандидатську дисертацію на тему «Проблемна орієнтація формування спеціалізованих бібліотечних фондів (на матеріалах медичних бібліотек України)» Т. Горбаченко захистила в 1986 р. у МГІК. Після успішного захисту дисертації вона багато років викладала в КНУКіМ навчальну дисципліну «Бібліотечне фондознавство». Трудова діяльність в КДІК/КНУКіМ припадає на 1981–1992 та 1995–2002 рр., у 1996 р. здобула звання професора кафедри бібліотекознавства. З 1992 по 1995 рр. очолювала бібліотеку Національного університету «Києво-Могилянська академія». У 2001 р. захистила докторську дисертацію на тему «Вплив християнства на становлення писемної культури Русі — України: філософсько-релігієзнавчий аспект». З 2002 р. — професорка кафедри релігієзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Авторка понад 170 наукових на науково-методичних праць, серед яких є 8 монографій та розділів у монографіях, 15 підручників і навчальних посібників. Тетяна Григорівна виконувала наукові дослідження в Північно-Західному Університеті США (1993 р.), проходила стажування в Кембриджському університеті та Британській бібліотеці (Велика Британія), Центральному європейському університеті (Чехія), є Фулбрайтівською стипендіаткою (Іллінойський університет США, 1998–1999). Вона є засновницею наукової школи «Релігія і писемна культура», під її керівництвом захищено 5 докторських і 15 кандидатських дисертацій [13, с. 32–35; 19]. Заснована нею НШ має свої подальші розвиток та зростання.

На формування та розвиток документознавчої науки значний вплив мали наукові ідеї та праці її фундаторів: Наталії Миколаївни Кушнарєнко, Галини Миколаївни Швецової-Водки, Сергія Георгійовича Кулешова, Михайла Семеновича Слободяника, останні з них є учнями та послідовниками фундаторів КБНОШ.

З-поміж талановитих особистостей, що в 1972 р. були серед перших випускників КДІКу, учнів Л. Амлінського — кандидата технічних наук, професора, засновника кафедри НТІ, почесне місце належить видатному науковцеві — доктору історичних наук, професору Сергію Георгійовичу Кулешову, фахівцеві, який один із перших в Україні захистив докторську дисертацію з проблем документознавства, вченому-новатору із широким діапазоном наукових знань, праці якого високо цінують архівознавці, книгознавці, бібліотекознавці.

У січні 1984 р. він захистив кандидатську дисертацію на тему «Навчальні внутрішньовузівські видання як джерела інформації й робота з ними вузівських бібліотек» в ЛДІК та здобув науковий ступінь кандидата філологічних

наук за спеціальністю «Книгознавство». З 1987 р. — старший викладач кафедри НТІ. Значну частину професійної кар'єри (точніше — 24 роки) він присвятив роботі в КДІК, викладав освітні компоненти «Технічні засоби бібліотечної роботи», «Книгознавство і історія природознавчої літератури», «Історія природничо-наукової книги», «Документальні джерела наукової інформації».

З вересня 1996 р. С. Г. Кулешов почав працювати завідувачем відділу документознавства Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства. У 1995 р. видав монографію, у 1997 р. у НБУВ блискуче захистив докторську дисертацію на тему «Типологія наукових документів: історія та сучасний стан». Наукові дослідження С. Кулешова як вченого та педагога присвячені двом основним напрямам: бібліотечно-бібліографічному та архівно-документознавчому. Його творчий доробок представлено понад 200 працями, основна проблематика яких пов'язана з документознавством, книгознавством, бібліотекознавством, архівознавством, бібліографознавством, нумізматиною, методикою викладання у вищій школі, практичною діяльністю архівних установ, стандартизацією технологій документаційного забезпечення управління.

Як засновник та керівник наукової школи, діяльність якої розгорнулась у наступні періоди, він бере активну участь у підготовці висококваліфікованих кадрів з документознавства. Під його керівництвом захистили кандидатські дисертації відомі документознавці, архівознавці: Н. Христова (1999 р.), І. Антоненко (2005 р.), О. Загорецька (2005 р.), Ю. Палеха (2005 р.), С. Сельченкова (2005 р.), Н. Леміш (2009 р.), Ю. Ковтанюк (2012), В. Горева (2012) а також книгознавці В. Соколов (1998 р.) та Л. Ткачова (нині доктор політичних наук, професор) [28, с. 122–124; 13, с. 93–95].

Серед когорт науковців почесне місце належить відомому бібліографознавцю, бібліотекознавцю, документознавцю, доктору історичних наук, професору, член-кореспонденту Міжнародної академії інформатизації Михайлу Семеновичу Слободяннику. Любов до бібліотечної справи йому прищепили викладачі КДІК, де він навчався без відриву від виробництва в 1968–1973 рр. Серед його викладачів були фундатори БНШ: О. Сокальський, Л. Одинока, С. Петров, П. Коломієць, Н. Королевич, О. Довгопола, Л. Амлінський та ін. У своїх спогадах Михайло Семенович розповідав, що, будучи студентом, вирішив свою діяльність пов'язати з бібліотечною справою та всіляко сприяти її розвитку. У роки навчання та після здобуття вищої освіти працював у відділі науково-технічної інформації Української філії Державного всесоюзного інституту ремонту та експлуатації машинотракторного парку (ДержНДТІ). З 1979 по 1981 р. навчався в аспірантурі МДІК на кафедрі галузевого бібліографознавства.

Під час навчання в аспірантурі неодноразово приїздив в альма-матер та консультувався з провідною фахівчиною галузевого бібліографознавства Оленою Довгополою. Через рік після закінчення аспірантури захистив кандидатську дисертацію, тема якої була присвячена напрямам удосконалення системи інформаційно-бібліографічного обслуговування фахівців НДІ, дослідження було виконане на матеріалах НДІ з механізації сільського господарства (науковий керівник — доктор технічних наук К. Тараканов).

З 1986 по 1998 рр. М. Слободяник працював у Центральній науковій бібліотеці НАН України (з 1993 р. — Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, НБУВ), на посадах завідувача відділу бібліотекознавства, директора Інституту бібліотекознавства, заступника директора з наукової частини [28, с. 121; 13, с. 140–142].

У 1995 р. одним із перших в Україні бібліотекознавців захистив докторську дисертацію на тему «Наукова бібліотека: еволюція структури і функцій в період освоєння інформаційних технологій» (науковий консультант О. С. Оніщенко — доктор філософських наук, професор). Творчий доробок М. Слободяника складає понад 220 публікацій, які посідають гідне місце в бібліотекознавчій та документознавчій науці.

Працюючи в НБУВ, фахівець почав формувати бібліотечну наукову школу. Під його керівництвом зі спеціальності 07.00.08 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» було захищено 8 кандидатських дисертацій, тематика яких відображала основні напрями спеціальності. Зокрема, дисертація О. Кириленка була присвячена еволюції наукових уявлень про бібліотечні технології у 80–90-ті рр. XX ст. (1996 рік захисту), В. Ярошук — системі обслуговування читачів обласних універсальних наукових бібліотек України (1997), О. Виноградової — науково-методичній діяльності публічних бібліотек України у 70–90-ті рр. XX ст. (1998). Ці наукові праці значно доповнили тематику бібліотекознавчих досліджень та розширили уявлення про спеціальне бібліотекознавство як складник бібліотекознавчої науки. Бібліографознавчий напрям представлений наступними дисертаціями учнів вченого: регіональну систему бібліотечно-бібліографічного забезпечення вчителів історії розкрила Л. Черепуха (1996 р.), Л. Пинда дослідила українські сільськогосподарські журнали Східної Галичини як джерело бібліографічної інформації у 20–30-ті рр. XX ст. (1999), аналіз діяльності бібліографічної секції Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та закладів як осередку дослідження національної бібліографії (1965–2002 рр.) здійснила Л. Прокопенко. Наукові праці Т. Коваль та С. Зворського доповнили історико-книгознавчий напрям досліджень, тематика яких розкривала журнали України 1917–1928 рр. у фонді НБУВ як історико-книгознавче джерело та видавничу, бібліотечну

діяльність Київського товариства «Просвіта» в 1906–1920 рр. Таким чином, дослідження учнів М. Слободяника сприяли збагаченню спрямованості тематичних напрямів розвитку КБНОШ.

З 2002 по 2015 рр. діяльність М. Слободяника пов'язана з Національною академією керівних кадрів культури і мистецтв (НАКККиМ), де він з 2004 р. очолив кафедру документальних комунікацій. Документознавство стає пріоритетним напрямом його наукової діяльності. Значну увагу науковець приділяє дослідженню теоретичних проблем документознавства, уперше обґрунтував новий напрям цієї науки — галузеве документознавство. Під його науковим керівництвом захищено 9 кандидатських дисертацій зі спеціальності 27.00.02 «Документознавство, архівознавство». Серед його учнів — І. Петрова, В. Рудюк, О. Кравцова, О. Збанацька, Л. Климчук, М. Вилегжаніна, Ю. Якімюк (Юхименко), В. Добровольська, А. Матвієнко. Таким чином, М. Слободяник є засновником у НАКККиМ документознавчої науково-освітньої школи, аналіз діяльності та спадкоємність розвитку якої потребують окремого дослідження.

Таким чином, київська бібліотечна науково-освітня школа КНУКиМ на третьому етапі мала подальший плідний розвиток, уособлений трьома поколіннями науковців, котрі досліджували актуальні проблеми історії бібліотечної справи України та історіографії бібліотекознавства як науки, дискусійні аспекти бібліотечного фондознавства, бібліотечної професіології, бібліотечного читачезнавства, вплив читання на пізнавальну діяльність дітей та підлітків, розвиток бібліотекознавчої науки й освіти, книгознавчої та бібліографознавчої тематики. Серед особливостей цього етапу можна відзначити більш активну публікаційну діяльність, вихід у світ ґрунтовних монографій, підручників та навчальних посібників, активізацію захистів докторських і кандидатських дисертацій. Таким чином, завдяки самовідданий праці декількох поколінь науковців було закладено передумови до модернізації наступного етапу розвитку КБНОШ — трансформаційних змін у її діяльності.

Новий четвертий етап — трансформаційних змін та розгортання науково-дослідної діяльності КБНОШ розпочинається у 2015 р. і триває дотепер. Верхню межу ми визначили відповідно до впровадження ступеневої освіти, започаткування підготовки здобувачів третього рівня вищої освіти — «Доктор філософії» зі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», згідно із Законом України «Про вищу освіту» (2014) та Постановою Кабінету Міністрів «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти в галузі 02 «Культура і мистецтво»» (2015), інших законодавчих і програмних документів українського уряду.

Київська бібліотечна наукова-освітня школа зміцнює традиції, набуті за попередні роки, підготовку наукових кадрів намагається здійснювати відповідно до рівня кращих світових стандартів. Науково-дослідна діяльність у цей період проводиться згідно з комплексними науково-дослідницькими темами: «Актуальні проблеми інформаційно-комунікаційної науки й освіти» (державний реєстраційний номер 0118U100212) (2018–2023 рр.) та «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа як предмет комплексного дослідження: теорія, історія, практика» (державний реєстраційний номер 0124U001231) (2024 — до 2029) та пов'язана з планом наукової і навчально-методичної роботи кафедри інформаційних технологій (2015–2024 рр.). З вересня 2024 р. кафедра має назву інформаційної діяльності та зв'язків із громадськістю, викладачі якої, здебільшого, відносяться до КБНОШ.

Особливістю цього періоду є зростання публікаційної активності представників наукової школи. Так, з 2015 по 2025 рр. було підготовлено та видано 15 монографій, оприлюднено 68 статей у наукових виданнях, що індексуються в міжнародних наукометричних базах Scopus, Web Of Science, 193 статті — у фахових виданнях категорії «Б» та інших українських виданнях, а також 197 тез доповідей міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій [12].

На кафедрі з 2018 р. здійснюється підготовка та видання часопису «Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук», який включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»), (головний редактор — доктор історичних наук, професор Т. Новальська). З червня 2018 по вересень 2025 рр. вийшло 15 випусків журналу, на сторінках якого надруковано 168 статей, 95 із яких належать викладачам та аспірантам кафедри, що становить майже 60 % публікаційної активності представників кафедри.

З 2018 р. кафедра організовує та проводить щорічну Міжнародну науково-практичну конференцію «Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі». Конференція викликає значний інтерес як у науковців, практиків бібліотечної та архівної галузі, так і в здобувачів вищої освіти, серед яких є представники з різних регіонів України та зарубіжних країн, як-то: США, Німеччина, Іспанія, Польща, Швеція, Грузія.

З 2014 р., після незначної перерви, почала діяти кандидатська, а з 2022 р. — докторська спеціалізована вчена рада Д 26.807.04. Профіль ради: 27.00.03 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство»; 27.00.06 «Прикладні соціально-комунікаційні технології» (Наказ МОН України від 06.06.2022 № 530). Голова спецради: докторка історичних наук, професорка Т. Новальська, заступники голови: докторка історичних наук, професорка В. Бездрабко, докторка філологічних наук, професорка

О. Гарачковська, вчена секретарка: кандидатка педагогічних наук, доцентка Н. Бачинська. За вісім років четвертого етапу розвитку КБНОШ зі спеціальності 27.00.03 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» було захищено 8 кандидатських дисертацій, тематика яких відповідала складовим спеціальності та значно розширювала дослідницьке поле, що доводить спадковість традицій КБНОШ. Зокрема, регіональним бібліотекознавчим дослідженням було присвячено кандидатську дисертацію М. Апшай (науковий керівник — В. Загуменна), розвиток зв'язків бібліотек з громадськістю в соціокультурному просторі регіону студіювала Є. Кияниця, О. Шендрик розкрила міжнародне співробітництво публічних бібліотек України (90-ті рр. XX ст. — поч. XXI ст.), науковим керівником цих досліджень була В. Медведєва. Під керівництвом Т. Новальської І. Черняк захистила кандидатську дисертацію про ректора КДІК, засновника КБНОШ О. Сокальського. Це дослідження стало продовженням історичної тематики в бібліотечній справі, тематика якої в попередні періоди здебільшого переважала в дослідженнях представників науково-освітньої школи. Водночас ця робота заклала підвалини досліджень бібліотечної біографістики як нового напрямку бібліотекознавчих досліджень. Історичному аспекту книгознавства було присвячено наукову працю О. Васьківської, яка проаналізувала книговидавничу справу в Україні в 1917–1920 рр., роботу було виконано під керівництвом професора М. Сенченка. Бібліографознавча проблематика залишається в колі досліджень аспірантів кафедри, свідченням чого став захист кандидатської дисертації М. Гвоздецької, у якій вона проаналізувала наукові каталоги кириличних стародруків як складник бібліографії книжкових пам'яток. Це наукове дослідження підтверджує спадковість у дослідженні каталогознавства, бібліографознавства та книгознавства. Свідченням розширення тематики бібліотечної професіології став захист кандидатської дисертації М. Толмач на тему «Цифрова компетентність як інтегральна характеристика професійної діяльності бібліотечних фахівців».

На цьому етапі під керівництвом учнів-послідовиків наукової школи Т. Новальської та Т. Долбенко — Ю. Горбаня та Н. Бачинської — було захищено ряд кандидатських дисертацій, які представляють вже третє покоління дослідників КБНОШ. Так, однією із тем захищених робіт під керівництвом Ю. Горбаня була дисертація А. Плахтій на тему «Публічні бібліотеки в системі інформаційно-комунікаційного забезпечення електронного урядування в Україні», Н. Бачинської — дисертація М. Маранчака «Стратегії репутаційного інтернет-маркетингу публічних бібліотек України». Отже, продовжуючи, зберігаючи та наслідуючи традиції НШ, аспіранти та викладачі адаптують їх до сучасних умов світового інформаційного простору, глобалізаційних процесів, інформаційно-комунікаційних потреб.

У цей же період, а саме з 2022 р., було започатковано захист кандидатських дисертацій у разових спеціалізованих вчених радах. З 2022 по 2025 рр. випускниками аспірантури КНУКіМ було захищено 10 дисертацій та присвоєно звання доктора філософії зі спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», що значно розширює тематику досліджень КБНОШ і виводить її на новий продуктивний рівень у науковій та освітній діяльності, що відповідає європейським та міжнародним стандартам.

Важливою особливістю цього етапу розвитку було поновлення традицій співпраці між представниками КБНОШ та ХБНОШ. Так, професор А. Соляник є членом спеціалізованої вченої ради КНУКіМ, Т. Новальська — ХДАК, представники обох шкіл беруть участь в атестації наукових кадрів, виступаючи опонентами на захистах, а саме: А. Соляник, І. Давидова, О. Кобелев, Н. Коржик — у КНУКіМ, Т. Новальська, О. Каракоз, В. Варенко — у ХДАК. Аспіранти, професорсько-викладацький склад обох ЗВО беруть активну участь у проведенні наукових конференцій, круглих столів, семінарів тощо.

На цьому етапі продовжено традиції, ідеї, науковий стиль попередників, прагнення старшого покоління передати свій досвід молодим викладачам, проводиться широка науково-дослідна робота зі здобувачами освіти, свідченням чого є їх активна участь у наукових конференціях, різних форумах, що організуються представники бібліотечної галузі.

Таким чином, започаткована в 1971 р. київська бібліотечна науково-освітня школа, майже за 55 років свого існування, на кожному з наступних етапів, під керівництвом знаних в Україні та за її межами науковців галузі, лідерів наукових шкіл, сформувала три покоління науковців-послідовників, широку наукову інфраструктуру; удосконалювала свій стиль роботи, що визначається єдністю наукових поглядів, дослідницьких підходів, комунікаційної культури; розширювала тематику досліджень, підвищувала наукову продуктивність, публікаційну активність у форматі монографій, статей у наукометричних та фахових періодичних виданнях; передавала знання й досвід від старших поколінь до молодших. Безсумнівно, КБНОШ є знаною та авторитетною як в Україні, так і за її межами. Практично, кожний науковий напрям, що сформований та розвивається в межах означеної наукової школи, потребує окремого ґрунтовного дослідження.

Список бібліографічних посилань

1. Березюк Н. М. Бібліотечна освіта в Україні (сторінки історії). *Бібліотечний вісник*. 2000. № 1. С. 32–35.
2. Бібліографознавець. Педагог. Особистість : [про В. В. Загуменну] / М. В. Геращенко, Т. В. Новальська, О. П. Крицький, І. В. Тимошенко. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2004. № 3. С. 44–51.

3. Васильченко М. П., Кушнарєнко Н. М., Соляник А. А. Основні етапи розвитку харківської наукової школи бібліотечного фондознавства. *Вісник Харківської державної академії культури* : зб. наук. пр. Харків, 2011. Вип. 34. С. 98–107.
4. Геращенко М. В. Бібліограф Н. Ф. Королевич : біобібліогр. покажч. Київ : НПБ України, 1996. 24 с.
5. Геращенко М. Нінель Королевич. *Бібліотечний вісник*. 1996. № 3. С. 27–28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_1996_3_15 (дата звернення: 14.10.2025).
6. Гнізділова О. Ідентифікація феномену «науково-педагогічна школа». *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. / Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава, 2014. Вип. 60. С. 76–84.
7. Давидова І. О., Мар'їна О. Ю. Кафедра бібліотекознавства та соціальних комунікацій: до ювілею харківських бібліотекознавців. *Вісник Харківської державної академії культури* : зб. наук. пр. Харків, 2011. Вип. 34. С. 83–91.
8. Дидактика успіху : біобібліогр. посіб. наук. праць проф. Скарня В. К. : до 30-річчя наук. діяльності / [уклад. І. О. Шевченко ; наук. ред.: А. П. Корнієнко, В. М. Кононенко]. Київ : ДАККІМ, 2001. 35 с.
9. Дисертації, захищені у Київському національному університеті культури і мистецтв 1993–2018 рр. : анот. бібліогр. покажч. : (до 50-річчя від дня заснування КНУКіМ) / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв, Наук. б-ка ; [уклад.: Л. А. Рибка, С. Г. Винокурова]. Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2018. 192 с.
10. Добко Т., Новальська Т. Василь Степанович Бабич — бібліотечний діяч, вчений, педагог : до 90-річчя від дня народж. : монографія / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2022. 484 с.
11. Загумєнна Віра Вікторівна. *Українські бібліографи: бібліографічні відомості, професійна діяльність, біобібліографія* / М-во культури і туризму України, Держ. закл. «Нац. парлам. б-ка України» ; [авт.-уклад.: Р. С. Жданова, Н. І. Абдуллаєва, В. О. Кононенко ; наук. ред.: В. О. Кононенко, Н. Я. Зайченко]. Київ, 2008. Вип. 1. С. 139–141.
12. Київський національний університет культури і мистецтв. Наука. Звіти за календарний рік. URL: <https://knukim.edu.ua/naukova-robota/zvity-za-kalendarnyj-rik/> (дата звернення: 14.10.2025).
13. Книгознавча школа Київського національного університету культури і мистецтв : антологія / уклад. В. М. Медведєва. Київ : Ліра-К, 2018. 676 с. (Серія «Наукові школи»).
14. Кобижча Н. І., Штефан І. П. Кафедра організації бібліотечних фондів і каталогів у контексті еволюції бібліотечно-інформаційної освіти в КНУКіМ (1976–1994). *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2019. № 1. С. 133–141. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2019_1_27 (дата звернення: 14.10.2025).
15. Ковальчук Г. І. Петров Степан Йосипович. *Українська бібліотечна енциклопедія*. URL: <https://ube.nlu.org.ua/article/%D0%9F%D0%B5%D1%82%D1> (дата звернення: 14.10.2025).
16. Кушнарєнко Н. М. Концептуальні засади підготовки наукових кадрів у галузі книгознавства, бібліотекознавства та бібліографознавства в Україні. *Вісник Харківської державної академії культури* : зб. наук. пр. Харків, 2002. Вип. 9. С. 85–90.
17. Кушнарєнко Н., Соляник А. Репутаційна представниця київської бібліотечної науково-освітньої школи (до ювілею Віри Вікторівни Загумєнної). *Вісник Книжкової палати*. 2024. № 6. С. 49–52.

18. Литвинова Л. Проблеми бібліотечної освіти у дисертаційних дослідженнях учених України. *Наукові праці НБУВ ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2015. Вип. 42. С. 555–566.
19. Лубський В. І. Горбаченко Тетяна Григорівна. *Енциклопедія Сучасної України*. Київ : Ін-т енциклопед. дослідж. НАН України, 2008. Т. 8. URL: <https://esu.com.ua/article-23298> (дата звернення: 14.10.2025).
20. Матвієнко О., Цивін М., Хрущ С. Формування науково-педагогічної школи освітньої спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» у Київському національному університеті культури і мистецтв. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2023. Вип. 12. С. 96–111.
21. Матвієнко О. В., Цивін М. Н. Науково-педагогічні школи в документознавчій освіті: сучасні особливості формування й розвитку. *Вісник Книжкової палати*. 2020. № 1. С. 23–28.
22. Новальська Т. В. Віктор Михайлович Пілецький. *Українська бібліотечна енциклопедія*. URL: <https://ube.nlu.org.ua/article/%D0%9F%> (дата звернення: 14.10.2025).
23. Новальська Т. Знаний книгознавець, бібліотекознавець, педагог та історик — Таїсія Іванівна Ківшар. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2022. Вип. 10. С. 190–208.
24. Новальська Т. Підготовка науково-педагогічних кадрів у Київському національному університеті культури і мистецтв для бібліотечно-інформаційної галузі. *Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі* : зб. матеріалів Четвертої міжнар. наук. конф. (м. Київ, 20–22 трав. 2021 р.). Київ, 2021. С. 21–23.
25. Новальська Т. В. Чачко Ада Семенівна. *Українська бібліотечна енциклопедія*. URL: <https://ube.nlu.org.ua/article/%D0%A7%D0%B0%D1> (дата звернення: 14.10.2025).
26. Новальська Т. В., Бачинська Н. А. Бібліотечно-інформаційна освіта в КНУКіМ в контексті історії та сьогодення. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2019. № 1. С. 124–132.
27. Новальська Т. В., Тимошенко І. В. Кафедра бібліотекознавства Київського національного університету культури і мистецтв в іменах. *Бібліотечна планета*. 2013. № 2. С. 21–24.
28. Новальська Т. В., Черняк І. В. Видатний український бібліотекознавець Олексій Степанович Сокальський : монографія. Київ : Ліра-К, 2019. 192 с.
29. Новальська Ю. В. Коломієць Петро Веремійович. *Українська бібліотечна енциклопедія*. URL: <https://ube.nlu.org.ua/article/%D0%9A%> (дата звернення: 14.10.2025).
30. Пашкова В. С. Петров Степан Йосипович. *Українські бібліографи: бібліографічні відомості, професійна діяльність, біобібліографія* / М-во культури і туризму України, Держ. закл. «Нац. парлам. б-ка України» ; [авт.-уклад.: Р. С. Жданова, Н. І. Абдуллаєва, В. О. Кононенко ; наук. ред.: В. О. Кононенко, Н. Я. Зайченко]. Київ, 2010. Вип. 2. С. 99–100.
31. Професор Довгопола Олена Павлівна. Життєвий і творчий шлях : біобібліогр. показч. [наук. пр. за 1955–1996 рр.] / УААН, ЦНСГБ ; [уклад.: Т. Ф. Дерлеменко, З. І. Варга, Л. Г. Самойлова, Д. Г. Довгополий ; наук. ред. В. А. Вергунов]. Київ : ІАЕ УААН, 2001. 150 с. : портр. (Пам'яті вченого, педагога, бібліографознавця).
32. Сєдих В. В. Внесок викладачів ХДАК у розвиток бібліотечного каталогознавства. *Вісник Харківської державної академії культури* : зб. наук. пр. Харків, 2011. Вип. 34. С. 107–120.
33. Стеблецький А. Л. Розвиток науково-педагогічної спільноти вищого навчального закладу. *Педагогічна освіта: теорія і практика* : зб. наук. пр. Київ, 2017. № 28. С. 73–78.

34. Тетяна Олексіївна Долбенко : біобібліогр. покажч. / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв, Наук. б-ка ; [уклад.: Ю. І. Горбань, І. Л. Маловська, О. О. Скаченко, В. В. Лук'яненко ; редкол.: М. М. Поплавський, М. С. Тимошик, В. М. Медведєва]. 2-е вид., допов. Київ : Ліра-К, 2015. 157 с. : іл. (Серія «Вчені КНУКіМ» ; вип. 1).
35. Тодорова Є. М. Харківська бібліотекознавча школа: внесок у розвиток українського бібліографознавства. *Вісник Харківської державної академії культури* : зб. наук. пр. Харків, 2011. Вип. 34. С. 120–128.
36. Фундатори харківської бібліотечної науково-освітньої школи : (до 90-річчя ХДАК) : колект. монографія / наук. ред. А. А. Соляник. Харків : ХДАК, 2019. 76 с.
37. Хорунжий М. Науково-педагогічна школа як основа інтелектуального потенціалу університетського закладу. *Університетська освіта*. 2012. № 2. С. 20–26.
38. Шейко В. М., Кушнарєнко Н. М., Соляник А. А. Харківська бібліотечна наукова школа : історико-генетичний вимір. *Вісник Харківської державної академії культури* : зб. наук. пр. Харків, 2011. Вип. 34. С. 56–73.
39. Шейко В. М., Кушнарєнко Н. М., Соляник А. А. Харківська бібліотечна науково-освітня школа: еволюція у історико-часовому вимірі. *Фундатори харківської бібліотечної науково-освітньої школи : (до 90-річчя ХДАК)* : колект. монографія / наук. ред. А. А. Соляник. Харків, 2019. С. 4–9.
40. Шемаєва Г. В. Наукова діяльність кафедри бібліотекознавства Харківської державної академії культури: історичний аспект. *Вісник Харківської державної академії культури* : зб. наук. пр. Харків, 2011. Вип. 34. С. 91–97.

М. В. Комова

д-р наук із соц. комунікацій, проф.,
проф. кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності,
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна
mariia.v.komova@lpnu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-4115-3690>

О. В. Марковець

канд. наук із соц. комунікацій, доц.,
зав. кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності,
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна
oleksandr.v.markovets@lpnu.ua
<https://orcid.org/0000-0001-8737-5929>

А. І. Петрушка

канд. наук із соц. комунікацій,
доц. кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності,
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна
alina.i.petrushka@lpnu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-8769-4599>

Д. М. Драпалюк

аспірант кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності,
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна
dmytro.drapaliuk.mdkib.2022@lpnu.ua
<https://orcid.org/0009-0002-0054-246X>

**ЛЬВІВСЬКА ОСВІТНЬО-НАУКОВА ШКОЛА
З БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ НАУК:
ВІД КУЛЬТУРОЦЕНТРИЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ
ДО ЦИФРОВОЇ ГУМАНІТАРИСТИКИ**

Інтеграція сфери документації та інформації у світ цифрових технологій перебуває під глобальним впливом та зумовлює низку науково-технічних і технологічних факторів: поширення інформаційних і комп'ютерних технологій в усіх сферах інтелектуальної праці — науковій, технічній, управлінській, економічній, культурній; поширення наукомістких технологій; застосування технологій штучного інтелекту; актуалізування кібербезпеки і захисту інформаційного простору. Документна підсистема соціальних комунікацій, яка розвивалася на традиційно гуманітарній науково-методологічній базі книгознавства, бібліотекознавства та бібліографознавства, зазнає нових кількісних та якісних змін. В управлінській, бібліотечній та архівній діяльності формуються такі реалії, як електронне управління, електронний документообіг, електронні архіви, оцифрування бібліотечних та архівних колекцій, управління персоналом, підвищення

рівня уніфікації та стандартизації документів, правове регулювання електронної документації. Глобальне використання цифрових технологій перетворює документаційне та інформаційне забезпечення усіх сфер суспільної діяльності в безпосередню продуктивну силу.

Підготування сучасного фахівця в контексті цифрової гуманістики зумовлене об'єктивними процесами докорінної модернізації діяльності інформаційно-аналітичних структур, бібліотек, архівів. Зростає їхня роль як наукових, інформаційно-аналітичних і навчальних центрів, які надають можливість оперативної та повної використовувати інформаційні ресурси, проводити інформаційний пошук із застосуванням інноваційних технологій, систем і мереж, входити у світовий науковий та освітній простір. Зростання значення інформації в суспільному житті зумовлює потребу в спеціалістах інформаційного профілю. Вітчизняні освітньо-наукові школи, сформовані на базі різних концепцій, демонструють різне / тотожне розуміння актуальності інформаційно-аналітичної, інформаційно-технологічної, соціально-комунікаційної компоненти в професійному профілі фахівців.

Інноваційні наукові розвідки та узагальнення досвіду реалізації освітніх програм (ОП), впровадження різних концепцій змісту та методик освітньої діяльності у вітчизняних університетах відповідно до стандартів для різних рівнів вищої освіти є пріоритетною тематикою наукових публікацій. Завдання модернізації і гармонізації вітчизняних освітніх програм з міжнародним досвідом зумовлює широке обговорення науковою спільнотою України різноманітних теоретико-методологічних і прикладних питань організації навчального процесу зі спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» (ІБАС). Процеси збирання, опрацювання і зберігання інформації на традиційних паперових документах та в електронній формі, створення банків і баз даних у межах єдиних інформаційних систем, управлінський консалтинг, цифрове кураторство стають технологічним ґрунтом для формування сучасних концепцій спеціальної підготовки фахівців [19; 39]. Для формування освітньо-наукових шкіл з документознавства та інформаційних наук визначальним принципом є єдність наукової та навчальної діяльності в науковому та педагогічному середовищі вищої школи. До параметрів ідентифікації освітньо-наукових шкіл входить здатність членів науково-педагогічного колективу: створити нове наукове, навчальне, методичне знання у сфері підготовки фахівців певного напрямку та рівня кваліфікації для системної реалізації в освітньо-виховному процесі; сформувати атмосферу наукового дискурсу в предметному полі підготовки

фахівців (організація фахових конференцій, видання профільних видань, залучення студентів до наукової роботи); забезпечити залучення колективу, що готує фахівців за нетрадиційною для предметного поля ЗВО спеціальністю, до системи формальних і неформальних фахових наукових комунікацій лідера науково-педагогічної школи [18]. Бібліотечно-інформаційна освіта в Україні пройшла тривалий шлях еволюційного розвитку з початку XIX ст. до сучасності, увібравши характерні риси та особливості наукових, освітніх, політичних, виробничих процесів протягом різних суспільних формацій. Вітчизняні освітньо-наукові школи формуються на всіх етапах свого розвитку: початковому, організаційно-структурному, ідеологічно-розбудовочому, реорганізаційному, концептуалізаційному, модернізаційному [2].

Харківська державна академія культури (ХДАК) за майже столітню історію свого функціонування стала провідним науковим центром, здійснює інноваційну освітню діяльність за різними галузями знань та ступенями вищої освіти, проводить фундаментальні та прикладні наукові дослідження, сприяє поширенню наукових знань, посідає вагоме місце у впровадженні сучасних інформаційних технологій у навчальну роботу [36; 37]. На зламі концептуального базису підготовки фахівців зі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» у ХДАК розробляються теоретико-методологічні засади розвитку фахової освіти та науки: інноваційні критерії результативності ступеневої освітньої діяльності [30], потреби багатоаспектності й трансдисциплінарності в сучасних наукових дослідженнях [32].

У Київському національному університеті культури і мистецтв (КНУКіМ) за 50 років бібліотечно-інформаційна освіта пройшла значний шлях розвитку та трансформації, зміцнюючи традиції попередніх років та формуючи перспективні концепції, методики, підходи до підготовки бібліотечно-інформаційних кадрів за зразком кращих світових стандартів [20; 24].

Творча наукова співпраця харківської та київської освітньо-наукових шкіл втілюється в постійних комунікаційних зв'язках, що сприяє розвитку науково-теоретичної, науково-виробничої та освітньо-наукової діяльності ЗВО в галузі культури. Основними напрямками творчої співпраці харківської та київської академічної спільноти є навчально-методична, наукова та організаційна діяльність, зокрема: підготування у співавторстві, наукове редагування та рецензування наукових монографій, підручників, навчальних посібників; розроблення навчальних планів, визначення та узгодження їхнього інваріативного складника; розроблення і рецензування робочих програм навчальних дисциплін; атестація наукових кадрів вищої кваліфікації, опонування дисертацій, підготування експертних висновків, відгуків

на автореферати та рецензування; організація та участь у наукових заходах [23]. В умовах зміни парадигми бібліотекознавства від документної до інформаційної освітньо-наукові школи розвиваються стараннями окремих кафедр, філій університетів [10; 29].

Кафедра інформаційної діяльності Маріупольського державного університету (МДУ), продовжуючи 20-літні традиції наукової та освітньої роботи після тимчасового переміщення до Києва, функціонує у висококонкурентному середовищі. Упровадження унікальної освітньої програми «Керування документаційними процесами та розвиток цифрової громади» свідчить про потенціал та нестандартні підходи для вдосконалення фахової підготовки документознавців, які відіграватимуть важливу роль у реінтеграції Маріупольської територіальної громади [16].

Освітньо-наукові школи втілюють у життя нові наукові та навчальні проекти, стартапи, інноваційні, інтерактивні форми роботи зі студентами в трансформованому освітньому середовищі, примножуючи високий професійний рівень.

Львівська освітньо-наукова школа бібліотекознавства та інформаційних наук (ЛОНШ), сформована в Національному університеті «Львівська політехніка» (НУЛП), розвивалася під впливом теоретико-методологічних концепцій та практичних здобутків їхнього втілення, напрацьованих харківською і київською освітньо-науковими школами. ЛОНШ пройшла тривалий 25-літній шлях творчих пошуків своєї ідентичності, фокусу освітніх програм, затребуваності на сучасному ринку освітніх послуг і ринку праці. За час підготування нової генерації фахівців з бібліотекознавства та інформаційних наук у НУЛП досягнуто низку освітніх, наукових, організаційних, кадрових та іміджевих позицій:

1. ЛОНШ бібліотекознавства та інформаційних наук створена зусиллями творчого колективу науковців, які мають багатий досвід практичної роботи в бібліотеках, наукових установах, ІТ-компаніях, інформаційних та адміністративних структурах. На різних етапах розвитку ЛОНШ студентам передавали свої знання та вміння під час викладання *інформаційно-технологічних дисциплін*: А. Андрухів, О. Березко, Р. Голошук, Н. Думанський, П. Жежнич, Х. Зуб, Р. Корж, Р. Кравець, О. Марковець, А. Пелешин, Ю. Серов, М. Сокіл, Д. Тарасов, А. Шілінг [1; 14; 15; 28; 40]; *інформаційно-аналітичних дисциплін*: Т. Білуцак, Ж. Мина, Р. Паздерська, А. Петрушка, О. Тимовчак-Максимець, О. Трач, С. Федущко, У. Ярکا [3; 21; 27; 41]; *соціально-комунікаційних дисциплін*: Н. Вовк, В. Горова, М. Комова, С. Лісіна, О. Морушко, І. Романовська, Н. Химиця [4; 6; 13; 22; 35]. Науково-педагогічний колектив складають кваліфіковані, ініціативні, креативні особистості. За час існування кафедри СКІД викладачі захистили 2 докторські

та 13 кандидатських (Phd) дисертацій [9; 25; 34; 38]. Частка викладачів, які є докторами наук / професорами і кандидатами наук (PhD) / доцентами, становить майже 100 %.

2. Формування якісного навчально-методичного, кадрового, матеріально-технічного забезпечення становить основу для успішної реалізації трирівневої системи підготовки молодих фахівців і науковців зі спеціальності ІБАС: *перший (бакалаврський) рівень (гаранти ОП: до липня 2023 р. — М. Комова, д.н. із соц.ком., професор; з вересня 2023 р. — Н. Вовк, к.і.н., доцент, експерт НАЗЯВО, член НМК з культури і мистецтва (підкомісія «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» сектору вищої освіти НМР МОН України); другий (магістерський) рівень (гаранти ОП: до лютого 2021 р. — А. Пелешишин, д.т.н., професор, завідувач кафедри СКІД, голова НМК з культури і мистецтва (підкомісія «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» сектору вищої освіти НМР МОН України); з травня 2021 р. — О. Марковець, к.т.н., доцент, завідувач кафедри СКІД); третій (освітньо-науковий) рівень (гарант ОНП: з вересня 2023 р. — М. Комова, д.н. із соц.ком., професор).*

3. Багатоаспектна профорієнтаційна діяльність забезпечує щорічний набір абітурієнтів на навчання зі спеціальності ІБАС за освітньою програмою СКІД (для бакалаврів), за освітньою програмою ІБАС (для магістрів), а також із 2023 р. — за освітньо-науковою програмою ІБАС (для аспірантів). За 25 років підготовки фахівців з бібліотекознавства та інформаційних наук у Львівську політехніку вступило понад 2 тис. здобувачів освіти.

4. Комплексний і системний характер наукових досліджень за затвердженою кафедральною тематикою «Управління процесами соціальних комунікацій в глобальному інформаційному просторі» (керівник програми — О. Марковець, к.т.н., доцент, завідувач кафедри СКІД) забезпечує поглиблене вивчення управління процесами соціальних комунікацій у контексті міждисциплінарної проблематики зі сфери соціальних комунікацій, техніки, історії, філології, фізико-математичних наук. В інформаційній системі Львівської політехніки ScienceLP зафіксовано науковий доробок кафедри (з 2017 року): 71 монографія (розділи колективних монографій), 52 навчальних посібники і підручники, 895 наукових статей у періодичних виданнях, з них 106 у Scopus і Web of Science.

5. Пізнаваність і цілісність бренду Львівської політехніки з підготовки фахівців зі спеціальності ІБАС за чинними освітніми програмами дозволяє випусковій кафедрі СКІД посідати високореєтингові місця серед майже 100 випускових кафедр університету.

У навчальній та науковій діяльності ЛОНШ із спеціальності ІБАС виначає такі пріоритетні напрями:

- фокусування освітньо-наукового процесу на технології цифрової гуманітаристики, на цифрову спрямованість змісту навчання фахівців на основі компетентнісного підходу;
- консолідація творчого потенціалу наукового співтовариства;
- залучення студентів до участі в науковій роботі;
- налагодження міжнародної наукової та академічної комунікації.

Напрямок 1. Фокусування освітніх програм з бібліотекознавства та інформаційних наук у Львівській політехніці на технології цифрової гуманітаристики. На початку 2000-х років стрімкий розвиток автоматизації документальних процесів зумовив необхідність запровадження в профільних ЗВО підготовки технологів автоматизованих бібліотечних систем, відкриття нового напрямку підготовки фахівців 6.020105 «Документознавство та інформаційна діяльність» (ДІД), що суттєво розширювало спектр підготовки молодих кадрів для інформаційної галузі, дозволяло урізноманітнити їхні кваліфікації на потреби ринку праці [8, с. 16–17]. Підготування фахівців з ДІД розпочинається на тлі невирішених організаційних, теоретичних, навчально-методичних проблем, що мали об'єктивний характер:

1. Відсутність нормативного визначення на державному рівні змісту навчання щодо узагальненого об'єкту діяльності (технологічних процесів документування, збереження, документообігу, аналітико-синтетичного опрацювання інформації та її використання), констатації вимог до володіння випускниками певними теоретичними знаннями і практичними навичками.

2. Пристосування теоретичних напрацювань з традиційного бібліотекознавства, архівознавства та усталеної рутинної бібліотечної, архівної практики до реалій і потреб інформаційного суспільства. Трамбування спеціальності як сфери, що вимагає високого рівня універсальності знань, а тому зумовлює наявність численних непрофільних дисциплін у навчальних планах для початкових років підготування фахівців.

3. Виникнення суперечності між культуроцентричним та інформаційно-технологічним трактуванням науковцями і фахівцями-практиками суспільного призначення та функцій установ і структур документальної сфери, їхньої практичної реалізації в умовах глобальної інформатизації.

4. Слабка координація освітньої діяльності між випусковими кафедрами вітчизняних та закордонних університетів.

У таких умовах ЗВО формують власні концепції змісту освіти у сфері документації та інформації. У Львівській політехніці еволюційна трансформація культуроцентричної концепції в цифрову гуманістику під впливом інформаційних технологій пройшли кілька етапів, які визначаємо за основними критеріями: організаційні, матеріально-технічні зміни в освітньо-науковому процесі; еволюція змісту навчання шляхом зміни співвід-

ношення в освітніх програмах і навчальних планах інформаційно-технологічних, інформаційно-аналітичних, соціально-комунікаційних дисциплін з іншими освітніми компонентами.

Етап 1. Становлення напряму підготовки «Документознавство та інформаційна діяльність» у Львівській політехніці (2000–2011 роки). Запровадження в 1994 році у Харківському державному інституті культури підготовки фахівців за напрямом «Документознавство та інформаційна діяльність» стрімко поширюється серед інших ЗВО України, зокрема й університетів технічного профілю. У 1998–1999 н. р. Науково-методична комісія Міністерства освіти і науки України надає Державному університету «Львівська політехніка» державну ліцензію на здійснення освітньої діяльності за напрямом «Документознавство та інформаційна діяльність», що започатковує формування освітньо-наукової школи підготовки документознавців з потужною ІТ-складовою [7]. Львівська політехніка стає одним із перших закладів вищої освіти в Україні, де розпочато підготування спеціалістів цього профілю. Потреби в новій генерації фахівців у сфері бібліотекознавства та інформаційних наук, посилення українського інформаційного ринку лягають в основу концепції змісту навчання фахівців із напрямку «Документознавство та інформаційна діяльність» [42]. Проте культуроцентрична концепція його розвитку ще тривалий час зберігає свої позиції в науковій та навчальній роботі університетів України [31].

У Львівській політехніці навчання фахівців за напрямом ДІД розпочинається у 2000–2001 навчальному році на випусковій кафедрі історії України, науки і техніки, а згодом, історії, теорії та практики культури (секція документознавства та інформаційної діяльності, керівник секції упродовж 2000–2011 років — нині д.н.соц.ком., професор М. Комова). На паритетних засадах кафедра інформаційних систем і мереж Інституту комп'ютерних наук та інформаційних технологій забезпечує викладання дисциплін комп'ютерного та інформаційного спрямування, які складають вагомую частину навчального плану [42].

Освітньо-професійна програма (ОПП), затверджена як тимчасова норма до введення в дію рішенням Науково-методичної ради НУЛП Державного галузевого стандарту, визначає вимоги до обов'язкового змісту та рівня підготовки бакалавра напрямом 0201 «Культура».

Для першого етапу підготування фахівців з ДІД у Львівській політехніці властиві організаційні та науково-методичні проблеми, зумовлені передусім відсутністю спеціалізованої кафедри, а саме: складності щодо вдосконалення та фокусування освітньої концепції, розбудови освітньо-наукової школи та освітньої традиції підготування фахівців у сфері документального та інформаційного забезпечення діяльності установ. Широта трактування змісту освіти призводить до необґрунтовано високої частки

непрофільних навчальних дисциплін в усіх розділах навчального плану серед обов'язкових і вибіркових освітніх компонентів.

Водночас, завдяки багаторічному і плідному досвіду підготування фахівців з напрямку ДІД на кафедрі історії, теорії та практики культури в тісній співпраці з кафедрою інформаційних систем і мереж Львівської політехніки формуються наукові, освітні, практичні характеристики змісту навчання з нової спеціальності. У напрацьованій ними концепції закладаються підвалини розуміння специфіки сфери реалізації ДІД в професійному просторі як інтегрованого типу трудової діяльності, який органічно поєднує документальну сферу з інформаційними та комп'ютерними технологіями. Зміст навчання студентів формується відповідно до тенденцій розвитку інформаційно-аналітичних, комп'ютерних, соціально-комунікаційних наук, а також зорієнтований на світовий досвід підготування спеціалістів з LIS.

У ці роки розвивається ступенева підготовка фахівців: із 2004 року, отримавши ступінь бакалавра за напрямом ДІД, студенти здобувають можливість продовжити навчання та отримати ступінь спеціаліста. Фокусування змісту навчання на органічному поєднанні документознавчих, інформаційних, комп'ютерних дисциплін, висока якість підготування молодих фахівців, позиції Львівської політехніки на ринку освітніх послуг та на ринку праці зумовили стабільно високі показники вступу на навчання. У 2000–2010 рр. у Львівській політехніці підготовлено близько 1 тис. фахівців зі ступенями бакалавра і спеціаліста, що здобували вищу освіту на денній та заочній формах навчання (див. таблицю 1).

Табл. 1

Кількість вступників за напрямом ДІД на ступені бакалавра, спеціаліста (2000–2010)

Рік вступу	Бакалавр	Спеціаліст
2000	26	
2001	52	
2002	58	
2003	67	
2004	78	26
2005	61	41
2006	74	49
2007	80	46
2008	71	56
2009	45	49
2010	51	44
Разом	663	311

Випускники Львівської політехніки володіють теоретичними знаннями та практичними навичками застосування технологій пошуку в інформаційних ресурсах, базах даних та в інтернеті, організації та аналізу інформації, аналітичного сервісу, створення нових інформаційних продуктів, надання різноманітних інформаційно-аналітичних послуг [42].

Завдяки реалізації прийнятої в університеті концепції змісту навчання для працевлаштування випускників властива інституційна диверсифікованість в усіх сферах суспільного життя. Роботодавцями є організації, установи, фірми державної і приватної форм власності найрізноманітнішої галузевої належності, органи державної влади та місцевого самоврядування, установи науки, освіти, культури, охорони здоров'я.

Набутий досвід підготування фахівців та універсальність їхнього працевлаштування засвідчив, що сегмент документаційного та інформаційно-аналітичного забезпечення управлінської діяльності є затребуваним в суспільному розподілі праці і має перспективи розвитку. Соціальна вагомість навчання за спеціальністю ґрунтується на отриманні студентами компетентностей, які відкривають перед випускниками перспективи професійної та соціальної адаптації до різноманітних потреб ринку праці, задоволення суспільних потреб у висококваліфікованих фахівцях у сфері документації, ділової комунікації, інформаційно-аналітичного супроводу управління підприємствами, організаціями, установами.

Етап 2. Модернізація змісту освіти з бібліотекознавства та інформаційних наук (2011–2018). Необхідність розроблення стратегії модернізації і розбудови змісту навчання з наряду підготовки ДІД, а згодом — зі спеціальності ІБАС зумовлено комплексом організаційних, освітніх, наукових, соціальних передумов.

1. Потужним поштовхом до розвитку ЛОНШ стає відкриття в серпні 2011 року в Національному університеті «Львівська політехніка» спеціалізованої випускової кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності (СКІД), сформованої шляхом залучення викладачів спеціальних дисциплін із кафедри історії, теорії та практики культури й кафедри інформаційних систем і мереж. Кафедру СКІД очолив д.т.н., професор А. Пелешин, який у вітчизняному науковому світі був одним із перших дослідників позиціонування та функціонування технологій WWW в глобальному інформаційному просторі [26]. Ґрунтуючись на досвіді еволюції змісту навчання та організації навчальної роботи у Львівській політехніці, а також у ХДАК, КНУКіМ, інших вітчизняних університетах та академіях, за часів, коли професор А. Пелешин очолював НМК з культури і мистецтва (підкомісія «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» сектору вищої освіти НМР МОН України), в Україні вперше розроблено і затверджено

стандарти вищої освіти України за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» для бакалаврського, магістерського та освітньо-наукового рівнів¹.

2. Нормативне закріплення у 2016 році спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» галузі знань 02 «Культура і мистецтво» конкретизує об'єкти предметної області (діяльність бібліотек, архівів, документальних та інформаційних структур установ, до базових соціальних функцій яких належить: створення, розповсюдження, акумулювання, зберігання, архівування, доступ до інформації та знань у будь-яких форматах; вивчення теорій, процесів, технологій та стандартів, покликаних сприяти формуванню, супроводженню та використанню інформаційних ресурсів установ).

3. Затвердження національних нормативних актів у сфері освіти — державних стандартів вищої освіти зі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» галузь знань 02 «Культура і мистецтво», які:

- визначають державні вимоги до освіченості студентів та державні гарантії щодо їхнього досягнення;
- офіційно запроваджують компетентнісний підхід як систему необхідних до набуття здобувачами взаємопов'язаних компетентностей і досягнення на їхній основі програмних результатів навчання — знань, умінь, комунікаційних і ділових якостей;
- створюють передумови для розвитку диверсифікації та спеціалізації освітніх програм;
- розвивають фахову комунікацію і колаборацію між освітньо-науковою та професійною спільнотами;
- наближають зміст та якість освіти до світових стандартів.

4. Необхідність підвищення якості підготовки молодих фахівців для посилення престижності спеціальності ІБАС і забезпечення її конкурентоздатності з іншими спеціальностями та спільногалузевими освітніми структурами. Із кожним роком ця тенденція посилюється. Відповідно до інформаційного ресурсу ОСВІТА.UA, 2024 року в західному регіоні України

1 Про затвердження стандарту вищої освіти України за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» для першого (бакалаврського) рівня : наказ М-ва освіти і науки України від 12.12.2018 р. № 1378. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/029-Inform.bibliot.ta.arkhivna-sprava-bakalavr.28.07.pdf> ; Про затвердження стандарту вищої освіти України за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» для другого (магістерського) рівня : наказ М-ва освіти і науки України від 24.05.2019 № 728. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/05/28/029-informatsiyna-bibliotetchna-ta-arkhivna-sprava-magistr.pdf> ; Про затвердження стандарту вищої освіти України за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» для третього (освітньо-наукового) рівня : наказ М-ва освіти і науки України від 24.12.2021 р. № 1435. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/12/24/029-Inform.bibl.arkhiv.sprava-dokt.filos.pdf>.

оголосили про приймання на спеціальність ІБАС на бакалаврські¹ і магістерські² освітні програми 16 університетів (в Івано-Франківську, Дубно, Луцьку, Львові, Мукачеві, Острозі, Рівному, Тернополі, Ужгороді), з них у Львові — 4 університети (Національний університет «Львівська політехніка», Національний лісотехнічний університет, Львівський національний університет імені Івана Франка, Українська академія друкарства).

Упродовж 2011–2018 років кафедра СКІД реалізовує стратегію модернізації змісту навчання та вдосконалення навчальної роботи за напрямом ДІД, а згодом — спеціальністю ІБАС, яка передбачала виконання низки завдань:

- актуалізувати та сфокусувати зміст навчання на трендових, креативних дисциплінах з комп’ютерних, інформаційних, соціально-комунікаційних технологій, затребуваних на ринку праці;
- забезпечити корелювання змісту навчання із сучасними практичними інформаційними потребами ділової сфери суспільного життя;
- синхронізувати зміст навчання з розвитком сучасних цифрових технологій;
- скерувати виконання бакалаврських і магістерських кваліфікаційних робіт на реалізацію прикладних проєктів у сфері інформатизації діяльності установ;
- організовувати освітню і наукову роботу студентів як індивідуальну траєкторію формування фахівця на основі вивчення обов’язкових і вибіркових дисциплін.

Дотримання цих освітніх позицій надає потужний поштовх до розвитку освітньої діяльності кафедри, підвищення якості підготовки та конкурентоздатності молодих фахівців, наближення змісту освіти до світових стандартів. У 2012 році НУЛП отримав ліцензію на надання освітньої послуги щодо підготовки фахівців за освітнім рівнем магістр за напрямом ДІД. У 2014 році навчання за освітнім рівнем спеціаліст припинено.

Актуалізація дисциплін становить серцевину модернізації змісту навчання та організації навчального процесу. Діахронний аналіз складу дисциплін, включених у навчальні плани, свідчить про масштаб консолідації зусиль викладачів кафедри СКІД на докорінну трансформацію змісту навчання: із 70 дисциплін, наявних у навчальному плані 2008 року вступу на бакалаврат, у навчальному плані 2018 року вступу залишилися лише 25, решта — були вилучені. Отже, реалізуючи освітню концепцію модернізації змісту освіти, протягом різних навчальних років кафедра СКІД ввела 45 нових навчальних дисциплін (64%), актуалізувала 25 перехідних дисциплін (див. таблицю 2).

1 Вступ. ОСВІТА.UA. URL: <https://vstup.osvita.ua/spec/1-0-0/0-90-1478-0-0-350/>.

2 Вступ. ОСВІТА.UA. URL: <https://vstup.osvita.ua/spec/2-620-0/0-90-1478-0-0-100/>.

**Динаміка оновлюваності дисциплін за спеціальністю ІБАС
для ступеня бакалавра (навчальний план 2018 року вступу)**

Найменування дисциплін	Перехідні дисципліни	Нові дисципліни
<i>Обов'язкові дисципліни</i>		
Цикл загальної підготовки	12	4
Цикл професійної підготовки	7	17
<i>Професійні дисципліни спеціалізації за вибором студента</i>		
Блок 01 «Інформаційна діяльність»	3	7
Блок 02 «Управління документальними процесами»	2	8
Блок 03 «Бібліотечна та архівна справа»	1	9

Студентоцентризований принцип організації навчальної роботи виявляється в можливості здобувачів освіти реалізувати особистісні освітні траєкторії шляхом вибору актуальних, переважно нових професійних дисциплін за вибірковими блоками: «Інформаційна діяльність», «Управління документальними процесами», «Бібліотечна та архівна справа». Виконання курсових робіт, які мають практичне спрямування, з 8 провідних обов'язкових і вибіркових дисциплін розглядається як підготовчий етап до написання бакалаврської, магістерської кваліфікаційних робіт.

На кафедрі обладнано 4 спеціалізовані комп'ютерні лабораторії, де студенти мають можливість виконувати лабораторні роботи, завдання із самостійної роботи в зручний для них час. Комп'ютерні лабораторії кафедри оснащені ліцензованим програмним забезпеченням, зорієнтованим на досягнення результатів навчання за освітніми програмами [17]. Спеціальні компетентності всіх спрямувань — інформаційно-аналітичного, інформаційно-технологічного, соціально-комунікаційного — студенти здобувають шляхом використання низки технологій та інструментальних засобів: операційне середовище — Windows; вебтехнології — HTML, Bubble; бази даних — MySQL, Microsoft Access; засоби для роботи з графікою — GIMP, Inkscape, Canva; системи управління контентом — Drupal, Wordpress, Joomla; система електронного документообігу — Alfresco; мови програмування — VBA; хмарні сервіси — Office 365 та Google Workspace [5; 33].

На цьому етапі активно формується імідж кафедри СКІД, яка забезпечує сучасну і конкурентоздатну підготовку здобувачів вищої освіти на бакалаврському і магістерському рівнях, застосовує креативні підходи до формування змісту освіти, широко використовує в навчальному процесі комп'ютерну техніку. Конкурентні позиції Львівської політехніки зумовлюють позитивну динаміку набору на навчання зі спеціальності ІБАС не тільки із західного, а й з інших регіонів України (див. таблицю 3).

**Кількість вступників за спеціальністю ДІД-ІБАС на ступені бакалавра,
спеціаліста, магістра (2011–2018)**

Рік вступу	Бакалавр	Спеціаліст	Магістр
2011	59	46	–
2012	52	82	–
2013	49	59	11
2014	80	60	11
2015	66	–	20
2016	47	–	20
2017	52	–	12
2018	43	–	32
Разом	448	247	106

У 2011–2018 роках до Львівської політехніки вступили на навчання здобувати ступінь бакалавра, спеціаліста, магістра за спеціальністю ІБАС понад 800 студентів. Випускники кафедри вміють застосовувати сучасні інформаційні, інформаційно-аналітичні, соціально-комунікаційні технології; мають знання, навички і творчий потенціал для успішної роботи в інституціях гуманітарної, соціальної та ділової сфери; здатні адаптуватися до динамічної діяльності в глобальному інформаційному просторі. Підготування фахівців, які володіють такими програмними результатами навчання, є особливо актуальним для модернізації інформаційних структур, бібліотек, архівів, які переживають суттєву кризу внаслідок деактуалізації їхніх окремих традиційних функцій.

Етап 3. Підготування здобувачів вищої освіти за освітньою програмою «Соціальні комунікації та інформаційна діяльність» у контексті цифрової гуманістики (2019–2024). Диверсифікація спеціальності ІБАС шляхом запровадження у Львівській політехніці бакалаврської ОП «Соціальні комунікації та інформаційна діяльність» (2019), магістерської ОП «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» (2019) та ОНП «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» (2023) в контексті цифрової гуманістики зумовлена розумінням актуальності, суспільної вагомості та затребуваності молодих фахівців на ринку праці, які володіють інформаційними та соціально-комунікаційними технологіями. Водночас не зменшується актуальність та необхідність розвитку позитивного іміджу освітніх програм, їхньої престижності та пріоритетності серед студентів, конкурентоздатності ЛОНШ на ринку освітніх послуг України.

Запровадження освітніх програм ґрунтується на базових позиціях діяльності Львівської політехніки, сформованих упродовж усього часу підготування фахівців з бібліотекознавства та інформаційних наук:

1. Науковий потенціал, навчально-методичне, матеріально-технічне забезпечення навчання виходить за межі проблематики бібліотечної та архівної справи, навіть з урахуванням процесів інформатизації цих сфер професійного життя. Наукові дослідження, студентська навчальна і наукова робота (докторські дисертації, магістерські і бакалаврські кваліфікаційні, курсові роботи) безпосередньо пов'язані зі створенням, позиціонуванням, ідентифікацією цифрової інформації, використанням інфокомунікаційних технологій.

2. Результати вступних кампаній свідчать про популярність і затребуваність моделі освітньої програми з інноваційним змістом навчання, що враховує тенденції розвитку інформаційних і комунікаційних процесів, універсалізацію комунікаційної взаємодії в глобальному інформаційному просторі, в усіх сферах суспільного життя.

Масштабність трансформації наукової і навчальної діяльності свідчить про реалізацію єдиної освітньої концепції, яку назвемо «Освіта і практика в контексті цифрової гуманістики». Її метою є фокусування змісту освіти зі спеціальності ІБАС на здобутті студентами теоретичних знань і практичних навичок щодо ефективного застосування сучасних інфокомунікаційних технологій в традиційно гуманітарних, соціокультурних сферах суспільного життя. Цифровізація усього спектру життєвого циклу документа, інформації (технології створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення) нівелює трактування спеціальності ІБАС як гуманітарної сфери і знаменує входження бібліотечної та архівної справи у сферу цифрової гуманістики.

Кафедра СКІД, яку очолює к.т.н., доцент О. Марковець [46], консолідує свій науковий і творчий потенціал на виконання стратегічних завдань щодо реалізації освітньої концепції з підготовки фахівців у контексті цифрової гуманістики та забезпечення якості навчання шляхом:

- синхронізації змісту навчання з розвитком цифрових технологій;
- дотримання відповідності та скорегованості програмних компетентностей і результатів навчання з навчальними дисциплінами;
- зорієнтування змісту освіти на креативні підходи, інноваційні рішення в контексті вивчення цифрових технологій;
- налагодження фахової комунікації з освітньо-науковою та професійною спільнотами закордонних університетів (реалізація міжнародних наукових та освітніх проєктів; налагодження академічної мобільності викладачів і студентів);
- впровадження світового досвіду в навчальну і наукову роботу.
- використання комп'ютерної техніки і ліцензованого програмного забезпечення в навчальній роботі;
- забезпечення матеріально-технічних умов, соціальної інфраструктури.

Синхронізація змісту навчання з розвитком цифрових технологій (за бакалаврською освітньою програмою 2023 року). Про розвиток освітньо-наукової школи із чітким цифровим спрямуванням змісту навчання свідчить те, що 58 % обов'язкових і 60 % вибіркових (у трьох блоках) дисциплін бакалаврської освітньої програми безпосередньо охоплюють інформаційно-технологічну та інформаційно-аналітичну проблематику. Серед *обов'язкових дисциплін*: «Безкодове програмування», «Комп'ютерні технології опрацювання інформації», «Аналітика цифрових наукових сервісів», «Цифровий маркетинг», «Корпоративні комп'ютерні мережі та сервіси», «Технології електронних бібліотек та архівів», «Прикладні комп'ютерні технології», «Інформаційний менеджмент», «Сервіси е-урядування», «Проектування баз даних», «Інформаційне забезпечення супроводу стартапів». Серед *вибіркових дисциплін*: «Розроблення сайтів», «Мультимедійне забезпечення інформаційної діяльності», «Соціальні комунікації в мережі Інтернет», «Організація проектної діяльності», «Маркетинг інформаційних продуктів і послуг», «Електронний документообіг», «Бізнес-стратегії в соціальних мережах», «Вебаналітика у медіа-проектах», «Технології архівування та зберігання інформації», «Аналітика інформаційних потреб», «Електронна каталогізація», «Проекти в бібліотечній та архівній діяльності».

Студенти виконують *курсіві роботи з обов'язкових і вибіркових дисциплін*: «Корпоративні комп'ютерні мережі та сервіси», «Сучасне програмне забезпечення», «Прикладні комп'ютерні технології», «Технології інформаційного пошуку», «Соціальні комунікації в мережі "Інтернет"», «Електронний документообіг».

Дослідження цифрових трансформацій у змісті навчання на кафедрі СКІД шляхом контент-аналізу тематики бакалаврських і магістерських кваліфікаційних робіт, захищених упродовж 2021–2024 років, свідчить про поширеність таких тематичних напрямів: розроблення електронних ресурсів з використанням комп'ютерних та інформаційних технологій — відповідно 31 %, 21 %; висвітлення теоретичних аспектів імплементації інформаційних технологій — 26 %, 40 %; реалізація наукових, комерційних, соціальних проектів в соціальних мережах — 24 %, 21 %.

Скорегованість тематичного спрямування компетентностей та навчальних дисциплін. Скорегованість змісту навчання трактуємо як пропорційну темпоральну і тематичну відповідність компетентностей і результатів навчання з навчальними дисциплінами, взаємопов'язаними згідно зі структурно-логічною схемою. Скорегованість змісту навчання свідчить про дотримання задекларованих в освітніх стандартах вищої освіти зі спеціальності ІБАС, в освітній програмі відповідності компетентностей і результатів навчання з навчальними дисциплінами шляхом формування знань, умінь, комунікаційних і ділових якостей молодих фахівців [44].

Для оцінювання скорегованості змісту навчання визначаємо такі критерії, як співвідношення тематичної структури компетентностей з тематичним спрямуванням дисциплін та з кількісними показниками розподілу дисциплін (див. таблицю 4).

Зважаючи на домінанти в семантичній структурі компетентностей, *загальним компетентностям*, які формують світоглядні, громадянські позиції та менталітет здобувачів, відповідають пізнавальні і суспільні дисципліни, філологічні і мовознавчі, правові дисципліни. *Спеціальні компетентності* поділяємо на сегменти: інституційно-інформаційні компетентності (забезпечують дисципліни з інформаційно-аналітичної діяльності, управлінської діяльності, діяльності бібліотек та архівів), компетентності цифрової трансформації (забезпечують дисципліни із цифрових технологій, з імплементації інформаційних технологій, з інноваційної діяльності), інформаційно-комунікаційні компетентності (забезпечують дисципліни з соціокомунікаційної діяльності, документної комунікації, інформаційної культури та безпеки).

Аналіз структурування компетентностей, яке генералізує зміст навчання за освітньою програмою СКІД, засвідчує гармонійне і багатоаспектне спрямування, оптимальне кількісне співвідношення обов'язкових і вибіркових дисциплін у межах усіх тематичних сегментів компетентностей. Коливання кількісних показників зумовлено важливістю дисциплін для формування професіоналізму молодих фахівців. На першому курсі вагомо представлені дисципліни, які формують менталітет, світогляд, критичне мислення, на старших курсах домінантні позиції займають інформаційно-аналітичні та інформаційно-технологічні дисципліни, які формують базові професійні знання та уміння.

Зорієнтованість змісту освіти на креативні підходи, інноваційні рішення в контексті вивчення цифрових технологій. Зорієнтованість змісту освіти на креативні підходи, інноваційні рішення в контексті вивчення цифрових технологій знаходить своє втілення в різних формах освітньої і наукової діяльності кафедри СКІД. Гібридний характер програмних компетентностей і результатів навчання дозволяє формувати унікальний фокус освітніх програм, розширювати потребу і можливості в реалізації принципів цифрової гуманістики, запроваджувати міждисциплінарні форми опанування навчального матеріалу [12].

Прикладом постійного пошуку інноваційних освітніх практик, оновлюваності освітніх програм є долучення Львівської політехніки до всеукраїнського курсу-стажування «Менеджмент у продуктовому IT», розробленого IT-компанією Genesis на LMS-платформі за підтримки Міністерства цифрової трансформації та Міністерства освіти і науки України¹.

1 URL: <https://www.genesis-for-univ.com/management-course>.

**Структурування компетентностей та їхнього співвідношення
з дисциплінами на бакалавраті ІБАС (за ОП 2023 року)**

Тип компетентностей за стандартом ¹		Тематична структура компетентностей	Тематична структура дисциплін	К-сть дисциплін	
				Обов'язкові	Вибіркові
ІНТЕГРАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ	Загальні компетентності	Світоглядні компетентності	Пізнавальні, суспільні дисципліни	3	–
			Філологічні, мовознавчі дисципліни	5	
			Правові дисципліни	2	
	Спеціальні компетентності	Інституційно-інформаційні компетентності	Дисципліни з інформаційно-аналітичної діяльності	3	5
			Дисципліни з управлінської діяльності	3	
			Дисципліни з діяльності бібліотек, архівів	3	
		Компетентності цифрової трансформації	Дисципліни із цифрових технологій	3	13
			Дисципліни з імплементації інформаційних технологій	4	
			Дисципліни з інноваційної діяльності	3	
		Інформаційно-комунікаційні компетентності	Дисципліни із соціокомунікаційної діяльності	2	12
			Дисципліни з документної комунікації	1	
			Дисципліни з інформаційної культури, безпеки	1	

На кафедрі СКІД курс «Менеджмент у продуктовому ІТ» інтегровано у вибірову дисципліну «ІТ-менеджмент» (викладач — О. Марковець, к.т.н., завідувач кафедри), яку можуть обирати студенти кафедри СКІД, а також інших кафедр. Навчаючись у змішаному форматі, здобувачі проходять курс безпосередньо під час занять, вивчають ключові технології project, operations, people management у продуктивних ІТ-компаніях, набувають компетентностей продуктового мислення, вміння комунікувати, управляти

¹ Про затвердження стандарту вищої освіти України за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» для першого (бакалаврського) рівня : наказ М-ва освіти і науки України від 12.12.2018 р. № 1378. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/029-Inform.bibliot.ta.arkh.spr-bakalavr.28.07.pdf>.

процесами та ухвалювати рішення. Для студентів СКІД особливо цікавими є модулі про менеджмент команд і наймання на роботу (в контексті можливої майбутньої роботи як HR-менеджерів), основи фінансового аналізу або підходи до розроблення продукту. Отриманий сертифікат викладачі зараховують до підсумкової оцінки, а студенти доєднують до свого портфолію як підтвердження здобутих компетентностей. Впровадження сучасних освітніх рішень на кафедрі СКІД Львівської політехніки дозволяє студентам розвивати практичні навички, що робить їх конкурентоздатними на ринку праці¹.

Вагомим компонентом практичного підготування фахівців з освітньої програми ІБАС є співпраця із роботодавцями. Студенти мають можливість апробувати набуті теоретичні знання під час практики за темами бакалаврських і магістерських кваліфікаційних робіт безпосередньо в органах державної влади та місцевого самоврядування, ІТ-компаніях, підприємствах великого і малого бізнесу, бібліотеках, архівах, музеях, установах соціальної сфери (охорона здоров'я, освіта і наука, соціальне забезпечення), Збройних силах України, правоохоронних органах (МВС, СБУ, судах, прокуратурі, адвокатури).

Ірунтовна теоретична і практична підготовка відкриває можливість працевлаштування в різноманітних сферах реальної економіки на посадах: інформаційний аналітик, ІТ-аналітик, SMM-менеджер, адміністратор вебспільнот, стрімер, PR-менеджер, HR-менеджер, категорійний менеджер, менеджер з розвитку, бізнес-аналітик, вебдизайнер, веброзробник, копірайтер, менеджер бібліотеки та архіву, адміністратор системи з електронного документообігу, документознавець у службах державної адміністрації. Набуті під час навчання знання і практичні вміння дозволяють випускникам кафедри реалізовувати свій творчий потенціал, висловлювати свою громадянську позицію, самореалізуватися як творчій особистості в соціальних мережах. Зорієнтованість на практичну діяльність — характерна риса підготовки студентів. Практикування в реальних установах передбачає дослідження інформаційного та документаційного забезпечення їхньої діяльності і розроблення для них проектів для впровадження.

Спрямування навчальної роботи на вивчення цифрових технологій забезпечує досягнення вагомих успіхів з набору молоді на спеціальність ІБАС. У 2019–2024 роках на навчання вступило 364 абітурієнти (див. таблицю 5).

Загалом протягом 2000–2024 років у НУЛП на здобуття з трьох ступенів за спеціальністю ІБАС вступило 2139 абітурієнтів.

1 Кафедра СКІД Львівської політехніки. URL: <https://www.facebook.com/SCIADepartment/posts/1171625898076462>.

**Кількість вступників за спеціальністю ІБАС
на ступені бакалавра, магістра, доктора філософії (2019–2024)**

Рік вступу	Бакалавр	Магістр	Аспірант
2019	36	18	–
2020	51	12	–
2021	73	17	–
2022	34	31	–
2023	28	12	7
2024	32	13	–
Разом	254	103	7

Напрямок 2. Консолідація потенціалу наукового співтовариства у сфері ІБАС. Консолідація потенціалу наукового професійного співтовариства України та закордоння у сфері ІБАС знаходить свій яскравий вияв в організації міжнародних наукових заходів. У руслі реалізації цього напрямку започатковано проведення щорічної Міжнародної наукової конференції «Інформація, комунікація, суспільство» (ІКС), організатором якої з 2012 року є кафедра соціальних комунікацій та інформаційної діяльності Національного університету «Львівська політехніка», а з 2021 до наших днів співорганізатором стала кафедра інформаційних систем управління Донецького національного університету імені Василя Стуса (голова організаційного комітету — к.т.н., доцент, завідувач кафедри О. Марковець)¹. Мета наукового заходу полягає в консолідації потенціалу науковців, які досліджують функціонування вербальної і невербальної інформації в різноманітних системах соціальних комунікацій для здійснення впливу на суспільство на рівні внутрішньо-особистісного, міжособистісного, міжгрупового, міжнаціонального, глобального простору. Цей стратегічний задум реалізовано в тематичі конференції, яка практично є незмінною від першого зібрання до сьогодення (див. таблицю 6).

До базових напрямів, які багатоаспектно розкривають сутність спеціальності ІБАС і суміжних спеціальностей належать: «Технології соціальних комунікацій в Internet та World Wide Web (з актуалізацією «Інформаційні та комунікаційні технології в соціальних середовищах інтернету)», «Бібліотечна, архівна та музейна діяльність в умовах розвитку інформаційного суспільства», «Документознавство та інформаційна діяльність у системі сучасних наукових досліджень», «Електронна демократія та електронне урядування», «Технології інформаційного менеджменту та інтелектуального опрацювання даних (з актуалізацією «Технології інформаційного менеджменту»).

1 Інформація, комунікація, суспільство. URL: https://skid.lpnu.ua/?page_id=643.

Тематика конференції ІКС (2012–2024)

[illegible]

Випускники кафедри професійно реалізуються у сфері системи масової комунікації, яка зазнає глибоких трансформаційних змін. Багаторівневий та багатофункціональний характер конвергенції засобів масової комунікації виявляється на рівнях: інформаційному, технологічному (зближення і поєднання різних комунікаційних каналів, поява нових видів медіа, соціальних мереж, що створюються шляхом інтеграції технологічних платформ різних медіа) і комунікаційному (поява інформаційних продуктів, контент яких передається різними за технологічною базою каналами) [11]. Зважаючи на глобальну тенденцію конвергенції традиційних і нових медіа, активне використання спеціальних технологій із цілеспрямованим застосуванням мовних засобів під час створення повідомлень для медіації, позиціонування, розповсюдження, просування ідей та впливу на переконання мас, особливої актуальності набувають такі напрями конференції, як «Соціальні комунікації», «Лінгвістичні технології інформаційної діяльності», «Психологічна та педагогічна компоненти документно-інформаційної діяльності». Реалії воєнного стану, активного протистояння в інформаційному просторі з використанням інформаційних технологій зумовлюють важливість напрямів «Безпека інформаційного простору держави» (з актуалізацією «Кібербезпека та безпека інформаційного простору держави»), «Системи штучного інтелекту та машинне навчання». Епізодично з'являються напрями: «Проблеми маркетингу інформаційних продуктів та послуг», «Технологічні аспекти інформаційної діяльності та соціальних комунікацій».

Аналіз тематичного розподілу доповідей свідчить про значний розкид представлення тем, що зумовлено різним рівнем наближеності до ядра проблематики спеціальності ІБАС (див. таблицю 7).

Показово, що найвищих показників репрезентативності набули ті напрями, що визначені як провідні в змісті навчання за освітньою програмою «Соціальні комунікації та інформаційна діяльність»: «Інформаційні та комунікаційні технології в соціальних середовищах інтернету» — 379 доповідей, «Документознавство та інформаційна діяльність у системі сучасних наукових досліджень» — 222, «Соціальні комунікації» — 219.

Темпоральність оприлюднення доповідей свідчить про стабільний інтерес до проблематики міжнародного форуму, хоча й останнім часом фіксується природний спад, особливо під час COVID-19 (див. рис. 1).

На конференції ІКС помітним явищем є підготування авторами кількох доповідей у співавторстві з викладачами, здобувачами. Тому актуальними аспектами дослідження результативності міжнародного форуму є встановлення:

**Тематичний розподіл доповідей, виголошених
на конференціях ІКС (2012–2024)**

Тематичні напрями	К-сть статей
Інформаційні та комунікаційні технології в соціальних середовищах інтернету	379
Документознавство та інформаційна діяльність у системі сучасних наукових досліджень	222
Соціальні комунікації	219
Технології інформаційного менеджменту та інтелектуального опрацювання даних	191
Бібліотечна, архівна та музейна діяльність в умовах розвитку інформаційного суспільства	177
Електронна демократія та електронне урядування	117
Психологічна та педагогічна компоненти документно-інформаційної діяльності	96
Лінгвістичні технології інформаційної діяльності	91
Кібербезпека та безпека інформаційного простору держави	58
Проблеми маркетингу інформаційних продуктів та послуг	25
Системи штучного інтелекту та машинне навчання	13
Технологічні аспекти інформаційної діяльності та соціальних комунікацій	6
Разом	1594

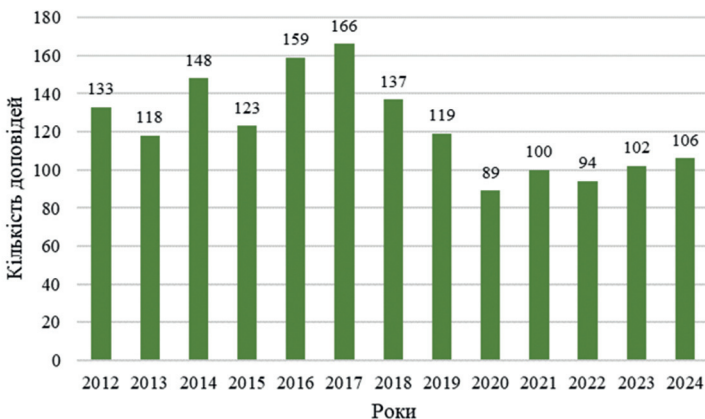

Рис. 1. Темпоральність виголошення доповідей на конференції ІКС.

- кількості учасників конференції (незалежно від кількості поданих доповідей);
- продуктивності афіліювання учасників конференції до інституцій;
- інституційної структури афіліювання авторів.

Міжнародний форум консолідує широкі кола наукової і професійної громади, про що свідчить практично стабільний корпус учасників конференції, дослідників з бібліотекознавства та інформаційних наук. Протягом 2012–2024 років у конференції ІКС взяли участь 2084 вітчизняних і закордонних дослідники, професіонали, здобувачі (див. таблицю 8).

Табл. 8

**Темпоральність авторського складу конференції ІКС
(незалежно від кількості поданих доповідей)**

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	Разом
Викладачі НУЛП, без СКІД	38	34	55	23	34	45	27	20	19	21	12	10	14	352
Викладачі кафедри СКІД	18	18	20	15	21	20	20	17	18	15	18	25	21	246
Здобувачі кафедри СКІД	42	57	51	57	88	69	66	56	43	25	56	55	57	722
Викладачі інших ЗВО	77	42	73	60	69	77	63	65	40	38	28	36	45	713
Викладачі з-за кордону	2	10	2	2	2	7	4	1	3	2	6	5	5	51
РАЗОМ	177	161	201	157	214	218	180	159	123	101	120	131	142	2084

Серед учасників виділяємо такі основні категорії, як працівники і здобувачі НУЛП; викладачі інших університетів, професіонали наукових установ, органів державної влади та місцевого самоврядування, представники бізнес-структур; закордонні учасники (див. рис. 2).

Дослідники, які подали на конференцію у співавторстві дві й більше доповідей, переважно представляють Львівську політехніку. Про продуктивність афіліювання учасників конференції до інституцій свідчить загальна кількість осіб, які підготували доповіді одноосібно та в співавторстві. Градація доповідачів-працівників Львівської політехніки на такі категорії, як викладачі НУЛП (без викладачів кафедри СКІД), викладачі кафедри СКІД, здобувачі кафедри СКІД засвідчує про практично рівномірну (із несуттєвими відхиленнями, що мають об'єктивний характер) темпоральність афіліції авторів до Львівської політехніки у всіх категоріях (див. таблицю 9).

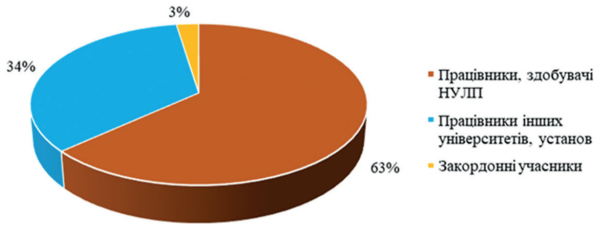

Рис. 2. Авторський склад конференції ІКС за категоріями.

Табл. 9

**Темпоральність афіляцій авторів конференції ІКС,
які є викладачами і здобувачами НУЛП
(із врахуванням кількості поданих доповідей)**

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	Разом
Працівники НУЛП, без СКІД	41	39	70	26	35	53	29	23	19	30	16	12	18	411
Працівники кафедри СКІД	43	57	56	63	91	87	77	62	53	37	60	47	61	794
Здобувачі кафедри СКІД	47	58	55	57	89	71	66	58	43	25	56	57	57	739
РАЗОМ	131	154	181	146	215	211	172	143	115	92	132	116	136	1944

Структура афіліювання авторів свідчить про широту суспільних функцій, галузеву різнопрофільність та географічне охоплення інституцій, залучених до наукової колаборації (див. рис. 3).

Регіональне поширення інституцій, афіліюваних на конференції ІКС, свідчить про потужний консолідаційний потенціал заходу, згуртування наукових шкіл, широкий діалог професіоналів (див. рис. 4).

Науковці з 85 вітчизняних університетів, академій, коледжів з усіх регіонів нашої держави беруть участь в обговоренні усього спектру проблем, які є актуальними для спеціальності ІБАС, а також суміжних спеціальностей.

До ЗВО, які демонструють найвищу кількість афіляцій, належать такі, як Національний авіаційний університет (86 афіляцій), Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Хмельницький національний університет (по 36 афіляцій), Київський національний університет імені Тараса Шевченка (34 афіляції), Українська академія друкарства (32 афіляції), Львівський національний університет імені Івана Франка (31 афіляція), Черкаський державний технологічний інститут (23 афіляції), Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв (22 афіляції), Центральноукраїнський національний технічний університет

Рис. 3. Інституційна структура афіліювання авторів (із врахуванням кількості поданих доповідей).

Рис. 4. Регіональне поширення інституцій.

(20 афіліцій), Донецький національний університет імені Василя Стуса, Національний технічний університет «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (по 19 афіліцій), Національний університет «Одеська політехніка» (18 афіліцій), Київський національний університет культури і мистецтв (14 афіліцій).

Поєднання теоретичних і практичних аспектів висвітлено в конференційних повідомленнях науковців, які представляють провідні національні книгозбірні: Національну бібліотеку України імені В. І. Вернадського, Національну бібліотеку України імені Ярослава Мудрого (по 11 афіліцій), Львівську національну наукову бібліотеку України ім. Василя Стефаника (4 афіліції), Львівський науково-практичний центр професійно-технічної освіти НАПН України (3 афіліції), Наукову бібліотеку Національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка (2 афіліції).

Академічні і науково-дослідні установи сприяють формуванню брендингу не тільки спеціальності ІБАС, а й самого наукового форуму, серед них: Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства (3 афіліції), Інститут програмних систем НАН України (14 афіліцій), Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (6 афіліцій), Національний Центр управління та випробувань космічних засобів, Український державний науково-дослідний інститут «Ресурс», Інститут держави і права ім. В. М. Корецького, Інститут обдарованої дитини НАПН України, Інститут фізики конденсованих систем НАН України, Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України (по 1 афіліції).

Напрямок 3. Залучення здобувачів до наукової роботи. Залучення бакалаврів, магістрів, аспірантів, які здобувають спеціальність ІБАС на кафедрі СКІД, до наукової роботи є вагомим виявом політики студентоцентрованості, прийнятої у Львівській політехніці. Крім різноманітних форм студентської наукової роботи, передбачених освітніми програмами і навчальними планами для спеціальності ІБАС, участь у конференції ІКС є додатковим джерелом і засобом отримання здобувачами досвіду наукової пошукової роботи та публічних виступів. На конференції ІКС понад 40 % повідомлень готують здобувачі кафедри СКІД (див. рис. 5)

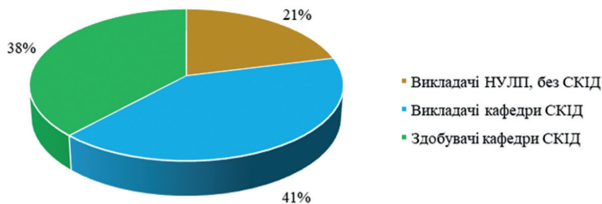

Рис.5. Розподіл публікаційної діяльності працівників і здобувачів НУЛП на конференції ІКС (із врахуванням кількості поданих доповідей).

Узагальнюючи кращі результати наукових пошуків, отриманих під час виконання курсових, бакалаврських, магістерських кваліфікаційних робіт, здобувачі отримують досвід долаття інформаційних, психологічних, емоційних бар'єрів, що знаходить подальшу реалізацію і розвиток у різних сферах їхньої трудової діяльності.

Напрямок 4. Міжнародна наукова та академічна комунікація. Характерною вимогою до сучасної наукової школи є розгорнута міжнародна наукова та академічна комунікація. ЛОНШ з бібліотекознавства та інформаційних наук реалізує свій потенціал у сфері міжнародної співпраці в таких напрямках:

- забезпечення академічної мобільності викладачів і студентів;
- залучення закордонних партнерів до участі в міжнародних наукових заходах, які організовує кафедра СКІД;
- участь в міжнародних освітніх і наукових програмах.

Вагомим компонентом забезпечення міжнародної академічної мобільності є участь студентів у програмах ERASMUS, стажування викладачів у закордонних освітніх та наукових інституціях, участь у програмах візит-професорів, гостьових лекторів.

Відповідно до укладених угод про співпрацю авторитетним закордонним партнером є Університет Марії Кюрі-Склодовської в Любліні (Maria Curie-Skłodowska University, Польща), на базі якого викладачі кафедри СКІД виконують програму стажувань, взаємно залучаються до участі в програмах візит-професорів, гостьових лекторів, а також беруть участь у міжнародних наукових конференціях, виданні наукових монографій [43; 45; 50].

Обов'язковою умовою для участі в конкурсі на заміщення вакантних посад у Львівській політехніці є виконання програми закордонного стажування. Ось декілька прикладів закордонних університетів, у яких протягом 2020–2023 років підвищували свою кваліфікацію: к.і.н., доцент Н. Химиця — Бібліотека міста Розенгайм (Баварія, Німеччина), к.т.н., доцент С. Федушко — Естфолдський коледж (Норвегія), Університетський коледж Остфолда (Норвегія), Університет Коменського в Братиславі Словачька Республіка, Технічний університет Граца (Австрія), Університет Coted Azur (Франція), к.т.н., доцент Ю. Серов — Український національний музей в Чикаго (США), Університет Коменського в Братиславі (Словачька Республіка), Технічний університет Граца (Австрія), Університет Coted Azur (Франція).

Кілька років поспіль студенти, які набувають спеціальність ІБАС на кафедрі соціальних комунікацій та інформаційної діяльності Львівської політехніки, навчаються в Університеті Саламанки (Іспанія) за програмою ERASMUS.

Кафедра СКІД широко використовує конференційний простір міжнародної наукової конференції ІКС для налагодження наукових та академічних зв'язків із дослідниками закордонних освітніх, наукових, ділових структур, серед них: Тегеранський університет (University of Tehran, Іран), Загребський університет (University of Zagreb, Хорватія), Університет Папи Яна Павла II у Кракові (Польща), Лодзький університет (University of Lodz, Польща), Варшавський університет (University of Warsaw, Польща), Академія економічних наук у Бухаресті (Academy of Economic Studies in Bucharest, Румунія), Університет Бордо (Universite de Bordeaux, Франція), Університет Шахра (Shaqra University, Quwiyah College, Саудівська Аравія), Школа для дорослих у Мюнхені (Peter Schnabl School for Continuing

and Further Education Munich, Німеччина), Університет Гранта МакЮена (MacEwan University, Едмонтон, Канада), Естфолдський університетський коледж (Østfold University College Halden, Норвегія), Фрайбурзький університет Альберта Людвіга (Albert-Ludwigs University of Freiburg, Німеччина), Державний архів Північно-Рейнської Вестфалії (State archives of North-Rhine Westphalia, Німеччина). Особливо виділяємо наших колег з Університету Марії Кюрі-Склодовської в Любліні, які надали доповіді з 27 афіліціями до свого закладу.

Протягом 2022–2024 років у контексті вивчення та використання технологій цифрової гуманістики кафедра СКІД організувала 3 міжнародних воркшопи «Social Communication and Information Activity in Digital Humanities» (SCIA)¹, останній з яких спільно з польськими колегами — з кафедрою інформатології, бібліології та медіаосвіти Університету Марії Кюрі-Склодовської в Любліні² (голова організаційного комітету воркшопу SCIA — к.н.соц.ком., доцент А. Петрушка). Матеріали всіх воркшопів SCIA індексовано в базі даних наукових цитувань Scopus та реферативній базі даних із комп'ютерних наук dblp³.

Цей міжнародний форум відкриває шлях до налагодження та розвитку міжнародної наукової співпраці, використання кращих практик наукової колаборації, сприяння міждисциплінарному діалогу з питань цифрових гуманітарних наук та соціальної комунікації.

Досвід воркшопів SCIA-2022, SCIA-2023 дозволив осмислити тематичний ландшафт досліджень у контексті цифрових гуманітарних наук [47; 48]. У межах SCIA-2024 фокус досліджень сконцентровано на шести ключових напрямках: оцифрування історичних та культурних об'єктів; прикладна лінгвістика в цифрових гуманітарних практиках; візуалізація даних, опрацювання зображень та медіадизайн; соціальні медіа та інформаційна поведінка; відкрита наука, відкриті дані та наукові цифрові ресурси; цифрова педагогіка та медіаосвіта [49]. Воркшоп має гібридний формат, що дозволяє проводити особисті презентації у Львівській політехніці, а також пропонувати онлайн-участь доповідачам з інших регіонів та країн. Живе спілкування сприяє неформальному обміну ідеями та практичним досвідом, відкритій дискусії між учасниками.

Тематичний спектр воркшопів свідчить, що найвищий рівень популярності мають дослідження соціальних мереж та інформаційної поведінки: 39% поданих статей підтверджують актуальність і затребуваність вивчення

1 Archive. SCIA. URL: https://skid.lpnu.ua/?page_id=220.

2 Katedra informatologii, bibliologii i edukacji medialnej : Official website. URL: <https://www.umcs.pl/pl/katedra-informatologii-bibliologii-i-edukacji-medialnej,17432.htm>.

3 International Workshop on Social Communication and Information Activity in Digital Humanities (SCIA). dblp. URL: <https://dblp.org/db/conf/scia2/index.html>.

соціальних медіа. Стійкий інтерес викликають теми з прикладної лінгвістики в практиці цифрових гуманітарних наук (22%), оцифрування історичних та культурних об'єктів (11%), відкритої науки, відкритих даних та наукових цифрових ресурсів (11%) [51].

Аналіз ключових слів із доповідей, прийнятих для участі у воркшопі SCIA-2024, виявляє кілька суттєвих тенденцій, які відображають сучасні виклики та інтереси у сферах культурної спадщини, інформаційних технологій та соціальних медіа (див. рис. 6).

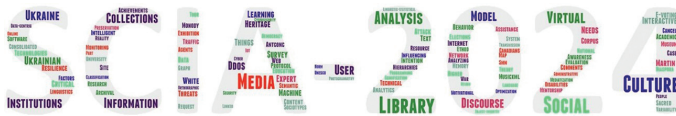

Рис. 6. Ключові концепції SCIA-2024 [51].

Значення термінів, пов'язаних із соціальними медіа, онлайн-медіа, інститутами соціальної пам'яті та аналізом дискурсу, акцентує увагу на ролі соціальних медіа у формуванні колективної пам'яті та впливі на культурні дискурси. Дискусії щодо культури медіатизації відображають складні взаємозв'язки між інформаційними технологіями та соціальними змінами. Аналіз ключових слів, пов'язаних із 3D-моделюванням, віртуальною реальністю, фотограмметрією та машинним навчанням, виявляє сучасний підхід до вивчення та збереження культурних артефактів. Ці технології дозволяють створювати нові інтерактивні ресурси, що підвищують обізнаність користувачів та їхню залученість до дослідження культурної спадщини. Використання термінів «українська діаспора», «українські канадці», «збереження культурної спадщини», «національні та культурні досягнення» свідчить про зростання інтересу до вивчення української культури та її репрезентації за кордоном. Це підкреслює важливість віртуальних виставок та інтерактивних карт, що демонструють здобутки українознавства. Ключові слова «вибори», «електронне голосування», «демократія» підкреслюють актуальність питань, пов'язаних з виборчими процесами, важливість інформаційної безпеки в контексті таких загроз, як «кібератаки» та «DDoS-атаки». Зростання кількості термінів, пов'язаних з технічними ЗВО, гейміфікацією, потребами користувачів та наставницькою допомогою, свідчить про тенденції розвитку освітніх технологій у підготовці майбутніх фахівців в інформаційній сфері. Наявність термінів, пов'язаних із запитами людей з особливими потребами, обізнаністю та мотивацією користувачів, підкреслює важливість адаптації інформаційних ресурсів до потреб різних груп населення, що є ключовим аспектом сучасного інформаційного суспільства [51].

У воркшопі SCIA-2024 взяли участь науковці з України, Польщі, Грузії, Німеччини, Нідерландів, Казахстану, Канади, Франції, Словаччини та Норвегії, що свідчить про спрямування заходу на сприяння міжнародному діалогу в галузі цифрових гуманітарних наук (див. рис. 7).

Аналіз участі іноземних авторів протягом останніх трьох років виявляє помітні тренди. У SCIA-2022 відсоток іноземних авторів становив 14 %, у SCIA-2023 — знизився до 13 %, що вказує на труднощі в підтримці міжнародної взаємодії. Однак у SCIA-2024 спостерігається значне піднесення, коли участь іноземних авторів зросла до 27 %, незважаючи на зменшення кількості прийнятих статей та авторів порівняно з попередніми роками. Це свідчить про підвищення якості наданого контенту, міжнародної привабливості та співпраці, що вказує на ключові пріоритети розвитку наукового форуму.

Інституційне охоплення учасників SCIA-2024 підкреслює диверсифікованість наукових осередків: воркшоп об'єднує учасників із 15 вітчизняних і 13 закордонних наукових установ (див. рис. 8).

Із 2021 року і в перспективі до 2026 року викладачі кафедри СКІД беруть активну участь в реалізації 6 міжнародних наукових та освітніх проєктів за програмою Erasmus+ для сприяння розвитку потенціалу і співпраці у вищій освіті, у шкільній освіті, партнерству у сфері молодіжної кооперації.

Реалізація проєкту «Open Practices, Transparency and Integrity for Modern Academia» (OPTIMA) — «Відкриті практики, прозорість та доброчесність для сучасної вищої школи» (координатор проєкту д.т.н., проф. П. Жежнич, менеджер проєкту к.т.н., доц. О. Березко) сприяє впровадженню ідей та практик відкритої науки в Україні з метою покращення якості та інклюзивності освітніх послуг шляхом використання сучасних інформаційних технологій, передусім у переміщених українських університетах, а

Рис. 7. Географічне охоплення учасників SCIA-2024 [51].

Рис. 8. Інституційне охоплення учасників SCIA-2024 [51].

також вирішення проблем зміни клімату¹. До проекту OPTIMA долучені вітчизняні університети та наукові та громадські інституції: Донецький національний університет ім. Василя Стуса, Сумський державний університет, Луцький національний технічний Університет, Національний антарктичний науковий центр, Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, Рада ректорів переміщених університетів, громадська організація «Центр інновацій та сталого міжнародного розвитку», ТОВ «Антиплагиат».

Призначення проекту «Open Science for Ukrainian Higher Education System» (Open4UA) — «Відкрита наука для української системи вищої освіти» (інституційний координатор у Львівській політехніці — д.т.н., проф. П. Жежнич, координатор проекту — к.т.н., доц. О. Березко) — сприяти зростанню ролі знанневої економіки України для післявоєнного відновлення шляхом реформування системи вищої освіти, надання пріоритету відкритій науці на різних рівнях (від національного до індивідуального)².

Проект «Higher Education resilience in refugee crises: forging social inclusion through capacity building, civic engagement and skills recognition» (AGILE) — «Стійкість вищої освіти до криз біженців: формування соціальної інтеграції через спроможність розбудови, громадянська залученість та визнання навичок» (координатор проекту — д.т.н., проф. П. Жежнич) покликаний підготувати підходи до програм вищої освіти для біженців, які вже є чи будуть у майбутньому інтегровані в європейські ЗВО та європейські суспільства³.

1 OPTIMA — Відкриті практики, прозорість та доброчесність для сучасної вищої школи. URL: <https://lpnu.ua/optima>.

2 Open4UA — Відкрита наука для української системи вищої освіти. URL: <https://lpnu.ua/open4ua>.

3 AGILE — Стійкість вищої освіти до криз біженців: формування соціальної інтеграції через спроможність розбудови, громадянська залученість та визнання навичок. URL: lpnu.ua/agile.

Проект «Supporting Ukraine through citizen engagement at Baltic Universities» (Baltics4UA) — «Підтримка України через залучення громадян в університетах країн Балтії» (координатор проекту: д.т.н., проф. П. Жежнич) сприяє підвищенню соціальної відповідальності балтійських університетів щодо вирішення української гуманітарної кризи на основі цінностей людської гідності, прав людини та солідарності¹.

Проект «Preparatory online school for children with migration background» (Welcome!) — «Підготовча онлайн-школа для дітей з міграційним походженням» (координатор проекту к.т.н. А. Шілінг) сприяє інтеграції, забезпеченню рівного доступу до освіти та адаптації дітей та молоді з мігрантським походженням у новій країні².

Проект WELLTEENS — «Сприяння благополуччю підлітків, які втікають від війни» (координатор проекту доцент, к.т.н. А. Шілінг) має на меті створення безкоштовних, зручних психоосвітніх відеоматеріалів для підлітків-біженців у Європі, зокрема з України, для подолання їхніх психологічних травм, відстеження емоцій і соціальних потреб, а також неурядових організацій та діячів, які працюють у сфері політики щодо біженців³.

Потужним є склад міжнародних партнерів проектів, які представляють близько 30 університетів, громадських і професійних організацій Австрії, Бельгії, Болгарії, Греції, Естонії, Іспанії, Італії, Латвії, Литви, Нідерландів, Німеччини, Польщі, Словенії, Франції, Чехії (див. рис. 9).

У розробленні і реалізації міжнародних проектів беруть участь усі викладачі кафедр. Грантові кошти, отримані за успішну реалізацію міжнародних проектів, є вагомим складником фінансового забезпечення розвитку Львівської політехніки.

Формування ЛОНШ з бібліотекознавства та інформаційних наук у Національному університеті «Львівська політехніка» відбувається в контексті процесів докорінної модернізації діяльності інституцій документно-інформаційної, інформаційно-аналітичної сфери під впливом проникнення цифрових технологій в управлінську, соціально-економічну та гуманітарну сфери життя суспільства, розвитку українського інформаційного ринку. Впровадження мережевих інформаційних технологій створює науково-технічні передумови включення інформаційно-аналітичних центрів, бібліотек, архівів у глобальний інформаційний простір, у світовий науковий та освітній контекст.

1 Baltics4UA — Підтримка України через залучення громадян в університетах країн Балтії. URL: <https://lpnu.ua/baltics4ua>.

2 Welcome at school — Підготовча онлайн-школа для дітей з міграційним походженням. URL: <https://lpnu.ua/welcome>.

3 WELLTEENS — Сприяння благополуччю підлітків, які втікають від війни. URL : <https://lpnu.ua/wellteens>.

Рис. 9. Партнери міжнародних наукових та освітніх проєктів за програмою Erasmus+.

Львівська освітньо-наукова школа ІБАС концентрує свої наукові, творчі ресурси на реалізації таких пріоритетних напрямів, як фокусування освітньо-наукового процесу на технології цифрової гуманітаристики, цифрову спрямованість змісту навчання фахівців з ІБАС на основі компетентнісного підходу; консолідація потенціалу наукового співтовариства у сфері ІБАС; залучення студентів до участі в науковій роботі; налагодження міжнародної наукової та академічної комунікації.

Підготування висококваліфікованих бакалаврів, магістрів за спеціальністю ІБАС пройшло тривалий еволюційний шлях від культуроцентрованого трактування змісту освіти до гібридної концепції «Освіта і практика в руслі цифрової гуманітаристики», яка ґрунтується на вимогах національних стандартів України. Концепція «Освіта і практика в руслі цифрової гуманітаристики», призначена для фахової підготовки інформатиків, аналітиків, бібліотекарів та архівістів, передбачає набуття теоретичних знань і практичних навичок з використання сучасних комп'ютерних та інформаційних технологій для:

- використання інформаційних ресурсів, мереж і систем;
- створення креативного текстового, графічного та відеоконтенту;
- розроблення інтернет-проєктів, вебсайтів та їхнього просування;
- управління людськими ресурсами;
- визначення стратегії цифрової трансформації інформаційних послуг;

- визначення бізнес-стратегій у соціальних мережах;
- використання інтернет-технологій для отримання фінансового успіху.

Цифрову трансформацію змісту освіти забезпечують: система програмних компетентностей та результатів навчання студентів, що формують концептуальну модель здатностей майбутніх фахівців; система освітніх компонент, що втілюють практичну реалізацію цієї концептуальної моделі; навчальні дисципліни, які є засобом набуття теоретичних знань і практичних навичок зі спеціальності. Фокусування змісту освіти на опануванні теоретичних і практичних аспектів інформаційно-аналітичної, інформаційно-технологічної, соціально-комунікаційної діяльності забезпечує формування конкурентоздатного фахівця з документального та інформаційного супроводу роботи бізнесу, органів влади та управління.

Навчання фахівців зі спеціальності ІБАС у Львівській політехніці адаптоване до сучасних потреб формування нової генерації інформаційних фахівців, здатних оперативно та максимально повно використовувати інформаційні ресурси, проводити інформаційний пошук із застосуванням інформаційних і комп'ютерних технологій, систем і мереж.

Міжнародні аспекти діяльності ЛОНШ в контексті цифрової гуманітаристики відкривають шлях до налагодження та розвитку міжнародної наукової співпраці, сприяння міждисциплінарному діалогу з питань цифрових гуманітарних наук та соціальної комунікації, використання кращих практик наукової колаборації. Успішна реалізація міжнародних проєктів є вагомим компонентом фінансового забезпечення розвитку Львівської політехніки.

Політика модернізації підготовки фахівців за спеціальністю ІБАС, реалізована ЛОНШ Львівської політехніки, передбачає постійну актуалізацію змісту навчання, синхронізацію його з розвитком сучасних цифрових технологій, підвищення якості підготовки та конкурентоздатності молодих фахівців, наближення змісту та якості освіти до світових стандартів. Позиціонування ЛОНШ Львівської політехніки як лідера підготовки молодих професіоналів у сфері соціальних комунікацій та інформаційної діяльності є результатом 25-літнього систематичного пошуку оптимальних рішень щодо гармонізації освітнього та наукового напрямів її діяльності, відповідності актуальним вимогам ринку освітніх послуг і ринку праці. Еволюційні зміни в змісті освіти з підготовки фахівців зі спеціальності ІБАС у Львівській політехніці відповідають основним тенденціям у провідних університетах світу.

Список бібліографічних посилань

1. Андрухів А. І., Голощук Р. О., Сокіл М. Б. Електронні послуги в бібліотечній справі : навч. посіб. Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2016. 136 с.
2. Бачинська Н. А. Бібліотечно-інформаційна освіта в Україні: етапи розвитку та характерні ознаки. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2018. № 3. С. 57–67.
3. Білушак Т. М. Менеджмент архівної діяльності : навч. посіб. Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2017. 240 с.
4. Вовк Н. С., Голощук Р. О. Ділова документація : навч. посіб. Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2022. 218 с.
5. Голощук Р. О., Білушак Т. М. Internet-технології та ресурси : навч. посіб. Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2019. 92 с.
6. Горова В. О. Організація та проведення ярмаркової торгівлі на Правобережній Україні у другій половині XIX — на початку XX ст.: соціонормативний і документальний аспект. *Краєзнавство*. 2022. № 3/4. С. 14–20.
7. Гуменчук А. В. Вища бібліотечно-інформаційна освіта: еволюційні трансформації та закономірності розвитку : монографія. Київ : Ліра-К, 2024. 284 с.
8. Гуменчук А. В. Вища бібліотечно-інформаційна освіта: еволюційні трансформації та закономірності розвитку : автореф. дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій : 27.00.03 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство». Харків : ХДАК, 2024. 43 с.
9. Зуб Х. В. Інформаційна технологія підтримки прийняття рішень вступників ЗВО України : дис. ... д-ра філософії : 126 «Інформаційні системи та технології». Львів, 2024. 172 с. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2024/radaphd/27970/disertaciya-zub-khv.pdf>.
10. Кобижча Н. І., Штефан І. П. Кафедра організації бібліотечних фондів і каталогів у контексті еволюції бібліотечно-інформаційної освіти в КНУКіМ (1976–1994). *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2019. № 1. С. 133–141.
11. Комова М. В. Документальна та інтерпретаційна природа контенту в соціальних комунікаціях : монографія. Львів : Тріада-плюс, 2014. 384 с.
12. Комова М. В., Мина Ж. В., Білушак Т. М., Петрушка А. І. Електронне подання галузевої термінологічної інформації : навч. посіб. Львів : Новий Світ–2000, 2022. 159 с.
13. Комова М. В., Петрушка А. І. Українська термінологічна лексикографія: 1940–2020 : навч. посіб. Львів : Новий Світ–2000, 2022. 424 с.
14. Корж Р. О., Пелешишин А. М. Інформаційний образ ЗВО у соціальних середовищах інтернету: проблеми ідентифікації, формування та захисту : монографія. Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2019. 204 с.
15. Кравець Р. Б., Серов Ю. О., Марковець О. В. Інформаційні технології організації бізнесу : навч. посіб. Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2013. 228 с.
16. Кудлай В. О., Петрова І. О. Фахова підготовка в галузі інформаційної, бібліотечної та архівної справи в Маріупольському державному університеті: 20 років досвіду. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. № 3. С. 142–147.
17. Марковець О. В., Кухтяк О. Я., Думанський Н. О., Кравець Р. Б. Сучасне програмне забезпечення : практикум. Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2023. 140 с.
18. Матвієнко О. В., Цивін М. Н. Науково-педагогічні школи в документознавчій освіті: сучасні особливості формування й розвитку. *Вісник Книжкової палати*. 2020. № 1. С. 23–28.

19. Матвієнко О. В., Цивін М. Н. Цифрове кураторство як соціально-освітня діяльність бібліотечного фахівця. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2022. № 9. С. 34–46.
20. Матвієнко О., Цивін М., Хрущ С. Формування науково-педагогічної школи освітньої спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» у Київському національному університеті культури і мистецтв. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2023. № 12. С. 96–111.
21. Мина Ж. В., Голошук Р. О. Аналіз та синтез інформації : навч. посіб. Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2024. 196 с.
22. Морушко О. О., Химиця Н. О., Голошук Р. О. Моделювання обміну соціальною інформацією : навч. посіб. Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2023. 172 с.
23. Новальська Т. Основні напрями творчої співпраці харківської та київської бібліотечних науково-освітніх шкіл. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2018. № 4. С. 6–13.
24. Новальська Т., Бачинська Н. Бібліотечно-інформаційна освіта в КНУКіМ в контексті історії та сьогодення. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2019. № 1. С. 124–132.
25. Паздерська Р. С. Побудова програмного забезпечення інформаційної системи формування спеціалізованих тематичних віртуальних спільнот : дис. ... д-ра філософії : 121 «Інженерія програмного забезпечення». Львів, 2024. 155 с. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2024/radaphd/27976/disertaciya pazderska121do-zakhistu.pdf>.
26. Пелецишин А. М. Позиціонування сайтів у глобальному інформаційному середовищі : монографія. Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2007. 260 с.
27. Петрушка А. І. Науково-популярний контент: функціональні характеристики : монографія. Львів : Тріада Плюс, 2021. 184 с.
28. Серов Ю. О., Федущко С. С. Соціальні комунікації в мережі INTERNET : навч. посіб. Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2017. 236 с.
29. Сидоренко Т. В., Сидоренко А. І. Місія служіння культурі: про кафедру, що готує фахівців інформаційної сфери (до 50-річного ювілею ВП «Миколаївська філія КНУКіМ»). *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021. № 3. С. 99–106.
30. Соляник А. А. Інноваційні критерії результативності ступеневої підготовки фахівців зі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційної діяльності*. 2018. № 1. С. 64–75.
31. Соляник А. А. Сучасні тренди модернізації вищої бібліотечно-інформаційної освіти України. *Вісник Книжкової палати*. 2017. № 1. С. 21–24.
32. Соляник А. А. Теоретико-методологічні засади трансдисциплінарних досліджень у культурологічно-мистецькій галузі. *Вісник Книжкової палати*. 2021. № 1. С. 24–25.
33. Тарасов Д. О., Кравець Р. Б., Федущко С. С. Адміністрування інформаційних мереж : навч. посіб. Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2018. 118 с.
34. Трач О. Р. Математичне та програмне забезпечення організації життєвого циклу віртуальних спільнот : дис. ... канд. техн. наук : 01.05.03 «Математичне та програмне забезпечення обчислювальних машин і систем». Львів, 2018. 172 с. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/dissertation/1419/distrachor.pdf>.
35. Химиця Н. О., Морушко О. О. Моделювання ділової комунікації : навч. посіб. Львів : Новий Світ–2000, 2022. 168 с.
36. Шейко В. М., Кушнарєнко Н. М. У витоках вищої бібліотечно-інформаційної та культурологічно-мистецької освіти України (до 90-річчя з дня заснування Харківської

- державної академії культури). *Вісник Харківської державної академії культури* : зб. наук. пр. Харків, 2019. Вип. 56. С. 39–60.
37. Шейко В. М., Кушнарченко Н. М. Фундатор вищої бібліотечно-інформаційної та культурологічно-мистецької освіти України. *Вісник Книжкової палати*. 2019. № 8. С. 37–42.
 38. Шілінг А. Ю. Лінгвістичні методи та засоби планування надання освітніх послуг з використанням веб-спільнот : дис. ... канд. техн. наук : 10.02.21 «Структурна, прикладна та математична лінгвістика». Львів, 2019. 184 с. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/dissertation/1403/dysshilinhayu.pdf>.
 39. Ярошенко Т. О., Сербін О. О. Цифрове кураторство: виклики та можливості для бібліотечно-інформаційної освіти. *Вісник Харківської державної академії культури* : зб. наук. пр. Харків, 2023. Вип. 63. С. 56–71.
 40. Berezko O., Zhezhnych P. Rethinking the NGO website from the knowledge management perspective. *Комп'ютерні науки та інформаційні технології* : матеріали XII Міжнар. наук.-техн. конф. (CSIT-2017), Львів, Україна, 05–08 верес. 2017 р. Львів, 2017. Р. 389–392.
 41. Fedushko S., Syerov Y., Kravets R. Business process transformation: tools, techniques, and strategies : monograph. United Kingdom : Scholars' Press, 2023. 344 p.
 42. Komova M., Zinkevych R. Trends in the documentation and information education. *Biblioteka, ksiazka, informacja i Internet* : praca zbiorowa. Lublin, 2010. P. 58–63.
 43. Komova M., Petrushka A. Book as an Intellectual and Aesthetic Source of the National Cultural Tradition and Moral Authority of women. *Książka w mediach — media w książce. Rynek książki (dla) kobiet Przeszło*. Lublin : Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2024. P. 67–111.
 44. Komova M., Petrushka A., Penchuk I., Tarasov D. Digital humanities in the concept of training specialists in information, library and archival science. *Social Communication and Information Activity in Digital Humanities (SCIA — 2023)* : Proc. of the 2nd Intern. Workshop, Lviv, Ukraine, Nov. 9, 2023 / Lviv. Polytechnic National University. Lviv, 2023. P. 5–33. URL: <https://ceur-ws.org/Vol-3608/paper1.pdf>.
 45. Komova M. Ukraine in the concept of a new political thought by Jerzy Gedroyc. *The formation and peculiarities of the implementation of the European Union's Eastern policy* : sci. monograph. Riga : Baltija Publishing, 2022. P. 151–166. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/book/246>.
 46. Markovets O., Pazderska R. The use of modern communication platforms for the organization of online education. *Social Communication and Information Activity in Digital Humanities (SCIA — 2022)* : Proc. of the 1st Intern. Workshop, Lviv, Ukraine, Oct. 20, 2022 / Lviv. Polytechnic National University. Lviv, 2022. P. 165–175. URL: <https://ceur-ws.org/Vol-3296/paper13.pdf>.
 47. Social Communication and Information Activity in Digital Humanities (SCIA — 2022) : Proc. of the 1st Intern. Workshop, Lviv, Ukraine, Oct. 20, 2022 / Lviv. Polytechnic National University. Lviv, 2022. 244 p. (Vol. 3296). URL: <https://ceur-ws.org/Vol-3296/>.
 48. Social Communication and Information Activity in Digital Humanities (SCIA — 2023) : Proc. of the 2nd Intern. Workshop, Lviv, Ukraine, Nov. 9, 2023 / Lviv. Polytechnic National University. Lviv, 2023. 366 p. (Vol. 3608). URL: <https://ceur-ws.org/Vol-3608/>.
 49. Social Communication and Information Activity in Digital Humanities (SCIA — 2024) : Proc. of the 3rd Intern. Workshop, Lviv, Ukraine, Okt. 31, 2024 / Lviv. Polytechnic National University. Lviv, 2024. (Vol. 3851). URL: <https://ceur-ws.org/Vol-3851/>.

50. Vovk N. Directions of the book publishing house's marketing strategy according to the results of information reconnaissance of the publishing market in Ukraine. *Książka w mediach — media w książce. Rynek — technologie — konsumpcja*. Lublin : Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2023. C. 193–204.
51. Zhezhnych P., Markovets O., Petrushka A., Gnatyuk S. SCIA — 2024: Exploring New Horizons in Digital Humanities. *Social Communication and Information Activity in Digital Humanities (SCIA — 2024)* : Proc. of the 3rd Intern. Workshop, Lviv, Ukraine, Okt. 31, 2024 / Lviv. Polytechnic National University. Lviv, 2024. P. 5–10. URL: <https://ceur-ws.org/Vol-3851/paper00.pdf>.

Я. О. Хіміч

канд. іст. наук, доц.,

доц. кафедри артменеджменту та інформаційних технологій,
Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, м. Київ, Україна
yaroslavakhimich@gmail<https://orcid.org/0000-0003-1199-3207>**В. В. Загуменна**

канд. пед. наук, проф.,

проф. кафедри артменеджменту та інформаційних технологій,
Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, м. Київ, Україна
vzagumenna@ukr.net<https://orcid.org/0000-0002-4238-890X>

ВІД ТРАДИЦІЙ ДО ІННОВАЦІЙ: РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ АСОЦІАЦІЇ В ТРАНСФОРМАЦІЇ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Сучасні трансформації у сфері культури, освіти та інформаційних технологій докорінно змінюють характер професійної підготовки бібліотечно-інформаційних фахівців. У контексті глобалізації, цифровізації та посилення ролі інформаційних ресурсів бібліотеки перетворюються на інноваційні центри комунікації, знань і послуг. Це вимагає від майбутніх спеціалістів не лише ґрунтовних знань у галузі бібліотекознавства, а й високого рівня інформаційної культури, критичного мислення, комунікаційної та цифрової компетентності.

У цьому процесі вагому роль відіграють професійні об'єднання, які здатні акумулювати досвід, формувати стандарти, генерувати інноваційні ідеї та виступати платформою для професійної взаємодії. В Україні таку місію виконує Всеукраїнська громадська організація «Українська бібліотечна асоціація» (УБА), яка за час свого існування зарекомендувала себе як провідний агент змін у бібліотечній справі загалом та в галузі бібліотечно-інформаційної освіти зокрема.

Українська бібліотечна асоціація не лише об'єднує фахівців різних поколінь, а й активно впливає на зміст і методику підготовки та підвищення кваліфікації сучасних бібліотекарів, сприяючи реалізації концепції навчання впродовж життя. Важливим напрямом її діяльності є організація наукових і науково-практичних конференцій, семінарів, тренінгів, вебінарів, а також літніх і зимових шкіл для молодих бібліотекарів та спеціалізованих шкіл з адвокації й лідерства, навчання основам проектної діяльності та залучення бібліотечних фахівців до розробки й реалізації бібліотечних проєктів, участі в різноманітних професійних конкурсах і програмах, а також у проєктах УБА.

Сьогодні активними членами УБА є представники провідних закладів вищої освіти, де здійснюється підготовка бібліотечних фахівців, зокрема Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, Київського національного університету культури і мистецтв, Харківської державної академії культури, Київського університету імені Бориса Грінченка та інших.

Мета цієї роботи — розглянути діяльність Української бібліотечної асоціації (УБА) як провідної фахової організації, що сприяє розвитку бібліотечно-інформаційної освіти в Україні. У роботі аналізуються основні напрями освітньої діяльності УБА: підвищення кваліфікації бібліотекарів, розроблення професійних стандартів, участь у формуванні освітніх програм, організація конференцій, тренінгів і вебінарів. Окрему увагу приділено ролі УБА в цифровій трансформації професійної освіти, а також узагальнено здобутки та окреслено перспективи подальшого розвитку.

При підготовці розділу ми ґрунтувалися на власний досвід участі в освітніх ініціативах Асоціації, професійні спостереження та спогади, доповнюючи їх аналізом матеріалів, розміщених на офіційному порталі ВГО «Українська бібліотечна асоціація» — <https://ula.org.ua/>. Такий об'єднуючий підхід дав змогу відтворити динаміку розвитку освітньої діяльності Асоціації крізь призму як особистісного, так і документального бачення.

Історична довідка, хронологія, важливі дати. Від часу свого створення в 1995 р. (цього року УБА відзначила свій 30-річний ювілей), Українська бібліотечна асоціація була тісно пов'язана з фаховою освітою. У витоків асоціації стояли видатні науково-педагогічні працівники, які займалися бібліотечною освітою, зокрема Василь Бабич, Віра Загуменна, Валентина Пашкова, Ярослава Сошинська та інші. Однією з перших секцій УБА стала секція безперервної бібліотечно-інформаційної освіти, яку очолювали професор Василь Бабич — декан факультету бібліотечно-інформаційних систем та завідувач кафедри Київського державного інституту культури (нині — Київський національний університет культури і мистецтв), заслужений працівник культури України, та професорка Валентина Скарнь — завідувачка кафедри бібліотечної справи Інституту підвищення кваліфікації працівників культури (нині — Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв) [1].

І хоча згодом структура УБА, як громадської організації, змінювалась і у своєму первісному вигляді секція безперервної бібліотечно-інформаційної освіти перестала існувати, професійна освіта залишалась пріоритетним напрямом діяльності Асоціації.

У 1999 р. УБА, у межах спільного проєкту з Державною академією керівних кадрів культури і мистецтв, за фінансової підтримки фонду Відродження та Інституту відкритого суспільства (Будапешт), на базі

Академії було створено Центр безперервної бібліотечної освіти, діяльність якого була спрямована на розробку нових навчальних програм та проведення занять із підвищення кваліфікації бібліотечних працівників різних систем та відомств. Керівником Центру була канд. пед. наук, професор Валентина Скарж, менеджером освітніх програм — канд. пед. наук, доцент Ірина Шевченко (з 2009 по 2018 рр. — президентка УБА), координатором Центру — Ярослава Хіміч.

Центр почав проводити курси підвищення кваліфікації з 2000 р., тож у 2025 р. також має свій — 25-річний ювілей.

Реалізація Програми «Бібліоміст» (2009–2014), партнером якої виступала УБА, також передбачала обов'язковий освітній компонент — підвищення кваліфікації бібліотечних працівників, тож Центр безперервної бібліотечної освіти став фізичною, методичною, а головне — кадровою основою Головного тренінгового центру для бібліотекарів (ГТЦ). І оскільки свої тренінги ГТЦ розпочав у 2010 р. — він також цьогорічний ювіляр — 15 років, як і регіональні тренінгові центри (РТЦ), що були організовані в межах Програми.

Потужність програми «Бібліоміст» та її вплив на подальший розвиток бібліотечної справи в Україні відзначають не лише усі її учасники. Програма дійсно дозволила не просто обладнати бібліотеки-переможниці сучасною на той час комп'ютерною технікою та приєднати їх до інтернету, а й через систему тренінгового навчання вплинула на професійну свідомість бібліотекарів, мотивувавши їх до самоосвіти, стимулювала до впровадження інноваційних бібліотечних послуг з використанням інтернет-технологій, започаткувала заходи з каскадування тренерських практик — зокрема проведення спеціалізованої конференції з освіти «Сучасна безперервна бібліотечно-інформаційна освіта...» (з 2011 р.) та бібліотечних шкіл — Школи з адвокації (з 2012 р.) і літніх та зимових шкіл для молодих бібліотекарів (з 2013 р.).

Варто також відзначити вагомий внесок Української бібліотечної асоціації та організаційну підтримку програми «Бібліоміст» для розроблення «Стратегії розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року». Так, у березні 2014 р. Президія Української бібліотечної асоціації ініціювала створення експертної групи фахівців, яка здійснила б кваліфікований аналіз сучасного стану бібліотечної справи в Україні та визначила проблеми, на розв'язання яких мали би бути спрямовані стратегія, пріоритети діяльності бібліотек в умовах якісних змін та стратегічні напрями розвитку бібліотечної справи. Ця ініціатива отримала підтримку Міністерства культури України, і, відповідно до наказу № 960 від 10 листопада 2014 р., було утворено Міжвідомчу робочу групу з питань формування стратегії розвитку

бібліотечної справи в Україні. Представники УБА активно долучилися до її діяльності. Члени групи: Бруй О. М., Вилегжаніна Т. І., Воскобойнікова-Гузева О. В., Гуцул Н. І., Нікіфоренко Л. С., Пашкова В. С., Сошинська Я. Є., Шевченко І. О. На основі широкого обговорення з бібліотечною громадськістю та іншими зацікавленими сторонами — представниками уряду, користувачами бібліотек, партнерськими організаціями тощо — було підготовлено документи, що лягли в основу Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 р. «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України», схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 219-р. [2; 3].

Зазначимо, що одним зі стратегічних напрямів розвитку бібліотечної справи в цьому документі визначено забезпечення професійного розвитку персоналу бібліотек, оновлення системи бібліотечно-інформаційної освіти та підвищення кваліфікації [3].

Загалом відзначимо, що послідовність діяльності УБА в напрямі безперервної освіти бібліотечних працівників та стала інноваційна діяльність багатьох бібліотек із впровадження сучасних інформаційних послуг, навчання користувачів комп'ютерній грамотності та якісному використанню інформаційно-комунікаційних технологій сприяла новій вісі в розвитку як безперервної освіти в УБА, так і новим мережевим бібліотечним проектам. Важливим кроком у цьому напрямі стало підписання в січні 2020 р. двостороннього меморандуму про співпрацю між ВГО «Українська бібліотечна асоціація» та Міністерства цифрової трансформації України [4], а згодом — у травні 2020 р. — й 4-стороннього «Меморандуму про співпрацю у створенні умов для вдосконалення цифрової освіти всіх верств населення України на базі публічних бібліотек» Міністерством цифрової трансформації України, Комітетом Верховної Ради України з питань цифрової трансформації, Інтернет Асоціацією України та ВГО «Українська бібліотечна асоціація» [5]. Ці документи закріпили статус бібліотек як важливих осередків цифрової освіти громадян та визначили УБА ключовим партнером держави у формуванні системи безперервного цифрового навчання населення. Сьогодні — за 5 років досвіду роботи бібліотечних хабів цифрової освіти (5 років теж певний ювілей) можна впевнено стверджувати, що сучасні бібліотекарі вміють навчатися та навчати, а УБА є тією рушійною силою, яка не лише допомагає бібліотекарям та населенню України долучатися до цифрової економіки, а й здійснює постійне навчання тренерів та сприяє обміну досвідом на різноманітних майданчиках — через вебінари, очні тренінги, програми кураторства, інформування про хід проекту в соціальних мережах, на сайті та в бюлетені УБА, у збірках матеріалів конференцій.

Розширення співпраці з органами державної влади, закладами освіти та громадським сектором стало підґрунтям для посилення ролі УБА в професійному розвитку фахівців бібліотечно-інформаційної сфери.

У сучасних умовах Українська бібліотечна асоціація виступає важливим простором взаємодії між освітньою сферою та бібліотечною практикою, об'єднуючи у своїх лавах як представників закладів вищої освіти, так і практикуючих бібліотекарів. Така консолідація створює умови для системного обміну ідеями та професійним досвідом, сприяє інтеграції практичних надбань в освітні стандарти й навчальні програми, а також забезпечує підготовку висококваліфікованих фахівців, здатних ефективно функціонувати в умовах сучасного ринку праці. У межах цієї взаємодії УБА реалізує низку напрямів діяльності, спрямованих на розвиток бібліотечно-інформаційної освіти, удосконалення професійних компетентностей і впровадження інноваційних освітніх практик.

Основні напрями діяльності та впливу УБА на безперервну бібліотечно-інформаційну освіту. Аналіз Стратегій УБА.

Дослідження діяльності УБА та багаторічний власний досвід роботи в галузі бібліотечно-інформаційної освіти дає нам підстави умовно виокремити такі основні напрями діяльності УБА у сфері бібліотечно-інформаційної освіти:

- **науковий напрям:** експертна оцінка наявних потреб галузі та визначення актуальної наукової тематики, яка потребує дослідження й обговорення під час конференцій, семінарів, тренінгів, форумів;
- **освітній напрям:** участь у розробці освітніх стандартів, освітніх програм та безперервна освіта (освіта впродовж життя) для фахівців бібліотечно-інформаційної сфери;
- **навчально-методичний напрям** (підготовка та видання практичних посібників й інших навчально-методичних матеріалів для бібліотекарів).

По кожному із цих напрямів можна прописати конкретні приклади. Проте при цьому варто відзначити, що, як правило, на практиці складно виокремити один напрям від іншого, усі вони взаємопов'язані та перетинаються між собою.

Наприклад, визначення актуальної наукової тематики, яка потребує дослідження та обговорення під час конференцій, семінарів, тренінгів, форумів (**науковий напрям**) в УБА, відбувається під час експертних обговорень активістів секції бібліотечної освіти, з подальшим складанням плану роботи Секції з бібліотечно-інформаційної освіти ВГО Українська бібліотечна асоціація на наступний рік, та включенням ініціатив Секції до загального плану діяльності Асоціації. Можливо, саме тому, у своєму дисертаційному дослідженні «Українська бібліотечна асоціація у сприянні розвитку

бібліотечної справи в Україні (1995–2021 рр.)» Альона Мотько визначила цей напрям як організаційний [1], що також є слухним.

Загальний план діяльності УБА ґрунтується на Стратегічних напрямках та цілях діяльності Української бібліотечної асоціації, що визначені в Стратегії Української бібліотечної асоціації. Наразі, Стратегії Української бібліотечної асоціації на 2022–2025 рр. Попередньо були Стратегії УБА на 2019–2021 (2018), 2015–2018 (2014), 2010–2014 (2009) [6].

Розгляд Стратегічних напрямів (СН) та цілей діяльності УБА (*Стратегія 2022–2025 роки*), свідчить, що питання, пов'язані з безперервною бібліотечною освітою, присутні фактично в кожному з них.

Так, Стратегічний напрям І. *Розвиток галузі загалом передбачає*: «Ціль 1: *Просувати інноваційні моделі діяльності бібліотек*». У коментарі до цієї цілі, зокрема, відзначається: «Сучасні бібліотекарі орієнтовані на створення системи інноваційних продуктів, послуг, форм взаємодії, моделей діяльності бібліотек, які відповідають світовим тенденціям і спрямовані на подолання викликів воєнного та післявоєнного часу, відновлення та підвищення якості життя. Українська бібліотечна асоціація займає проактивну позицію, а наші експерти ініціюють і беруть активну участь у бібліотечних проєктах національного рівня — Національна цифрова бібліотека, Централізована система каталогізації 3 та ін., і загальнонаціональних проєктах, пов'язаних із читанням, медійною і цифровою грамотністю та ін.» [6].

Таким чином, досягнення цієї цілі безпосередньо пов'язане з поданою нами вище характеристикою «наукового напрямку» — «експертною оцінкою існуючих потреб галузі та визначенням актуальної наукової тематики, яка потребує дослідження ...»). Крім того, розвиток інновацій передбачає підвищення кваліфікації та знайомство з теорією і практикою інноваційної діяльності «освітній» та «навчально-методичний» напрями.

Серед заходів УБА та Секції з бібліотечно-інформаційної освіти, передбачених у межах даної цілі на 2025 р. — брати участь у комісіях та робочих групах з питань розвитку інформаційно-бібліотечної галузі, освіти, науки та культури. Як результат — розроблені за участі експертів УБА стандарти вищої освіти зі спеціальності В13 Бібліотечна, інформаційна та архівна справа; розроблені професійні стандарти «Бібліотекар», «Фахівець з бібліотечної справи», «Бібліограф». Провести круглий стіл з бібліотечної освіти в межах XV Львівського міжнародного бібліотечного форуму. Взяти участь у VIII Міжнародній науковій конференції «Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі». Секція 5. Інформаційно-бібліотечна та архівна освіта: сучасний стан та перспективи; Взяти участь у Всеукраїнській науковій конференції «Вища бібліотечно-інформаційна освіта: еволюція та інноваційні стратегії розвитку» (до 100-річчя заснування

підготовки бібліотечних фахівців в Україні) Харківської державної академії культури тощо.

Ціль 2: *«Розвивати професійні компетентності бібліотекарів через розбудову освіти впродовж життя та надавати їм соціально-психологічну підтримку»*. Освіта в цьому контексті трактується не опосередковано, а як ключова умова розвитку бібліотечної справи. У документі підкреслено важливість постійного професійного навчання, зумовленого стрімким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, цифровізацією країни, трансформацією соціально-економічних реалій і необхідністю реагування на зовнішні, зокрема — воєнні виклики. Зазначається, що це вимагає від бібліотекарів набуття нових професійних компетентностей: особистісних, загальних і спеціальних. «Для забезпечення цих потреб Українська бібліотечна асоціація сприяє переорієнтації та розбудові системи безперервної фахової освіти, розробляючи навчальні програми й модулі з актуальних тем, а також надаючи широкий спектр освітніх майданчиків, зокрема в партнерстві із закладами вищої освіти та підвищення кваліфікації». Крім того, у документі підкреслюється, що «враховуючи складні життєві та професійні обставини, в яких опинились українські бібліотекарі внаслідок війни, Асоціація разом з партнерами пропонує бібліотечній спільноті підтримку соціально-психологічного та фінансового характеру». Щодо безперервної бібліотечно-інформаційної освіти в цьому контексті, то важливо, що Українська бібліотечна асоціація та бібліотеки на місцях долучаються до різноманітних тренінгів з підтримки ментального здоров'я та беруть активну участь у Всеукраїнській програмі ментального здоров'я «Ти як?».

Серед заходів УБА та Секції з бібліотечно-інформаційної освіти, передбачених у межах даної цілі на 2025 р. — актуалізувати освітній напрям на рівні фахових наукових обговорень — професійні дискусії з питань підготовки бібліотечних фахівців у форматі конференцій, круглих столів тощо; провести XII Міжнародну конференцію «Сучасна бібліотечно-інформаційна безперервна освіта: майбутнє твориться сьогодні»; проводити тематичні семінари, тренінги, майстерні з актуальних питань діяльності бібліотек; проводити навчально-тренінгову діяльність у межах діючих проєктів.

Ціль 3: *«Підтримати інфраструктурне відновлення бібліотечної системи, що зазнала втрат внаслідок бойових дій та окупації»*. І хоча в описі цієї цілі нічого не сказано про освіту, оскільки фокус зроблено на матеріальну складову, але маємо усвідомлювати, що дійсно якісне відновлення вимагає кваліфікованих спеціалістів. Тим більше, якщо амбітною метою є не відновлення старого, а створення сучасної інфраструктури, спрямованої в майбутнє. Тож освітянам також є над чим попрацювати, зокрема оновлюючи або розробляючи освітні компоненти Освітньо-професійних програм з підготовки фахівців спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна

та архівна справа» (останній набір на цю спеціальність відбувся у 2024 р. і підготовка фахівців ще продовжується, а програми можуть оновлюватись) і Спеціальності В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа», перший набір на яку відбувся у 2025 р., і стандарти вищої освіти різних рівнів до якої ще в стадії розробки.

Ціль 4: «Поширювати та застосовувати дієві інструменти бібліотечної адвокатури». Основною тезою даної цілі є те, що Українська бібліотечна асоціація активно просуває бібліотечну адвокатуру як інструмент захисту права громадян на доступ до інформації та бібліотечно-інформаційних послуг, особливо в умовах війни та післявоєнного відновлення. «УБА виступає проти необґрунтованого скорочення бібліотечної мережі, демонструючи роль бібліотек як безпечних просторів, центрів волонтерства, освіти, цифрової грамотності та консолідації громад, що сприяють сталому розвитку й відбудові країни». Зазначимо, що навчання бібліотекарів адвокатської діяльності входило до обов'язкових модулів програми підвищення кваліфікації для бібліотекарів переможців конкурсу програми «Бібліоміст» (2010–2014). У цей час у Головному тренінговому центрі для бібліотекарів В. Загуменною було розроблено програму та посібники «Адвокація: представлення інтересів бібліотек» для тренерів — 2011 р. та бібліотекарів — 2013 р., та створено відповідний електронний курс у дистанційному середовищі Moodle відділу дистанційного навчання НАКККиМ — 2012 р.

Загуменна В. В. Адвокація: представлення інтересів бібліотек

Загуменна В. В. Адвокація: представлення інтересів бібліотек: посіб. для тренерів (я прогр. підвищ. кваліфікації) // Укр. бібл. асоц., Нац. академія керівних кадрів культури і мистецтв. Центр безперерв. інформ.-бібл. освіти, Головний тренінгов. центр для бібліотекарів; В. В. Загуменна. - К.: Самміт-книга, 2012. - 60 с.
Детальніше...

Загуменна В. В. Адвокація: представлення інтересів бібліотек (посібник для бібліотекарів)

Загуменна, В. В. Адвокація: представлення інтересів бібліотек : посіб. для бібліотекарів за прогр. підвищ. кваліфікації / В. В. Загуменна; УБА, НАКККиМ. — Київ : Самміт-Книга, 2013. — 80 с.

Завантажити документ

Рис. 1. Інформація про посібники В. Загуменної «Адвокація: представлення інтересів бібліотек» на сайті УБА в розділі «Видання» [7].

За програмою пройшли навчання тренери регіональних тренінгових центрів (близько 50 осіб: по 2 особи з кожного регіону), що дозволило навчати бібліотекарів по всій країні. А оскільки тематика адвокатської діяльності була затребувана, з 2012 р. УБА почала проводити Школи з адвокатури.

Курс «Адвокація: представлення інтересів бібліотек» і сьогодні викладається на курсах підвищення кваліфікації НАКККіМ та в деяких РТЦ. Навчальна дисципліна «Адвокація в інформаційно-бібліотечній сфері» є обов'язковою освітньою компонентою Освітньо-професійної програми магістерського рівня зі Спеціальності 029 та В13 НАКККіМ. Розробник та викладач — В. Загуменна.

Ціль 5: «*Активізувати включення молоді в інноваційну діяльність бібліотек*». В описі цілі підкреслюється, що молоді фахівці є ключовим ресурсом інституційного розвитку Української бібліотечної асоціації та бібліотечної галузі. УБА підтримує їхню професійну активність через менторство, залучення до проєктів і поширення їхнього досвіду, формуючи спільноту, здатну до інновацій, лідерства й оновлення бібліотечної сфери. Відзначимо, що саме молодь ініціювала, започаткувала і проводить Школи молодих бібліотекарів. Проте закріплення в професії — дійсно болюча проблема, з якою стикаються і викладачі закладів вищої освіти, що готують майбутніх бібліотечних фахівців.

Ціль 6: «*Сприяти інтеграції бібліотекарів України у світове професійне співтовариство*». Відзначаючи інтеграцію українських бібліотекарів у світове професійне співтовариство як одну з ключових умов розвитку галузі в період трансформацій та подолання наслідків війни, Українська бібліотечна асоціація наголошує на системній діяльності щодо розширення міжнародного партнерства та підтримки участі вітчизняних фахівців у глобальних програмах, професійних організаціях, стажуваннях й обмінах. Важливим аспектом цього процесу є володіння іноземними мовами, отже, якісне навчання іноземних мов має бути обов'язковим як у підготовці бібліотечних спеціалістів, так і в програмах підвищення їхньої кваліфікації, що значно розширює можливості для міжнародної співпраці.

Стратегічний напрям II. *Інституційний розвиток*. Успіх, авторитет і впливовість Української бібліотечної асоціації як громадської та професійної організації, здатної сприяти трансформації бібліотечної справи в умовах війни та післявоєнного відновлення, безпосередньо залежать від її інституційної спроможності й реалізації організаційного потенціалу. Ключовими чинниками розвитку цієї спроможності є відновлення активної діяльності й розширення мережі регіональних відділень, забезпечення затребуваності послуг і сервісів, а також ефективна система комунікації та менеджменту в межах Асоціації.

Ціль 7: *Оновити систему надання послуг та сервісів Асоціації*. Одразу зазначимо, що надання освітніх послуг — проведення вебінарів, тренінгів, круглих столів, конференцій, форумів — найбільш розроблені й затребувані сервіси УБА, розвитку яких мають сприяти дослідження потреб клієнтів,

їх актуальних запитів, спричинених наслідками війни, та глобальних тенденцій розвитку бібліотечної справи в світі. «Послуги та сервіси Асоціації спрямовані на реалізацію професійної спроможності її клієнтів, відновлення діяльності бібліотечної системи та досягнення нової якості бібліотечної справи в Україні на основі інноваційних підходів». Ми не будемо розглядати наступні стратегічні цілі, оскільки вони все ж не так сильно дотичні до бібліотечно-інформаційної освіти, як вже розглянуті нами. Натомість, для розуміння тенденції розвитку Асоціації та її стратегію в розбудові бібліотечно-інформаційної освіти, тезово розглянемо попередні стратегії.

У *Стратегії УБА 2010–2014 рр.*, стратегічний напрям 2 безпосередньо пов'язаний з професійною освітою та визначається через твердження: «СН 2: УБА сприяє розвитку системи професійної підготовки та післядипломної освіти в Україні, кадровому забезпеченню галузі» [6]. Важливо, що це положення розвивається й конкретизується в подальших положеннях документа, де зазначено, що «УБА бере на себе відповідальність сприяти розвитку освіти та підвищенню фахового рівня працівників бібліотечно-інформаційної галузі, а також залученню молоді до професії». Таким чином, концептуальне бачення ролі УБА у сфері професійної освіти виходить за межі формальної координації й передбачає активну участь у формуванні теоретичних засад бібліотечної справи, організації практичної діяльності, розвитку професійної етики (деонтології) та вдосконаленні системи безперервної бібліотечно-інформаційної освіти. Відзначається, що у своїй діяльності з підвищення якості освіти та кадрового забезпечення галузі УБА дотримує принципів відповідності професійної підготовки сучасним вимогам суспільства знань і інформації, серед яких: освіта впродовж життя; відкритість і доступність освітнього процесу; активне використання інформаційно-комунікаційних технологій; упровадження креативних моделей навчання; розвиток освіти на основі фундаментальних знань. Кінцева мета УБА у цій сфері полягає у створенні сприятливих умов для інтеграції українських бібліотекарів у світове інформаційне та професійне співтовариство. Досягнення цієї мети забезпечується через організацію вивчення іноземних мов, участь у міжнародних проектах, реалізацію програм професійних візитів і обмінів, придбання та переклад іноземних професійних видань, а також проведення наукових заходів і професійних зустрічей, що сприяють міжнародному діалогу й обміну досвідом [6]. Нагадаємо, що мова йде про 2010–2014 рр. — роки реалізації Програми «Бібліоміст», яка, через організацію ГТЦ та РТЦ, не лише побудувала мережу додаткових центрів післядипломної освіти та підвищення кваліфікації для бібліотекарів, а й у результаті запровадження в діяльність бібліотек новітніх інформаційно-комунікаційних технологій стимулювала необхідність формування у бібліотекарів відповідних компетентностей.

Основними завданнями Головного тренінгового центру стали: підготовка навчальних програм підвищення кваліфікації працівників бібліотек; розробка навчальних матеріалів; підготовка дистанційних курсів за навчальними програмами; організація курсового навчання для тренерів регіональних тренінгових центрів; директорів обласних бібліотек; голів та викладачів циклових комісій бібліотечних дисциплін училищ культури і мистецтв тощо; організація курсового навчання з метою підвищення кваліфікації бібліотекарів м. Києва та Київської області [7]. Таким чином, реалізовувались усі три основні напрями діяльності УБА у сфері бібліотечно-інформаційної освіти — науковий; освітній та навчально-методичний.

Серед навчально-методичних матеріалів, розроблених ГТЦ — підручники для тренерів, посібники для бібліотекарів за програмою підвищення кваліфікації, дистанційні курси, зокрема «Нова бібліотечна послуга: використання інформаційних технологій та Інтернету в бібліотеці» (І. О. Шевченко, 2012), «Інноваційні зміни в бібліотеці на основі проектного, кадрового менеджменту та ініціативної діяльності бібліотек» (Я. О. Хімич, 2012), «Інтелектуальна свобода та доступність інформації в демократичному суспільстві. Етика бібліотечного працівника» (Пашкова В. С., Пашков О. М., 2013), «Адвокація: представлення інтересів бібліотек» (Загуменна В. В., 2013), «Технології Веб 2.0 для бібліотек і користувачів: нові можливості розвитку бібліотечного середовища» (Ярошенко Т. О., Якушко Т. О., 2013) [8]. Крім того, у межах «Бібліомосту» (2011–2014) проводились «Ярмарки бібліотечних інновацій», які також були майданчиком для підвищення кваліфікації та професійного розвитку бібліотекарів. А для покращення знань з англійської мови для бібліотекарів та користувачів бібліотек, Програмою було проведено конкурс “English123 у бібліотеці”. Інформації про цей проект наразі в інтернеті небагато, і це пов’язано з тим, що матеріали програми «Бібліоміст» були розміщені на однойменному сайті, який було створено під проєкт і який перестав заадмініструватися після його завершення. На сайті УБА зберігся анонс конкурсу вже з історіями успіху реалізації проєкту, метою якого було «поширення інформації про проєкт “English 123 в бібліотеці” за допомогою популярних соціальних мереж, зібрання історій успіху, залучення нових користувачів та підтримка нового іміджу сучасної бібліотеки» [9].

У Стратегії значна увага приділялася і професійній освіті, яка на той час здійснювалась закладами вищої освіти за двома спеціальностями — «Книгознавство. Бібліотекознавство. Бібліографознавство» та «Документознавство та інформаційна діяльність». Серед завдань стратегічного напрямку 2 (СН 2) визначалося: впливати на подальшу актуалізацію змісту та форм освіти за цими спеціальностями «відповідно до принципів

єдиного європейського простору вищої освіти, у напрямі фундаменталізації, індивідуалізації та неперервності професійного навчання бібліотечно-інформаційних фахівців» [6]. «Актуалізація змісту і форм освіти» з 2010 р. стала постійною темою фахових дискусій — її обговорювали на круглих столах з бібліотечно-інформаційної освіти, що проводилися в межах щорічних конференцій УБА, а також на заходах, ініційованих Центром безперервної інформаційно-бібліотечної освіти. Вона ж була у фокусі започаткованої у 2011 р. конференції «Сучасна бібліотечно-інформаційна безперервна освіта», що традиційно проходить у смт Славсько Львівської області (нині — селище Славсько) [10].

Слід відзначити, що в Стратегії розвитку бібліотечної справи на 2010–2014 рр. не лише визначено напрями та завдання, але й конкретизовано заходи щодо їх реалізації. Так, у межах напрямку 2, присвяченого розвитку бібліотечно-інформаційної освіти, передбачено дев'ять ключових дій. Вони стосуються активізації діяльності Центру безперервної інформаційно-бібліотечної освіти та Головного тренінгового центру для бібліотекарів, підвищенню престижу професії, розвитку партнерства й наставництва серед фахівців, розширенню державного замовлення та грантових можливостей для студентів, а також видавничої діяльності УБА. Особлива увага приділялась проведенню галузевих досліджень, співпраці з профільними ЗВО, визначенню потреб у підвищенні кваліфікації, а також організації круглих столів, семінарів і конференцій з актуальних питань бібліотечно-інформаційної освіти.

Крім того, освітній компонент опосередковано присутній і в інших стратегічних напрямках Стратегії. Так, у СН 3 — «УБА сприяє формуванню позитивного іміджу книгозбірень, підвищенню престижу професії, захищає інтереси читачів і працівників бібліотек» — серед завдань зазначено організацію навчання бібліотекарів з питань *адвокасії (адвокації)*. Йшлося про формування знань, умінь і навичок адвокаційної діяльності та проведення відповідних тренінгів, навчальних турів, семінарів, конференцій і публікацій, спрямованих на підвищення професійної компетентності фахівців. Серед конкретних заходів у межах цього напрямку передбачалося: організувати та провести тренінги для команди тренерів УБА з адвокації, розробити робочі програми й навчальні матеріали для їх використання під час підготовки бібліотекарів; провести тренінги для регіональних тренерів і директорів провідних бібліотек України; розробити дистанційні навчальні курси з адвокації; організовувати закордонні навчальні тури для бібліотекарів з метою обміну досвідом; проводити щорічні тематичні науково-практичні конференції та семінари, що мають навчальний характер і присвячені окремим аспектам адвокаційної діяльності. Цікаво, що в документі ще використовується термін «*адвосі*», який є прямою транслітерацією

з англійського слова *advocacy*. Це відображає початковий етап опанування вітчизняними бібліотекарями, науковцями та викладачами професійної адвокаційної тематики. Завдяки активній науковій, методичній і просвітницькій діяльності Української бібліотечної асоціації, цей термін доволі швидко трансформувався у форму «адвокація», що є природнішою для української мови та сьогодні усталено вживається в бібліотечному й освітньому дискурсі.

У *Стратегії Української бібліотечної асоціації на 2015–2018 роки* стратегічний напрям 3 (СН3) визначено як «Розбудова безперервної освіти». А вихідною тезою є те, що УБА послідовно розглядає безперервну професійну освіту як ключову умову розвитку бібліотечної справи, підвищення професійної компетентності фахівців та оновлення кадрового потенціалу галузі. У своїй діяльності Асоціація дотримується принципів відповідності професійної підготовки та післядипломної освіти вимогам суспільства знань, орієнтуючи членів на освіту впродовж життя, освіту без кордонів, креативні моделі навчання, а також на освіту, що ґрунтується на фундаментальних і міждисциплінарних знаннях [6].

Основними завданнями цього напрямку визначено підтримку діяльності професійних спільнот і колективів, спрямовану на розвиток освіти, підвищення кваліфікації та впровадження сучасних освітніх технологій, а також залучення бібліотекарів до міжнародних навчальних програм і обмінів. Важливим є розвиток освітніх послуг УБА, удосконалення системи безперервної освіти шляхом створення та підтримки відкритих освітніх онлайн-ресурсів, розроблення навчальних програм, курсів і стажувань. Значну увагу приділено сприянню інтеграції українських бібліотекарів у світове професійне співтовариство через активізацію онлайн-можливостей для вивчення іноземних мов, залучення міжнародних експертів до освітніх програм і проєктів співпраці, спрямованих на розвиток професійних компетенцій. УБА декларує намір долучатися до модернізації системи професійної підготовки та післядипломної освіти бібліотечно-інформаційних фахівців, упровадження європейських стандартів та оновлення змісту навчання за спеціальностями «Книгознавство. Бібліотекознавство. Бібліографія», «Соціальні комунікації», «Документознавство та інформаційна діяльність» та іншими спорідненими напрямками. Водночас важливою складовою освітньої політики Асоціації є залучення студентів до членства в УБА, розвиток привабливих сервісів і послуг, створення умов для професійного становлення, комунікації, реалізації ініціатив і подальшого працевлаштування. Значне місце в стратегії посідає підтримка молодіжних ініціатив, сприяння закріпленню молоді в професії, формуванню лідерських якостей, мотивації до науково-дослідної, педагогічної, методичної та

тренерської діяльності. У контексті розвитку професійної освіти особлива увага приділяється формуванню сучасних освітніх комунікацій, створенню контенту, який відповідає потребам членів Асоціації та запитам бібліотечної спільноти [6].

Аналіз стратегічних орієнтирів певного періоду з позицій прожитого досвіду дозволяє глибше усвідомити динаміку розвитку бібліотечної сфери та бібліотечно-інформаційної освіти, простежити причинно-наслідкові зв'язки між реформами, освітніми ініціативами та професійною практикою. Особливо показовим у цьому контексті є період 2015–2018 рр. Саме цей етап у розвитку освітньої діяльності Української бібліотечної асоціації позначився створенням Секції з бібліотечно-інформаційної освіти, що стало результатом ініціатив, сформульованих під час круглих столів, проведених у межах щорічної Всеукраїнської науково-практичної конференції УБА (Київ, листопад 2014 р.) та V Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасна інформаційно-бібліотечна освіта: нові вимоги» (сmt Славське, лютий 2015 р.). Діяльність Секції об'єднала фахівців навчальних закладів усіх рівнів акредитації навколо спільної мети — розбудови професії, удосконалення системи безперервної освіти, поліпшення кадрової ситуації в галузі, а також обговорення та ухвалення рішень щодо актуальних питань підготовки бібліотечних кадрів. Важливою складовою діяльності Секції стало також сприяння інтеграції українських бібліотекарів у світове професійне співтовариство та розширення можливостей міжнародної співпраці у сфері бібліотечно-інформаційної освіти [11].

Важливість створення та функціонування Секції зумовлювалася, з одного боку, консолідацією активістів УБА — представників провідних закладів вищої освіти, зокрема Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, Київського національного університету культури і мистецтв, Київського університету ім. Бориса Грінченка, Львівського національного університету ім. Івана Франка, Харківської державної академії культури, а з іншого — нагальними викликами, пов'язаними з реформуванням вищої освіти та оновленням переліку спеціальностей. Зокрема, у 2016 р. у вищій освіті відбулись зміни, пов'язані із запровадженням пілотного єдиного вступного іспиту з іноземної мови (ЄВІ) до магістратури, спочатку для юридичних спеціальностей, та розпочато перехід до нової системи освітніх ступенів, що замінила старі освітньо-кваліфікаційні рівні «спеціаліст» та «кандидат наук» на сучасну європейську модель — «молодший бакалавр», «бакалавр», «магістр», «доктор філософії» (PhD) та «доктор наук». Останній набір на програми підготовки «спеціалістів» і «молодших спеціалістів» відбувся саме у 2016 р., а відмова від терміну «кандидат наук» стала важливим кроком у гармонізації української системи наукових ступенів із міжнародними стандартами, що сприяло підвищенню мобільності наукових кадрів та

інтеграції української освіти в глобальний освітній простір. У цьому ж році відбувся перший набір за оновленим переліком спеціальностей, де замість раніше існуючих «Книгознавство. Бібліотекознавство. Бібліографія» та «Документознавство та інформаційна діяльність» було запроваджено нову спеціальність 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Це стало каталізатором розробки та впровадження сучасних стандартів вищої освіти на всіх рівнях, що дозволило оновити зміст навчання, впровадити компетентнісний підхід і зміцнити міжпредметні зв'язки. Представники Секції з бібліотечно-інформаційної освіти входили до складу підкомісії з розробки стандарту та виступали в якості експертів. «Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, ступінь вищої освіти — бакалавр, галузь знань 02 «Культура і мистецтво», спеціальність 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», був затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 12 грудня 2018 р. № 1378 [12].

Ще однією важливою подією цього періоду було прийняття Закону України «Про освіту» (2017 р.), що стало одним із ключових етапів реформування національної освітньої системи, заклавши нову ідеологію розвитку освіти в контексті європейських інтеграційних процесів. Цей Закон, ухвалений Верховною Радою України 5 вересня 2017 р. (№ 2145-VIII), визначив базові принципи державної політики у сфері освіти, серед яких — автономія закладів освіти, забезпечення якості освіти, компетентнісний підхід, інклюзивність, академічна свобода, а також вперше на законодавчому рівні — академічна доброчесність.

Запровадження поняття академічної доброчесності стало одним із найсуттєвіших нововведень закону. Відповідно до статті 42 Закону України «Про освіту» [13], академічна доброчесність визначається як сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання, проведення наукових досліджень і науково-творчої діяльності. Ця норма окреслила чіткі вимоги до дотримання чесності, відповідальності та поваги до інтелектуальної власності, а також запровадила систему відповідальності за порушення академічної доброчесності, включно з академічним плагіатом, фабрикацією, фальсифікацією, хабарництвом, списуванням та необ'єктивним оцінюванням.

Водночас ухвалення нового базового закону обумовило необхідність внесення змін до Закону України «Про вищу освіту» (2014 р.) [14], який потребував узгодження з новими принципами та термінологічними положеннями. Зміни, внесені після 2017 р., посилили вимоги до дотримання академічної доброчесності у вищій освіті, зокрема доповнивши Закон визначеннями, що конкретизують сутність академічної доброчесності в діяльності науково-педагогічних працівників і здобувачів освіти; уточнили

процедури притягнення до відповідальності за її порушення (включно з позбавленням наукових ступенів і вчених звань у випадку виявлення академічного плагіату); запровадили вимогу до закладів вищої освіти розробляти та впроваджувати власні політики і кодекси академічної доброчесності, а також проводити профілактичну роботу серед студентів і викладачів; передбачили створення та діяльність уповноважених (комісій, рад, комітетів) із забезпечення академічної доброчесності в закладах освіти.

Важливим чинником у поширенні принципів академічної доброчесності в бібліотечно-інформаційній сфері стала діяльність Української бібліотечної асоціації (УБА), яка активно долучилася до реалізації національних і міжнародних ініціатив, спрямованих на формування культури академічної доброчесності серед бібліотечної спільноти, науковців та студентів. Починаючи з 2016 року, УБА реалізує проєкт «Культура академічної доброчесності: роль бібліотек», у межах якого ініційовано низку освітніх і просвітницьких заходів — тренінгів, семінарів, вебінарів і конференцій, присвячених питанням академічної етики, антиплагіатних практик та розвитку інформаційної культури. Зокрема, під час VII Львівського міжнародного бібліотечного форуму (вересень 2016 р.) та Щорічної конференції УБА (листопад 2016 р.) були проведені круглі столи та тренінги з питань академічної доброчесності, що започаткували системну діяльність бібліотечної спільноти в цьому напрямі. Інформаційно-методичні матеріали, презентовані під час цих заходів, і сьогодні доступні на офіційному вебсайті УБА [6], що забезпечує їх подальше практичне використання.

Серед видань УБА (*навчально-методичний напрям*), присвячених тематиці академічної доброчесності, варто відзначити методичні поради «Навчання студентів академічній доброчесності у бібліотеці ВНЗ» (автори-укладачі: Л. В. Савенкова, С. О. Чуканова, 2016), інформаційні огляди «Основи формування культури академічної доброчесності в бібліотеці» (Якуніна Н. В., Чинюк А. А., Руденко Я. В., 2016) та «Програмне забезпечення для перевірки наукових текстів на плагіат» (А. Р. Вергун, Л. В. Савенкова, С. О. Чуканова, 2016), методичні рекомендації «Міжнародні стилі цитування та посилання в наукових роботах» (О. Боженко, Ю. Корян, М. Федорець, 2016).

Важливим етапом стала розробка програми підвищення кваліфікації працівників бібліотек «Академічна доброчесність та бібліотеки» (УБА, 2018, 40 с.), підготовленої колективом авторів — О. В. Воскобойніковою-Гузевою, В. В. Загуменною, Є. В. Кулик, В. С. Пашковою, О. О. Сербіним, Я. Є. Сошинською, І. О. Шевченко. Завершенням цього етапу стала публікація «Профіль компетентностей бібліотекарів з академічної доброчесності» (автори: О. Бруй, Л. Савенкова, С. Чуканова; за участі: О. Ляху, О. Мурашко,

2019), що окреслила систему знань, умінь і цінностей, необхідних бібліотекарям для підтримки академічної доброчесності в закладах освіти.

Участь УБА в цих процесах сприяла не лише підвищенню обізнаності бібліотекарів із питань академічної культури, але й закріпила статус бібліотек як осередків підтримки академічної доброчесності, що забезпечують доступ до якісних інформаційних ресурсів, формують навички академічного письма, коректного цитування та етичного використання інформації [15].

У *Стратегії Української бібліотечної асоціації на 2019–2021 роки* питання розвитку бібліотечно-інформаційної освіти представлено стисло, проте концептуально змістовно. Освітній компонент інтегровано у Стратегічний напрям 1 «Розвиток галузі в цілому», зокрема в ціль 2 «Розвинути професійні компетентності бібліотекарів через розбудову безперервної освіти». Такий підхід не стільки свідчить про зміну розуміння ролі освіти, скільки підтверджує послідовність стратегічної лінії УБА, яка впродовж багатьох років розглядає безперервну освіту як базовий чинник професійного розвитку бібліотекарів.

У межах аналітичного обґрунтування цілі наголошується, що інтенсивний розвиток інформаційних технологій, динамічні соціально-економічні процеси та зростання вимог користувачів до якості бібліотечно-інформаційних послуг актуалізують потребу у фахівцях нового покоління — мобільних, креативних, здатних до самоосвіти, професійної адаптації та впровадження інновацій. Відтак УБА визначає пріоритетним завданням сприяння розбудові безперервної фахової освіти бібліотекарів через розробку сучасних навчальних програм і модулів з актуальних тем, організацію різноманітних освітніх майданчиків, а також розвиток партнерських ініціатив із закладами освіти та підвищення кваліфікації [6].

Для реалізації даної цілі у 2019 році УБА були організовані й проведені: VI Зимова школа молодих бібліотекарів УБА «Visible Library: професійна комунікація» (12–15 лютого 2019 року, с. Ізки Закарпатської обл.) [16], IX Міжнародна науково-практична конференція «Сучасна бібліотечно-інформаційна безперервна освіта: орієнтири співтворення» (26 лютого — 1 березня 2019 р. у смт Славське, Львівської області), секційне засідання від УБА «Бібліотекарі як агенти змін в академічній спільноті» в межах конференції «Академічна доброчесність: практичний вимір» (11–12 квітня 2019 року, Київ, Національний університет «Києво-Могилянська академія»), IV Міжнародний форум молодих бібліотекарів УБА «Бібліотека: перезавантаження» (11–12 квітня 2019 р., м. Харків); навчання за модулем «Впровадження УДК в практику роботи наукових та публічних бібліотек» (15 по 17 квітня 2019 р., ГТЦ), «Шукаємо нові ідеї!» — тренінг для бібліотекарів Луганської і Донецької областей (21–23 червня 2019 р., м. Дніпро),

VII Всеукраїнська літня школа адвокації для бібліотекарів «Нова бібліотечна геометрія: адвокація, молодь, ОТГ» (18 по 22 червня 2019 р., Кіровоградщина), X Львівський міжнародний бібліотечний форум (18–21 вересня 2019 р., м. Львів), у межах якого, зокрема, відбулась сесія-презентація «Дистанційне навчання і бібліотека», на якій були представлені дистанційні курси для підвищення кваліфікації бібліотекарів та організації навчання й самоосвіти користувачів бібліотек: «Verified. Онлайн-курс з медіаграмотності: як зробити медіаграмотність щоденною звичкою» (презентувала Тетяна Таренкова, координатор проекту IREX), «Бібліотека — відкритий публічний простір» — онлайн-курс для бібліотекарів, створений за підтримки Програми ООН із відновлення і розбудови миру «Громадська безпека та соціальна згуртованість» (Оксана Бояринова, членкиня Української бібліотечної асоціації), Дистанційні курси Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв (Віра Загуменна, канд. пед. наук, проф. НАКККиМ, голова Секції з бібліотечно-інформаційної освіти УБА); а також як варіація традиційного круглого столу з освіти — Студія «Нові освітні концепції: зміни реальні чи формальні?» [17]. Певною мірою доленосною для розвитку цифрової освіти в бібліотеках стала Щорічна конференція Української бібліотечної асоціації «Інша бібліотека — вийти за межі» (21–22.11.2019), на пленарному засіданні якої заступниця Міністра цифрової трансформації України Валерія Іонан виступила з доповіддю «Бібліотека — партнер проекту з цифрової грамотності населення». На конференції також було запропоновано Сесію-дискусію «Яким бути бібліотечному фахівцю 4.0: зміст освіти і вимоги практики» (модератори: Ірина Шевченко, Ярослава Хіміч) [18; 19].

24 грудня 2019 року була презентована перша в Україні цифрова платформа «Дія. Цифрова освіта», яка стала одним з перших реальних сервісів проекту Дія, а ВГО Українська бібліотечна асоціація однією з перших стала партнером Міністерства цифрової трансформації України в реалізації цього проекту. 11 січня 2020 року Міністерство цифрової трансформації України та ВГО Українська бібліотечна асоціація офіційно оголосили про початок співпраці [20].

У 2020 р., до карантинних обмежень у зв'язку з пандемією, УБА встигла очно провести VII Зимову школу молодих бібліотекарів УБА «Soft skills бібліотечного лідера» (10–13 лютого 2020 р., с. Бабин, Івано-Франківська обл.) [21] та X Міжнародну науково-практичну конференцію «Сучасна інформаційно-бібліотечна освіта: орієнтири співтворення» (25–28 лютого 2020 р., Славське) [22].

Проте подальші освітні послуги були переведені в онлайн-режим. Серед найпомітніших подій цього періоду варто відзначити онлайн-конференцію «Бібліотеки в умовах пандемії COVID-19», проведену 19 травня

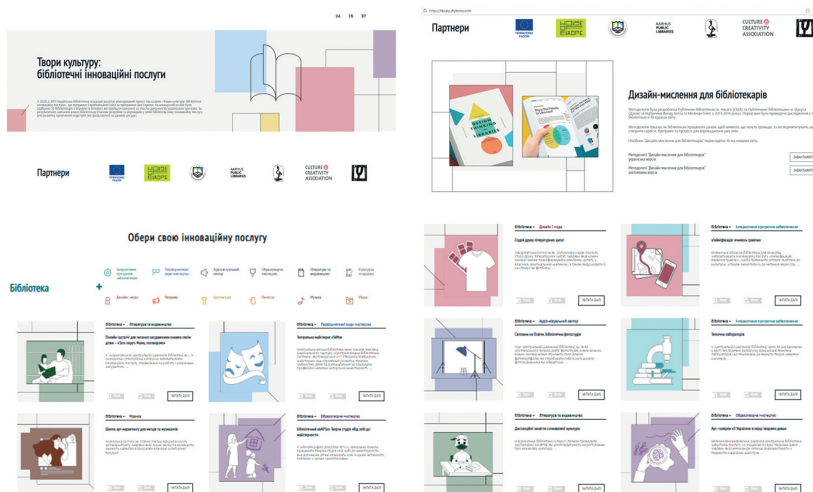

Рис. 2. Основні рубрики сайту *Твори культуру: бібліотечні інноваційні послуги* — *Бібліотечні інноваційні послуги* [24].

2020 р. Українською бібліотечною асоціацією спільно з Українським інститутом книги. Захід відбувся на платформі Zoom та транслювався наживо на сторінці ВГО «Українська бібліотечна асоціація» у Facebook, що забезпечило широкий доступ фахівців із різних регіонів України до участі в обговоренні актуальних питань адаптації бібліотек до нових умов роботи.

У червні — липні 2020 р. реалізовано перший і другий цикли навчання за проектом «Твори культуру: бібліотечні інноваційні послуги», що здійснювався за підтримки Європейського Союзу в межах програми «Дім Європи». Основною метою проекту було навчання бібліотекарів з України та Білорусі створювати інноваційні бібліотечні послуги, спрямовані на розвиток культурних і творчих індустрій у цих країнах із використанням методології «Дизайн-мислення для бібліотек». Семінари й тренінги проходили в онлайн-форматі; участь у них взяли 32 учасники, відібрані на конкурсній основі [23].

Ідеї нових бібліотечних послуг, розроблені під час навчання, стосуються розвитку таких сфер культурних та креативних індустрій, як культурна спадщина, образотворче мистецтво, аудіовізуальний сектор, перформативні види мистецтва, література та ін.

Результати проекту засвідчили практичну спрямованість діяльності УБА на розвиток інноваційного потенціалу бібліотек. Українською мовою було перекладено посібник «Дизайн-мислення для бібліотекарів», що став важливим методичним ресурсом для фахової спільноти і ліг в основу курсів

з підвищення кваліфікації для бібліотекарів, які організовує і проводить у співпраці з УБА Центр неперервної культурно-мистецької освіти (Центр підвищення кваліфікації) НАКККиМ.

Крім того, учасники проекту розробили низку нових бібліотечних послуг, орієнтованих на підтримку культурних і творчих індустрій у громадах, які були представлені на спеціально створеному онлайн-ресурсі <http://library.chytomo.com/> [24].

Ще одним потужним проектом Української бібліотечної асоціації, реалізованим у 2020 р., став проект «Чотири простори бібліотеки: інноваційна модель діяльності», який здобув перемогу в грантовій програмі Українського культурного фонду в межах напрямку «Посилення мереж у сфері культури» [25].

Метою проекту було сприяти формуванню нової філософії публічної бібліотеки як відкритого багатофункціонального простору, орієнтованого на потреби громади, а також надати бібліотекарям та представникам органів місцевого самоврядування практичні інструменти для створення сучасних бібліотечних середовищ. Зокрема, акцент робився на тому, щоб допомогти об'єднаним територіальним громадам (ОТГ), відповідальним за надання культурних послуг населенню, розробити й реалізувати концепцію принципово нових бібліотечних просторів, наповнених інноваційними бібліотечними та культурними сервісами.

У межах проекту було розроблено інноваційну модель бібліотеки, побудовану за концепцією «чотирьох просторів», яка передбачає інтеграцію таких функціональних складових: простір навчання — зона для розвитку знань, навичок і компетентностей громади; простір натхнення — місце для творчості, самовираження та культурного саморозвитку; місце зустрічі — платформа для соціальної взаємодії, комунікації та партнерства; простір подій — майданчик для культурних, освітніх і громадських ініціатив.

Результати проекту були узагальнені в електронному виданні «Чотири простори бібліотеки: інноваційна модель діяльності», яке містить рекомендації щодо практичної організації роботи публічних бібліотек у період трансформацій. У посібнику подано комплексні рішення стосовно дизайну бібліотечних просторів, наведено приклади інноваційних послуг і сервісів, що можуть бути впроваджені для кожного із чотирьох напрямів [26].

До створення посібника долучилися експерти з Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, які забезпечили науково-методичну експертизу матеріалів. Офіційна онлайн-презентація видання відбулася у вересні 2020 р., зібравши широку професійну аудиторію бібліотекарів, управлінців та представників культурної сфери.

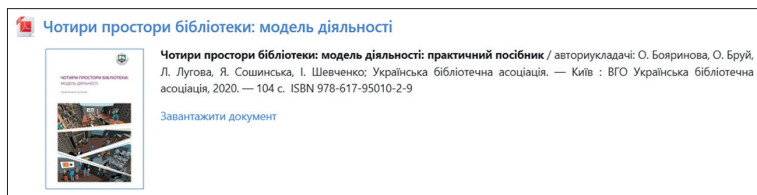

Рис. 3. Завантажити посібник можна із сайту УБА — розділ «Видання».

Другим етапом проекту, який відбувся у жовтні 2020 р., став онлайн-форум для мінікоманд об'єднаних територіальних громад, відібраних на конкурсній основі. Учасниками стали представники бібліотек і місцевих органів влади, зацікавлені у впровадженні сучасних моделей бібліотечної діяльності у своїх громадах.

Програма форуму передбачала презентацію інноваційної моделі бібліотеки «чотирьох просторів», інтерактивну командну роботу зі створення власних локальних моделей функціонування бібліотек на основі представленого посібника, а також індивідуальні консультації експертів щодо практичної реалізації кожного із чотирьох типів бібліотечних просторів — навчання, натхнення, зустрічі та подій. Такий формат взаємодії сприяв не лише закріпленню здобутих знань, а й формуванню професійних спільнот, орієнтованих на інноваційний розвиток бібліотек у громадах [27].

Проект було реалізовано за фінансової підтримки Українського культурного фонду в партнерстві з Фондацією Дарини Жолдак Асоціацією об'єднаних територіальних громад, Міністерство культури та інформаційної політики України, що надало йому міжсекторального характеру та розширило можливості залучення креативних рішень у бібліотечну практику. У результаті «Чотири простори бібліотеки» стали не лише моделлю, а й методологічним орієнтиром для багатьох публічних бібліотек України в процесі їхньої модернізації, переосмислення місії та створення інноваційних сервісів, зорієнтованих на потреби громади.

Повертаючись до онлайн-навчання, відзначимо, що в липні 2020 р., в онлайн-форматі, пройшов і щорічний дводенний міжнародний семінар, який організовує УБА з давнім та надійним партнером Goethe-Institut в Україні. Цьогоріч він був присвячений питанню створення та розвитку зелених бібліотек.

А у вересні 2020 року, вперше в онлайн-форматі, відбувся XI Львівський міжнародний бібліотечний форум «Бібліотекарі: хто ми є?» [28]. Тематика форуму була спрямована на осмислення професійної ідентичності сучасних бібліотекарів, що набуло особливої актуальності в умовах цифровізації, змін у комунікаційних практиках та впровадження дистанційних форм роботи.

Програма форуму охопила широкий спектр питань, пов'язаних із трансформацією професійної ролі бібліотекаря, розвитком його компетентностей, переосмисленням місця бібліотек у сучасному освітньо-культурному просторі. Значний інтерес викликали виступи іноземних спікерів: «Бібліотекарі — професія з багатьма викликами!» Барбари Лізон, президента-елект (2019–2021) IFLA; «Професія, бібліотека та інформація: мислимо по-іншому» Уте Енгелькенмаер, керівниці відділу «Сервіс та інформація» Бібліотеки Дортмундського технічного університету; а також доповідь Софі Маннс-Зюсбріх із Бібліотеки Лейпцизького університету. У своїх виступах вони акцентували на необхідності розширення фахових компетентностей бібліотекарів, розвитку управлінських, комунікаційних та цифрових навичок, а також на посиленні міжнародної взаємодії в професійному середовищі.

Серед заходів, у контексті професійної освіти, також варто відзначити дискусію «Університетські бібліотекарі — хто ми є ...», флеш-семінар «Імідж бібліотекаря в освітньому просторі: злам стереотипів», обговорення «Бібліотекарі вчора, сьогодні, завтра: ціннісно-етичний вимір», а також круглий стіл з освіти «Бібліотекарі чи ...??? Кого і як готують сучасні заклади вищої освіти» (модераторки — Я. Хіміч, І. Шевченко, В. Загуменна). Під час круглого столу увагу було зосереджено на проблемі відповідності освітніх програм сучасним запитам інформаційного суспільства. Обговорювалися питання: якими компетентностями має володіти сучасний бібліотекар — аналітичними, менеджерськими, культурологічними, цифровими чи комунікаційними; як змінюються вимоги працедавців та очікування користувачів бібліотек; які нові напрями підготовки пропонують заклади вищої освіти. Особливої уваги набули питання адаптації навчального процесу до умов дистанційної освіти, необхідність підвищення рівня цифрової грамотності викладачів і студентів, а також створення ефективних інтерактивних форматів навчання.

У жовтні 2020 року ВГО Українська бібліотечна асоціація традиційно долучилася до відзначення Всесвітнього тижня медійної та інформаційної грамотності, ініційованого ЮНЕСКО. Цей захід, який у світі проводився вже восьмий рік поспіль, мав на меті об'єднати зусилля інституцій, що працюють у сфері освіти, культури та інформації, задля підвищення рівня медіа- й інформаційної грамотності населення. Тиждень проходив із 24 по 30 жовтня 2020 р. під гаслом “Resisting Disinfodemic: MIL for everyone, by everyone” — «Протидія дезінформедії: медійна та інформаційна грамотність кожного і для всіх».

Українська бібліотечна асоціація закликала бібліотеки різних типів і відомчої підпорядкованості приєднатися до ініціативи, проводячи тематичні

заходи, тренінги, онлайн-лекції, вікторини та інформаційні кампанії, спрямовані на формування критичного мислення, розвиток навичок безпечної роботи з інформацією та протидію дезінформації [29].

Таким чином, участь УБА у Всесвітньому тижні медійної та інформаційної грамотності — 2020 стала ще одним свідченням активної позиції Асоціації в підтримці громадянської освіти, просування принципів інформаційної культури та формування компетентного, відповідального користувача інформації.

21 жовтня 2020 р. відбувся круглий стіл «Роль бібліотек у підтримці освіти та досліджень», який об'єднав учасників, організаторів і партнерів проекту «Розвиток бібліотек переміщених університетів як центрів підтримки освітнього та наукового процесів», що реалізовувався ВГО Українська бібліотечна асоціація за підтримки Посольства США в Україні. Захід став майданчиком для конструктивного діалогу між представниками бібліотек переміщених університетів, експертами та освітянами. Учасники обговорили результати реалізації проекту, окреслили проблеми, з якими стикаються бібліотеки в умовах переміщення, та визначили перспективні напрями їх розвитку як сучасних освітньо-наукових хабів [30].

У ході дискусії підкреслювалось, що бібліотеки переміщених університетів відіграють ключову роль у забезпеченні безперервності освітнього процесу, підтримці наукових досліджень і збереженні академічної спільноти в умовах воєнних викликів. Проект УБА сприяв зміцненню їхньої спроможності, розвитку електронних сервісів, формуванню нових компетентностей бібліотекарів та розбудові партнерських зв'язків у межах академічного середовища.

У листопаді 2020 р. Міністерство цифрової трансформації України запустило Цифрограм — загальнонаціональний тест із цифрової грамотності. І, оскільки українські бібліотеки вже активно працювали в програмі «Дія. Цифрова освіта», використовуючи спеціальну платформу (<https://osvita.dia.gov.ua>), та пропагували серед населення освітні серіали, які розвивають цифрові навички, організовували для своїх користувачів навчання основам комп'ютерної грамотності й користування сервісами мережі «Інтернет», мобільними застосунками, соціальними медіа тощо. УБА запросила бібліотекарів та користувачів бібліотек до тестування та перевірки власних знань. Відзначимо, що з 2020–2021 навчального року, навчальна дисципліна «Інформаційна культура» (розробник Я. Хімич), стала обов'язковою освітньою компонентою освітньої програми зі спеціальності 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа в НАКККиМ, а проходження Цифрограма входило до практичної роботи з дисципліни [31].

Початок 2021 р. ознаменувався новими освітніми ініціативами від Секції університетських бібліотек, яка започаткувала «Антишколу університетських бібліотекарів «Від дослідження. Для дослідження. Про дослідження». Ця ініціатива стала відповіддю на потребу переосмислення ролі університетських бібліотек у підтримці наукової діяльності, академічної доброчесності та дослідницької культури. За концепцією організаторів, Антишкола — це щомісячний цикл онлайн-зустрічей у різних форматах: лекцій, семінарів, тренінгів, майстер-класів, консультацій і круглих столів. Її особливість — у горизонтальному типі навчання, коли «гуру» та «початківці» навчаються одне в одного, обмінюючись власним досвідом підтримки досліджень, управління даними, використання наукометричних інструментів тощо. Антишкола планувалась як нова модель професійної спільноти, відкрита до міжінституційного партнерства, у якій до участі залучаються не лише фахівці університетських бібліотек, а й представники наукових установ, IT-сфери, видавничого сектору, що забезпечує міждисциплінарний характер обговорень [32].

Перші навчальні події в межах Антишколи відбулися під час XI Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасна інформаційно-бібліотечна освіта: метаморфози навчального дизайну» (3–4 березня 2021 р., онлайн), яка традиційно проводилась УБА та Секцією бібліотечної освіти в Славську.

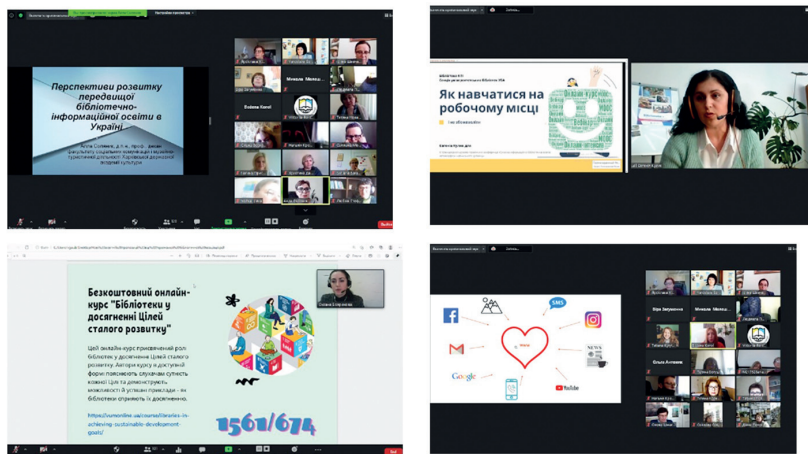

Рис. 4. Фото онлайн-конференції «Сучасна інформаційно-бібліотечна освіта: метаморфози навчального дизайну» (3–4 березня 2021 р.) — <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/4781-slavske-2021-onlain-3-4-bereznia-pidsumky>

Конференція 2021 року стала знаковою не лише завдяки переходу в дистанційний формат, але й через змістовне наповнення, що поєднало стратегічні питання розвитку освіти, досвід міжнародного співробітництва та нові практики неформального навчання. Під час секційних засідань і майстерень розглядалися питання модернізації бібліотечно-інформаційної освіти, упровадження дуальної форми навчання, розширення професійних компетентностей бібліотекарів, адаптації до змін в інформаційному середовищі [33].

Важливою подією весни 2021 року став V Міжнародний форум молодих бібліотекарів Української бібліотечної асоціації «Партнерство & Співпраця», який відбувся 22–23 квітня в онлайн-форматі на платформі Zoom. Форум об'єднав молодих бібліотекарів із різних регіонів України та представників дружніх бібліотечних асоціацій Німеччини, Литви, Естонії, Румунії та Словенії. Під час роботи учасники обмінювалися досвідом розбудови партнерських відносин між бібліотеками, органами влади, бізнесом і громадськими організаціями, обговорювали нові підходи до професійної комунікації та командної взаємодії [34].

Форум став майданчиком для представлення як європейських, так і українських практик партнерства, що дозволило учасникам глибше осмислити роль бібліотек у суспільних трансформаціях. Креативні кейси бібліотек із Миколаєва, Полтави, Харкова, Тернополя, Бердичева, Сіверська, Лисичанська та Тур'ї Ремети переконливо засвідчили, що навіть у складних умовах бібліотеки залишаються активними центрами комунікації, інновацій і громадської взаємодії. Під час Форуму відбулася церемонія нагородження переможців Всеукраїнського конкурсу для молодих бібліотекарів імені Л. Б. Хавкіної на кращу наукову роботу та інноваційний проект.

Проведення Форуму сприяло формуванню спільноти молодих лідерів бібліотечного середовища, здатних мислити стратегічно, ініціювати зміни та впроваджувати інновації у своїх закладах. Захід також засвідчив прагнення Української бібліотечної асоціації послідовно підтримувати молодих фахівців, створюючи умови для їх професійного зростання, розвитку партнерств і формування нової культури співпраці в бібліотечній сфері.

Улітку 2021 р. в онлайн-форматі відбулася традиційна школа з адвокації — «НЕсумна Школа адвокації в Сумах». Її планування розпочалося ще під час конференції «Сучасна інформаційно-бібліотечна освіта: метаморфози навчального дизайну» (Славське — 2021), що дозволило інтегрувати в програму найактуальніші теми та напрацювання, обговорені під час конференції. Школа стала платформою для обміну досвідом, практичних вправ і дискусій щодо ефективних стратегій адвокації та підвищення видимості бібліотек у громадах [35].

Другою традиційною освітньою ініціативою для бібліотекарів УБА стала IV Літня школа молодих бібліотекарів «Виклики сьогодення & Перезавантаження». Ця школа, що відбулася з 13 по 16 липня 2021 р. у мальовничому селі Лумшори на Закарпатті, стала першим традиційним офлайнним заходом після карантинних обмежень і зібрала 24 енергійних учасники з різних регіонів України. Мета заходу полягала в обміні досвідом, засвоєнні нових навичок роботи в умовах «нової нормальності» та формуванні професійної спільноти молодих бібліотекарів. Навчальна програма Школи була спрямована на антикризовий менеджмент, гібридні формати роботи бібліотек, ефективні комунікації, профілактику професійного вигорання, розвиток креативності та пошук інноваційних ідей. Школа включала лекції та практичні заняття з футурології, стратегічного управління бібліотеками, створення подкастів, управління проектами та креативних вправ, що стимулювали нестандартне мислення. Особлива увага приділялася темі професійного вигорання та методам його профілактики. Крім того, учасники підкорили полонину Руна, що стало не лише випробуванням фізичної витривалості, а й майданчиком для обміну ідеями та професійного досвіду.

IV Літня школа молодих бібліотекарів УБА стала платформою для перезавантаження, натхнення та обміну досвідом, зарядивши учасників енергією для подальшого професійного розвитку та впровадження інновацій у бібліотечну діяльність [36].

Характеризуючи активність УБА в розвитку освітніх і культурних ініціатив, слід відзначити підписання 1 липня 2021 р. Меморандуму про співпрацю з Національною комісією зі стандартів державної мови. Сторони домовилися об'єднати зусилля для підвищення престижу бібліотек через популяризацію української мови, поширення знань про її значення в розвитку української та європейської культур, а також створення на базі бібліотек мережі пунктів для проведення іспитів на визначення рівня володіння державною мовою [37]. Співпраця передбачала організацію спільних заходів, розроблення методичних матеріалів, визначення графіків роботи мовних пунктів та залучення бібліотек до формування культури використання української мови в усіх сферах суспільного життя. Цей крок став важливим прикладом партнерства державних інституцій та бібліотечної спільноти в зміцненні ролі бібліотек як осередків розвитку державної мови — як на національному, так і на місцевому рівнях.

За традицією, багатим на заходи, пов'язані з освітою та професійним розвитком бібліотечних працівників, став XII Львівський міжнародний бібліотечний форум (15–18 вересня 2021 р.) «Бібліотека — вимір незалежності». Під час форуму відбулась сесія, присвячена бібліотечній адвокації «Адвокація така, як вона є: 13 з 30-ти» (модераторка — В. Загуменна), сесія

«Трансформація бібліотек у сучасні хаби цифрової освіти» (модераторка — О. Бруй), студія «Через медійну грамотність — до інформаційної незалежності» (модераторка — С. Моїсєєва), круглий стіл «НеЗалежність інформаційно-бібліотечної освіти у вихорі викликів» (модераторки — Я. Хіміч, О. Воскобойнікова-Гузева, В. Загуменна); студія «Бібліотеки в реалізації Цілей сталого розвитку»; онлайн-марафон інноваційного досвіду бібліотек України; Студія «Творчі лабораторії у бібліотеках»; Круглий стіл «Інстаграм і ТікТок: на зустріч з користувачем бібліотеки» тощо [38]. Форум став важливою професійною подією, що дозволила відрефлексувати здобутки та виклики бібліотечної сфери загалом і бібліотечно-інформаційної освіти зокрема, а також визначити стратегічні напрями їх подальшого розвитку в умовах цифровізації та суспільних змін.

У жовтні 2021 р. Українська бібліотечна асоціація вкотре ініціювала активну участь бібліотек у національних і міжнародних заходах Всесвітнього тижня медійної та інформаційної грамотності під егідою ЮНЕСКО. Асоціація закликала бібліотеки організовувати просвітницькі події для громад, реєструвати власні ініціативи на всеукраїнській та світовій мапах МІЛ-тижня, демонструючи значущість бібліотек у розвитку критичного мислення й інформаційної стійкості суспільства.

У співпраці з Національним проектом з медіаграмотності «Фільтр» УБА провела низку навчальних і інформаційних заходів, зокрема онлайн-тренінг «Global MFL Week 2021: гід по офіційному сайту», спрямований на підвищення цифрових і медіаграмотнісних компетентностей бібліотечних фахівців. Важливою подією стала онлайн-лекція «Критична медіаграмотність у формуванні інформаційної стійкості», яку прочитала членкиня Президії УБА, докторка наук із соціальних комунікацій, професорка, провідна наукова співробітниця НБУВ Тетяна Гранчак. Захід відбувся на платформі Zoom із трансляцією на сторінці Асоціації у Facebook, забезпечивши широке охоплення професійної спільноти [39].

У листопаді 2021 року в межах національного проекту «Дія. Цифрова освіта» проводився Місяць цифрової грамотності, під час якого Українська бібліотечна асоціація ініціювала у Facebook акцію «Активні — Цифрові», щоб популяризувати найкращі практики бібліотек — хабів цифрової освіти. Ця ініціатива стала логічним продовженням Стратегічної сесії «Розвиток бібліотек як хабів цифрової освіти» (3–5 листопада 2021 р., м. Київ), організованої УБА спільно з Міністерством цифрової трансформації України та ПРООН. Під час сесії бібліотечні експерти з усієї країни обговорювали перспективи розвитку цифрової освіти в бібліотеках, створили анотовану структуру практичного посібника для хабів цифрової освіти та ознайомилися з новими ресурсами платформи «Дія. Цифрова освіта». Захід засвідчив,

що бібліотеки перетворюються на ключові центри цифрової грамотності, сприяючи залученню громадян до сучасних освітніх можливостей [40].

17–18 листопада 2021 р. пройшла Щорічна та звітно-виборна конференція «Українська бібліотечна асоціація в екосистемі нової реальності», у якій взяли участь делегати від усіх 14 офіційних регіональних відділень ВГО Українська бібліотечна асоціація та представники членів і офіційних партнерів Асоціації з усіх областей України. Делегатами Звітно-виборної конференції обрано Президію ВГО Українська бібліотечна асоціація на 2021–2024 рр. Відбулися зміни й серед керівників структурних підрозділів Асоціації. Секцію з бібліотечно-інформаційної освіти очолила Шевченко Ірина Олександрівна, кандидат педагогічних наук, доцент, заслужений працівник культури України, директорка Центру неперервної культурно-мистецької освіти Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв [41].

Початок 2022 р. був логічним продовженням діяльності УБА, відповідно до нової Стратегії, яку ми вже аналізували.

У січні 2022 р. Українська бібліотечна асоціація спільно з Міністерством цифрової трансформації України та Академією цифрового розвитку долучилася до реалізації проекту «Жінка-лідерка в цифровому просторі», спрямованого на підтримку жінок із вразливих груп населення шляхом розвитку їхніх цифрових компетентностей і використання ресурсів порталу «Дія». Під час першого вебінару (24 січня 2022 р.) майбутні менеджерки цифрової освіти ознайомилися з етапами створення Хабу цифрової освіти в бібліотеці, дізналися про основні напрями цифрових послуг, принципи розроблення комунікаційних стратегій і планів просування, а також обговорили ключові компетентності бібліотекаря як менеджера цифрової освіти [42]. Ця ініціатива продовжила системну діяльність УБА в зміцненні ролі бібліотек як осередків цифрової інклюзії та освіти дорослих.

4 лютого 2022 року на сайті Української бібліотечної асоціації було оприлюднено запрошення до участі у XII Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасна бібліотечно-інформаційна безперервна освіта: що, як, для кого?», запланованій на 1–4 березня 2022 р. у форматі онлайн. Захід мав стати майданчиком для обговорення нагальних питань бібліотечно-інформаційної освіти, тенденцій розмивання професійних меж, вимог практики до компетентностей майбутніх фахівців, а також для розгляду питань адвокації професії та розвитку неформальної освіти [43]. На сайті також можна ознайомитись з «Орієнтовною програмою» конференції, у якій передбачено сесії: «Бібліотечно-інформаційна освіта в умовах невизначеності», «Адвокація професії», «Ідеальна бібліотечно-інформаційна освіта: бачення стейкхолдерів» та «Неформальна бібліотечно-інформаційна освіта» [43]. Втім, повномасштабне вторгнення росії 24 лютого 2022 р. зруйнувало ці плани. Українська бібліотечна спільнота, як і вся країна, була змушена

адаптуватися до нових реалій. Пріоритетними стали питання організації роботи бібліотек у воєнних умовах, надання домедичної допомоги, створення укриттів, підтримки громади та збереження культурної спадщини.

Восени 2022 р. Goethe-Institut в Україні спільно з ВГО Українська бібліотечна асоціація реалізували важливий проект «Бібліотека як безпечне місце», спрямований на підготовку координаторів зі створення укриттів у бібліотеках. У межах проекту відбулася серія семінарів і тренінгів за участю фахівців ДСНС України, Товариства Червоного Хреста України, а також архітекторів і психотерапевтів. Учасники ознайомилися з найкращими практиками облаштування укриттів у бібліотеках як в Україні, так і за кордоном. Проект включав конкурс на кращий концепт укриття серед бібліотек учасниць ініціативи та партнерів Goethe-Institut Ukraine. За результатами роботи було підготовлено методичний посібник, що містить рекомендації зі створення безпечного простору в бібліотеках: описано типи укриттів, основні вимоги, наведено законодавчу базу та практичні приклади організації обслуговування користувачів у таких умовах.

Ця ініціатива стала важливим етапом у розширенні ролі бібліотек як центрів безпеки, підтримки та стійкості громад в умовах війни.

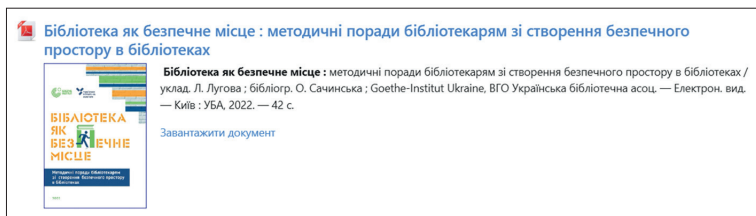

Рис. 5. Завантажити посібник можна із сайту УБА — розділ «Видання».

УБА також активно долучилася до національних і міжнародних ініціатив, спрямованих на документування злочинів рф та збереження культурних цінностей, а також інформувала бібліотечну спільноту про такі проекти та можливості участі в них. Через свої комунікаційні платформи Асоціація поширювала відомості про програми з фіксації воєнних злочинів проти культурної спадщини, ініціативи із цифрового збереження документів і колекцій, а також про міжнародні партнерські проекти, які підтримують українські бібліотеки в збереженні національної пам'яті та культурної ідентичності в умовах війни [44].

Попри складні умови воєнного стану, бібліотеки-хаби цифрової освіти продовжували активно працювати, забезпечуючи громадянам доступ до знань, цифрових сервісів і навчальних ресурсів. УБА, у свою чергу, у співпраці з проектом «Цифрові, інклюзивні, доступні: підтримка цифровізації державних послуг в Україні» (Проект підтримки Дія), який реалі-

зується Програмою розвитку ООН в Україні за підтримки Швеції, продовжувала реалізовувати масштабний проєкт «Розвиток спроможності бібліотек — Хабів цифрової освіти» (2021–2023 рр.). У межах цієї ініціативи в травні — червні 2022 р. УБА розробила навчальну програму для користувачів «Інформаційна та кібербезпека», за якою проведено серію практичних вебінарів на базі п'яти партнерських бібліотек. Надалі, у жовтні — листопаді 2022 р., відбулися онлайн-тренінги для тренерів регіональних тренінгових центрів (РТЦ), що об'єднали бібліотекарів з усіх областей України. Презентації, методичні матеріали та відеозаписи навчань були розміщені у вільному доступі на сайті УБА, що дозволяє бібліотекарям використовувати їх для підготовки координаторів Хабів цифрової освіти у своїх регіонах і громадах. Ця цілеспрямована робота сприяла зміцненню інституційної спроможності бібліотек як центрів цифрової освіти, що допомагають громадянам упевнено діяти в цифровому середовищі навіть у кризових умовах війни. Її результатом стала поява практичного посібника «Бібліотеки — Хаби цифрової освіти» (2023), який допомагає бібліотекам створювати або вдосконалювати власні хаби [45].

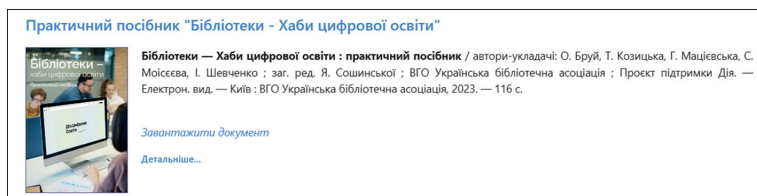

Рис. 6. Завантажити посібник можна із сайту УБА — розділ «Видання».

І хоча у 2022–2024 рр. УБА та секція з бібліотечно-інформаційної освіти через військові дії не організовували окрему освітню конференцію в Славську, питання професійної освіти не випадали з поля зору, і розглядалися, зокрема, під час Шостої Міжнародної наукової конференції «Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі» (18–20 травня 2023 р.), співорганізатором якої стала і ВГО Українська бібліотечна асоціація. Секція 4 «Інформаційно-бібліотечна та архівна освіта: виклики і рішення», що працювала на Конференції під модерацією Ірини Шевченко та Віри Загуменної, об'єднала науковців, освітян і практиків для обговорення освітніх програм, потреби в підручниках, підготовки наукових кадрів та сучасних компетентностей бібліотекарів. Формат засідань передбачав живу дискусію, презентації освітніх продуктів і обмін досвідом впровадження навчальних програм. На круглих столах Секції було представлено програми підвищення кваліфікації з політики національної пам'яті (Тетяна Гранчак) та розвитку бібліотек — Хабів цифрової освіти (Ярослава Сошинська). Саме на Секції було презентовано практичний

посібник «Бібліотеки — Хаби цифрової освіти», а його учасники обговорили сучасні технологічні та комунікаційні компетентності для роботи в цифровому середовищі й формування освітніх кейсів [46].

Впродовж 2022–2024 рр. Секція з бібліотечно-інформаційної освіти УБА також робила все, щоб бібліотечні працівники мали зручні майданчики для самоосвіти та професійного розвитку. Для бібліотекарів організовувались та проводились онлайн-лекції з найбільш затребуваних питань. Зокрема, у співпраці з волонтерським просвітницьким проектом з інформаційної гігієни «Як не стати овочем» Оксани Мороз, на платформі Zoom, з одночасною трансляцією на сторінці УБА у фейсбуці було проведено цикл лекцій-діалогів «Історії про інформаційну гігієну» від відомих особистостей, таких як: Лілія Гриневич, Катерина Гольцбер, Віра Агєєва, Римма Зюбіна, Олександр Зінченко, Деніс Казанський, Микола Вересень та ін.

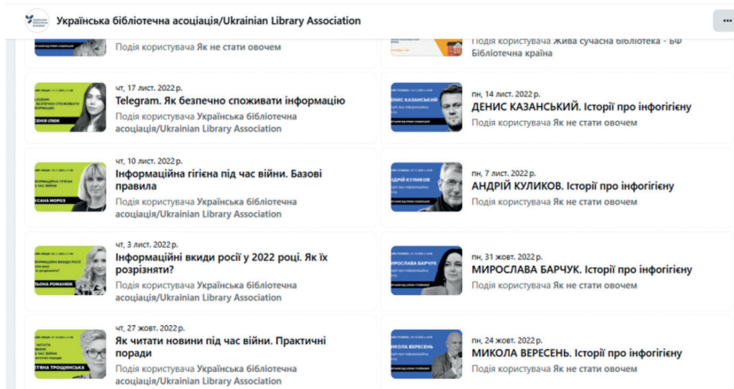

Рис. 7. Знімок з екрану частини переліку «подій» на сторінці Української бібліотечної асоціації за жовтень — листопад 2022 р. — URL: <https://www.facebook.com/ula.org.ua/events>

Звичайно, характеризуючи освітні компоненти діяльності УБА, доцільно розглядати всі її проекти, програми та заходи, адже вони безпосередньо або опосередковано спрямовані на розвиток професійної компетентності та підвищення кваліфікації бібліотечних працівників. Ми ж у цьому розділі зосередили увагу лише на деяких з них, залишаючи простір для подальших досліджень і розширення теми.

Говорячи ж про актуальну діяльність і перспективи Секції з бібліотечно-інформаційної освіти, зауважимо, що в листопаді 2024 року відбулася Звітно-виборна конференція УБА «Українська бібліотечна асоціація — разом можемо більше», на якій делегати обрали Президента, Президію, Експертну раду та Ревізійну комісію УБА на 2024–2027 рр. [47]. Відбулися

також зміни в керівництві секціями Асоціації. З 2025 р. Секцію з бібліотечно-інформаційної освіти очолює Хіміч Ярослав Олегівна, канд. іст. наук, доцент, доцент кафедри артменеджменту та інформаційних технологій Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. Заступниця голови Секції — Григоревська Олена Вікторівна, доктор наук із соціальних комунікацій, професор кафедри інформаційних комунікацій Київського столичного університету імені Бориса Грінченка [11]. На розширеному засіданні активу Секції та Президії Асоціації 17.01.2025 р. було окреслено основні проблемні питання професійної освіти, над розв'язанням яких було б варто працювати Секції. Зокрема, Алла Соляник відзначила, що 2025 рік — рік 100-річчя вищої бібліотечної освіти, тому колегам варто продумати і відрефлексувати внесок своїх ЗВО в розбудову бібліотечної освіти, а також звернула увагу на важливість професійних громадських обговорень майбутніх стандартів вищої освіти зі спеціальності В13; Олена Шевченко у цьому контексті запропонувала провести спільні обговорення змістовних компонентів освітніх програм за Спеціальністю, щоб вони відображали весь спектр інформаційно-бібліотечної освіти, включаючи документознавчих компонент, Тетяна Новальська звернула увагу на проблеми залучення до професії та працевлаштування студентів у бібліотечні установи, Олена Григоревська додала про необхідність спільної аналітичної роботи для покращення якості освіти та матеріалів самооцінювання, які подаються на акредитацію освітніх програм зі Спеціальності, Віра Загуменна нагадала про розробку професійних стандартів професійний стандарт «Бібліотекар», «Бібліограф», «Фахівець з бібліотечної справи»; Ірина Шевченко додала про необхідність комплексного підходу до підвищення кваліфікації бібліотекарів та надання освітніх послуг УБА у співпраці із Центром підвищення кваліфікації НАКККиМ. Ярослава Хіміч узагальнила пропозиції та приєдналась до загальних побажань з відновлення проведення Конференції «Сучасна бібліотечно-інформаційна безперервна освіта». Усі пропозиції розширеного засідання активу Секції та Президії Асоціації були покладені в основу Плану роботи Секції з бібліотечно-інформаційної освіти ВГО Українська бібліотечна асоціація на 2025 рік [48]. Більшість із запланованого вже виконано. Організовано та проведено в змішаному форматі освітню конференцію — «Сучасна бібліотечно-інформаційна безперервна освіта...», яка пройшла з 26 лютого по 1 березня 2025 р. Тема конференції «Сучасна бібліотечно-інформаційна безперервна освіта: майбутнє твориться сьогодні». Підсумки конференції детально описані на сайті УБА та в Бюлетені УБА БібліюТека № 1, 2 2025 [49]. Розроблені за участі експертів Секції — професійний стандарт «Бібліотекар» та «Фахівець з бібліотечної справи», ведеться робота над стандартом «Бібліограф». Активісти

Секції беруть участь у роботі комісії з розробки стандартів вищої освіти зі Спеціальності В13. Проведено круглий стіл із бібліотечної освіти в межах XV Львівського міжнародного бібліотечного форуму [50]. Взято участь у Всеукраїнській науковій конференції «100-річчя вищої бібліотечної освіти України» [51].

Сучасний етап розвитку бібліотечно-інформаційної освіти позначений низкою викликів, які визначають стратегічні напрями подальшої діяльності професійної спільноти. Передусім це необхідність осучаснення змісту освіти відповідно до викликів цифрової трансформації, нових форматів роботи бібліотек і потреб суспільства знань; пошук шляхів підвищення престижу бібліотечної професії серед молоді; оновлення підходів до підвищення кваліфікації, що має відбуватись безперервно, у різних форматах — від академічних програм до неформальної освіти. Не менш актуальними залишаються питання оновлення професійних стандартів, розвитку аналітичної бази для оцінювання якості освітніх програм, а також ефективної комунікації між освітянами, практиками та управліннями галузі.

Активісти Секції з бібліотечно-інформаційної освіти добре усвідомлюють ці виклики й намагаються діяти на випередження. Ми ініціюємо спільні обговорення та аналітичні зустрічі, сприяємо інтеграції формальної й неформальної освіти, підтримуємо створення сучасних навчально-методичних матеріалів і професійних стандартів, заохочуємо міжінституційне партнерство. У найближчій перспективі плануємо продовжувати цю роботу — розширювати коло партнерів, поглиблювати дослідницький компонент діяльності Секції, створювати відкриті освітні ресурси й платформи професійної комунікації, що сприятимуть формуванню нової генерації бібліотечних фахівців, готових до викликів інформаційного суспільства.

Готуючи цей матеріал, ми не ставили за мету написати літопис Української бібліотечної асоціації через висвітлення всіх її освітніх ініціатив, заходів, навчально-методичних ресурсів тощо. У межах цього розділу це й неможливо. Хоча іноді ми все ж захоплювалися деталями — можливо, через власне емоційне ставлення до описуваних подій, адже вони були й залишаються частиною нашого професійного життя. Можливо, й через усвідомлення того, що переважна більшість наведеної нами інформації базується на відкритих ресурсах УБА, розміщених в інтернеті, а як показує досвід, частина з них уже недоступна. На жаль, із часом зникають навіть ті цифрові сліди, що колись щомісяця фіксували активність спільноти: практично не збереглося матеріалів про діяльність Центру безперервної бібліотечно-інформаційної освіти, дуже мало відомостей залишилося про роботу ГТЦ, та й інформація про програму «Бібліоміст», яка відіграла надзвичайну роль у розвитку бібліотек, нині подана лише фрагментарно. Це

ще раз переконує, наскільки важливо не лише творити освітні й професійні практики, а й системно документувати їх — зберігати для майбутніх поколінь бібліотекарів історію становлення сучасної бібліотечної освіти, що формувалася спільними зусиллями, натхненням і вірою у значення бібліотеки в інформаційному суспільстві. Саме тому цей розділ, присвячений ролі Української бібліотечної асоціації в трансформації бібліотечно-інформаційної освіти в Україні, має не лише аналітичне значення, це ще й спроба зафіксувати той досвід, який визначив нові орієнтири розвитку бібліотечної професії в добу цифрових і соціальних змін.

Список бібліографічних посилань

1. Мотько А. О. Українська бібліотечна асоціація у сприянні розвитку бібліотечної справи в Україні (1995–2021 рр.) : дис. .. д-ра філософії : 029 «Інформ., бібл. та архів. справа» / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ, 2021. 141 с.
2. Матеріали до стратегії розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року «Якісні зміни бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України» / Укр. бібл. асоц. ; авт.-упоряд.: О. М. Бруй та ін. Київ : УБА, 2015. 57 с. URL: https://ula.org.ua/images/uba_document/vudanna/Strategy_Print5_black_text.pdf (дата звернення: 19.10.2025).
3. Стратегія розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» : схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 берез. 2016 р. № 219-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80#n8> (дата звернення: 19.10.2025).
4. Бібліотеки — амбасадори цифрової грамотності. *Українська бібліотечна асоціація*: сайт. 15 січ. 2020. URL: <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/4463-biblioteky-ambasadori-tsifrovoi-hramotnosti> (дата звернення: 19.10.2025).
5. Меморандум про співпрацю у створенні умов для вдосконалення цифрової освіти всіх верств населення України на базі публічних бібліотек. 2020. *Українська бібліотечна асоціація*: сайт. URL: <https://ula.org.ua/component/content/article/1137-252-dokumenti/uhody-pro-spiivpratsiu/4678-memorandum-pro-spiivpratsiu-u-stvorenni-umov-dlia-vdoskonalennia-tsifrovoi-osvity-vsikh-verstv-naselennia-ukrainy-na-bazi-publichnykh-bibliotek?Itemid=1430> (дата звернення: 19.10.2025).
6. Стратегія. *Українська бібліотечна асоціація* : сайт. URL: <https://ula.org.ua/pro-nas/strategiia> (дата звернення: 19.10.2025).
7. Головний тренінговий центр. *Українська бібліотечна асоціація* : сайт. URL: <https://ula.org.ua/posluhy/holovnyi-treninhovyi-tsentr> (дата звернення: 19.10.2025).
8. Видання. *Українська бібліотечна асоціація* : сайт. URL: <https://ula.org.ua/259-publikatsiyi/vidannya> (дата звернення: 19.10.2025).
9. Онлайн-конкурс «Вивчаємо англійську в бібліотеці». *Українська бібліотечна асоціація* : сайт. 28 січ. 2014. URL: <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/2300-onlayn-konkurs-vivchaemo-angliysku-v-biblioteci> (дата звернення: 19.10.2025).
10. Хімич Я. О. Конференція «Сучасна інформаційно-бібліотечна освіта», 2011–2020 рр. *Сучасна інформаційно-бібліотечна освіта: орієнтири співтворення* : зб. матеріалів Х Міжнар. наук.-практ. конф. / ВГО Укр. бібл. асоц. ; Нац. акад. кер. кадрів культури і мистецтв. Київ, 2020. С. 5–9. URL: https://ula.org.ua/images/uba_document/news/2020/Zbirnyk_ULA_Slavske_2020_compressed.pdf (дата звернення: 19.10.2025).

11. Секція з бібліотечно-інформаційної освіти. *Українська бібліотечна асоціація* : сайт. URL: <https://ula.org.ua/komanda/seksii/3053-seksiiia-z-bibliotechno-informatsiinoi-osvity> (дата звернення: 19.10.2025).
12. Стандарт вищої освіти України : перший (бакалавр.) рівень, ступінь вищої освіти — бакалавр, галузь знань 02 «Культура і мистецтво», спец. 029 «Інформ., бібл. та архів. справа» : затв. наказом М-ва освіти і науки України від 12 груд. 2018 р. № 1378. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/029-Inform.bibliot.ta.arkh.spr-bakalavr.28.07.pdf> (дата звернення: 19.10.2025).
13. Про освіту : Закон України від 05 верес. 2017 р. № 2145-VIII : поточна редакція від 22 верес. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 19.10.2025).
14. Про вищу освіту : Закон України від 01 лип. 2014 р. № 1556-VII : поточна редакція від 22 верес. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 19.10.2025).
15. Культура академічної доброчесності: роль бібліотек : проекти. *Українська бібліотечна асоціація* : сайт. URL: <https://ula.org.ua/pro-nas/proiekty/3582-kultura-akademichnoi-dobrocheshnosti-rol-bibliotek> (дата звернення: 19.10.2025).
16. VI Зимова школа молодих бібліотекарів УБА «Visible Library: професійна комунікація» (12–15 лют. 2019 р., с. Ізки, Закарпат. обл.). *Українська бібліотечна асоціація* : сайт. URL: <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/4216-vi-zymova-shkola-molodykh-bibliotekariv-uba-visible-library-profesiina-komunikatsiia-12-15-liutoho-2019-roku-s-izky-zakarpatskoi-obl-pidsumky> (дата звернення: 19.10.2025).
17. Нова бібліотека — відповідальність кожного, або найцікавіші події Х Львівського міжнародного бібліотечного форуму. *Українська бібліотечна асоціація* : сайт. 27 верес. 2019. URL: <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/4400-nova-biblioteka-vidpovidalnist-kozhnoho-abo-naitsikavishi-podii-x-lvivskoho-mizhnarodnoho-bibliotechno-forumu> (дата звернення: 19.10.2025).
18. Щорічна конференція Української бібліотечної асоціації (21–22 листопада 2019 р., м. Київ) : програма. *Українська бібліотечна асоціація* : сайт. URL: <https://ula.org.ua/kalendar/icalrepeat.detail/2019/11/21/3370/-/shchorichna-konferentsiia-ukrainskoi-bibliotechnoi-asotsiatsii-21-22-11-2019-m-kyiv> (дата звернення: 19.10.2025).
19. Інша бібліотека — вийти за межі : щорічна конференція ВГО Українська бібліотечна асоціація. *Українська бібліотечна асоціація* : сайт. 01 груд. 2019. URL: <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/4441-insha-biblioteka-vyity-za-mezhi-shchorichna-konferentsiia-vho-ukrainska-bibliotechna-asotsiatsiia> (дата звернення: 19.10.2025).
20. ВГО Українська бібліотечна асоціація сприятиме цифровій грамотності населення. *Українська бібліотечна асоціація* : сайт. 25 груд. 2019. URL: <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/4456-vho-ukrainska-bibliotechna-asotsiatsiia-spryiatyme-tsyfrovii-hramotnosti-naselennia> (дата звернення: 19.10.2025).
21. VII Зимова школа молодих бібліотекарів УБА «Soft skills бібліотечного лідера» (10–13 лют. 2020 р., с. Бабин, Івано-Франків. обл.). *Українська бібліотечна асоціація* : сайт. 21 лют. 2020. URL: <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/4490-vii-zymova-shkola-molodykh-bibliotekariv-uba-soft-skills-bibliotechno-lidera-10-13-liutoho-2020-r-s-babyn-ivano-frankivska-obl> (дата звернення: 19.10.2025).
22. Ювілей Конференції «Сучасна бібліотечно-інформаційна безперервна освіта». *Українська бібліотечна асоціація* : сайт. 07 берез. 2020. URL: <https://ula.org.ua/>

- novyny-ta-podii/novyny/4520-yuvilei-konferentsii-suchasna-bibliotechno-informatsiina-bezperervna-osvita (дата звернення: 19.10.2025).
23. Українські та білоруські бібліотекарі вивчили методологію дизайн-мислення для бібліотек. *Українська бібліотечна асоціація* : сайт. 03 лип. 2020. URL: <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/4609-ukrainski-ta-biloruski-bibliotekari-vyvchyly-metodolohiiu-dyzain-myslennia-dlia-bibliotek> (дата звернення: 19.10.2025).
 24. Твори культури: бібліотечні інноваційні послуги : сайт. URL: <https://library.chytomo.com/> (дата звернення: 19.10.2025).
 25. Новий проєкт ВГО Українська бібліотечна асоціація «Чотири простори бібліотеки: інноваційна модель діяльності». *Українська бібліотечна асоціація* : сайт. 15 черв. 2020. URL: <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/4592-novyi-proiekt-vho-ukrainska-bibliotechna-asotsiatsiia-chotyry-prostory-biblioteky-innovatsiy-na-model-diialnosti> (дата звернення: 19.10.2025).
 26. Запрошуємо на онлайн-презентацію моделі «Чотири простори бібліотеки». *Українська бібліотечна асоціація* : сайт. 28 серп. 2020. URL: <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/4627-zaprosuiemo-na-onlain-prezentatsiiu-modeli-chotyry-prostory-biblioteky> (дата звернення: 19.10.2025).
 27. Відбувся онлайн-форум «Модель сучасної бібліотеки для ОТГ». *Українська бібліотечна асоціація* : сайт. 07 жовт. 2020. URL: <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/4645-vidbuvsia-onlain-forum-model-suchasnoi-biblioteky-dlia-oth> (дата звернення: 19.10.2025).
 28. XI Львівський міжнародний бібліотечний форум (15–20 вересня 2020 р.) : програма. *Українська бібліотечна асоціація* : сайт. 11 верес. 2020. URL: <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/4631-xi-lvivskiy-mizhnarodnyi-bibliotechnyi-forum-15-20-veresnia-2020-r-prohrama> (дата звернення: 19.10.2025).
 29. Всесвітній тиждень медійної та інформаційної грамотності — 2020. *Українська бібліотечна асоціація* : сайт. 11 верес. 2020. URL: <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/4647-vsesvitnii-tyzhden-mediinoi-ta-informatsiinoi-hramotnosti-2020> (дата звернення: 19.10.2025).
 30. 21 жовтня відбувся круглий стіл «Роль бібліотек у підтримці освіти та досліджень переміщених університетів». *Українська бібліотечна асоціація* : сайт. 21 жовт. 2020. URL: <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/4648-21-zhovtnia-vidbuvsia-kruhlyi-stil-rol-bibliotek-u-pidtrymtsi-osvity-ta-doslidzhen-peremishchenykh-universytetiv> (дата звернення: 19.10.2025).
 31. Хімич Я. О. Інформаційна культура : метод. рек. до семінар. занять і самост. роботи для здобувачів освіт. ступеня «Бакалавр» спец. 029 «Інформ., бібл. та архів. справа». Київ : НАКККиМ, 2021. 44 с. URL: <https://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/4018> (дата звернення: 19.10.2025).
 32. Секція університетських бібліотек відкриває Антишколу університетських бібліотекарів «Від дослідження. Для дослідження. Про дослідження». *Українська бібліотечна асоціація* : сайт. 10 лют. 2021. URL: <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/4742-sektsiia-universytetskykh-bibliotek-vidkryvaie-antyshkolu-universytetskykh-bibliotekariv-vid-doslidzhennia-dlia-doslidzhennia-pro-doslidzhennia> (дата звернення: 19.10.2025).
 33. «Славське 2021» онлайн (3–4 берез. 2021 р.) : підсумки. *Українська бібліотечна асоціація* : сайт. 16 квіт. 2021. URL: <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/4781-slavske-2021-onlain-3-4-bereznia-pidsumky> (дата звернення: 19.10.2025).

34. V Міжнародний форум молодих бібліотекарів Української бібліотечної асоціації (22–23 квіт. 2021 р.) : враження. *Українська бібліотечна асоціація* : сайт. 26 квіт. 2021. URL: <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/4796-v-mizhnarodnyi-forum-molodykh-bibliotekariv-ukrainskoi-bibliotechnoi-asotsiatsii-22-23-04-2021-vrazhennia> (дата звернення: 19.10.2025).
35. Післямак: НЕсумна Школа адвокатиї в Сумах. *Українська бібліотечна асоціація* : сайт. 12 лип. 2021. URL: <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/4851-pisliasmak-nesumna-shkola-advokatsii-v-sumakh> (дата звернення: 19.10.2025).
36. IV Літня школа молодих бібліотекарів Української бібліотечної асоціації «Виклики сьогодення & Перезавантаження» — як це було. *Українська бібліотечна асоціація* : сайт. URL: <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/4866-iv-litnia-shkola-molodykh-bibliotekariv-ukrainskoi-bibliotechnoi-asotsiatsii-vyklyky-sohodennia-perezavantazhennia-iak-tse-bulo> (дата звернення: 19.10.2025).
37. Підписано Меморандум про співпрацю між Українською бібліотечною асоціацією та Національною комісією зі стандартів державної мови. *Українська бібліотечна асоціація* : сайт. 02 лип. 2021. URL: <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/4838-pidpysano-memorandum-pro-spivpratsiu-mizh-ukrainskoiu-bibliotechnoiu-asotsiatsiieu-ta-natsionalnoi-komisiieu-zi-standativ-derzhavnoi-movy> (дата звернення: 19.10.2025).
38. XII Львівський міжнародний бібліотечний форум (15–18 вересня 2021 р.) : програма. *Українська бібліотечна асоціація* : сайт. 05 серп. 2021. URL: <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/4871-xii-lvivskiy-mizhnarodnyi-bibliotechnyi-forum-15-18-veresnia-2021-r> (дата звернення: 19.10.2025).
39. Всесвітній тиждень медійної та інформаційної грамотності — 2021: продемонструймо внесок бібліотек України. *Українська бібліотечна асоціація* : сайт. 04 жовт. 2021. URL: <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/4911-vsесvitnii-tyzhden-mediinoi-ta-informatsiinoi-hramotnosti-2021-prodemonstruimo-vnesok-bibliotek-ukrainy> (дата звернення: 19.10.2025).
40. Стратегічна сесія «Розвиток бібліотек як Хабів цифрової освіти» (3–5 листопада 2021 р., м. Київ). *Українська бібліотечна асоціація* : сайт. 14 листоп. 2021. URL: <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/4920-stratehichna-sesiia-rozvytok-bibliotek-iak-khabiv-tsyfrovoi-osvity-3-5-11-2021-m-kyiv> (дата звернення: 19.10.2025).
41. Щорічна та звітно-виборна конференція ВГО Українська бібліотечна асоціація, 17–18 листопада 2021 р., онлайн. *Українська бібліотечна асоціація* : сайт. 01 листоп. 2021. URL: <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/4918-shchorichna-ta-zvitno-vyborna-konferentsiia-vho-ukrainska-bibliotechna-asotsiatsiia-17-18-lystopada-2021-r-onlain> (дата звернення: 19.10.2025).
42. ВГО Українська бібліотечна асоціація впроваджує ініціативи з цифрової грамотності в країні. *Українська бібліотечна асоціація* : сайт. 26 січ. 2022. URL: <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/4965-vho-ukrainska-bibliotechna-asotsiatsiia-vprovadzhuie-initsiatyvy-z-tsyfrovoi-hramotnosti-v-kraini> (дата звернення: 19.10.2025).
43. Запрошуємо на онлайнкову міжнародну науково-практичну конференцію. *Українська бібліотечна асоціація* : сайт. 04 груд. 2022. URL: <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/4969-khii-mizhnarodna-naukovo-praktychna-konferentsiia-suchasna-bibliotechno-informatsiina-bezperervna-osvita-shcho-iak-dlia-koho-1-4-bereznia-2022-r-onlain> (дата звернення: 19.10.2025).

44. Збираємо свідчення злочинів проти культурної спадщини України. *Українська бібліотечна асоціація* : сайт. 06 квіт. 2022. URL: <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/5004-zbyraiamo-svidchennia-zlochyniv-proty-kulturnoi-spadshchyny-ukrainy> (дата звернення: 19.10.2025).
45. Підсумкова зустріч за проектом «Розвиток спроможності бібліотек — Хабів цифрової освіти», 26–27 жовтня 2023 р. *Українська бібліотечна асоціація* : сайт. 31 жовт. 2023. URL: <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/5142-pidsumkova-zustrich-za-proiektom-rozvytok-spromozhnosti-bibliotek-khativ-tsyfrovoi-osvity-26-27-zhovtnia-2023-roku> (дата звернення: 19.10.2025).
46. Секція «Інформаційно-бібліотечна та архівна освіта: виклики і рішення»: підсумки. *Українська бібліотечна асоціація* : сайт. 29 трав. 2023. URL: <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/5108-sektsiia-informatsiino-bibliotechna-ta-arkhivna-osvita-vyklyky-i-rishennia-pidsumky> (дата звернення: 19.10.2025).
47. Звітно-виборна конференція ВГО Українська бібліотечна асоціація, листопад 2024 р.: підсумки. *Українська бібліотечна асоціація* : сайт. 28 листоп. 2024. URL: <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/5297-zvitno-vyborna-konferentsiia-vho-ukrainska-bibliotechna-asotsiatsiia-lystopad-2024-r-pidsumky> (дата звернення: 19.10.2025).
48. План роботи Секції з бібліотечно-інформаційної освіти ВГО Українська бібліотечна асоціація на 2025 рік. *Українська бібліотечна асоціація* : сайт. URL: https://ula.org.ua/images/%D0%9F%D0%BB%D0%B0%D0%BD_%D1%81%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%97_%D0%B7_%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8_2025.pdf (дата звернення: 19.10.2025).
49. XII Міжнародна конференція «Сучасна бібліотечно-інформаційна безперервна освіта: майбутнє твориться сьогодні» (лютий — березень 2025 р.): підсумки. *Українська бібліотечна асоціація* : сайт. 24 берез. 2025. URL: <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/5368-khii-mizhnarodna-konferentsiia-suchasna-bibliotechno-informatsiina-bezperervna-osvita-maibutnie-tvorytsia-sohodni-liutyi-berezen-2025-r-pidsumky> (дата звернення: 19.10.2025).
50. XV Львівський міжнародний бібліотечний форум «Бібліотека: довіра і відповідальність», 16–20 вересня 2025 р., змішаний формат : програма. *Українська бібліотечна асоціація* : сайт. URL: https://ula.org.ua/images/Biblioforum_2025_Progr_full.pdf (дата звернення: 19.10.2025).
51. Всеукраїнська наукова конференція «100-річчя вищої бібліотечної освіти України» (ХДАК, 2025). *YouTUBE. Харківська державна академія культури*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=7m2ebGAJ8IM> (дата звернення: 19.10.2025).

Розділ 3. Етап інноваційних трансформацій вищої бібліотечно-інформаційної освіти в Україні (XXI ст.)

УДК 002+02]:378.091.2:001.4](477)

О. В. Матвієнко

д-р пед. наук, канд. техн. наук, проф.,
кафедра інформаційної діяльності та зв'язків з громадськістю,
Київський національний університет культури і мистецтв, м. Київ, Україна
oxmix2017@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-5772-848X>

М. Н. Цивін

канд. техн. наук, доц.,
Київський національний університет культури і мистецтв, м. Київ, Україна
tsyvin2012@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-0312-5805>

ВИЩА ІНФОРМАЦІЙНА ОСВІТА: ОСНОВНІ КОНЦЕПТИ ВИЗНАЧЕННЯ

Спеціальність «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», започаткована 2015 р. унаслідок поєднання спеціальностей «Книгознавство, бібліотекознавство і бібліографія» і «Документознавство та інформаційна діяльність», протягом усіх років її існування є предметом уваги фахової спільноти. Інтеграцією в межах спеціальності ІБАС бібліотечної, архівної, документознавчої освіти, а також оприсутненням складової «інформаційна справа», утворено специфічний освітньо-педагогічний феномен, взаємозв'язок елементів якого має утворити системність освіти певного профілю в межах спеціальності. Структурні складові спеціальності, зокрема бібліотечна та архівна справи, є конкретними, історично усталеними видами освіти та професійної діяльності, а «інформаційна справа», не будучи чітко визначеним поняттям у дисциплінарному полі, має спонукати до подальших досліджень.

Ці складові, нормативно об'єднані в межах спеціальності, є частиною предметної області галузі освіти і науки, яка загалом стосується інформаційної сфери діяльності, формування інформаційного простору та інформаційних ресурсів.

Приймаючи, що освітня спеціальність — це педагогічна система, утворена сукупністю елементів, які перебувають між собою у взаємозв'язку та взаємозалежностях і створюють певну структуровану цілісність і єдність, запропонуємо для всіх складових спеціальності ІБАС (усвідомлюючи певну умовність такої пропозиції) об'єднуючий термін «вища інформаційна освіта», та спрямуємось на обґрунтування його сутності.

Зауважимо, що пропонуване термінологічне узагальнення не означає утворення предметності освітнього напрямку і зберігає предмет, об'єкт,

галузь досліджень, термінологічний та понятійний апарат бібліотекознавства, документознавства, архівної справи в освітньому процесі.

Виявлення сутності вищої інформаційної освіти теоретично і методологічно пов'язане з розумінням того, яка теоретико-методологічна складова є системоутворюючою в частині «інформаційна справа» спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Забезпеченість бібліотечної та архівної справи, а також латентно наявного в змісті спеціальності документознавства «власними» науковими дисциплінами — бібліотекознавством, архівознавством та документознавством — спонукає до виявлення відповідної наукової дисципліни і для складової «інформаційна справа». Висловимо гіпотезу, згідно з якою «інформаційній справі» відповідає «інформаційна наука», яка має власну дисциплінарну матрицю і «транслює» свої здобутки в освітній процес підготовки фахівців. Інваріантні складові інформаційної науки мають трансформуватись у теоретико-методологічну складову освітніх компонент, а сама «інформаційна наука» є основою для методологічного осмислення пропонуванних освітніх програм з «інформаційної справи» в межах спеціальності.

Зазначимо складність встановлення такого зв'язку, оскільки:

- зміст інформаційної науки у вітчизняному науковому дискурсі не визначений, як, власне, і зміст складової «інформаційна справа» в межах освітньої спеціальності;
- значення терміну, часто вживаного в множині — «інформаційні науки» — свідчить про підхід до інформаційної науки не як до окремої наукової дисципліни, а як до конгломерату різних наукових напрямів, внесення яких до меж інформаційної науки потребує окремих обґрунтувань.

У системі професійних і наукових комунікацій в Україні питання інституалізації «інформаційних наук» поставало на початку 2000-х рр. Так, у рекомендаціях Міжнародної наукової конференції «Бібліотечно-інформаційний сервіс», 9–11 жовтня 2001 р., Київ, проведеної Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського спільно з Асоціацією бібліотек України і Радою директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук — членів Міжнародної асоціації академій наук, висловлювались пропозиції введення до переліку наукових спеціальностей нової галузі науки — «Інформаційні науки» за спеціальностями: «Науково-інформаційна діяльність», «Інформаційні системи», «Документознавство», «Бібліотекознавство, бібліографознавство» [31].

Надалі проблема інформаційних наук практично не обговорювалась і лише останнім часом, співзвучно з введенням спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» з її «інформаційною» складовою, семантичне поле наукових комунікацій поповнилось терміном «інформаційні науки»,

представленим, зокрема, й у назві наукового видання «Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук» [34].

У визначеннях інформаційної науки не існує одностайності щодо її змісту. Інваріантним є розуміння її як міждисциплінарної галузі, пов'язаної з аналізом, збиранням, класифікацією, маніпулюванням, збиранням, пошуком, рухом, поширенням і захистом інформації. Надалі, відповідно до логіки та напрямів досліджень, висуваються аргументи, які обґрунтовують належність до інформаційної науки архівних наук, комерції, комунікації, права, бібліотекознавства, музеєзнавства, соціальних наук. Часом бібліотекознавство та архівознавство відокремлюються від інформаційних наук, однак наголошується на міцних міждисциплінарних зв'язках між ними та спільних дослідницьких методах [40].

Відомий дослідник індустрії інформації Ф. Махлуп [39], розглядаючи інформаційну науку, включав до кола її об'єктів комунікацію, класифікацію, бібліометрію, інформаційні системи і мережі, поведінку користувачів, доступ до інформації. В. Сламечка і Ч. Пірсон [41], зазначають, що термін «інформаційна наука» прийнятий для позначення міждисциплінарної галузі, яка спочатку виникла у зв'язку з експоненційним зростанням текстів наукової інформації. Пізніше предметом прикладної інформаційної науки стали інформаційні процеси у різних професійних галузях: управління в діловій і державній сферах, законодавство та ін.

В монографії І. Цейпека «Інформація, комунікація та мислення. Вступ до інформаційної науки» (1998 р.) [38], наголошується на необхідності подальшого розвитку інформаційних наук, які він характеризує як «конгломерат» і включає до них широке коло питань: теорія інформації, інформація як психофізичне явище і процес; поняття інформаційних систем, документ; соціальні комунікації; інформатизація суспільства; інформаційна наука як наукова галузь і сфера освіти, концепції інформаційної науки, прийняті в різних країнах; розглядаються розвиток інформаційної освіти й основні тенденції розвитку інформаційної професії.

Усвідомлюючи, що загальноприйнята класифікація інформаційних наук на часі, однак бачиться справою майбутнього, повернемося до проблем освітньої практики, у якій мають бути теоретико-методологічно забезпечені зміст і напрями освіти в межах освітніх спеціальностей. У контексті нашого дослідження стосовно спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» спрямуємо увагу до тієї частини інформаційних наук, які стосуються *інформаційних процесів і систем у соціальній сфері*.

Науковий доробок, присвячений темі вищої бібліотечної, документознавчої та архівної освіти, може бути структурований за багатьма аспектами і розглянутий у системних зв'язках, однак зупинимось лише на частині

робіт науковців, у яких предметно презентовані основні напрями досліджень у галузі фахової освіти.

Суттєві аспекти бібліотечної освіти, її етапи розвитку, її функціонування в умовах реформування представлено в наукових розвідках Н. Бачинської, Т. Новальської, Г. Шемаєвої, А. Соляник, Н. Кушнарєнко, О. Сербіна та Т. Ярошенко [4; 5; 25; 33; 32; 36 та ін.].

У статті Н. Бачинської [1] висвітлено та проаналізовано базові концепції модернізації вищої бібліотечної освіти, розроблені провідними науковцями освітянської галузі України в останнє десятиліття ХХ ст. — 10-ті роки ХХІ ст., що є суттєвим науково-методологічним підґрунтям подальших кроків у напрямі її модернізації.

Тренди модернізації вищої інформаційної освіти окреслено А. Соляник [33] і акцентовано, що європейський вектор модернізації освітньої галузі спрямовує вітчизняні виші на реалізацію таких принципів вищої інформаційної освіти:

- міждисциплінарність змісту навчальних планів і програм;
- широкий профіль спеціалізацій підготовки фахівців;
- гуманізація освіти проти надмірної технологізації;
- фундаменталізація інваріантної частини навчальних планів і гнучкість їхньої варіативної складової.

Науковий пошук з метою визначення й наукового обґрунтування сучасних тенденцій розвитку ступеневої підготовки фахівців інтегрованої спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» у ЗВО здійснено Т. Новальською [25]. Дослідниця запропонувала складову моделі наступності здобуття вищої інформаційно-бібліотечної та архівної освіти під впливом глобалізаційних процесів, інтеграції України до Європейського та світового освітнього простору з метою забезпечення міжнародного визнання інтегрованої спеціальності.

Розглядаючи інноваційну модель бібліотечної освіти, Г. Шемаєва [36] пропонує її реалізацію на засадах трикутника знань — освіта — наука — інновації, практичні засоби реалізації вбачає в залученні фахівців з інших вищих навчальних закладів до викладання окремих курсів, модулів, дисциплін; проведення для викладачів фахових дисциплін, тренінгів з інноваційної методології в межах змісту нових освітніх стандартів; удосконалення схеми двосторонньої мобільності з європейськими ЗВО та базами практики; підвищення кваліфікації фахівців бібліотечно-інформаційної сфери для забезпечення впровадження інновацій у практичну діяльність.

Питання архівної освіти порушувались в Україні ще в 1998 р. — у статті І. Матяш зі співавторами представлено проєкт Концепції підготовки та післядипломної освіти кадрів для архівних установ [24].

Надалі ця проблема не полишала коло наукових інтересів архівістів. Зокрема, у статті Н. Маковської [13], присвяченій професійній архівній освіті в Україні, розглянуто питання її моделей, іміджу, перспектив, зроблено висновки щодо необхідності розробки оптимальної моделі професійної архівної освіти й цілеспрямованої діяльності з формування привабливого іміджу професії архівіста.

Предметно і системно проблеми та перспективи архівної та документознавчої освіти розглянуто в роботах В. Бездрабко [8; 9 та ін.].

Загалом, аналіз публікацій свідчить про увагу з боку наукової спільноти до питань теорії і практики бібліотечної, архівної, документознавчої освіти. Однак, функціонування спеціальності ІБАС потребує особливої уваги щодо наповнення змістом складової «інформаційна справа», яка позиціонується як підготовка фахівців для здійснення широкого спектру видів інформаційної діяльності, зокрема, й поза межами бібліотечної та архівної предметних сфер.

У цьому напрямі здійснено дослідження, які обґрунтовують зміст інноваційних освітніх програм за спеціальністю ІБАС, які за своїм формулюванням не стосуються безпосередньо бібліотечної та архівної діяльності, а умовно можуть бути віднесені до складової «інформаційна справа». Предметно присвяченими цим проблемам є роботи Н. Бачинської, Т. Новальської, В. Касьяна [2; 3; 26; 27 та ін.].

Очевидною є складність поєднання у визначенні поняття «вища інформаційна освіта» специфіки всіх заявлених складових спеціальностей. Зокрема, бібліотечна професія є «самодостатньою» професією не тільки інформаційно-комунікативного, а й *соціально-педагогічного профілю*, діяльність архівіста спрямована на організацію, збереження і надання доступу до масивів первинних документів, збереження історичної, національної пам'яті, а професія «фахівець з інформаційної справи» в контексті розвитку інформаційного середовища може конституюватись також як професія інформаційно-управлінського та/або інформаційно-аналітичного профілю поза межами бібліотечної та архівної діяльності.

Зважаючи на різницю в моделях комунікації, які застосовуються представниками згаданих професій, суттєву відмінність їх структурно-предметних ознак та відмінність відповідно класифікації професій «людина — людина», «людина — знакова система», вважаємо, що «групоутворюючим» ядром, навколо якого має формуватись професійно-групова приналежність фахівців з інформаційно-комунікативної діяльності, є блок понять «інформація», «комунікація», «документ», «споживач», які дають змогу окреслити специфіку кожної професії та системні зв'язки між ними.

Отже, приймемо, що *узагальненим об'єктом* професійної діяльності фахівця є багатоаспектні *документно-інформаційні ресурси суспільства*,

соціально-комунікативна діяльність і забезпечення інформаційних потреб різноманітних груп споживачів інформації.

Усвідомлюючи складність на даному етапі сформулювати цілісне визначення поняття «вища інформаційна освіта», запропонуємо одне із можливих, яке ґрунтується на основних концептах сфери професійної інформаційної діяльності:

Вища інформаційна освіта — це підготовка професіоналів, здатних до комплексної діяльності, спрямованої на формування й використання інформаційних ресурсів, створення інформаційної продукції та надання інформаційних послуг, здійснення інформаційного супроводу, підтримки та забезпечення багатоаспектної соціально-комунікативної діяльності як у традиційних системах інформаційної інфраструктури (бібліотечної системи, архівних установ, бібліографічних служб), так і на підприємствах та організаціях різних сфер соціальної практики.

Побудова моделі фахівця з вищою інформаційною освітою реалізується в результаті наукового обґрунтування змістового наповнення взаємопов'язаних компонентів *суспільна потреба — компетентності — оцінювання якості*.

Звертаючись до компоненту *суспільна потреба* слід зазначити, що найбільш показовою в цьому сенсі є рефлексія, яка відбувається стосовно діяльності бібліотек в умовах цифровізації та розвитку мережі «Інтернет». Зокрема, така рефлексія стосується оцінки ролі, змісту, технологій і форм діяльності бібліотек, причому інколи йдеться не про збереження значущих позицій бібліотек у суспільстві, а ставиться під сумнів власне потреба в їх існуванні.

Однак, не тільки суспільна потреба (яка часто є неартикульованою або підміняється начебто «прагматичними міркуваннями») має формувати «навчальний план» бібліотечної освіти, а й бібліотекознавча наука має виробити системний погляд на цей процес, оскільки рух дослідницької траєкторії в сучасному бібліотекознавстві впливає на зміст підготовки фахівців для бібліотечної сфери.

У наших наукових розвідках стосовно місця бібліотечної складової в межах нової спеціальності висловлювалась гіпотеза, яка була підтверджена практикою: престижність формулювань нових спеціалізацій, «іміджеві» проблеми бібліотечної професії, орієнтованість ВНЗ на розвиток насамперед «інформаційної» складової в новій спеціальності, можуть привести до латентного стану «бібліотечної» складової, «міграції» бібліотечних дисциплін у «інформаційні» дисципліни, вивченням бібліотекознавчої проблематики в предметному полі інших наук і втрати професійної ідентичності майбутніми бібліотечними фахівцями ще протягом навчання у ВНЗ.

У такій ситуації можливі лакуни в підготовці бібліотекаря у системі інформаційної освіти та складнощі формування системного уявлення майбутнього фахівця про соціальні та ціннісні детермінанти бібліотечної професії. Очевидно, що бібліотекознавчі студії не можуть бути обмежені викладанням лише основних дисциплін бібліотекознавчого спрямування, а повинні відтворювати в професійній підготовці бакалавра з інформаційної, бібліотечної та архівної справи *бібліотеку як об'єкт у всіх її системних зв'язках*.

Звертаючись до впливу наукової парадигми на зміст освіти слід зазначити, що в бібліотечній науці сьогодні відчутна конкуренція між двома парадигмами: *інформаційно-технологічною* і *гуманістичною*, кожна з яких формує в навчальних планах підготовки фахівців систему когерентних (узгоджених з фундаментальними ідеями) знань. Це формування часто має суб'єктивний характер, пов'язаний, зокрема, з внутрішніми та зовнішніми процесами трансформації системи вищої освіти. Очевидно, що акцент на існуванні бібліотеки за рахунок розширеного впровадження і використання інформаційно-комунікаційних технологій не є сьогодні єдиним вирішальним чинником її подальшого розвитку. Цілком поділяємо точку зору, висловлену свого часу відомим бібліотекознавцем Адою Семенівною Чачко, яка наголошувала, що тенденції розмивання смислів цілей і засобів розвитку бібліотеки посилюються спробами ототожнити нову комп'ютерно-телекомунікаційну технологію з новою філософією бібліотеки.

В умовах атомізації суспільства, втрати соціальних зв'язків, широкого застосування маніпулятивних технологій і наявних тенденцій до втрати соціального здоров'я, що актуалізувались у період воєнного стану, саме гуманістична (аксіологічна) парадигма розвитку бібліотеки ставить у центр уваги користувача — його розвиток, соціалізацію, інкультурацію, передбачаючи співробітництво з бібліотекарем на принципах паритету та спільного діалогу. Очевидно, що в діяльності бібліотеки словосполучення «зв'язки з громадськістю» повинно набути свого буквального значення.

Зазначимо, що запропоноване визначення поняття «вища інформаційна освіта» не розв'язує проблему з'ясування сутності поняття «інформаційний фахівець».

Складова «інформаційна справа», яка спрямована на підготовку «інформаційного фахівця», потребує міркувань щодо низки наявних суперечностей, які характеризуються:

- не представленістю унормованого визначення терміну «інформаційна справа»;
- неоднозначністю розуміння поняття «інформаційний фахівець» та невизначеністю критеріїв сталості структурних і функціональних позицій «інформаційної професії»;

- браком теоретично обґрунтованої освітньої моделі «інформаційного» фахівця.

Узагальнене поняття «інформаційний фахівець» у вітчизняному науковому дискурсі практично не використовувалось і не обґрунтоване в наукових дослідженнях. Об'єктивним чинником цього була наявність спеціальностей «Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство» та «Документознавство та інформаційна діяльність», стосовно яких виконувались дослідження системи підготовки та професійної діяльності фахівців.

Спроба ідентифікувати «інформаційних» фахівців у межах єдиної професійної групи — сукупності представників однієї професії, об'єднаних схожими знаннями та навичками, відчуттям ідентичності з професією та з іншими її представниками незалежно від галузі, у межах якої вона реалізується, і на цій основі об'єднаних єдиною професійною культурою, вираженою в системі специфічних цінностей, норм і ролей, здійснювалась і в наших наукових пошуках [19; 20 та ін.].

Різноманітність трактувань поняття «інформаційний фахівець» пов'язана як із широтою розуміння інформаційної діяльності та інформаційної сфери, так і з широким спектром видів діяльності власне в інформаційному секторі економіки.

П. Друкером наприкінці 1950-х років було введено термін «knowledge worker», для перекладу якого використовуються синоніми «інформаційний працівник», «працівник розумової праці», інколи, кальковано з англійської, «знанцевий» працівник. При цьому загалом розуміють категорію працівників, чия діяльність пов'язана з опрацюванням наявної інформації та одержанням нової інформації. До цієї категорії включають програмістів, аналітиків, бібліотечних працівників, працівників архівів, а також всіх працівників, хто має високий рівень освіти.

Така трактовка бачиться занадто розширеною і не відповідає потребам розвитку нової спеціальності, отже, потребує більш конкретного визначення, акцентуючи на професійній інформаційній діяльності.

Часом спектр професій інформаційних фахівців розширюється в напрямі включення до нього представників будь-якої професії, яка передбачає одержання, поширення й опрацювання інформації та застосування засобів комп'ютерної техніки в професійній діяльності. У зарубіжних джерелах зустрічається термін «Information Worker», під яким розуміють досвідченого кінцевого користувача комп'ютерів [42], а також осіб, які працюють з інформацією, а не з фізичними об'єктами праці, і створюють, спільно використовують, одержують інформацію при виконанні своєї повсякденної праці [37].

Очевидно, що визначення меж професійного простору діяльності інформаційного фахівця характеризується суб'єктивністю інтерпретації

змісту його діяльності та невизначеністю критеріїв віднесення до даної професійної групи.

Доцільним підходом до визначення меж інформаційної діяльності та відповідної ідентифікації професійних ресурсів інформаційної діяльності — «інформаційних фахівців» — є підхід, згідно з яким *задоволення інформаційних потреб є сутністю професійної інформаційної діяльності*.

На сучасному етапі визначення інформаційної діяльності крізь призму процесів, що реалізуються нею, — як професійної діяльності зі збирання, обробки, зберігання, пошуку, видачі та поширенню інформації — багатьма дослідниками вважається недостатнім; вважається, що сукупність послідовних дій, функціональних та інформаційних зв'язків обміну інформацією, здійснюваних у системі соціальних комунікацій, є більш широкою.

Зважаючи, що основним трендом сучасності є інформатизація соціальних зв'язків, соціальних інститутів, організаційних структур, очевидно є соціальна орієнтація інформаційної діяльності, що дає змогу розуміти її як діяльність, що охоплює весь інформаційний сектор суспільного виробництва та всі використовувані в суспільстві канали поширення інформації, тобто як *соціально-інформаційну діяльність*.

Професія інформаційного працівника, як самостійний вид діяльності, виникла на базі бібліотечної справи та бібліографії, значною мірою увібравши основні операціональні та мотиваційні складові цих професій, які ми традиційно відносимо до «інформаційних» — як з точки зору узагальненого об'єкта діяльності — *інформаційних ресурсів*, так і з точки зору функціональної — *забезпечення інформаційних потреб користувачів*.

У дискурсі щодо розвитку нових інформаційних професій часом оприсутнюються думки про *необхідність поступової нейтралізації впливу інформаційних професій, що застарівають, усунення їх домінанти як чинників, що перешкоджають інноваціям*. У такому формулюванні цей процес бачиться директивним, причому слід також враховувати, що *не відбувається повного зникнення конкретної інформаційної професії*, оскільки зберігається соціальна потреба, задоволення якої виступало соціальною функцією застарілої інформаційної професії. Це зумовлює збереження базових, сутнісних елементів інформаційної професії на якісно новому рівні розвитку професійного простору інформаційної діяльності. Як приклад можна навести професію бібліографа, яка відповідно до здобутків у розвитку сучасних технологій та потребами соціальної практики адаптується до діяльності з впорядкування інформаційних масивів у сучасних комп'ютерних інформаційних системах, вийшла на новий ступінь аналітико-синтетичної обробки документів (пошуковим може стати кожен елемент бібліографічного запису та кожне слово анотації або реферату).

У всіх намаганнях описати терміном «інформаційна професія» діяльність у галузі пошуку, збереження, опрацювання та розповсюдження інформації, наявні обмеження, викликані природним і, на наш погляд, позитивним явищем, яке полягає в тому, що сукупність видів, напрямів інформаційної діяльності та професій, які забезпечують реалізацію цих напрямів, утримують свою самостійність і самобутність, і в процесі свого розвитку утворюють професійну розмаїтість інформаційної діяльності.

В цьому контексті важливого теоретико-методологічного значення набуває визначення *критеріїв сталості* інформаційної професії для різних напрямів у сфері професійної інформаційної діяльності. Поняття «сталість» пронизане ідеєю інваріантності, яка передбачає збереження властивостей, зв'язків, відношень незалежно від різноманітності функціонування. Отже, необхідне визначення:

- *критерію сталості внутрішньої структури* інформаційної професії, який характеризується змінами природно-історичного характеру, що відбуваються в інформаційній діяльності та її професійних ресурсах (наприклад, розвиток технологій);
- *критерію сталості професійної різноманітності* інформаційної діяльності *відносно зовнішнього середовища*, який характеризується впливом зовнішніх відносно професійної діяльності чинників як на макрорівні, так і на мікрорівні (зміни професійного простору як системи соціальних інститутів, відношень, у межах якої інформаційні спеціалісти на основі певних методів і технологій здійснюють професійну інформаційну діяльність).

Базуючись на тому, що одним із напрямів розвитку інформаційного середовища є професіоналізація інформаційної діяльності, об'єктивно необхідною є професійна різноманітність інформаційної діяльності та поява нових професій, які забезпечують сталий розвиток інформаційного середовища. Безперечно, у цьому контексті необхідним є збереження сталих професійних і, відповідно, освітніх напрямів (зокрема, бібліотекарів, архівістів, документознавців) із розвитком їх у напрямі забезпечення нових суспільних потреб.

Розвиток інформаційного середовища актуалізує необхідність розвитку *професій інформаційно-управлінського профілю*. Зокрема, це стосується підготовки фахівців для управління інформаційними організаційними структурами, що займаються виробництвом інформаційних продуктів та послуг, здійсненням інформаційного аналізу і консалтингу, тобто діяльності, яка вкладається сьогодні в предметне поле *інформаційного менеджменту*, серед завдань якого — управління інформаційними потоками і визначення стратегії створення й використання інформаційних ресурсів підприємств та організацій.

Унаслідок конвергенції інформаційно-комунікаційних та соціально-інформаційних технологій, розвитку мережових комунікативних структур у соціальних та професійних комунікаціях відбувається зростання професійної різноманітності інформаційних працівників.

Об'єктивно, підтримка розвитку інформаційного суспільства потребує значної кількості професіоналів у галузі вебтехнологій та інформаційних працівників, які створюють різноманітні інформаційні ресурси і сервіси, розміщують і підтримують їх у глобальній мережі «Інтернет».

Прикладом виокремлення нових професій, пов'язаних з управлінням інформаційними ресурсами, є запропонований проект професійного стандарту «Фахівець з інформаційних ресурсів», розміщений на сайті МОН України» [30].

Цікавим запропонований стандарт є з точки зору визначення характеру взаємопроникнення різних видів професійної діяльності в інформаційному середовищі. На спрямування в межах професійної інформаційної діяльності вказує визначена розробниками основна мета виду цієї професійної діяльності: поширення інформації, реклама товарів і послуг, інформаційна підтримка бізнес-процесів підприємств, підвищення ефективності комунікацій із споживачами продукції та розвиток електронної комерції, а видом професійної діяльності — створення і управління інформаційними ресурсами в мережі «Інтернет».

Незважаючи на те, що в проекті професійного стандарту зінтегровані доволі різні за змістовим аспектом діяльності професії: від вебрайтера, чияє узагальненою трудовою функцією є створення й редагування інформаційних ресурсів, до вебпрограміста, розробника мобільних додатків, слід звернути увагу на виділені групи вебпрофесій, які стосуються власне роботи з інформацією:

- фахівці зі створення й аналізу вмісту вебсайтів: вебрайтери, професійні блогери і модератори вебспільнот, вебаналітики, інформаційні архітектори;
- менеджери вебпроектів: контент-менеджери, менеджери по роботі з вебклієнтами, менеджери з репутації, фахівці з електронної комерції, фахівці з реклами в інтернеті, керівники інтернет-проектів.

Різноманітність інформаційних професій, що охоплюють різні системи інформаційних комунікацій, є основою забезпечення ефективності функціонування інформаційного середовища. Однак, різноманітність напрямів підготовки фахівців викликає певні суперечності. Зокрема, фахівці в галузі педагогіки професійної освіти зазначають, що вузька спеціалізація може призвести до нерозуміння глобальних напрямів розвитку інформатизації і, додамо, нерозуміння її ціннісних контекстів та гуманістичної спрямованості.

У контексті визначення сутності вищої інформаційної освіти та професії принципово необхідним є виявлення *професіологічного дискурсу* спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа».

Професіологія — галузь знань, яка забезпечує створення соціально та педагогічно орієнтованої системи включення людини до професійної діяльності, вивчає закономірності, які відображають розвиток професійних видів діяльності, розвиток соціальних інститутів, які виконують включення людини до професійної діяльності, накопичення, збереження, передавання й раціонального використання професійного досвіду людини. Одержані професіологією знання створюють цілісне уявлення про процеси, які відбуваються у сфері професійної праці.

За змістом професіологія є комплексною науковою і навчальною теоретико-прикладною дисципліною, а результати професіологічних досліджень та їх трансляція в навчальний процес підготовки фахівців є принципово необхідними для професійної самореалізації молодих фахівців, їх *професійної самоідентифікації, професійної адаптації, професійного самоствердження*, а також безпосередньо стосуються їх компетенцій як майбутніх професіоналів і керівників.

У навчально-виховному процесі закладу вищої освіти метою професіології є створення механізму свідомої професійної мотивації майбутніх фахівців до професійного зростання, формування активної позиції в засвоєнні професійних компетентностей, усвідомлення суспільного визнання й значимості обраної професії.

Важливість професіології як компетентнісної складової визначається, зокрема, й Національною рамкою кваліфікацій [29], у якій однією з компетентностей магістра визначено *організацію та керівництво професійним розвитком осіб та груп*, основою для реалізації якої є професіологічні знання майбутнього фахівця.

У спеціальності ІБАС найбільш теоретично обґрунтованою є *бібліотечна професіологія*, результати наукових пошуків у царині якої знайшли відображення в працях фундатора наукової школи бібліотечної професіології А. С. Чачко [35 та ін.] та її учнів.

Галузь досліджень бібліотечної професіології А. С. Чачко окреслювала [35] як закономірності становлення і розвитку професії бібліотекаря, специфічні методи її дослідження, наукова класифікація видів бібліотечної праці, прогнозування змін професії та соціально-психологічного образу професіонала.

Здобутки науково-освітньої школи бібліотечної професіології до 50-річчя підготовки фахівців бібліотечно-інформаційної галузі в Київському національному університеті культури і мистецтв (КНУКіМ) представлено в статті

Н. Бачинської [5]. У КНУКіМ, на продовження традицій науково-педагогічної школи бібліотечної професіології і з усвідомленням необхідності навчальної дисципліни для професійного розвитку бібліотечного фахівця та формування його особистості професіонала, протягом багатьох років викладається дисципліна «Бібліотечна професіологія», методичні та змістові основи якої окреслено в навчально-методичних доробках О. Каракоз [12].

Стосовно професіологічних напрацювань у складовій «архівна справа» зазначимо, що в наукових джерелах не вдалось виявити спеціальних робіт, присвячених «архівній професіології», однак, висловимо сподівання, що предметність цієї сфери професійної діяльності та висвітлення в наукових працях проблем архівної освіти в Україні, зокрема в статтях В. Бездрабко [7; 10 та ін.], сприятимуть чіткому розумінню генези та тенденцій розвитку цих проблем і спонукають дослідників звернутись до системних досліджень професіології архівної справи.

Питання документознавчої професіології знаходились у полі уваги дослідників з початку уведення документознавчої освіти (з 1995 р. по 2015 р. — спеціальність «Документознавство та інформаційна діяльність»), у тому числі й у наших студіях [17; 18].

Примітно, що дисципліна «Документознавча професіологія»[11] була уведена у 2012 р. у КНУКіМ до навчального плану підготовки за спеціальністю «Документознавство та інформаційна діяльність», однак, у результаті трансформацій навчальних планів, не закріпилась у них як складова змісту освіти документознавців.

Результати дослідження документального потоку 1991–2011 рр. з проблем документознавчої професіології представлено в праці О. Політової [28]. Аналіз, виконаний дослідницею, засвідчив, що видання та публікації з документознавчої професіології становили вагомому частину в загальному обсязі документально-інформаційного потоку з вітчизняного документознавства, а проблеми документознавчої професіології були предметом наукових зацікавлень десятків авторів, які представляють різні наукові школи та навчальні заклади.

У науковому дискурсі важливість професіологічних знань для формування управлінських компетенцій документознавця предметно продемонстровано, зокрема в статтях Г. Малик [14 та ін.]. Окреслені дослідницею трактування меж професійної діяльності, приклади кваліфікаційних вимог до певних посад у документально-інформаційній сфері, рівні компетентності, типові професійні ролі документознавців західних країн акцентують необхідність професіологічних та професіографічних знань майбутнього фахівця і як особистості, і як майбутнього керівника. Логіка побудови професійних карт, визначення професійних ролей фахівця задля окреслення

меж професії можуть слугувати методологічними орієнтирами в дослідженнях професіології інформаційної справи та розробці відповідної навчальної дисципліни.

Не здійснюючи спеціальний аналіз кількості та спрямованості публікацій, які в тих або інших аспектах стосуються документознавчої професіології, зазначимо, що протягом наступних років наукові пошуки фахівців не припинялись, результати були оприлюднені у фахових виданнях, апробовані у виступах на конференціях і збагатились дисертаційними дослідженнями, зокрема й представників педагогічних наук.

Певну складність викликає розробка навчальної дисципліни «Професіологія» як системно об'єднаної для освітньої спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» (ІБАС), оскільки об'єднані в ній освітньо-професійні компоненти, хоча й мають міждисциплінарні зв'язки, однак є цілком самостійними (зокрема, професії бібліотекаря та архівіста) і усталеними у контексті предметної діяльності та ціннісних орієнтирів.

Виникає суперечність, яка полягає в необхідності професійної самоідентифікації студентів, що навчаються за освітньо-професійними програмами (ОПП), які умовно можна віднести до «інформаційної» складової спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» та нерозробленістю професіології цієї складової спеціальності ІБАС.

«Інформаційна професіологія»¹ потребує відповідного професіологічного дискурсу та розробки методологічної платформи розвитку, що дасть змогу окреслення початкових заходів з реалізації навчальної дисципліни «Професіологія інформаційної справи» в навчальному процесі підготовки студентів спеціальності ІБАС.

Розвиток професійних ресурсів інформаційної діяльності підтверджує висловлювану в наукових публікаціях гіпотезу, що структура інформаційних професій буде рухливою і постійно готовою до заповнення нових професійних напрямів, які виникають у процесі еволюції соціального та інформаційного простору.

Професіологічна складова «інформаційної справи» в спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», сьогодні не є предметом спеціальних досліджень. Приймаючи, що об'єктом професіології є професія, що вивчається як діяльність фахівця, очевидно, що чинником, який гальмує розвиток «інформаційної професіології» є невизначеність основних концептів, про яку згадувалось раніше: яка професія є об'єктом «інформаційної професіології» і хто є «інформаційним фахівцем»?

Протягом усього терміну існування спеціальності ІБАС відповідь на це запитання не запропонована в науковому дискурсі, а практика освітньої

1 У цьому дослідженні терміни «інформаційна професіологія» та «професіологія інформаційної справи» використовуються як синоніми.

діяльності інкорпорує до «інформаційної справи» широкий спектр видів діяльності документно-інформаційного та соціально-комунікативного спрямування, які безпосередньо не спрямовані на діяльність у бібліотечній та архівній сферах.

Складність відповіді на запитання щодо змісту «інформаційної професії» зумовлюється низкою чинників, які одночасно й ускладнюють процес пошуку об'єкта «інформаційної професіології», і окреслюють його орієнтири, зокрема:

- інтеграція інформаційного компоненту у всі види діяльності;
- неможливість класифікації професійної різноманітності інформаційної діяльності за моноознакою;
- значна професійна динаміка, прискорення змін у структурі й змісті трудових завдань, інтеграція в професіях трудових дій, які раніше належали до компетенцій фахівців інших професійних груп;
- міжпрофесійна та міжвідомча міграція;
- розмивання меж інформаційної професії в процесі цифровізації професійної структури суспільства.

Згадувані раніше нові професії, пов'язані з управлінням інформаційними ресурсами, зокрема у мережі «Інтернет», є інноваційними, де-факто визнаними, затребуваними на ринку праці, спеціалізація фахівців відбувається на перетині предметних полів інформаційної діяльності, соціальних комунікацій та сучасних інформаційних технологій.

Очевидно, що професіологічні маркери таких «інформаційних фахівців» будуть суттєво різнитись між собою. До того ж, професіограма фахівця, зокрема тип професії, зміст діяльності, обов'язки, вимоги до знань й умінь, вимоги до індивідуальних особливостей фахівця, умови праці, шляхи одержання професії, галузі застосування професії, шляхи кар'єрного зростання, споріднені професії — це лише одна з небагатьох складових професіологічних досліджень. Не менш важливими є відповіді на запитання: якими є психологічні умови діяльності представників «інформаційних» професій у цифровому середовищі, у чому полягає специфіка професійної адаптації в умовах зростання професійної мобільності та розвитку цифрових технологій, як виявити готовність фахівців до зміни професійних ролей і статусів, як відбувається їх професійна самоідентифікація тощо. І, що найважливіше: чи можуть бути відповіді на ці запитання однаковими для узагальненого розуміння «інформаційного фахівця»?

У сучасній освітній практиці спроба змістового наповнення навчальної дисципліни «Професіологія інформаційної справи» з використанням евристичної стратегії слідування за розділами й темами, запропонованими до вивчення в програмі навчальної дисципліни «Бібліотечна професіологія» [12],

апробованої в навчальному процесі та концептуально підтриманої теоретичними дослідженнями, не дає бажаних результатів. Можна бачити, що для «інформаційної професії» (виокремлюючи її як самостійну відповідно до складової «інформаційна справа» у назві спеціальності) сьогодні немає відповідей на питання, які стосуються:

- інформаційних фахівців як соціально-професійної групи в сучасному суспільстві;
- морально-ціннісних та психологічних характеристик інформаційної професії;
- проблем професійної адаптації та особистісного розвитку фахівця з інформаційної справи;
- сучасних професіологічних концепцій інформаційної справи;
- професіограми фахівця з інформаційної справи;
- моделі і соціального портрету фахівця та ін.

Очевидно, що при розробці професіології інформаційної справи неможливо відобразити всю різноманітність напрямів і форм взаємодії інформаційного фахівця з оточуючим соціально-інформаційним простором, та виконуваних ним завдань. Вирішенням проблеми, яке бачиться на нинішньому етапі розвитку наукових підходів до професіології інформаційної справи, є *змістова диференціація і класифікація інформаційних професій у різноманітності пропонованих ОПП*. За такого підходу доречною є розробка навчальної дисципліни «Професіологія» для конкретних освітніх програм, які пропонуються у складовій «інформаційна справа» спеціальності ІБАС.

Резюмуючи зазначимо, що спеціальність «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» є специфічним освітньо-педагогічним феноменом, утвореним інтеграцією в межах спеціальності ІБАС бібліотечної, архівної, документознавчої освіти, а також оприсутненням складової «інформаційна справа», які у взаємозв'язку елементів мають утворити системність освіти певного профілю в межах спеціальності. Ці складові, нормативно об'єднані в межах спеціальності, є частиною предметної області галузі освіти і науки, яка загалом стосується інформаційної сфери діяльності й формування інформаційного простору та інформаційних ресурсів, які є у ній смислоутворюючими і виконують когнітивну, описову та цілепокладальну функції.

Зважаючи що освітня спеціальність ІБАС, як педагогічна система, утворена сукупністю елементів, які перебувають між собою у взаємозв'язку та взаємозалежностях і створюють певну структуровану цілісність і єдність, запропоновано об'єднуючий термін всіх складових спеціальності ІБАС «вища інформаційна освіта».

Вища інформаційна освіта — це підготовка професіоналів, здатних до комплексної діяльності, спрямованої на формування й використання

інформаційних ресурсів, створення інформаційної продукції та надання інформаційних послуг, здійснення інформаційного супроводу, підтримки та забезпечення багатоаспектної соціально-комунікативної діяльності як у традиційних системах інформаційної інфраструктури (бібліотечної системи, архівних установ, бібліографічних служб), так і на підприємствах та в організаціях різних сфер соціальної практики.

Розвиток вищої інформаційної освіти здійснюється в конкретних історичних, політичних, суспільних та соціальних умовах, а прогнози, тенденції та перспективи її розвитку потребують залучення широкого спектру знань — від соціально-економічних, історичних, техніко-технологічних до власне педагогічних знань.

Список бібліографічних посилань

1. Бачинська Н. Базові концепції модернізації вищої бібліотечної освіти в Україні. *Вісник Книжкової палати*. 2015. № 3. С. 32–35.
2. Бачинська Н. Освітньо-професійна програма «Інтернет-журналістика та блогінг»: міждисциплінарність у змісті спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2022. № 10. С. 126–136.
3. Бачинська Н. Освітньо-професійна програма «Медіакommунікації та діджитал продакшн»: концептуальні підходи до підготовки фахівців за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». *Вісник Харківської державної академії культури* : зб. наук пр. Харків, 2022. Вип. 62. С. 86–99.
4. Бачинська Н. А. Бібліотечно-інформаційна освіта в Україні: етапи розвитку та характерні ознаки. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2019. № 3. С. 57–67.
5. Бачинська Н. А. Київська науково-освітня школа бібліотечної професіології (до 50-річчя підготовки фахівців бібліотечно-інформаційної галузі в Київському національному університеті культури і мистецтв). *Гілея* : наук. вісн. : зб. наук. пр. Київ, 2018. Вип. 134 (№ 7). С. 157–159.
6. Бездрабко В. В. Документознавство в Україні: інституціоналізація та сучасний розвиток : монографія. Київ : Четверта хвиля, 2009. 720 с.
7. Бездрабко В. В. Актуальні проблеми документознавства в Україні. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2020. № 1. С. 26–41.
8. Бездрабко В. Криза документознавчої освіти: навч зі сподіванням. *Інформація, комунікація, суспільство, 2020* : зб. матеріалів 9-ї Міжнар. наук. конф. (21–23 трав. 2020 р.). Львів, 2020. С. 100–101.
9. Бездрабко В. В. Документознавча освіта в Україні: становлення, сучасний стан і перспективи. *Гілея* : наук. вісн. : зб. наук. пр. Київ, 2009. Вип. 20. С. 56–66.
10. Бездрабко В. В. Архівна освіта в Україні: традиції й тенденції. *Український історичний журнал*. 2017. № 3. С. 129–147.
11. Документознавча професіологія : робоча навчальна програма для студентів напряму підготовки 7.02010501, 8.02010501 «Документознавство та інформаційна діяльність» / уклад.: О. В. Матвієнко, І. М. Мара. Київ : КНУКиМ, 2012. 42 с. URL:

https://lib.knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2013/11/Drukovani_prazi-2012.pdf (дата звернення: 12.01.2025).

12. Каракоз О. О. Бібліотечна професіологія : практикум. Київ : Ліра-К, 2017. 66 с.
13. Маковська Н. В. Професійна архівна освіта в Україні: моделі, імідж, перспективи. *Архіви України*. 2002. № 1/3. С. 46–54.
14. Малик Г. Професійна карта як елемент реалізації компетентнісного підходу в інформаційно-комунікативній підготовці документознавця: вітчизняний і міжнародний виміри. *Вісник Книжкової палати*. 2011. № 4. С. 26–33.
15. Матвієнко М., Цивін М. «Інформаційні науки» для «інформаційної справи»: виявлення інваріантів і взаємозв'язку. *Вісник Книжкової палати*. 2019. № 3. С. 37–41.
16. Матвієнко О. Бібліотечна освіта в Україні: «креативне руйнування» чи шлях до поступового зникнення? *Вісник Книжкової палати*. 2018. № 11. С. 39–42.
17. Матвієнко О. Документознавча професіологія: проблеми і перспективи. *Вісник Книжкової палати*. 2007. № 5. С. 30–32.
18. Матвієнко О. Розвиток професіології інформаційної сфери — соціально-педагогічна вимога інформатизації суспільства. *Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики* : матеріали III Міжнарод. наук.-практ. конф. (Київ, 16–18 трав. 2006 р.). Київ, 2006. С. 164–166.
19. Матвієнко О., Цивін М. Спеціальність 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»: у пошуках «інформаційного фахівця». *Вісник Книжкової палати*. 2016. № 10. С. 32–35.
20. Матвієнко О. В. Інформаційна професія та інформаційна освіта: сутність, зміст, проблеми. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2007. № 1. С. 70–77.
21. Матвієнко О. В., Цивін М. Н. Вища інформаційна освіта: основні концепти визначення. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2017. № 3. С. 4–11.
22. Матвієнко О. В., Цивін М. Н. Інформаційна освіта: трансформації та сучасні тенденції : монографія. Київ : Ліра-К, 2024. 210 с.
23. Матвієнко О., Цивін М. Стандарт вищої освіти України за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»: чи буде збережена бібліотечна професія? *Вісник Книжкової палати*. 2017. № 2. С. 10–11.
24. Матяш І., Калакура Я., Лозицький В., Селіверстова К. Концепція підготовки та післядипломної освіти кадрів для архівних установ України (проект). *Студії з архівної справи та документознавства* : зб. наук. пр. Київ, 1998. Т. 3. С. 17–25.
25. Новальська Т. В. Наступність здобуття вищої бібліотечно-інформаційної та архівної освіти в умовах реформування. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2017. № 1. С. 4–10.
26. Новальська Т., Бачинська Н. Інтернет-маркетолог за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»: функції та компетентності у конвергентних професійних практиках. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2022. № 9. С. 125–136.
27. Новальська Т., Касьян В. Теоретико-методологічні засади підготовки інтернет-маркетолога за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2021. № 7. С. 71–82.
28. Політова О. Документально-інформаційний потік з документознавчої професіології: структура, динаміка та сучасні тенденції. *Вісник Книжкової палати*. 2012. № 9. С. 38–41.

29. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій : постанова Кабінету Міністрів України від 23 листоп. 2011 р. № 1341. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF/paran12#n12> (дата звернення: 20.04.2022).
30. Професійний стандарт «Фахівець з інформаційних ресурсів». URL: <http://mon.gov.ua/content/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2016/03/15/4-ps-spes-inform-resources-13.12.2014.pdf> (дата звернення: 12.01.2025).
31. Рекомендації Міжнародної наукової конференції «Бібліотечно-інформаційний сервіс». *Бібліотечний вісник*. 2001. № 1. С. 45–46.
32. Сербін О., Ярошенко Т. Аспекти реформування та вдосконалення сучасної бібліотечної освіти. *Вісник Книжкової палати*. 2015. № 2. С. 12–14.
33. Соляник А. Сучасні тренди модернізації вищої бібліотечно-інформаційної освіти України. *Вісник Книжкової палати*. 2017. № 1. С. 22–26.
34. Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук. URL: <http://librinfosciences.knukim.edu.ua/>.
35. Чачко А. Бібліотечна професіологія в системі багатоступеневої фахової освіти та її стандартизації. *Бібліотечний вісник*. 1997. № 4. С. 3–6.
36. Шемаєва Г. В. Інноваційна модель бібліотечної освіти: перспектива реалізації. *Вісник Харківської державної академії культури* : зб. наук. пр. Харків, 2013. Вип. 40. С. 42–48.
37. Careers for Information Workers. URL: <http://www.dummies.com/how-to/content/careers-for-information-workers.html> (дата звернення: 12.01.2025).
38. Sejpek J. Informace, komunikace a mysleni. Uvod informacni vedy. Praha : Karolinum, 1998. 179 s.
39. Machlup F., Mansfeld U. Cultural diversity in studies of information. *The study of information: Interdisciplinary messages*. New York : Wiley, 1983. 345 p.
40. Saracevic T. Information science: origin, evolution and relations. *Conceptions of library and information science. Historical, empirical and theoretical perspectives* / ed. by P. Vakkari, B. Cronin. London, 1992. P. 5–27.
41. Slamecka V., Pearson C. Information science. *Encyclopedia of computer science and engineering*. 2nd ed. New York, 1982. P. 725–726.
42. What is Information Worker. URL: <http://www.igi-global.com/dictionary/information-worker/14587> (дата звернення: 12.01.2025).

В. М. Варенко

канд. пед. наук, доц.,

доц. кафедри інформаційної діяльності та зв'язків з громадськістю,
Київський національний університет культури і мистецтв, м. Київ, Україна

varenko_v@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-6528-5604>

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ЯК СКЛАДОВА МОДЕРНІЗАЦІЇ ПІДГОТОВКИ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ ФАХІВЦІВ

У сучасну епоху глобальних інформаційних трансформацій та дедалі більшої непередбачуваності подій змінюються й підходи до професійної підготовки фахівців. Суспільство більше не задовольняється простим накопиченням знань і навичок у межах традиційної, предметоцентричної моделі освіти. Натомість на перший план виходить потреба формувати компетентного, мобільного спеціаліста, здатного адаптуватися до динамічного ринку праці, вільно орієнтуватися не лише у власній професії, а й у суміжних сферах, прагнути до постійного розвитку та професійного зростання. Одним із ключових напрямів вирішення цього завдання є модернізація системи вищої освіти — зосередження не на самому процесі навчання, а на його результатах. Це передбачає впровадження компетентісного підходу як основи для оновлення змісту, структури та організації освітнього процесу, а також пошук ефективних механізмів його реалізації. Погоджуємося з думкою А. Гуменчука, що в «умовах конкуренції зі штучним інтелектом ефективну адаптацію працівників до нових видів діяльності забезпечать розуміння ними їх генетичного походження та соціально-функціональних особливостей, можливостей та наслідків впровадження ІТ-рішень, наявність навичок міжгалузевої комунікації (розуміння технологічних процесів у різних сферах діяльності), клієнтоорієнтованості, вміння приймати обґрунтовані рішення в умовах невизначеності» [5, с. 6].

Стратегічний курс України на інтеграцію до європейського освітнього простору вищої школи передбачає всебічне вдосконалення національної системи вищої освіти шляхом її модернізації, підвищення якості освітніх послуг та посилення конкурентоспроможності випускників на ринку праці. Особливого значення в цьому контексті набуває оновлення підготовки фахівців у бібліотечно-інформаційній сфері. Сучасна вища бібліотечно-інформаційна освіта покликана формувати професіоналів нового типу — комунікаційних посередників, здатних сприяти інтеграції суспільства в цифрову реальність, ефективно реагувати на виклики, що виникають у межах технологій Індустрії 4.0, та опановувати нові формати життєдіяльності, зумовлені розвитком інтернету речей, віртуальних середовищ, хмарних технологій, обробки великих даних, роботизованих систем і штучного інтелекту.

Розробка концептуальних засад модернізації вищої бібліотечно-інформаційної освіти, орієнтованої на євроінтеграційні процеси, технологічні інновації та ринкову динаміку, є важливим чинником підвищення ефективності професійної підготовки бібліотечних працівників. Це, у свою чергу, сприятиме зростанню престижності бібліотечної професії, зміцненню позицій бібліотечних установ у суспільстві та пришвидшенню формування цифрової економіки й суспільства знань в Україні.

Актуальність дослідження визначається необхідністю глибокого наукового осмислення й практичного вирішення низки суттєвих суперечностей, що існують у сучасній системі підготовки бібліотечно-інформаційних фахівців. Зокрема, йдеться про розрив між все більшим попитом ринку праці на інформаційних спеціалістів нового покоління та застарілістю змісту й технологій професійної підготовки в закладах вищої освіти; між очікуваннями суспільства щодо високого рівня цифрової компетентності бібліотечних працівників в умовах розгортання Індустрії 4.0 та фактичним низьким рівнем її формування в здобувачів освіти; між необхідністю швидкої інтеграції вітчизняної вищої бібліотечно-інформаційної освіти до європейського освітнього простору та інерційністю наявної системи підготовки кадрів та інших протиріч. Вирішення зазначених суперечностей вимагає розробки цілісних теоретико-методологічних засад модернізації вищої бібліотечно-інформаційної освіти України в умовах стрімких цифрових трансформацій.

Упровадження компетентнісного підходу в педагогічну освітню практику, зокрема й підготовку бібліотечно-інформаційних фахівців, протягом останніх років є процесом об'єктивним і надзвичайно актуальним. Тому українськими вченими і науковцями ця проблема висвітлювалася доволі часто. Досить згадати дослідження В. Бездрабко [1] (актуальні проблеми документознавства), Н. Бачинської [2] (базові концепції модернізації вищої бібліотечної освіти), Н. Бібік [11] (діяльнісний вимір в освіті), А. Гуменчука [5] (еволюційні трансформації та закономірності розвитку вищої бібліотечно-інформаційної освіти), О. Збанацької [7] (трансформація бібліотечної освіти в Україні), О. Матвієнко, М. Цивіна [17] (сучасні концепції документно-інформаційної науки), Т. Новальської [21] (шляхи модернізації вищої бібліотечної освіти), О. Овчарук [11] (компетентнісний підхід у сучасній освіті), А. Пелешишина [22] (особливості інформаційних технологій у бібліотечній справі), Л. Прокопенко [26] (практична підготовка студентів для бібліотечно-інформаційної сфери), О. Сербіна та Т. Ярошенко [29] (аспекти реформування та вдосконалення сучасної бібліотечної освіти), М. Слободяника [31] (концептуальні засади розвитку вищої бібліотечної освіти), А. Соляник [33–39] (сучасні тренди модернізації вищої

бібліотечно-інформаційної освіти України), М. Толмач [45] (цифрова компетентність бібліотечних фахівців як чинник діяльності бібліотек в умовах цифрової трансформації) та інших. Розглянемо погляди окремих фахівців докладніше.

На думку А. Гуменчука [5], «головним орієнтиром когнітивної модернізації вищої бібліотечно-інформаційної освіти України є інтелектуалізація усіх ключових компонентів її змісту — техніко-технологічного, проектно-аналітичного, дослідно-інноваційного, комунікаційного, аксіологічного (морально-етичного), психолого-педагогічного, організаційно-управлінського» [5, с. 234]. Автор наголошує, що модель трансформації вищої бібліотечно-інформаційної освіти України в умовах розбудови цифрової економіки має базуватися саме на міждисциплінарності та імплементації до змісту та структури освіти досягнень бібліотекознавства, інформатики, ІТ-технологій та цифрової гуманітаристики.

Н. Бібік [11] акцентує увагу на необхідності переходу в навчанні «з процесу на результат в діяльнісному вимірі, забезпечення спроможності випускника відповідати новим запитам ринку, мати відповідний потенціал для практичного розв'язання життєвих проблем, пошуку свого «Я» у професії» [11, с. 45].

О. Овчарук [11] слушно зазначає, що сьогодні формування освітніх цілей відбувається не на рівні держав, а на міждержавному, міжнаціональному рівнях, коли основні пріоритети освіти й цілі проголошуються в міжнародних конвенціях та документах і є стратегічними орієнтирами міжнародної спільноти. Саме тому, на думку автора, важливим нині є не тільки вміння оперувати власними знаннями, а й *бути готовим змінюватись та пристосовуватись до нових потреб ринку праці, оперувати й управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатись упродовж життя* [11, с. 6].

Чимало своїх праць присвятила проблемі якісної підготовки бібліотечно-інформаційних фахівців А. Соляник [33–39]. Дослідниця наголошує, що вивчення досвіду роботи бібліотек розвинутих зарубіжних країн світу дозволяє визначити *найактуальніші фахові компетентності*, якими є:

- здатність забезпечити надійну технологічну інфраструктуру для задоволення різноманітних інформаційних та соціокультурних потреб користувачів, надання їм дистантного доступу до цифрових ресурсів та послуг у режимі 24/7;
- готовність до підтримки мережевої корпоративної співпраці бібліотек, архівів, музеїв у напрямках поцифровування, збереження та надання доступу до національного культурного надбання, організації віртуальних екскурсій, формування іміджу бібліотеки як інтерактивної установи,

яка пропонує використання як традиційних, так і мультимедійних носіїв інформації та каналів комунікації;

- здатність створювати когнітивно-орієнтовані ресурси та сервіси інтелектуальної бібліотеки, що передбачає застосування технологій вебометрії, інформаційного моніторингу, прогнозової аналітики та екстракції знань, управління колекціями великих даних (Big Data) та ін.;
- готовність до організації в бібліотеці креативних середовищ Makerspace («зроби сам»), які дозволяють користувачам реалізовувати інноваційні ідеї за допомогою сучасної техніки — 3D-принтери і сканери, робототехніка, обладнання для створення відеоігор, технології віртуальної та доповненої реальності [33, с. 29].

Н. Бачинська в праці «Базові концепції модернізації вищої бібліотечної освіти в Україні» [2] висвітлює та аналізує базові концепції модернізації вищої бібліотечної освіти, розроблені провідними науковцями освітньої галузі України. Авторка справедливо зазначає, що «концепція модернізації бібліотечно-інформаційної освіти на сьогодні залишається однією з ключових в українському бібліотекознавстві» [2, с. 32].

М. Слободяник [32] зосереджував увагу на *компетентнісному підході* як найважливішому чиннику удосконалення підготовки майбутніх фахівців. Зокрема, науковець поділяє фахові компетентності на ключові та професійні. Серед ключових виділяються: соціальні, культуротворчі, комунікаційні, компетенції, що пов'язані з інформацією, мотивація до безперервного навчання. *Професійні компетентності* поділяються автором на управлінські, організаційні, інноваційні, технологічні, інформаційно-комунікаційні.

Н. Кушнарєнко та В. Шейко обґрунтували необхідність зміни парадигми вищої бібліотечної освіти та її концептуальних основ у контексті інновацій, гуманітаризації і комп'ютеризації навчання, упровадження в навчальний процес прогресивних наукових концепцій, сучасних освітніх та інформаційних технологій і науково-методичних досягнень, підвищення професійного й загальноосвітнього рівня підготовки бібліотечно-бібліографічних кадрів. Оновлення змісту бібліотечної освіти, на їх думку, має відбуватися через введення нових спеціальностей та навчальних дисциплін, «зближення бібліотечної та інформаційної освіти на основі нових інформаційних технологій» [46].

Отже, *мета дослідження* — з'ясувати можливість упровадження компетентнісного підходу як складової модернізації підготовки бібліотечно-інформаційних фахівців, а саме домінантних *професійних компетенцій* під час освітнього процесу, який у сучасних умовах є безперервним.

Виклад основного матеріалу. Стратегія розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України», прийнята Кабінетом Міністрів України 23 березня 2016 року [42], ставить за мету визначення ключових проблем розвитку бібліотечної справи в Україні, пріоритетів діяльності сучасних бібліотек у забезпеченні сталого розвитку України, напрямів, завдань та основних дій, спрямованих на їх реалізацію.

Розглянемо докладніше питання, пов'язані з оновленням змісту бібліотечної освіти з використанням компетентнісного підходу. Як зазначається в документі, нерозв'язаними проблемами в бібліотечній освіті залишаються: оперативна адаптація до оновлення змісту освіти, міжвідомча координація, врахування потреб практики та розвиток зв'язків із роботодавцями, залучення професійних громадських організацій до процесів ліцензування та акредитації освітніх програм.

Розробники Стратегії справедливо зазначають, що «підвищення ролі бібліотек України у глобальному інформаційному середовищі гальмує відсутність належної законодавчої бази та міжнародних угод для ефективної міжнародної співпраці та обміну інформацією; низький рівень впровадження міжнародних стандартів бібліотечно-інформаційного обслуговування; брак знань і навичок міжнародної співпраці у персоналу бібліотек; недостатнє представництво бібліотечних фахівців у міжнародних професійних організаціях» [42].

Крім того, зазначається, що не сприяють розвитку бібліотечної сфери такі явища, як невідповідність кадрового забезпечення бібліотек (старіння кадрів, недостатня кількість кваліфікованого персоналу для реалізації сучасних напрямів діяльності бібліотек), а також відставання професійної базової освіти бібліотечних працівників від сучасних вимог суспільства, загального рівня розвитку інформаційних технологій та потреб бібліотек.

Пріоритетами діяльності бібліотек названо:

- «консолідацію суспільства;
- дотримання європейських цінностей, інтеграцію в європейське співтовариство;
- підвищення якості життя;
- рівний доступ до інформації, знань і культурного надбання» [42].

Щодо забезпечення професійного розвитку персоналу бібліотек, оновлення системи бібліотечно-інформаційної освіти та підвищення кваліфікації, то Стратегія передбачає актуалізацію системи знань, вмінь і навичок працівників бібліотек і трансформацію системи їх безперервної освіти відповідно до міжнародних стандартів.

Для досягнення зазначеної мети рекомендовано вжити наступних заходів:

- «розробити та впровадити збалансовану структуру підготовки фахівців з вищою освітою для роботи у бібліотеках з урахуванням потреб особи, інтересів держави, територіальних громад і працевдавців;
- забезпечити підготовку конкурентоспроможних фахівців для високотехнологічного та інноваційного розвитку бібліотек через співпрацю органів державної влади, громадських об'єднань, бізнесу, поєднання освіти з наукою та практикою;
- впровадити процедури залучення громадських об'єднань та працевдавців до розроблення освітніх стандартів, освітньо-професійних програм та ліцензування освітньої діяльності закладів освіти;
- створити інституціональні умови для розвитку гнучкої системи безперервної бібліотечної освіти;
- сприяти залученню до професії активної, творчої та ініціативної молоді;
- сприяти міжнародній інтеграції системи бібліотечної освіти України в європейській простір вищої освіти за умови збереження і розвитку досягнень та прогресивних традицій вищої школи;
- створити умови для прозорого розподілу державного замовлення на підготовку бібліотечних кадрів» [42].

Очікуваними результатами даних заходів будуть такі:

- бібліотеки забезпечені фахівцями відповідно до їх потреб;
- рівень знань, вмінь та навичок працівників бібліотек відповідає потребам якісних змін у бібліотеках;
- вищі навчальні заклади застосовують освітні стандарти й освітньо-професійні програми, що пройшли незалежну експертну оцінку, підготовка фахівців здійснюється за міжнародними стандартами, дипломи визнаються іншими державами;
- працівники бібліотек усіх форм власності та відомчого підпорядкування забезпечені гарантованою можливістю безперервної освіти;
- збільшення частки молодих фахівців у кадровому складі бібліотек [42].

Зазначимо, що у зв'язку з епідемією коронавірусу, а потім і повномасштабним військовим вторгненням Росії в Україну, повноцінно реалізувати цю Стратегію на практиці не вдалося, навпаки, бібліотечна сфера, як духовна основа існування українського суспільства, зазнала нищівних втрат та руйнувань.

Ще один важливий документ, що безпосередньо пов'язаний зі змінами у сфері бібліотечної освіти, який необхідно згадати, — це *професійний стандарт «Бібліотекар»*, затверджений Державним агентством України з питань мистецтв та мистецької освіти від 10.03.2025 р. № 17. [27]. Він визначає

ті ключові компетентності фахівця бібліотечної справи, до яких необхідно готувати майбутніх фахівців-бібліотекарів.

Метою діяльності фахівця бібліотечної справи Стандарт визначає «забезпечення інформаційних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів бібліотек шляхом здійснення комплектування, організації та зберігання бібліотечного фонду; аналітико-синтетичного опрацювання інформації; обслуговування користувачів, у т. ч. віддалених; соціокультурної роботи, популяризації читання як способу отримання знання та форми культурного дозвілля; бібліотечного маркетингу; науково-методичної роботи; застосування цифрових технологій та інструментів для професійної комунікації» [27].

Нагадаємо основні трудові функції та компетентності, які має освоїти кожний бібліотечний фахівець за цим Стандартом:

А. Комплектування бібліотечного фонду:

A1. Здатність моделювати бібліотечний фонд;

A2. Здатність добирати документи та джерела документопостачання для комплектування бібліотечного фонду;

A3. Здатність поповнювати бібліотечні фонди.

Б. Організація бібліотечного фонду:

B1. Здатність здійснювати приймання та облік документів бібліотечного фонду;

B2. Здатність опрацьовувати документи бібліотечного фонду;

B3. Здатність розміщувати та розставляти бібліотечний фонд / організовувати доступ до електронних ресурсів;

B4. Здатність аналізувати використання бібліотечного фонду;

B5. Здатність списувати / вилучати документи з бібліотечного фонду;

B6. Здатність здійснювати інвентаризацію бібліотечного фонду.

В. Зберігання бібліотечного фонду:

V1. Здатність забезпечувати зберігання документів;

V2. Здатність виявляти документи, які потребують консервації;

V3. Здатність здійснювати поточний ремонт документів / створювати копії документів.

Г. Аналітико-синтетичне опрацювання інформації:

G1. Здатність формувати каталоги, картотеки, електронні бази даних;

G2. Здатність анотувати та реферувати документи.

Д. Обслуговування користувачів:

D1. Здатність організовувати та здійснювати бібліотечне обслуговування;

D2. Здатність організовувати та здійснювати інформаційне обслуговування.

Е. Соціокультурна робота:

Е1. Здатність організовувати соціокультурні заходи;

Е2. Здатність організовувати заходи з особистісного розвитку / неформальної освіти.

Є. Бібліотечний маркетинг:

Є1. Здатність проводити маркетингові дослідження в бібліотеці;

Є2. Здатність до реалізації адвокаційної, грантрайтингової, фандрайзингової діяльності;

Є3. Здатність до реалізації рекламної діяльності;

Є4. Здатність до реалізації зв'язків бібліотеки з громадськістю.

Ж. Науково-методична робота:

Ж1. Здатність проводити аналітичну та методичну роботу;

Ж2. Здатність до організації та проведення заходів професійного розвитку бібліотечних працівників;

Ж3. Здатність до здійснення моніторингу та аналізу публікаційної активності дослідників.

З. Бібліотечний менеджмент:

З1. Здатність здійснювати планування і звітність бібліотеки;

З2. Здатність здійснювати облік роботи бібліотеки [27].

Як бачимо, крім традиційних функцій і компетентностей, є і нові, які покликані наблизити професію бібліотекаря до реалій сьогодення.

Для повноцінного дослідження нашої теми важливо насамперед з'ясувати такі поняття, як «компетенція», «компетентність», «компетентнісний підхід», «ключові компетентності», «професійна компетентність фахівця».

С. Лейко, на основі аналізу наукової літератури, наводить основні підходи до трактування понять «компетенція». Так, під поняттям «компетенція» розуміється:

- сукупність взаємозалежних якостей особистості (знання, уміння, навички, способи діяльності), що задаються до певного кола предметів і процесів та необхідних для якісної, продуктивної діяльності щодо них (О. В. Кучай);
- інтегративне поняття, що містить такі аспекти: готовність до цілепокликання; готовність до оцінювання, готовність до дії, готовність до рефлексії (О. І. Пометун)» [13, с. 131].

Поняття «компетентність» розуміється автором як «спроможність кваліфіковано здійснювати діяльність, виконувати завдання або роботу; набір знань, навичок і ставлень, що дають змогу особистості ефективно діяти або виконувати певні функції, спрямовані на досягнення певних стандартів у професійній галузі або певній діяльності» [13, с. 132].

На основі компетенцій і компетентності, як ми розуміємо, формується *компетентнісний підхід* до фахової підготовки бібліотечно-інформаційних фахівців. Як зазначає К. Рудніцька, компетентнісний підхід не заперечує значення знань, але він акцентує увагу на здатності використовувати здобуті знання. Компетентнісний підхід передбачає не лише трансляцію знань, умінь і навичок від викладача до студента, а й формування в майбутніх фахівців професійної компетентності. Реалізація такого підходу передбачає використання відповідних освітніх технологій у навчанні, рефлексію студентів, самостійність застосування в практичній діяльності професійних умінь і навичок. На думку автора, «визначальним фактором у реалізації компетентнісного підходу є зорієнтованість на розвиток системного комплексу умінь, смислових орієнтацій, адаптаційних можливостей, досвіду і способів трансформаційної діяльності з отриманням конкретного продукту» [28, с. 241].

Якщо спрощено окреслити структурну схему використання компетентнісного підходу в освітньому процесі, зокрема у вищій школі, то вона, на нашу думку, буде мати такий вигляд (Рис. 1):

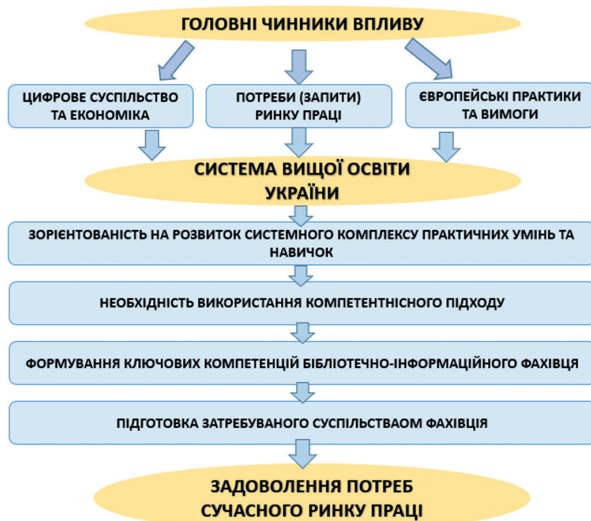

Рис. 1. Спрощена структурна схема використання компетентнісного підходу у вищій школі (Джерело: створено автором самостійно).

В. Ягупов та В. Свистун констатують [48], що європейські дослідники *ключові компетентності фахівців* пов'язують із такими критеріями, як:

- багатовимірність (взаємозумовлене поєднання знань, поглядів, умінь і відносин);

- досяжність (врахування різних змістовних обсягів);
- прозорість (можливість використання в різних ситуаціях);
- багатофункціональність (досягнення конкретних цілей, виконання різних завдань, розв'язання проблем).

Що ж до самого поняття «компетентність», то воно, на їхню думку, охоплює:

1. Задані навички (вимога виконувати певні індивідуальні завдання).
2. Використання знань і вмінь на робочому місці на рівні встановлених вимог (стандартів) до даної роботи.
3. Здатність відповідально виконувати обов'язки й досягати запланованих результатів.
4. Здатність знаходити рішення в нестандартних ситуаціях.
5. Здатність застосовувати знання і вміння в нових умовах виробничої діяльності [48, с. 5].

Можна погодитися з авторським твердженням поняття «*професійна компетентність фахівця*». Це поняття є «складним інтегральним інтелектуальним, професійним і особистісним утворенням, який формується в процесі його професійної підготовки у ВНЗ, проявляється, розвивається і вдосконалюється у професійній діяльності, а ефективність її здійснення суттєво залежить від видів його теоретичної, практичної та психологічної підготовленості до неї, особистісних, професійних і індивідуально-психічних якостей, сприйняття цілей, цінностей, змісту та особливостей цієї діяльності» [48, с. 6].

Крім того, дослідниками пропонується орієнтовна структура професійної компетентності фахівця:

1. Загальнолюдська компетентність (загальнокультурна, моральна, політична, соціальна, інформаційна, комунікативна, етична, екологічна, валеологічна).
2. Загальнонаукова компетентність (методологічна, теоретична, методична, дослідницька).
3. Загальнопрофесійна компетентність (загальнофахова, економічна, технічна, правова, психологічна, педагогічна).
4. Фахова компетентність (технологічна).
5. Функціональна компетентність (стратегічна, менеджерська, управління суб'єктами та об'єктами діяльності, виконавча).
6. Особистісна компетентність (мотиваційна, аутопсихологічна, регулятивна, адаптивна, навчальна) [48, с. 7].

Крім названих компетентностей, А. Соляник справедливо зазначає, що в цифровому (мережевому) суспільстві пріоритетними в підготовці майбутніх фахівців бібліотечно-інформаційної справи мають стати *цифрові*

компетентності, а саме: «знання майбутнім бакалавром з інформаційної, бібліотечної та архівної справи сутності, принципів, механізмів функціонування цифрових технологій, їх можливостей, переваг, обмежень, наслідків та ризиків; критерії цінності, надійності, достовірності, відбору, засоби систематизації, архівування, захисту та зберігання цифрової інформації; особливості життєвого циклу цифрового документу; технології створення (зокрема й програмування), поширення, агрегації, захисту й довготривалого зберігання цифрового контенту, інструменти його пошуку, селекції, аналітико-синтетичної обробки; принципи керування цифровим контентом, технології контент-менеджменту та інженерії знань; правові, етичні, техніко-технологічні, економічні засоби та технології захисту та надання в користування цифрового контенту в глобальному мережевому середовищі» [39, с. 16].

А. Гуменчук є однодумцем А. Соляник, оскільки акцентує увагу також на цифрових компетентностях. На його думку, майбутній бібліотечний бакалавр має бути здатний:

- здійснювати добір, аналіз, оцінку, систематизацію, моніторинг, організацію, зберігання, поширення та надання в користування інформації та знань як в аналоговому, так і в цифровому форматах;
- використовувати як аналогові, так і цифрові методи систематизації, пошуку, збереження, класифікації інформації для різних типів контенту та носіїв;
- застосовувати для вирішення професійних завдань сучасні прикладні комп'ютерні технології, програмне забезпечення, мережеві, мобільні та хмарні технології, технології віртуальної та доповненої реальності, інтернету речей, Великих даних (Big Data);
- упроваджувати інноваційні технології виробництва аналогових і цифрових інформаційних продуктів і послуг, підвищення якості інформаційного обслуговування користувачів інформаційних, бібліотечних та архівних установ, зокрема й на основі застосування технологій Web 4.0.

Для набуття означених фахових компетентностей автор вважає, «варто суттєво оновити навчальний контент дисциплін техніко-технологічної підготовки бібліотечних бакалаврів, додати нові актуальні освітні компоненти, зокрема «Цифрові технології і сервіси», «Цифрові медіа та комунікації», «Цифрові бібліотеки та архіви», «Big Data та метадані», «Цифрова архітектура», «Цифрове кураторство», «Цифрова екологія», «Кібербезпека» [5, с. 226].

Н. Мукан, Н. Чубинська та Гоу Чжунжун трактують *компетентність* як таку, «що передбачає не лише наявність знань у певній галузі, а й наявність певної кваліфікації, а головне, можливість і право, повноваження

виконувати певний вид роботи. Компетентність проявляється в конкретній ситуації в процесі професійної діяльності». *Професійна компетентність фахівця*, на їх думку, — «це складна цілісна інтелектуальна, професійно-особистісна конструкція, яка формується в процесі його професійної підготовки в закладі вищої освіти, проявляється, розвивається та вдосконалюється в професійній діяльності, а ефективність її реалізації суттєво залежить від видів теоретичної, практичної та психологічної готовності фахівця до неї, особистісних, професійних та індивідуально-психічних якостей, сприйняття цілей, цінностей, змісту та особливостей цієї діяльності. Характерними рисами *ключових професійних компетентностей* є забезпечена поліфункціональність, приналежність до метаосвітньої сфери, інтелектуальна спроможність, багатовимірність» [49].

На основі опрацювання теорії понятійного апарату дослідження та логіки освітнього процесу у вищій школі нами сформульовано спрощений алгоритм освітньої діяльності на основі компетентнісного підходу (Див. рис. 2):

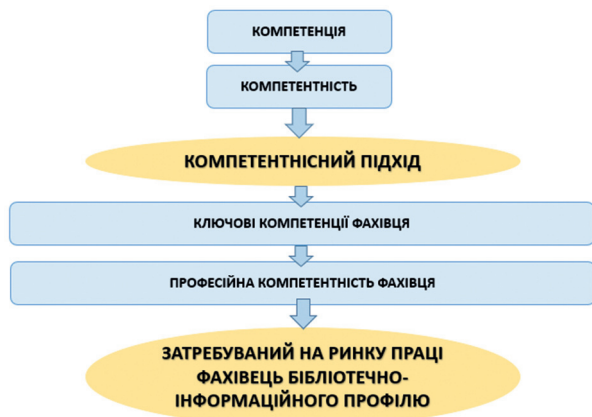

Рис. 2. Спрощений алгоритм системи освітнього процесу на основі компетентнісного підходу (Джерело: створено автором самостійно).

Як зазначає А. Гуменчук, вивчення досвіду роботи бібліотек розвинутих зарубіжних країн світу дає змогу екстраполювати основні траєкторії їхньої діяльності на найперспективніші фахові компетентності бібліотечного персоналу, серед яких:

- здатність забезпечити надійну технологічну інфраструктуру для задоволення різноманітних інформаційних і соціокультурних потреб користувачів, надання їм дистантного доступу до цифрових ресурсів та

послуг у режимі 24/7, віртуальних сервісів, мобільних і хмарних технологій бібліотечного обслуговування;

- готовність до підтримки мережевої корпоративної співпраці бібліотек, архівів, музеїв у напрямках поцифровування, збереження й надання доступу до національного культурного надбання, організації віртуальних екскурсій, формування іміджу бібліотеки як інтерактивної установи, що пропонує використання як традиційних, так і мультимедійних носіїв інформації та каналів комунікації;
- готовність до організації в бібліотеці креативних середовищ Makerspace («зроби сам»), які допоможуть користувачам реалізовувати інноваційні ідеї завдяки сучасній техніці — 3D-принтерам і сканерам, робототехнікам, обладнанню для створення відеоігор, технологій віртуальної та доповненої реальності» [5, с. 233].

На думку автора, «до змісту підготовки сучасних бібліотечних фахівців як представників гуманітарної професії соціокомунікаційного профілю потрібний особливий підхід, який фокусується на навчанні тому, як саме треба самовдосконалюватися протягом всього життя, швидко адаптуючись до технологічних і соціокультурних змін через навички ефективної комунікації, креативності та критичного мислення, командної роботи, тайм-менеджменту, уміння приймати рішення в нестандартних виробничих ситуаціях. Інтелектуалізація, універсальність і міждисциплінарність змісту вищої бібліотечно-інформаційної освіти підвищать її адаптованість до наслідків цифрової конвергенції архівів, бібліотек, музеїв, видавництва та ЗМІ, будуть гарантувати високу запитаність бібліотечних фахівців на ринку праці» [5, с. 235].

Модель трансформації вищої бібліотечно-інформаційної освіти України в умовах розбудови цифрової економіки має базуватися саме на *міждисциплінарності* та імплементації до змісту та структури освіти досягнень бібліотекознавства, інформатики, ІТ-технологій та цифрової гуманітаристики. Ефективному запровадженню моделі інтелектуалізації бібліотечно-інформаційної освіти як основи оновлення змісту бібліотекознавчих освітніх програм в українських ЗВО сприятиме залучення зарубіжного досвіду підготовки бібліотечних фахівців в умовах цифровізації суспільства, виявлення засобів підвищення іміджевої престижності та конкурентоздатності бібліотечної професії на ринку праці.

Як зауважує Н. Бачинська, дослідження, проведене Секцією університетських бібліотек Української бібліотечної асоціації, виявило високий рівень усвідомлення бібліотекарями потреби безперервної фахової освіти в умовах швидкої цифрової трансформації та суспільно-економічних змін. Результати засвідчили значний рівень усвідомлення бібліотечними фахівцями

університетських бібліотек необхідності регулярного професійного вдосконалення з метою набуття навичок для подальшої імплементації змін.

На окрему увагу заслуговує *концепція розвитку вищої бібліотечної освіти*, розроблена відомим українським вченим М. Слободяником [30, с. 113–119]. На наш погляд, вона не втратила своєї актуальності і в умовах сьогодення та безпосередньо пов'язана з використанням компетентнісного підходу. На думку дослідника, «система бібліотечної освіти дуже мало враховує роль, яку бібліотека покликана відігравати в інформатизації країни і розвитку соціальних комунікацій, прискоренні соціального культурного і технічного прогресу. виправити таке становище можна лише на основі орієнтаційного повороту у методологічній свідомості бібліотекознавців, що проявляється у формуванні нового розуміння бібліотечної освіти як багатомірної соціально-культурної реальії» [30, с. 113]. В основі теоретико-методологічних засад бібліотечної освіти М. Слободяник бачив системний підхід (Див. рис. 3):

Рис. 3. Теоретико-методологічні засади бібліотечної освіти (за М. Слободяником).

Практичним засобом реалізації системного підходу в бібліотечній освіті автор вважав моделювання. Саме моделювання, на думку М. Слободяника, дозволяє побудувати й дослідити закономірності бібліотечної освіти за допомогою змістово-логічної моделі (Див. рис. 4):

Рис. 4. Змістово-логічна модель бібліотечної освіти (за М. Слободяником).

Зазначимо, що дана модель бібліотечної освіти була апробована в Київському національному університеті культури і мистецтв та підтвердила свою життєздатність, але радикальні глобальні зміни в технологіях інформаційних комунікацій, зміни в методах соціального спілкування потребують таких же негайних змін і в освітніх процесах.

Сучасне цифрове (мережеве, онлайнове тощо) суспільство зі стрімкими змінами інформаційних технологій, засобами та техніками соціальних комунікацій, інноваційним впровадженням нових проривних інформаційних продуктів і послуг роблять безперспективним і навіть неможливим традиційну підготовку фахівців бібліотечної справи, вимагають негайних змін у стратегіях і методиках їх навчання на вимогу сьогодення. У зв'язку із цим особливої уваги заслуговує «Проект рамки цифрової компетентності бібліотечного працівника», оприлюднений на порталі «Дія. Освіта» 19 червня 2024 року [23], де зазначено, що цифрові технології в сучасному світі — це не лише технічний засіб навчання та знаходження й отримання інформації, а й середовище існування, яке відкриває нові можливості для навчання та пізнання в будь-який зручний час, у будь-якому місці, можливість проектування індивідуальних освітніх траєкторій, можливість переходу від простого споживання електронних ресурсів до їх створення.

У стратегії на 2023–2027 роки, розробленій Асоціацією Європейських дослідницьких бібліотек LIBER (Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche — Association of European Research Libraries), визначено такі основні напрями розвитку бібліотек: *прагнення до відкритості, що походить з академічних кіл, суспільства, уряду та ЄС; штучний інтелект та інші технологічні розробки, що прискорюють цифровізацію й глибоко впливають на*

дослідження та наукову комунікацію; підвищення обізнаності та попиту з боку суспільства й наукових кіл для захисту прав і цінностей у цифровому науковому середовищі [23].

У «Проекті рамки цифрової компетентності бібліотечного працівника» зазначається, що «оскільки все більше людей використовують онлайн-ресурси для самоосвіти, бібліотеки відіграють ключову роль у наданні якісних освітніх матеріалів. Бібліотекарі із цифровими навичками можуть краще керувати цими ресурсами та сприяти покращенню освіти спільноти. Цифрові технології відкривають нові можливості для інновацій у бібліотечній справі. Бібліотекарі з розвинуеною цифровою компетентністю можуть активно впроваджувати нові ідеї та розробки, роблячи внесок у модернізацію бібліотечних послуг» [23].

Отже, *«цифрова компетентність бібліотекаря — це здатність ефективно виконувати професійні обов'язки з використанням цифрових інструментів та ресурсів»* [23]. Ця рамка, без сумніву, допоможе бібліотекарям оцінити рівень їх цифрової компетентності та виявити прогалини в знаннях з метою їх покращення.

Щодо освітньої підготовки фахівців бібліотечної справи, то в Проекті справедливо наголошується, що «з огляду на відсутність системного підходу до розробки державної освітньої політики з питань упровадження цифрових технологій в освітній процес повною мірою не формується цифрова компетентність ані під час підготовки майбутніх бібліотекарів, ані при веденні ними професійної діяльності, ані під час підвищення кваліфікації бібліотечних працівників у більшості провайдерів цих послуг. Така ситуація не відповідає сучасним вимогам цифрового суспільства» [23]. Жорсткий, але цілком очікуваний висновок. Замість того, «щоб шукати винних», у Проекті пропонується «що робити», а саме: *формувати необхідні цифрові компетенції в майбутніх бібліотечних працівників*. Автори Рамки пропонують п'ять основних секторів (сфер) фахової діяльності:

- 1) Пошук та робота з інформацією;
- 2) Цифрова компетенція та співпраця;
- 3) Створення та управління цифровим контентом;
- 4) Цифрова освіта та навчання;
- 5) Інновації та цифрове лідерство [23] (Див. рис. 5).

Як бачимо, ці п'ять секторів відповідно мають по п'ять ключових компетенцій, які повинен мати сучасний фахівець із бібліотечної справи (разом — 25 компетенцій). Всі вони відповідають європейським практикам та вимогам сьогоденного цифрового суспільства. Важливо також зазначити, що цифрова компетентність є сферою знань і навичок, яка не є сталою величиною, вона постійно розвивається. Отже, бібліотечні фахівці повинні

Рис. 5. Модель цифрових компетентностей для бібліотекарів (за джерелом [23]).

постійно навчатися й самовдосконалюватися в цій сфері, щоб забезпечити ефективне надання послуг у новому цифровому суспільстві.

Щодо освітньої підготовки бібліотечних фахівців, заслуговують на увагу пропозиції А. Соляник, яка стратегічними перспективами розвитку конкурентоздатної вищої бібліотечно-інформаційної освіти називає: «універсалізацію контенту бакалаврських освітніх програм зі спеціальності В13 Бібліотечна, інформаційна та архівна справа, гнучкість їхньої варіативної складової в умовах цифрової конвергенції архівів, музеїв, бібліотек, інших документно-комунікаційних установ; запровадження системи навчання, яка забезпечує можливість отримання здобувачами вищої освіти подвійних дипломів, що підвищить можливості працевлаштування та затребуваність фахівців на ринку праці; розробку міждисциплінарних магістерських освітніх програм, спрямованих на підготовку фахівців, затребуваних для післявоенної відбудови країни, зокрема через поцифрування національного культурного надбання, створення Національної електронної бібліотеки України» [38, с. 8].

Отже, здобувач бібліотечної справи за спеціальністю 029 має бути висококваліфікованим фахівцем, здатним забезпечити комплексне управління інформаційними ресурсами в різних галузях діяльності, забезпечуючи їхню ефективну інтеграцію в сучасні цифрові процеси та задовольняючи потреби сучасного мережевого суспільства. У сучасних умовах глобальної цифровізації та інтеграції інформаційних технологій в усі аспекти суспільного життя, працівники інформаційної сфери забезпечують стабільність і розвиток суспільства за рахунок управління та оптимізації всіх інформаційних процесів. Компетентнісний підхід у підготовці майбутніх бібліоте-

карів стає визначальним чинником їх успішної адаптації до нових викликів цифрового суспільства.

Висновки. Цифрові технології відіграють ключову роль у сучасному інформаційному середовищі, забезпечуючи швидкість, точність та ефективність аналізу інформації. Використання цих технологій дозволяє бібліотекам адаптуватися до швидкозмінного середовища та отримувати відповідні конкурентні переваги. Однак використання цих переваг неможливе без відповідних умінь та навичок, тобто компетентностей. Таким чином, упровадження компетентнісного підходу є основою для оновлення змісту, структури та організації освітнього процесу щодо підготовки бібліотечно-інформаційних фахівців.

Аналіз отриманих результатів дослідження дає підстави сформулювати такі висновки:

1. Уникнути використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій будь-кому з бібліотечно-інформаційних фахівців у цифровому суспільстві просто неможливо. Використання цифрових технологій обробки інформації дає можливість фахівцям швидко й достовірно обробляти дані та ефективно комунікувати з її споживачами.
2. Програмні документи, такі як «Стратегія розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року», «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України», професійний стандарт «Бібліотекар» та, особливо, «Проект рамки цифрової компетентності бібліотечного працівника» спрямовують освітню підготовку майбутніх бібліотечно-інформаційних фахівців до використання системного та компетентнісного відходу як запоруки відповідності їх професійних умінь та навичок вимогам сьогодення.
3. У дослідженні з'ясовано такі поняття, як «компетенція», «компетентність», «компетентнісний підхід», «ключові компетентності», «професійна компетентність», «цифрова компетентність», що важливо для повноцінного розкриття наукової проблеми.
4. На основі опрацювання теорії понятійного апарату дослідження та логіки освітнього процесу у вищій школі автором сформульовано спрощений алгоритм освітньої діяльності на основі компетентнісного підходу, результатом якої може бути затребуваний на ринку праці фахівець бібліотечно-інформаційного профілю.
5. Концепція розвитку вищої бібліотечної освіти, розроблена відомим українським вченим М. Слободяником, на нашу думку, не втратила своєї актуальності в умовах сьогодення та безпосередньо пов'язана з використанням компетентнісного підходу.
6. «Проект рамки цифрової компетентності бібліотечного працівника» акцентує увагу на тому, що бібліотеки відіграють ключову роль у наданні

якісних освітніх послуг. Бібліотекарі із цифровими навичками зможуть краще керувати інформаційними ресурсами бібліотек та сприяти покращенню освіти українських громадян. Рамкою пропонується п'ять основних секторів (сфер) фахової діяльності: пошук та робота з інформацією; цифрова компетенція та співпраця; створення та управління цифровим контентом; цифрова освіта та навчання; інновації та цифрове лідерство, що відповідно розписуються на 25 ключових цифрових компетентностей. Їх вміле використання однозначно сприятиме популяризації знань та духовному й інтелектуальному розвитку суспільства.

7. Цифрові інструменти дозволяють системно й комплексно працювати з інформацією. Фахівці звільняються від марудної роботи, оскільки відбувається автоматизація будь-якої інформаційної діяльності. З'являється можливість аналізувати великі обсяги інформації та знаходити приховані закономірності, ризики, потенційні загрози. Реалізується важлива перевага цифрових інструментів — гнучкість та мобільність, тобто можливий доступ до даних і додатків з будь-якого місця і пристрою. Крім того, можлива інтеграція нових цифрових технологій із вже наявними.
8. Цифрові технології дозволяють використовувати візуальні методи подання інформації, які мають значну фізіологічну перевагу над текстовими та вербальними способами сприйняття. Візуалізована інформація є потужним засобом аргументації, оскільки вона чітко й переконливо підтверджує певні ідеї, концепції або інноваційні рішення.
9. Використання цифрових технологій та візуалізації інформації забезпечує бібліотечно-інформаційним фахівцям значну конкурентну перевагу перед тими, хто недостатньо застосовує ці інструменти у своїй діяльності.
10. Таким чином, здобувач бібліотечної справи за спеціальністю 029 має бути висококваліфікованим фахівцем, здатним забезпечити комплексне управління інформаційними ресурсами в різних галузях діяльності, забезпечуючи їхню ефективну інтеграцію в сучасні цифрові процеси та задовольняючи потреби сучасного мережевого суспільства. Компетентнісний підхід у підготовці майбутніх бібліотекарів стає визначальним чинником їх успішної адаптації до нових викликів цифрового суспільства.

Список бібліографічних посилань

1. Бездрабко В. В. Актуальні проблеми документознавства в Україні. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2020. № 1. С. 26–41.
2. Бачинська Н. Базові концепції модернізації вищої бібліотечної освіти в Україні. *Вісник Книжкової палати*. 2015. № 3. С. 32–35.

3. Бачинська Н. А. Бібліотечно-інформаційна освіта в Україні: етапи розвитку та характерні ознаки. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2018. № 3. С. 57–67.
4. Гуменчук Н. В. Цифровізація як детермінанта трансдисциплінарності вищої бібліотечно-інформаційної освіти. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2020. № 3. С. 5–12.
5. Гуменчук А. В. Вища бібліотечно-інформаційна освіта: еволюційні трансформації та закономірності розвитку : монографія. Київ : Ліра-К, 2024. 284 с.
6. Гуменчук А., Гайсинюк Н. Тенденції розвитку освітньо-культурного середовища в умовах цифрової трансформації. *Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та бізнесі* : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (22–23 квіт. 2021 р.). Київ, 2021. С. 396–397.
7. Збанацька О. Трансформація бібліотечної освіти в Україні: сучасний погляд. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. № 4. С. 124–132.
8. Ільганаєва В. О. Бібліотечна освіта: нова парадигма розвитку : [монографія]. Київ : Ред. журн. «Бібл. вісник», 1996. 253 с.
9. Ільганаєва В. О. Системні зв'язки у вирішенні питань розвитку бібліотечної освіти. *Вісник Харківської державної академії культури* : зб. наук. пр. Харків, 2004. Вип. 12/13. С. 142–151.
10. Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі. Ч. 1 : зб. матеріалів Восьмої міжнар. наук. конф. (м. Київ, 15–17 трав. 2025 р.) / редкол.: Ю. І. Горбань [та ін.]. Київ : Вид. центр КНУКиМ, 2025. 225 с.
11. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики / Н. М. Бібік [та ін.] ; під заг. ред. О. Овчарук. Київ : КІС, 2004. 112 с.
12. Кушнарченко Н. М., Соляник А. А. Вектори розвитку ефективної співпраці освітян та працевлаштувачів у системі підготовки бібліотечних фахівців. *Вісник Харківської державної академії культури* : зб. наук. пр. Харків, 2023. Вип. 63. С. 72–87.
13. Лейко С. В. Поняття «компетенція» та «компетентність»: теоретичний аналіз. *Педагогічний процес: теорія і практика* : зб. наук. пр. / Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка. Київ, 2013. Вип. 4. С. 128–135.
14. Лобузин І. Цифрові бібліотекарі доби е-науки та семантичних веб-технологій. *Бібліотечний вісник*. 2019. № 6. С. 18–24.
15. Матвієнко О., Цивін М. Концепція професійного спрямування за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Київ : Центр навч. л-ри, 2018. 101 с.
16. Матвієнко О., Цивін М. «ІТ-бібліотекарі»: пошук шляхів інноваційності, трудової мобільності чи зміна ціннісних орієнтирів професії? *Вісник Книжкової палати*. 2020. № 3. С. 25–29.
17. Матвієнко О. В., Цивін М. Н., Гуменчук А. В. Сучасні концепції документно-інформаційної науки: підготовка фахівців за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» : навч.-метод. посіб. Київ : Ліра-К, 2021. 140 с.
18. Матвієнко О., Цивін М. Концепція професійного спрямування за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Київ : Центр навч. л-ри, 2018. 101 с.
19. Матвієнко О. В., Цивін М. Н. Сучасні концепції документно-інформаційної науки як освітня компонента підготовки магістрів. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. № 3. С. 136–141.

20. Новальська Т. В. Бібліотечно-інформаційна освіта в КНУКІМ в контексті історії та сьогодення. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2019. № 1. С. 124–132.
21. Новальська Т. В. Вища бібліотечна освіта в Україні: сторінки історії, шляхи модернізації. *Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції до 75-річчя заснування Національної історичної бібліотеки України* (м. Київ, 2–3 жовтня 2014 р.) / Нац. іст. 6-ка України. Київ, 2014. С. 96–101.
22. Пелешин А. М., Добровольська В. В., Трач О. Р., Тимовчак-Максимець О. Ю. Особливості інформаційних технологій в бібліотечній справі. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2018. № 4. С. 14–21.
23. Проект рамки цифрової компетентності бібліотечного працівника : оприлюднений на порталі «Дія. Освіта» 19 черв. 2024 р. URL: https://osvita.diia.gov.ua/uploads/1/9777-ramka_dla_bibliotekariv.pdf (дата звернення: 10.08.2025).
24. Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 берез. 2016 р. № 219-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80> (дата звернення: 10.08.2025).
25. Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації : розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 берез. 2021 р. № 167-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 10.08.2025).
26. Прокопенко Л. Практична підготовка студентів для бібліотечно-інформаційної сфери як складник навчального процесу. *Вісник Книжкової палати*. 2018. № 12. С. 28–31.
27. Професійний стандарт «Бібліотекар» : наказ Держ. агентства України з питань мистецтв та мистецької освіти від 10.03.2025 р. № 17. URL: <https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/728-bibliotekar.pdf> (дата звернення: 10.08.2025).
28. Рудницька К. Сутність понять «компетентнісний підхід», «компетентність», «компетенція», «професійна компетентність» у світлі сучасної освітньої парадигми. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2016. Вип. 1. С. 241–244.
29. Сербін О., Ярошенко Т. Аспекти реформування та вдосконалення сучасної бібліотечної освіти. *Вісник Книжкової палати*. 2015. № 2. С. 12–15.
30. Слободяник М. С. Бібліотека. Документ. Комунікації : вибр. праці / уклад. О. Кириленко ; за наук. ред. В. Г. Чернеця. Київ : Ліра-К, 2010. 308 с.
31. Слободяник М. С. Концептуальні засади розвитку вищої бібліотечної освіти. *Бібліотечна планета*. 2001. № 1. С. 23–24.
32. Слободяник М. С. Компетентнісний підхід як чинник удосконалення підготовки майбутніх документознавців. *Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Донецьк, 2012. С. 110–111.
33. Соляник А. А. Актуальні професійні компетентності для персоналу нової бібліотеки. *Нова бібліотека — відповідальність кожного* : зб. матеріалів Х Львів. міжнар. бібл. форуму. Київ, 2019. С. 28–30.
34. Соляник А. А. Сучасні проблеми стандартизації бібліотечно-інформаційної освіти в Україні. *Сучасна інформаційно-бібліотечна освіта: європейські орієнтири* : зб. матеріалів VII Міжнар. наук.-практ. конф., смт Славське Львів. обл. 01–04 берез. 2017 р.) / ВГО Укр. бібл. асоц. Київ, 2017. С. 11–16.

35. Соляник А. Сучасні тренди модернізації вищої бібліотечно-інформаційної освіти України. *Вісник Книжкової палати*. 2017. № 1. С. 21–24.
36. Соляник А. А. Євроінтеграційні тренди модернізації інформаційної освіти в Україні. *Сучасна інформаційно-бібліотечна освіта: стратегічні орієнтири* : зб. матеріалів VIII Міжнар. наук.-практ. конф., 27 лют. — 2 берез. 2018 р., смт Славське Львів. обл. / ВГО Укр. бібл. асоц. Київ, 2018. С. 5–9.
37. Соляник А. А. Моделі сталого розвитку вищої бібліотечно-інформаційної освіти: зарубіжний досвід. *Сучасна інформаційно-бібліотечна освіта: орієнтири співтворення* : зб. матеріалів X Міжнар. наук.-практ. конф., смт Славське Львів. обл., 25–28 лют. 2020 р. / ВГО Укр. бібл. асоц., Нац. акад. кер. кадрів культури і мистецтв. Київ, 2020. С. 13–17. URL: [Zbirnyk_ULA_Slavske_2020_compressed.pdf](#) (дата звернення: 10.08.2025).
38. Соляник А. А. 100 років вищої бібліотечної освіти в Україні: здобутки та виклики. *Сучасна бібліотечно-інформаційна безперервна освіта: майбутнє твориться сьогодні* : зб. матеріалів XII Міжнар. наук.-практ. конф., 26 лют. — 1 берез. 2025 р. / ВГО Укр. бібл. асоц. Київ, 2025. С. 5–9. URL: [ULA_Conf_Edu_02_2025_Zbirnyk.pdf](#) (дата звернення: 10.08.2025)
39. Соляник А. А. Система цифрових компетентностей сучасного інформаційного фахівця. *Документно-інформаційні комунікації в умовах глобалізації* : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. (Полтава, 22 листоп. 2018 р.). Полтава, 2018. С. 15–18.
40. Стандарт вищої освіти України : перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 02 «Культура і мистецтво», спеціальність 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» : затв. наказом М-ва освіти і науки України від 12.12.2018 р. № 1378. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/12/21/029-informatsiyna-bibliotечna-ta-arkhivna-sprava-bakalavr.pdf> (дата звернення: 10.08.2025).
41. Стандарт вищої освіти України : другий (магістерський) рівень, галузь знань 02 «Культура і мистецтво», спеціальність 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» : затв. наказом М-ва освіти і науки України від 24.05.2019 р. № 728. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/05/28/029-informatsiyna-bibliotечna-ta-arkhivna-sprava-magistr.pdf> (дата звернення: 10.08.2025).
42. Стратегія розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» : схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 берез. 2016 р. № 219-р. URL: <https://ula.org.ua/resursy/dokumenty-uba/3181-stratehiia-rozvytku-bibliotечноi-spravy-v-ukraini-do-2025-roku-yakisni-zminy> (дата звернення: 10.08.2025).
43. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки : схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 лют. 2022 р. № 286-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 10.08.2025).
44. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf> (дата звернення: 10.08.2025).
45. Толмач М. Цифрова компетентність бібліотечних фахівців як чинник діяльності бібліотек в умовах цифрової трансформації. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2022. № 9. С. 57–69.

46. Шейко В., Кушнарєнко Н. Підготовка нової генерації бібліотечних фахівців: стан та перспективи. *Вісник Книжкової палати*. 1999. № 4. С. 19–21.
47. Шемаєва Г. В. Інноваційна модель бібліотечної освіти: перспективи реалізації. *Вісник Харківської державної академії культури* : зб. наук. пр. Харків, 2013. Спецвип. 40. С. 43–49.
48. Ягупов В. В., Свистун В. І. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти. *Наукові записки НаУКМА*. 2007. Т. 71 : Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. С. 3–8.
49. Mukan N., Chubinska N., Zhongjun G. Компетентнісний підхід у вищій освіті: основні поняття та категорії. *Академічні візії*. 2023. № 17. URL: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/475> (дата звернення: 10.08.2025).

О. В. Григоревська

д-р наук із соц. комунікацій, старша наукова співробітниця,
проф. кафедри інформаційних комунікацій,
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна
o.hryhorevska@kubg.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-2099-0000>

ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Питання якості освіти, зокрема й якості вищої освіти, знаходяться в площині дискусій державних посадовців, науковців і практиків освітнянської сфери й здебільшого стосуються визначення тих чинників, які формують майбутнє освітніх закладів. Тому відправною точкою нашого дослідження цілком справедливо може стати позиція, висловлена 2021 р. Європейською асоціацією університетів (European University Association) у стратегічному документі «Університети без стін: бачення на 2030 рік». На думку колег, європейські університети стикаються з величезними викликами й знаходяться в пошуку «стійкої рівноваги між екологічними, економічними та соціальними проблемами, цифровим переходом і основними політичними подіями», і одночасно позиціонуються як «одні з рушійних сил змін у новому десятилітті» [34, с. 4]. Університети без стін «забезпечать відкритий трансформаційний простір для вироблення спільних знань через дослідження, освіту, інновації та культуру» [34, с. 5].

Система вищої освіти в Україні також розвивається під впливом різноманітних факторів суспільного, технологічного, економічного, геополітичного та інституціонального характеру. Одним із стратегічних питань модернізації освітнього простору України є досягнення конкурентоспроможної якості вищої освіти, яка на сьогодні розглядається в контексті стійкого розвитку в умовах євроінтеграції та перспектив післявоєнного відновлення. Проблемні питання підвищення якості вищої бібліотечно-інформаційної освіти в Україні також мають розглядатися як у загальному контексті досягнення якості вищої освіти, так і в галузевому вимірі, який включає аналіз думок українських освітян та стейкхолдерів, суспільного замовлення на фахівців інформаційної сфери, аналіз результатів акредитацій освітніх програм за спеціальністю тощо.

Джерельною базою дослідження стали нормативні документи у сфері вищої освіти, зокрема Закон України «Про вищу освіту» [25] і Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки [26], дослідження фахівців Інституту вищої освіти НАПН України, присвячені розвитку систем забезпечення та вдосконалення якості вищої освіти [21; 28 та ін.], матеріали

аналітичних доповідей та річних звітів Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО) [11; 12; 13; 27], публікації науковців [1–10; 14–20; 23; 24; 29; 31–33]. У розділі монографії автором підсумовуються ідеї та висновки, висловлені у 2025 р. на наукових конференціях: «Сучасна бібліотечно-інформаційна безперервна освіта» Української бібліотечної асоціації, «Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі» Київського національного університету культури і мистецтв, «Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття» Національного університету «Одеська політехніка», «Бібліотека. Наука. Комунікація. Пріоритети сьогодення та перспективи» Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, «100-річчя вищої бібліотечної освіти України» Харківської державної академії культури.

Аналіз попередніх досліджень і фахових публікацій засвідчує постійну увагу колег до проблематики розвитку, модернізації і трансформації бібліотечно-інформаційної освіти в Україні та світі. Історіографію питання умовно поділили на два періоди — період, який розпочався з впровадження нової об'єднаної спеціальності 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа [1; 2; 4–6; 18–20; 23; 29; 31; 32] та сучасний, який охоплює час від 2020 р. (як період початку активної діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти) з акредитації освітніх програм та до сьогодні, до впровадження змін переліку спеціальностей, який констатує чергове оновлення змісту й назви бібліотечно-інформаційної спеціальності В13 Бібліотечна, інформаційна та архівна справа [3; 7–10; 14–17; 24; 33].

Для першого з визначених періодів характерні дискусії щодо концепцій та векторів модернізації вищої бібліотечно-інформаційної освіти, які розгорталися в публікаціях Н. Бачинської [1], О. Матвієнко й М. Цивіна [19], А. Соляник [29], Т. Ярошенко та О. Сербіна [32]. Інформаційна парадигма підготовки фахівців спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» розкривається в статтях О. Воскобойнікової-Гузевої [5], О. Матвієнко і М. Цивіна [18; 20], компетентнісний підхід у підготовці майбутніх фахівців бібліотечно-інформаційної галузі охарактеризований у публікації Н. Терещенко [31]. Окрема увага приділяється аналізу європейського досвіду розвитку магістерських програм та його імплементації в українські програми в роботах О. Воскобойнікової-Гузевої [4; 6]. У публікаціях Н. Бачинської [2] та Т. Новальської [23] продовжується вивчення історичних етапів розвитку української бібліотечно-інформаційної освіти.

Для другого з визначених періодів характерні: комплексний підхід до пошуку шляхів трансформації вищої бібліотечно-інформаційної освіти — представлено в монографічному дослідженні А. Гуменчука [9], публікаціях О. Збанацької [14], В. Маслака, С. Федоренко, Л. Бутко [33], О. Політової та

Н. Терещенко [24]; поглиблення аналізу з визначення критеріїв якості вищої освіти — О. Григоревська [7], А. Гуменчук [10]; вивчення закордонного досвіду підготовки майбутніх фахівців інформаційної сфери О. Григоревська [8], М. Комова і Д. Драпалюк [15]; новітні технологічні підходи в підготовці фахівців за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» розкриваються в публікаціях Н. Бачинської і Т. Новальської [3], Т. Лугової тощо [17].

У контексті напрямів дослідження, що презентується в розділі монографії найважливішими є методологічні підходи, представлені в працях А. Гуменчука [9; 10], публікаціях О. Збанацької [14] та Н. Кушнарєнко та А. Соляник [16].

Попередні дослідження й публікації охоплюють широкий спектр питань, пов'язаних із різними аспектами розвитку бібліотечної та інформаційної спеціальностей, проте не ґрунтуються на аналізі результатів акредитаційного процесу.

Одним з гостро дискусійних залишається питання — що саме визначає якість вищої освіти? Безсумнівно, цілий комплекс показників і чинників. Під час роботи Восьмої міжнародної наукової конференції «Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі» (Київ, травень 2025 р.) ми намагалися розглянути це питання зважаючи на кілька позицій. Одна з них вважає рейтинг закладу вищої освіти показником якості, інша — результати акредитації освітніх програм ЗВО, та прослідкувати як це впливає на репутацію ЗВО [7]. У характеристиці цих позицій ми ґрунтувались на дослідженнях фахівців Інституту вищої освіти НАПН України, матеріали аналітичних доповідей та річних звітів Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО), публікації науковців та практичний шестирічний досвід роботи Галузевої експертної ради 02 Культура і мистецтво.

Відповідно до Ст. 1, п. 23 Закону України «Про вищу освіту», поняття «якість вищої освіти» трактується як «відповідність умов провадження освітньої діяльності та результатів навчання вимогам законодавства та стандартам вищої освіти, професійним та/або міжнародним стандартам (за наявності), а також потребам заінтересованих сторін і суспільства, що забезпечується шляхом здійснення процедур внутрішнього і зовнішнього забезпечення якості» [25].

У «Стандартах і рекомендаціях щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти» (ESG 2015) «якість вищої освіти» розглядається як багатовимірне поняття, що оцінюється крізь призму досягнення чотирьох головних цілей. Першою ціллю є підготовка студентів до активної громадянської позиції; другою — розширення їхніх можливостей для ефективного працевлаштування; третьою — сприяння особистому розвитку

студентів; четвертою — створення умов для побудови широкої і розвиненої бази знань, стимулювання досліджень та інновацій [30].

У колективній монографії наукового колективу Інституту вищої освіти НАПН України «Розвиток систем забезпечення та вдосконалення якості вищої освіти в контексті стійкого розвитку» (2024) зазначено, що одним із результатів дослідження в напрямі вдосконалення якості вищої освіти є «з'ясування повної системи механізмів оцінювання якості вищої освіти (на крайніх полюсах якої акредитація і рейтинг, котрі відповідно пов'язані з мінімально достатньою та максимально досконалою якістю)» [28, с. 12]. З позиції практиків, які вже понад п'ять років реалізують європейські підходи до створення культури якості вищої освіти, активно працюють над позитивним сприйняттям цієї культури академічною спільнотою, складно погодитися з вищезазначеними тезами. Відповідно до яких на крайніх полюсах ієрархічного переліку механізмів оцінювання якості знаходяться рейтинг (фіксує максимально досконалу якість) та акредитація (виявляє мінімально достатню якість). Адже акредитаційний процес спрямований не лише на визначення та фіксацію наявного стану освітньої програми (або ж кластеру освітніх програм), але й має на меті спільне визначення векторів подальшого удосконалення та розвитку структури й змісту освітньої програми, взаємодії з внутрішньою системою забезпечення якості освіти та зовнішніми стейкхолдерами — роботодавцями, випускниками освітніх програм, академічною спільнотою, представниками громадських професійних організацій тощо.

Акредитаційний процес як механізм оцінювання якості освітніх програм та діяльності закладів вищої освіти.

Відповідно до Ст. 1, п. 4 Закону України «Про вищу освіту», поняття «акредитація освітньої програми» трактується як «оцінювання освітньої програми та/або освітньої діяльності закладу за цією програмою на предмет забезпечення та вдосконалення якості вищої освіти» [25]. На сьогодні в Україні акредитацію освітньої програми та/або освітньої діяльності закладу за програмою, що акредитується, здійснюють експерти НАЗЯВО. Слід зазначити, що попри той факт, що концепція створення Національного агентства була закладена ще під час прийняття Закону України «Про вищу освіту» у 2014 р., а у 2016 р. був затверджений Статут Національного агентства і в грудні 2018 р. відбулося обрання членів НАЗЯВО, фактична операційна діяльність Національного агентства розпочалася у 2019 р., зокрема й формування галузевих експертних рад та навчання експертів. Перша акредитація була здійснена експертною групою навесні 2020 р. Отже, ми аналізуємо загальну статистику проведення акредитаційних процедур

НАЗЯВО за період 2020–2024 рр. та розподіл акредитаційних процедур ГЕР 02 Культура і мистецтво за спеціальностями. Загалом за період 2020–2024 рр. Національним агентством було розглянуто понад 10 тис. акредитаційних справ, а на 01.05.2025 р. в системі знаходилося понад 12 тис. акредитаційних справ. Лише у 2024 р. фахівцями Агентства розглянуто 2518 освітніх програм, за якими проведено 2539 процедур і ухвалено відповідні рішення.

ГЕР 02 Культура і мистецтво за визначений період розглянула 324 справи за повною процедурою (2020 р. — 71; 2021 р. — 90; 2022 р. — 28; 2023 р. — 73; 2024 р. — 62). Динаміка розгляду справ у 2025 р. є більш активною, ніж у 2024 р. За період січень — серпень 2025 р. вже понад 70 ОП пройшли необхідні процедури розгляду та прийняття рішень щодо акредитації на засіданнях ГЕР.

Як вже зазначено, у 2024 р. Агентство розглянуло за повною процедурою і ухвалило рішення щодо 62 освітніх програм у галузі знань 02 Культура і мистецтво. З них за рівнями вищої освіти: 22 освітні програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, 37 — другого (магістерського) рівня та 3 — третього (освітньо-наукового) рівня. Традиційно найбільше освітніх програм розглянуто за спеціальностями 022 Дизайн (17) та 025 Музичне мистецтво (16), найменше — за спеціальностями 026 Сценічне мистецтво та 021 Аудіовізуальне мистецтво (по 2 ОП). Освітні програми за спеціальністю 027 Музеезнавство, пам'яткознавство того року не розглядались за повною процедурою. Рішення про акредитацію було ухвалено для 52 ОП (83,9 %), рішення про умовну (відкладену) акредитацію було прийнято для 9 (14,5 %) освітніх програм [27, с. 42–43].

Цікавою є динаміка розгляду справ та прийняття рішень у порівнянні з 2023 р. Загальна кількість освітніх програм, які було розглянуто за повною процедурою і за якими ухвалено рішення, зменшилась на 15,1 % (з 73 до 62). Відповідно до розподілу освітніх програм за рівнями вищої освіти: зменшилась частка програм першого (бакалаврського) рівня (з 45 до 22); відповідно збільшилась кількість освітніх програм другого (магістерського) рівня (з 24 до 37); кількість освітніх програм третього (освітньо-наукового) рівня змінилась не суттєво — зросла з 2 до 3; освітні програми третього (освітньо-творчого) рівня вищої освіти у 2024 р. на розгляд не надходили.

Слід відзначити також певні позитивні моменти. І у 2023, і у 2024 р. було ухвалено по одному рішення про акредитацію з визначенням «зразкова» за спеціальністю 025 Музичне мистецтво на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти. Нагадаємо, що у 2021 р. рішення про акредитацію з визначенням «зразкова» було прийнято для однієї ОП за спеціальністю 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти. У 2025 р. вже ухвалено рішення про акреди-

тацію однієї ОП із визначенням «зразкова» за спеціальністю 022 Дизайн другого (магістерського) рівня вищої освіти.

До певної міри тривожною є тенденція зміни розподілу прийнятих рішень у 2023 та 2024 рр. Частка освітніх програм, для яких було ухвалено рішення про акредитацію, зменшилася з 95 % до 83,9 %. Частка освітніх програм, для яких було ухвалено рішення про умовну (відкладену) акредитацію, зросла з 5 % до 14,5 %. У 2023 р. було ухвалено 4 рішення про умовну (відкладену) акредитацію, у 2024 р. це число збільшилося до 9.

Аналіз суттєвих недоліків освітніх програм за результатами акредитації, загальні тенденції, тенденції галузі 02 Культура і мистецтво та спеціальності 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа.

У травні 2024 р. відбулося затвердження оновленого Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів освіти, і був введений у дію додаток із переліком суттєвих недоліків, які виявляються експертами під час акредитаційної експертизи. Цей додаток як новий інструмент оцінювання якості експерти почали застосовувати від вересня 2024 р. З одного боку, це мало призвести до унормування прийняття рішень щодо визначення суттєвих недоліків, які виявлені під час аналізу проектування та реалізації освітньої програми, з іншого боку, наразі фіксується збільшення негативних оцінок акредитованих освітніх програм.

У «Доповіді про якість вищої освіти в Україні, її відповідність завданням сталого інноваційного розвитку суспільства у 2024 році» окремий підрозділ присвячено аналізу суттєвих недоліків освітніх програм за результатами акредитації, які відбулися в період вересень — грудень 2024 р. [13, с. 107]. Авторами доповіді зазначається, що «з 415 освітніх програм, що увійшли до вибірки: щодо 343 (82,7 %) було прийнято рішення про акредитацію, щодо 3 — рішення про акредитацію з визначенням «зразкова», щодо 69 (16,6 %) — рішення про умовну (відкладену) акредитацію, що загалом відповідає загальному розподілу освітніх програм за рішеннями Національного агентства у 2024 та 2023 роках. Найбільша частка освітніх програм, щодо яких було прийнято рішення про умовну (відкладену) акредитацію, зафіксована в галузях знань: 02 Культура і мистецтво (33,3 % від загальної кількості освітніх програм галузі, що проходили акредитацію), 23 Соціальна робота (33,3 %), 01 Освіта / Педагогіка (29,2 %), 28 Публічне управління та адміністрування (28,6 %)» [13, с. 109].

Для галузі 02 Культура і мистецтво така тенденція потребує посиленої уваги та внутрішнього аналізу, оскільки загалом в цей період акредитацію проходили лише 12 програм, а 4 з них, вищезазначені 33,3 %, отримали умовну (відкладену) акредитацію. Важливим є розуміння, які саме критерії та які саме суттєві недоліки, виявлені експертами, спричинили такий

результат. Отже, для загальної кількості усіх проаналізованих освітніх програм (415 ОП) найчастіше було встановлено наявність принаймні одного суттєвого недоліку за такими критеріями: критерієм 2 Структура та зміст освітньої програми (у 13,5 % усіх освітніх програм і 81,2 % освітніх програм, щодо яких було прийнято рішення про умовну (відкладену) акредитацію); критерієм 8 Внутрішнє забезпечення якості освітньої програми (у 10,4 % усіх освітніх програм і 62,3 % освітніх програм, щодо яких було прийнято рішення про умовну (відкладену) акредитацію); критерієм 6 Людські ресурси (у 5,8 % усіх освітніх програм і 33,3 % освітніх програм, щодо яких було прийнято рішення про умовну (відкладену) акредитацію); критерієм 1 Проектування освітньої програми (у 5,5 % усіх освітніх програм і 33,3 % освітніх програм, щодо яких було прийнято рішення про умовну (відкладену) акредитацію) [13, с. 111–112].

За результатами акредитаційної експертизи освітніх програм галузі знань 02 Культура і мистецтво Національним агентством було зафіксовано п'ять найбільш поширених суттєвих недоліків за критеріями 1, 2, 6 і 8: недолік 1.2.1. (8,3 % освітніх програм від усіх освітніх програм галузі знань 02 Культура і мистецтво, які проходили акредитаційну експертизу), недолік 2.2.3. (є хоча б один програмний результат навчання (ПРН), який не можна досягти. Можливі проблеми зі структурою та змістом освітньої програми, які спричинили недолік: 1) необхідні для досягнення ПРН результати навчання неможливо здобути в межах освітніх компонентів освітньої програми: такі результати навчання не включено до програми жодного з освітніх компонентів; результати навчання заявлено в програмах освітніх компонентів, але через невідповідність змісту (переліку тем, завдань, рівня, глибини) досягнення цих результатів є неможливим; 2) необхідні для досягнення ПРН результати навчання здобуваються лише в межах вибіркового освітніх компонентів, і студент, обираючи інші освітні компоненти (зокрема, з інших рівнів вищої освіти) або перезараховуючи результати навчання з інших ЗВО, може не здобути цих результатів навчання; 8,3 %), недолік 2.2.4. (є хоча б одна компетентність, визначена освітньою програмою, яка не формується; 16,7 %), недолік 6.1.1. (невідповідність кваліфікації (професійного досвіду — якщо ЗВО наводить його як компонент відповідності) викладачів освітнім компонентам, які вони забезпечують, з урахуванням вимог законодавства, 16,7 % освітніх програм) і недолік 8.5.1. (система внутрішнього забезпечення якості освіти не виявляє або не усуває виявлені недоліки в освітній програмі або освітній діяльності з реалізації освітньої програми, 33,3 %) [13, с. 126].

В означений період одна із чотирьох освітніх програм другого (магістерського) рівня освіти за спеціальністю 029 Інформаційна, бібліотечна та

архівна справа, що акредитувалися, отримала умовну (відкладену) акредитацію із зазначенням суттєвих недоліків за кодом 2.3.1. (зміст освітньої програми не відповідає вимогам до предметної області щодо об'єктів вивчення та/або діяльності, або цілей навчання, або теоретичного змісту предметної області, або методів, методик, технологій, або інструментів, обладнання) та вже згадуваного найбільш частого недоліку за кодом 8.5.1.

У період із січня по червень 2025 р. за спеціальністю 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа відбулося дві акредитації освітніх програм першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, які завершилися рішенням НАЗЯВО про умовну (відкладену) акредитацію. Для однієї з ОП відповідно до Переліку суттєвих недоліків було визначено недолік за кодом 1.1.1. (не всі результати навчання, визначені стандартом вищої освіти, можуть бути досягнуті через програмні результати навчання) та вже згадуваний 6.1.1. (невідповідність кваліфікації (професійного досвіду — якщо ЗВО наводить його як компонент відповідності) викладачів освітнім компонентам, які вони забезпечують, з урахуванням вимог законодавства). Для другої ОП критичними стали недоліки за кодами 2.2.2. (структура і зміст освітньої програми не забезпечують необхідні попередні знання або навички для засвоєння хоча б однієї навчальної дисципліни), 2.2.3., 5.1.1. (форми контрольних заходів, методи, інструменти, критерії оцінювання не дають можливості встановити рівень досягнення здобувачем освіти результатів навчання для хоча б одного конкретного освітнього компонента або програмних результатів навчання загалом) та 8.5.1.

Той факт, що загалом вищезазначені коди суттєвих недоліків відповідають загальним тенденціям і тенденціям з визначенням суттєвих недоліків у структурі й змісті та реалізації ОП галузі Культура і мистецтво, не додає оптимізму. Ця ж тенденція може продовжитися восени 2025 р., якщо відповідальні за розвиток внутрішньої системи якості освіти у ЗВО та гарантії й групи розробників ОПП та ОНП не звернуть належну увагу на зміст переліків суттєвих недоліків, які з 2024 р. є невіддільною складовою експертних висновків експертних груп та галузевих експертних рад. Одночасно варто відзначити, що національне агентство протягом року проводить понад 200 науково-методичних заходів, програми яких націлені на підвищення рівня обізнаності, компетентності та вмотивованості науково-педагогічних, педагогічних працівників та здобувачів освіти, які беруть безпосередню участь у процесах внутрішнього й зовнішнього забезпечення якості освіти. А успішність проходження процесів акредитацій освітніх програм є, окрім іншого, часткою репутації ЗВО.

Повертаючись до дискусійного питання пріоритетності рейтингів чи результатів акредитації, наведемо думку Н. Наконечної про те, що «репутація

університету є багатовимірною конструкцією, яка спирається на академічну компетентність, відповідальне управління та соціальну привабливість» [22, с. 199]. Успішно акредитовані програми також можна вважати фактором, який впливає на формування репутації ЗВО, робить її більш привабливою та впливовою, засвідчує тісний зв'язок із різними групами стейкхолдерів, розкриває потенціал національного та міжнародного лідерства у сфері освітніх послуг.

Інституціональний складник забезпечення вищої освіти — заклади вищої освіти, здобувачі вищої освіти, кадрове забезпечення вищої освіти.

В основу аналізу інституційного складника вищої освіти України покладено статистичні відомості, представлені в «Доповіді про якість вищої освіти в Україні, її відповідність завданням сталого інноваційного розвитку суспільства у 2024 році» [13]. За даними Єдиної державної бази з питань освіти (ЄДЕБО) станом на 01 січня 2025 р. налічувалося 625 закладів освіти (з них 114 є відокремленими структурними підрозділами), які здійснюють підготовку здобувачів за освітніми програмами трьох рівнів вищої освіти (бакалаврського, магістерського, освітньо-наукового / освітньо-творчого рівня) або продовжать підготовку здобувачів за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліст.

За формами власності зазначені 625 закладів освіти розподіляються таким чином: 434 заклади мають державну форму власності; 40 — комунальну; 151 заклад — приватну. За категоріями ЗО, що реалізують ОП у сфері вищої освіти, розподіляються таким чином: 390 — заклади вищої освіти; 50 — заклади фахової передвищої освіти; 185 — наукові інститути (установи). Найбільша концентрація закладів освіти спостерігається в п'яти містах України — Київ (216), Харків (55), Львів (34), Одеса (24), Дніпро (24) [13, с. 11].

Здобувачі вищої освіти — статистика форм здобуття освіти та пріоритетних спеціальностей [13, с. 17]. На 01 січня 2025 р. за даними ЄДЕБО в Україні навчалося 1 074 626 здобувачів вищої освіти (з них 88 продовжували здобувати освіту за ОКР спеціаліста).

За рахунок видатків державного або місцевого бюджету навчалися 370 442 особи — 34,47 %; за рахунок коштів фізичних та/або юридичних осіб навчалися 701 741 здобувачів — 65,31 %. Окремі здобувачі освіти навчаються за альтернативними джерелами фінансування — ваучерами (2341 особа, 0,22 %), пільговими довгостроковими кредитами — 14 осіб.

За формами навчання переважна кількість здобувачів — 834941 особа (77,7 %) навчається за денною формою; 233160 осіб (21,7 %) обрали заочну форму навчання. Інші форми здобуття вищої освіти залишаються малочисельними — вечірня — 3151 особа; дистанційна — 2323 особи; поза аспірантурою — 963 особи [13, с. 23].

Станом на 01 січня 2025 р. найбільша кількість осіб здобувають вищу освіту за такими спеціальностями:

081 Право — 7 % від загальної кількості здобувачів;

073 Менеджмент — 5,84 %;

053 Психологія — 5,51 %;

014 Середня освіта (за предметними спеціальностями) — 4,85 %;

112 Комп'ютерні науки — 3,45 %.

У 2024 р. на 5-й позиції була спеціальність 222 Медицина — 3,55 %. [13, с. 27].

На третьому освітньо-творчому рівні найбільша кількість здобувачів освіти навчається за спеціальністю:

025 Музичне мистецтво — 76,26 %;

023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація — 10,59 %;

026 Сценічне мистецтво — 6,36 %;

021 Аудіовізуальне мистецтво та виробництво — 5,93 %;

022 Дизайн — 0,85 %.

Науково-педагогічні працівники. Викладацький склад ЗВО: на основі даних ЄДЕБО визначено 105984 унікальних записи щодо науково-педагогічних, педагогічних та наукових працівників, що здійснюють викладацьку діяльність.

Серед викладачів переважають жінки — 57,3 %, частка чоловіків становить 42,7 %. Особи з науковим ступенем: 80,4 % мають науковий ступінь, зокрема 15,8 % мають ступінь доктора наук, 64,6 % — кандидата наук чи доктора філософії [13, с. 34].

Освітні програми спеціальності 029 Інформація, бібліотечна та архівна справа / В13 Бібліотечна, інформаційна та архівна справа в пропозиціях вступної кампанії 2025 року.

Слід зазначити, що з прийняттям Кабінетом Міністрів України 21 лютого 2025 р. постанови № 188 «Про внесення змін до переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти» відбулися зміни в шифрах і найменуваннях галузей знань, кодах і найменуваннях спеціальностей. Таким чином, якщо в період 2016–2024 рр. спеціальність 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа, за якою на усіх рівнях вищої та фахової передвищої освіти готували фахівців для бібліотечно-інформаційної сфери діяльності, належить до галузі знань 02 Культура і мистецтво, з 2025 р. нова галузь В Культура, мистецтво та гуманітарні науки об'єднує 14 спеціальностей, зокрема В11 Філологія (за спеціалізаціями) та В13 Бібліотечна, інформаційна та архівна справа.

Як видно з попереднього аналізу пріоритетів вибору здобувачів за спеціальностями, спеціальності галузі В Культура, мистецтво та гуманітарні науки не потрапляють на п'ятірки пріоритетів вибору здобувачів, але мають свого стабільного вступника. Якщо аналізувати рейтинг пріоритетів вибору здобувачів окремо за рівнями освіти, то на першому (бакалаврському) рівні на п'ятій сходинці рейтингу знаходиться спеціальність 035 Філологія (4,13 %), яка в загальному рейтингу початку 2025 р. посідає шосте місце.

За даними загальнодержавної системи Вступ.ОСВІТА.UA в межах літньої вступної кампанії 2025 р. українські заклади освіти пропонують широкий вибір освітніх програм для спеціальності В13 Бібліотечна, інформаційна та архівна справа.

Зокрема, маємо 88 пропозицій ОП фахової передвищої освіти, але варто враховувати, що програми з місцями державного замовлення та не бюджетні в системі представлено окремо. Лідерами за кількістю поданих заяв визначено Дніпропетровський транспортно-економічний фаховий коледж (ОП «Інформаційна та архівна справа», 78 заяв), Відокремлений структурний підрозділ «Фаховий коледж економіки і технологій Державного університету економіки і технологій» (ОП «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», 62 заяви), Володимирський педагогічний фаховий коледж імені Агатангела Кримського Волинської обласної ради (ОП «Обробка інформації», 61 заява).

Вступникам на перший (бакалаврський) рівень вищої освіти заклади освіти пропонують 55 програм. Наведемо приклади з найбільшими показниками щодо поданих заяв та найвищим показником конкурсу (співвідношення місць ліцензійного обсягу та поданих заяв). Отже, за кількістю зареєстрованих у системі ЄДЕБО заяв, які відображається в системі Вступ.ОСВІТА.UA, лідирують три університети — Київський національний університет культури і мистецтв, ОП «Інформаційна аналітика» (146 заяв, ліцензійний обсяг 80 місць, 50 місць держзамовлення, конкурс 1,82); Національний лісотехнічний університет України, ОП «Інформаційна діяльність» (114 заяв, ліцензійний обсяг 100 місць, 8 місць держзамовлення, конкурс 1,14); Національний університет «Львівська політехніка», ОП «Інформаційна, бібліотечна, архівна та книжкова справа» (94 заяви, ліцензійний обсяг 78 місць, 13 місць держзамовлення, конкурс 1,21).

Вступникам на перший (бакалаврський) рівень вищої освіти заклади освіти пропонують 55 програм. Наведемо приклади з найбільшими показниками щодо поданих заяв та найвищим показником конкурсу (співвідношення місць ліцензійного обсягу та поданих заяв). Отже, за кількістю зареєстрованих у системі ЄДЕБО заяв, які відображається в системі Вступ.ОСВІТА.UA, лідирують три університети — Київський національний університет культури і мистецтв, ОП «Інформаційна аналітика» (146 заяв,

ліцензійний обсяг 80 місць, 50 місць держзамовлення, конкурс 1,82); Національний університет «Львівська політехніка», ОП «Інформаційна, бібліотечна, архівна та книжкова справа» (142 заяви, ліцензійний обсяг 70 місць, 26 місць держзамовлення, конкурс 2,03); Національний лісотехнічний університет України, ОП «Інформаційна діяльність» (114 заяв, ліцензійний обсяг 100 місць, 8 місць держзамовлення, конкурс 1,14). Проте, якщо будувати рейтинг закладів вищої освіти за показником конкурсу, картина буде дещо інша. Трійка лідерів бакалаврських освітніх програм розподіляється таким чином: Львівський національний університет імені Івана Франка, ОП «Інформаційна діяльність, бібліотечна та архівна справа» (конкурс 2,77; 83 заяви, ліцензійний обсяг 30 місць, 19 місць держзамовлення); Національний університет «Одеська політехніка», ОП «Інформаційна діяльність» (конкурс 2,5; 30 заяв, ліцензійний обсяг 12 місць, 9 місць держзамовлення); Західноукраїнський національний університет, ОП «Документознавство та інформаційна діяльність» (конкурс 2,47; 74 заяви, ліцензійний обсяг 30 місць, 21 місце держзамовлення).

Здобувачам другого (магістерського) освітнього рівня пропонується для вступу 37 освітніх програм. На момент аналізу даних прийом заяв на ці програми лише розпочався й оцінити результат стане можливим лише на момент проведення конференції в жовтні 2025 р. Можемо лише зазначити, що попри військовий стан, виїзд певної частини вступників закордон, трансформації освітньої системи в аспектах зміни структури й змісту вступних випробувань для майбутніх магістрів (з 2025 р. обов'язковим є проходження єдиного фахового вступного випробування — предметного тесту з історії мистецтва), університети з традиційно сильними фаховими програмами вже мають свого вступника. Понад п'яти заяв на момент аналізу вже мали Донецький національний університет імені Василя Стуса, Державний університет інформаційно-комунікаційних технологій, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, Харківська державна академія культури, Національний транспортний університет, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського та інші.

Співпраця і партнерство як інструменти зовнішнього забезпечення якості освіти.

Серед засадничих принципів розвитку сучасного університету ми обов'язково зустрінемо співпрацю й партнерство. Виклики, які повстали перед системою вищої освіти України під час російсько-української війни, долаються учасниками освітнього процесу в тісній взаємодії із секторальними партнерами (інститутами, факультетами, кафедрами інших закладів вищої освіти країни), галузевими партнерами (установами й організаціями,

які діють у сфері культури, науки, освіти та медіакомунікацій), іншими зацікавленими стейкхолдерами, зокрема й закордонними. Кожна акредитована справа (зокрема, звіт-самооцінювання) приділяє увагу партнерській взаємодії університетів, факультетів і кафедр для реалізації дослідницького й творчого потенціалу здобувачів освіти, реалізації практико-орієнтованого навчання та розвитку фахових компетентностей науково-педагогічних працівників кафедри.

Однією з найпоширеніших форм наукової галузевої взаємодії є участь молодих дослідників у наукових заходах. Якщо взяти для прикладу діяльність кафедри інформаційних комунікацій Університету Грінченка, то вже понад 10 років поспіль платформу для обміну новими ідеями та відкриттями надає щорічна Всеукраїнська науково-практична онлайн-конференція студентів, аспірантів, докторантів і молодих учених «Бібліотека, книга та медіа в сучасній культурі», яку організовує кафедра в партнерстві з Українською бібліотечною асоціацією із залученням представників академічної спільноти України та партнерів із закладів вищої освіти. У 2023 р. кафедра ініціювала проведення круглого столу «Медіаосвіта — медіапрактика», який вже став постійним заходом Тижнів науки та об'єднує освітян, науковців, здобувачів і практиків медіабізнесу. Багато років поспіль кафедра інформаційних комунікацій у партнерстві з Львівським національним університетом імені Івана Франка та Харківською державною академією культури є співорганізатором Всеукраїнської наукової студентської інтернет-конференції «Інформація. Наука. Бібліотека. Весна».

Традиційними є участь здобувачів та викладачів Університету Грінченка в наукових заходах установ-партнерів, зокрема в щорічних міжнародних наукових конференціях: «Бібліотека. Наука. Комунікація» Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, «Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі» Київського національного університету культури і мистецтв, «Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття» Національного університету «Одеська політехніка», «Сучасна бібліотечно-інформаційна безперервна освіта» Української бібліотечної асоціації, у міжнародних та всеукраїнських конференціях Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, всеукраїнській науково-практичній конференції «Студії з інформаційної науки, соціальних комунікацій та філології в сучасному світі» Маріупольського державного університету та багатьох інших наукових форумах.

Важливого значення набуває партнерська взаємодія в розвитку творчого потенціалу і «м'яких навичок» здобувачів шляхом участі в різноманітних творчих конкурсах, волонтерській діяльності.

Партнерство з національними, державними та публічними бібліотеками, національними, державними та відомчими архівами, медіахолдингами, освітніми та інформаційними центрами може бути предметом окремого дослідження. Така взаємодія не тільки забезпечує високу якість практико-орієнтованої підготовки майбутніх спеціалістів, дозволяє оперативно реагувати на запити професійної спільноти, отримувати найновішу інформацію від гостьових лекторів (науковців і практиків), але й брати участь в організації важливих соціополітичних і соціокультурних подій. Незмінним складником партнерської взаємодії залишається фахове підвищення кваліфікації НПП у закладах вищої освіти України та фахові стажування викладачів на базі світових університетів.

Отже, підвищення якості бібліотечно-інформаційної освіти в Україні залишається ключовим завданням в умовах трансформацій та цифровізації суспільства та загальнонаціональної системи вищої освіти. Оновлена спеціальність В13 Бібліотечна, інформаційна та архівна справа здатна реалізовуватися в умовах пошуку балансу між соціальними, економічними та екологічними викликами, активно підтримати цифровий перехід і працювати в логіці «університету без стін». Якість підготовки майбутніх інформаційних фахівців неможлива без партнерств із бібліотеками, архівами, музеями, інформаційними центрами, ІТ і медіасектором, державними інституціями та громадою. Випускники спеціальності критично важливі для відновлення постраждалих під час російсько-української війни фондів, оцифрування історико-культурної документальної спадщини, розвитку дистанційних сервісів і управління даними.

Перспектива подальших досліджень полягає в поглибленому аналізі результатів акредитаційних процесів як механізму оцінювання якості галузевих освітніх програм та діяльності закладів вищої освіти, які реалізують освітні програми спеціальності В13 Бібліотечна, інформаційна та архівна справа.

Сподіваємося, що попри демографічні виклики, складні умови воєнного часу, у яких перебуває частина закладів вищої освіти України, вимушені переміщення здобувачів та науково-педагогічних працівників, велику кількість європейських пропозицій програм вищої освіти для українських вступників ми збережемо інтелектуальний потенціал українського суспільства.

Список бібліографічних посилань

1. Бачинська Н. А. Базові концепції модернізації вищої бібліотечно-інформаційної освіти в Україні. *Вісник Книжкової палати*. 2015. № 3. С. 32–37.
2. Бачинська Н. А. Бібліотечно-інформаційна освіта в Україні: етапи та характерні ознаки. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2018. № 3. С. 57–67.

3. Бачинська Н. А., Новальська Т. В. Інтернет-маркетолог за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»: функції та компетентності у конвергентних професійних практиках. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2022. Вип. 9. С. 125–136.
4. Воскобойнікова-Гузева О. В. Європейські магістерські програми — від промоції читання до управління цифровим контентом. *VIII Львівський міжнародний бібліотечний форум «Бібліотек@: від ідеальної до ефективної»* : зб. матеріалів, м. Львів, 13–16 верес. 2017 р. / ВГО Укр. бібл. асоц. Київ, 2017. С. 47–49.
5. Воскобойнікова-Гузева О. В. Інформаційна парадигма підготовки фахівців спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». *Інформаційний простір бібліотеки* : тези доп. VII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 18–19 трав. 2017 р. Львів, 2017. С. 29–31.
6. Воскобойнікова-Гузева О. В. Магістратура зі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» — нові можливості та особливості вступу. *Бібліотечна планета*. 2019. № 1. С. 36–38.
7. Григоревська О. В. Оцінювання якості вищої освіти: репутація, рейтинг, акредитація. *Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі* : зб. матеріалів VIII Міжнар. наук. конф., м. Київ, 15–17 трав. 2025 р. Київ, 2025. Ч. 1. С. 10–12.
8. Григоревська О. В. Підготовка фахівців у галузі інформації та комунікації у закладах вищої освіти Федерації Валлонія-Брюссель (Королівство Бельгія). *Бібліотечна планета*. 2023. № 1. С. 29–31.
9. Гуменчук А. В. Вища бібліотечно-інформаційна освіта: еволюційні трансформації та закономірності розвитку : монографія. Київ : Ліра-К, 2024. 284 с.
10. Гуменчук А. Критерії якості європейської системи вищої бібліотечно-інформаційної освіти. *Вісник Книжкової палати*. 2022. № 6. С. 7–12.
11. Доповідь про якість вищої освіти в Україні, її відповідність завданням сталого інноваційного розвитку суспільства у 2022 році / за ред. А. Бутенка, О. Єременко, Н. Стукало. Київ : Нац. агентство із забезпечення якості вищої освіти, 2023. 59 с.
12. Доповідь про якість вищої освіти в Україні, її відповідність завданням сталого інноваційного розвитку суспільства у 2023 році / А. Бутенко [та ін.]. Київ : Нац. агентство із забезпечення якості вищої освіти, 2024. 54 с.
13. Доповідь про якість вищої освіти в Україні, її відповідність завданням сталого інноваційного розвитку суспільства у 2024 році / за ред. А. Бутенка, О. Єременко, Н. Стукало. Київ, 2025. 160 с. URL: <https://metinvest.university/data/file/bd/18/bd186e8c05b44e2cb6f28e5a5ca3e8c7.pdf> (дата звернення: 12.10.2025).
14. Збанацька О. Трансформація бібліотечної освіти в Україні: сучасний огляд. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. № 4. С. 124–132.
15. Комова М. В., Драпалюк Д. М. Сучасні тенденції в освіті з бібліотекознавства та інформаційних наук: закордонний досвід. *Вісник Харківської державної академії культури* : зб. наук. пр. Харків, 2024. Вип. 65. С. 143–157.
16. Кушнарченко Н. М., Соляник А. А. Вектори розвитку ефективної співпраці освітян та працевдавців у системі підготовки бібліотечних фахівців. *Вісник Харківської державної академії культури* : зб. наук. пр. Харків, 2023. Вип. 63. С. 72–87.
17. Лугова Т. А. Серйозні ігри у підготовці фахівців за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*. 2022. Вип. 13. С. 32–52. DOI: <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2022.133>.
18. Матвієнко О., Цивін М. «ІТ-бібліотекарі»: пошук шляхів інноваційності, трудової мобільності чи зміна ціннісних орієнтирів професії? *Вісник Книжкової палати*. 2020. № 3. С. 25–30.

19. Матвієнко О., Цивін М. Вища інформаційна освіта: основні концепти визначення. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2017. № 3. С. 4–11.
20. Матвієнко О., Цивін М. Інформаційний менеджмент як основа концептуалізації моделі фахівця з інформаційної справи. *Вісник Книжкової палати*. 2017. № 4. С. 27–30.
21. Механізми оцінювання якості вищої освіти в умовах євроінтеграції : монографія / О. Воробйова [та ін.] ; за ред. В. Лугового, Ж. Таланової. Київ : Ін-т вищої освіти НАПН України, 2020. 220 с.
22. Наконечна Н. Репутація університету як ресурс розвитку культури якості вищої освіти (на прикладі акредитації освітніх програм з визначенням «зразкова»). *Річний звіт Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти за 2021 рік* / за ред. А. Бутенка, О. Єременко, Н. Стукало. Київ, 2022. С. 197–207.
23. Новальська Т. В. Вища бібліотечна освіта в Україні: сторінки історії, шляхи модернізації. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство. Кам'янець-Подільський*, 2015. Вип. 4. С. 97–101.
24. Політова О. А., Терещенко Н. М. Сучасні виклики та нові підходи в реалізації освітньо-професійної програми «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». *Студії з інформаційної науки, соціальних комунікацій та філології в сучасному світі* : зб. матеріалів II Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, м. Київ, 24 жовт. 2024 р. / Маріуп. держ. ун-т. Київ, 2024. С. 179–181.
25. Про вищу освіту : Закон України від 1 лип. 2014 р. № 1556 (зі змінами і допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 12.10.2025).
26. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 лют. 2022 р. № 286. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-r#Text> (дата звернення: 12.10.2025).
27. Річний звіт Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти за 2024 рік / за ред. А. Бутенка, О. Єременко, Н. Стукало. Київ, 2025. 154 с. URL: https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2025/03/Річний_звіт-НА-за-2024.pdf (дата звернення: 12.10.2025).
28. Розвиток систем забезпечення та вдосконалення якості вищої освіти в контексті стійкого розвитку : монографія / О. Воробйова [та ін.] ; за ред. В. Лугового, Ж. Таланової. Київ : Ін-т вищої освіти НАПН України, 2024. 92 с.
29. Соляник А. А. Сучасні тренди модернізації вищої бібліотечно-інформаційної освіти України. *Вісник Книжкової палати*. 2017. № 1. С. 22–26.
30. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG-2015). URL: <https://naqa.gov.ua/wpcontent/uploads/2019/07/Додаток-1.-Стандарти-і-рекомендації-щодо-забезпечення-якості-в-Європейському-просторі-вищої-освіти.pdf> (дата звернення: 12.10.2025).
31. Терещенко Н. М. Проблеми формування та оцінювання компетентності фахівців бібліотечно-інформаційної галузі. *Інтегровані комунікації*. 2019. № 2. С. 101–109. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/integcommu_2019_2_16 (дата звернення: 15.10.2025).
32. Ярошенко Т., Сербін О. Аспекти реформування та вдосконалення сучасної бібліотечної освіти. *Вісник Книжкової палати*. 2015. № 2. С. 12–15.
33. Maslak V., Fedorenko S., Butko L. Modern trends in the training of library and information specialists. *Library Science. Record Studies. Informology*. 2024. Vol. 20, № 2. P. 8–19. doi: 10.63009/lrsi/2.2024.08.
34. Universities without walls. A vision for 2030. European University Association, 2021. 13 p. URL: <https://www.eua.eu/publications/positions/universities-without-walls-eua-s-vision-for-europe-s-universities-in-2030.html> (дата звернення: 12.10.2025).

Наукове видання

100-річчя
вищої бібліотечної освіти
в Україні

Монографія

Під науковою редакцією А. Соляник

Редактори:

А. А. Троян

Г. С. Положій

Комп'ютерна верстка:

І. Г. Колесник

Підписано до друку 19.12.2025. Формат 60х84/16.

Гарнітура «Times». Папір для мн. ап.

Ум. друк. арк. 16,5. Обл.-вид. арк. 20,45.

Адреса редакції і видавця:

ХДАК, Україна, 61057, м. Харків, Бурсацький узвіз, 4

тел. (057) 731-27-83. e-mail: rrv2000k@ukr.net.

Свідоцтво про держреєстрацію ДК №3274 від 04.09.2008 р.

Віддруковано в ПП Озеров Г. В.

м. Харків, вул. Університетська, 3, кв. 9.

Свідоцтво про реєстрацію: № 818604 від 02.03.2000.